

TUNCELİ İLİ SOSYAL ANALİZ ÇALIŞMASI

HEGEM Vakfı

2015

PROJE YÜRÜTME VE ARAŞTIRMA EKİBİ

Proje Yöneticisi

Adem SOLAK
(HEGEM Vakfı Başkanı)

Proje Danışmanı

Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN
(İzzet Baysal Üniversitesi)

Proje Yürütücüsü

Doç. Dr. Yusuf GENÇ
(Sakarya Üniversitesi)

Proje Araştırma Ekibi

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
(Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Özkan YILDIZ
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Abbas TÜRNLÜKÜ
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Doç. Dr. Erdal YILDIRIM
(Tunceli Üniversitesi)

Doç. Dr. Yusuf GENÇ
(Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Şükrü ADA
(Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Vahap ÖZPOLAT
(Artuklu Üniversitesi)

Doç. Dr. Murat Cem DEMİR
(Tunceli Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YAZICI
(Bingöl Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR
(Fırat Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
(Sakarya Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	3
Kapsam ve Yöntem	3
Tunceli için Genel Bulgular	3
<i>Demografi</i>	3
<i>İşgücü ve İstihdam</i>	4
<i>Eğitim</i>	4
<i>Sağlık</i>	5
<i>Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler</i>	6
<i>Gündelik Yaşam ve Aidiyet</i>	7
<i>Adalet ve Suç</i>	8
Alan Taraması Bulguları.....	9
1. ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ	14
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	14
1.2. Araştırmanın Önemi.....	14
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	15
2. TUNCELİ'NİN MEVCUT DURUM ANALİZİ	17
2.1. Nüfus Yapısı ve Nüfus Dinamikleri.....	17
2.1.1. Nüfus ve Yaş	17
2.1.2. Cinsiyet	18
2.1.3. Medyan Yaş ve Cinsiyet Oranı	19
2.1.4. Medeni Durum İlişkisi.....	20
2.1.5. Nüfusun Artış Hızı	22
2.1.6. Doğurganlık Oranı.....	24
2.1.7. Doğum ve Ölüm İstatistikleri	26
2.1.8. Hayatta Kalma Beklentileri (Kadın/Erkek).....	28
2.1.9. Bebek ve Çocuk Ölüm Hızları	29

2.1.10.	Nüfus Yoğunluğu.....	30
2.1.11.	Kırsal ve Kentsel Nüfus	30
2.1.12.	İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Nüfus	31
2.1.13.	Temel İşgücü ve İstihdam Göstergeleri.....	33
2.1.14.	Nüfusun Eğitim Durum	34
2.1.15.	Kentleşme Oranı.....	35
2.1.16.	Yaş ve Bağımlılık Oranları.....	36
2.2.	Hane Halkı Yapısı.....	37
2.2.1.	Hane Halkı Büyüklüğü (Ailedeki Birey Sayısı)	37
2.2.2.	Çocuk Sayısı /5 Yaş Altı Çocuk Sayısı.....	37
2.2.3.	Hanelerde Sosyal Güvenlik Durumu.....	38
2.3.	Göç	38
2.3.1.	Başka İllere Göç.....	39
2.3.2.	Başka İllerden Göç.....	39
2.3.3.	Yurtdışından Geri Göç	40
2.3.4.	Net Göç Hızı.....	41
2.3.5.	Geri Dönüş Sürecinde Yaşanan Sorunları Çözüm Yolları	41
2.3.6.	Yeni Üniversite Mezunlarının Kentte Kalma/ Göç Etme Durumu	43
2.4.	Eğitim.....	43
2.4.1.	Tunceli İli Nüfusunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	44
2.4.2.	Tunceli'de ilköğretimde (İlkokul ve Orta Okul) Okullaşma	45
2.4.3.	Tunceli'de ortaöğretimde Okullaşma	46
2.4.4.	Eğitim Kademelerine Göre Nicel Durum (2010-2015).....	47
2.4.5.	Özel Öğretim.....	49
2.4.6.	Merkezi Sınavlar ve Çıktıları Açısından Tunceli'de Eğitim	49
2.4.7.	Pisa Sonuçlarına Göre Ortadoğu Anadolu Bölgesi veTunceli'de Eğitim	50
2.5.	Sağlık Göstergeleri.....	53
2.5.1.	Kamu ve Özel Sektör Hastaneleri Yatak ve Kapasiteleri.....	53

2.5.2. Sağlık Hizmetlerindeki İnsan Kaynağı	53
2.5.3. Kişi Başına Düşen Doktor Sayısı, Sağlık Personeli Başına Kişi Sayısı.....	54
2.5.4. Sağlık Harcamalarına Ayrılan Kaynak.....	55
2.5.5. Sağlık Güvencesi Kapsamındaki Nüfus	55
2.5.6. İlde / Bölgede Yaygın Hastalıklar ve Risk Durumu	55
2.5.7. Ölüm Oranları ve Sebepleri	56
2.5.8. Ruhsal Sağlık ve İntihar	57
2.6. Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Sosyal İçerme	57
2.6.1. İlde Dağıtılan Sosyal Yardım Rakamları.....	59
2.6.2. Sosyal Yardım Algısı.....	60
2.6.3. Dezavantajlı Bireylerin (Engelliler, hükümlüler vb.) İstihdamında Yaşanan Sorunlar.....	60
2.6.4. Dezavantajlı Bireylere Yönelik Sosyal Dışlanma ve Önyargılar	61
2.6.5. Kamusal Hizmetlere Ulaşma Durumu.....	61
2.6.6. Engelli ve Yaşlı Bakım Hizmetleri	61
2.6.7. Huzurevi İhtiyacı ve İşleyişi	63
2.7. Gündelik Hayat	63
2.7.1. Boş Zamanları Değerlendirme Biçimleri	63
2.7.2. Sportif Faaliyetler ve Bunlara Katılma Durumu	64
2.7.3. İç ve Dış Seyahat/Geziler.....	64
2.7.4. Bireyin Mutluluk Durumu.....	65
2.8. Sosyal Örgütlenme ve Sivil Toplum Kuruluşları	65
2.8.1. Dernekler, Faaliyetleri ve Bunlara Üyelik Durumu.....	65
2.8.2. Sendikalar, Faaliyetleri ve Bunlara Üyelik Durumu	66
2.8.3. Oy Verme Davranışları	68
2.8.4. Siyasal Tercihlerde Göz Önünde Tutulan Faktörler	68
2.9. Medya ve Kültürel Faaliyetler.....	69
2.9.1. Yerel Basın, Takip Durumları ve Abonelikler	69

2.9.2. Kültürel Faaliyetler ve Aktiviteler.....	69
2.10. Adalet, Suç ve Güvenlik.....	70
2.10.1. Tunceli İlinin Suç ve Suçluluk Yapısı.....	70
2.10.2. Tunceli İlinde İşlenen Suçlar ve Suçlardaki Değişim	72
2.10.3. Adalet Verilerine Göre Tunceli İlinin Suçluluk Yapısı	74
2.10.4. Tunceli İlinde Çocuk Suçluluğu	76
2.10.5. Tunceli İlinde İntihar Olgusu	83
2.11. Siyaset ve Siyasal Yapı	83
2.12. Sosyal Dayanışma ve Yoksulluk Kültürü.....	84
2.12.1. Hanenin Komşuluk ve Akrabalık İlişkileri ve Sosyal Dayanışma Ağları.....	84
2.12.2. Yoksulluk ve Kültürü	84
2.13. Kalkınma ve Girişimcilik Profili.....	99
2.13.1. Girişimci/Yatırımcı Eğitim Durumları	99
2.13.2. İlde Yatırım Ortamını Etkileyen Belirleyici Unsurlar	99
2.13.3. Girişimci/Yatırımcının İli Tercih Etme Sebepleri	100
2.13.4. Bir İli Tercih Etmede Girişimci Seçimini Etkileyen Faktörler:	101
2.13.5. Ekonomik Sektörlere Yönelik Altyapı Hizmetleri	102
2.13.6. Ekonomik Sektörlere Yönelik Destek ve Teşvikler Faydalanma Durumu.....	103
2.13.7. Devlet Destek ve Teşviklerine Karşı Yaklaşımlar	104
2.13.8. Kalkınmanın Önündeki En Önemli Engeller	107
2.13.9. Kalkınmayı Sağlayacak En Önemli Potansiyeller	107
2.13.10. Kalkınmada İlin En Önemli Sorunları	108
2.13.11. İl İçin Son Yıllarda Yaşanan En Olumlu Gelişmeler/Yatırımlar ...	109
3. NİTEL BULGULAR: ODAK GRUP VE DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME	111
3.1. Giriş	111
3.2. Eğitim	111
3.3. Göç.....	113

3.4. Sosyal Hizmetler ve Sosyal Dışlanma	116
3.5. Sosyal Yardım Algısı	118
3.6. Adalet, Suç ve Güvenlik	120
3.7. Kimlik ve Aidiyet	123
3.8. Siyaset ve Siyasal Yapı	125
3.9. Kalkınma ve Ekonomi.....	130
3.10. Memnuniyet Durumu	131
4. NİCEL BULGULAR: ALAN TARAMASI VERİLERİ	133
4.1. Giriş	133
4.2. Genel Özellikler	133
4.3. Göç ve Sorunları	136
4.4. Sağlık	139
4.5. Sosyal Yardımlar	142
4.6. Sivil Topluma Katılım	143
4.7. Medya Takip Eğilimleri	144
4.8. Kimlik	146
4.9. Sosyal Dışlanma.....	150
4.10. Ülke ve Siyasal Meseleler.....	151
4.11. Boş Zamanları Değerlendirme	153
4.12. Konut Durumu, Alışveriş ve Ekonomik Faaliyetler	157
4.13. Aile Konuları.....	159
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	163
Eğitim	164
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	167
Siyaset, Siyasal Yapı ve Sivil Toplum	173
Medya Takip Durumları ve Yerel Basın	175
Suç, Kentsel Güvenlik ve Adalet	175
GENEL ÖNERİLER	180
KAYNAKLAR	190

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Yaş grubuna göre nüfus, 31.12.2013	18
Tablo 2: Cinsiyet grubuna göre nüfus, 31.12.2013.....	19
Tablo 3: Ortanca yaş ve yaş bağımlılık oranı, 2012-013	19
Tablo 4: Evlenme sayıları, 2003-2013.....	20
Tablo 5: Boşanma sayıları, 2003-2013	21
Tablo 6: Yıllık nüfus artış hızı, 1945-2013	23
Tablo 7: Doğurganlık Oranı	25
Tablo 8: Tunceli'nin Doğurganlık	25
Tablo 9: İlçe ve Cinsiyete göre doğumlar, 2013	27
Tablo 10: İlçe ve Cinsiyete göre ölümler, 2013	28
Tablo 11: TÜİK, Hayat Tabloları, 2013.....	29
Tablo 12: Bebek ve çocuk Ölüm Hızları.....	29
Tablo 13: Nüfus yoğunluğu, 1940-2013	30
Tablo 14: İlçelere göre il ve ilçe merkezleri ile belde ve köyler nüfusu, 2013	31
Tablo 15: Ekonomik Faaliyet Kısımlarına Göre Çalışanlar Sayısı	31
Tablo 16: Sektörlere Göre İşgücü Verileri (2004 – 2013)	32
Tablo 17: Temel işgücü göstergeleri, TRB1 (Bin kişi).....	33
Tablo 18: Bitirilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre nüfus (15+ yaş), 2013	34
Tablo 19: Tunceli ilçe nüfusları, 31.12.2013	35
Tablo 20: Ortanca yaş ve yaş bağımlılık oranı, 2012-2013	36
Tablo 21: Hane Halkı Büyüklüğü (Ailedeki Birey Sayısı)	37
Tablo 22: Yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus – 2014.....	37
Tablo 23: Hanelerde Sosyal Güvenlik Durumu	38
Tablo 24: Verilen göç, 2012-2013.....	39
Tablo 25: Alınan göç, 2012-2013.....	39
Tablo 26: Yurtdışından Geri Göç	40
Tablo 27: Alınan göç, verilen göç, net göç ve net göç hızı.....	41
Tablo 28: 2013 yılı Hastane ve Yatak Sayıları.....	53
Tablo 29: Sağlık Personeli Sayısı	54
Tablo 30: 2012 verilerine Göre Tunceli İli il/ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu	54
Tablo 31: Bebek ölüm hızı, 2009-2014, %.....	56
Tablo 32: Daimi ikametgâha göre seçilmiş ölüm nedenlerinin dağılımı, 2013-2014 ^(r) ..	56
Tablo 33: İntiharlar, 2000-2013.....	57
Tablo 34: Kaba intihar hızı, 2007-2013	57
Tablo 35: Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Sosyal İçerme	58
Tablo 36: İlçelere Göre Vakıf Bazlı Yardım Durumu (Ocak - Aralık 2012).....	59
Tablo 37: İllere Göre Vakıf Bazlı Yardım Durumu (Ocak - Aralık 2012)	59
Tablo 38: Tunceli'de Spor Kulüplerinin Türlerine Göre Dağılımı	64
Tablo 40: Dernek sayıları.....	66
Tablo 41: Herhangi Bir Derneğe ve Vâkıfa Üyelik	66

Tablo 42: İşçi sayısı, sendikalaşma oranları ve Üye sayıları (Tablo yayın formatına göre düzenlenecektir).....	66
Tablo 43: Tunceli’de Kamuda Çalışan Sendikalı Memur Sayısı	67
Tablo 44: Cinsiyete Göre Sendikaya Üyelik	67
Tablo 45: Tunceli Seçim Bölgesi Oylarının İlçelere Göre Dağılımı	68
Tablo 46: Türkiye’de ve Seçilmiş Bölgelere Göre Okur-Yazarlık Durumu (2012).....	93
Tablo 47: Türkiye ve Seçilmiş Bölgelerde Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (1995).....	93
Tablo 48: Seçilmiş İllerdeki Yolların Kalitesi (2006)	96
Tablo 49: Açılan-Kapanan İşyeri Sayıları.....	99
Tablo 50: Açılan-Kapanan İşyeri Sayıları.....	102
Tablo 51: Teşvikli Yatırımlar içinde Tunceli’nin payı (%)	104
Tablo 52: Türkiye’de Yatırım Teşvik Sistemi (Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar”, 19.06.2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete).....	105
Tablo 54: Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikler	133
Tablo 55: Öznel Yoksulluk Algısı	134
Tablo 56: Meslek ve İş Durumu	135
Tablo 57: Yerleşim Yeri.....	136
Tablo 58: Göç ve İkamet.....	136
Tablo 59: Göç Sorunları.....	137
Tablo 60: Göç Süreci	137
Tablo 61: Göç Pişmanlığı.....	138
Tablo 62: Geri Dönmemeye Nedeni.....	138
Tablo 63: Geri Dönüşlerde Yaşanılan En Büyük Problemler	138
Tablo 64: Göç Edilen Yerde Kalanlar.....	138
Tablo 65: Geri Dönüş İçin Devletten Beklentiler	139
Tablo 66: Sosyal Güvence.....	139
Tablo 67: Hastalıklar.....	139
Tablo 68: Uyuşturucu Madde Bağımlılığı	140
Tablo 69: Uyuşturucu Madde Bağımlılığı Yaygınlığının Nedenleri	140
Tablo 70: Uyuşturucu Madde Kullanım Düşüncesi	140
Tablo 71: Alkol Kullanımı	140
Tablo 72: Anlamsızlık Duygusu	141
Tablo 73: Öfkeli ve Fiziksel Şiddet	141
Tablo 74: Fiziksel Zarar Verme Nedenleri	141
Tablo 75: Yardım Sağlayan Kişi/Kuruluş.....	142
Tablo 76:Yardım Alınan Kişi/Kuruluşlar	142
Tablo 77: Yardım Kalemleri	142
Tablo 78: Dernek Üyeliği.....	143
Tablo 79: Sendika Üyeliği.....	143
Tablo 80: Günlük Haber Takibi.....	144
Tablo 81: Uydu Anteni Sahipliği.....	144
Tablo 82: Gazete ve Dergi Aboneliği	145

Tablo 83: Tercih Edilen Televizyon Kanalları	145
Tablo 84:Tercih Edilen Televizyon Programları	145
Tablo 85: Tercih Edilen Radyo Kanalları	146
Tablo 86: Tercih Edilen Radyo Programları	146
Tablo 87: Kendi Kimliğini Değerlendirme	146
Tablo 88: Etnik Kimliğin Açıklanması	147
Tablo 89: Konuşulan Dil/Lehçe.....	147
Tablo 90: Dini-Kültürel Kimlik.....	148
Tablo 91: Öznel Dindarlık Algısı	148
Tablo 92: Alevi İnanç Ritüelleri	148
Tablo 93: Siyasal Kimlik.....	149
Tablo 94: Öznel Sosyal Dışlanma Algısı	150
Tablo 95: Vatandaşlık Algısı.....	151
Tablo 96: Türkiye'nin En Önemli Sorunu	152
Tablo 97: Parti Üyeliği ve Oy Verme Davranışı	152
Tablo 98: Boş Zamanı Değerlendirme	153
Tablo 99: Tatil Alışkanlığı	155
Tablo 100: Tunceli'de Yaşamaktan Memnuniyet	155
Tablo 101: Göçün Yaşam Kalitesine Etkisi	156
Tablo 102: Mülkiyet Durumu.....	157
Tablo 103: Konut Özelliği.....	157
Tablo 104: Fatura Ödeme Durumu	157
Tablo 105: Gıda Alışverişi	157
Tablo 106:Aile Kazancı Yeterliliği.....	158
Tablo 107: Hanede Gelir Getirenler	158
Tablo 108: Hanedeki Mevsimlik İşçiler.....	158
Tablo 109: Kadınların Ekonomik Faaliyetleri.....	159
Tablo 110: Çalışan Çocuklar	159
Tablo 111: Aile İçi Otorite	159
Tablo 112: İdeal Çocuk Sayısı.....	160
Tablo 113: Çocuğun Tercih Edilen Cinsiyeti.....	160
Tablo 114: Evlilik ve Boşanmaya İlişkin Tutum ve Değerler.....	160

ÖNSÖZ

Fırat Kalkınma Ajansı, alanını oluşturan Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerinin kalkınmasına yönelik plan ve proje geliştirme çalışmaları yürütmekte, kurumların karşılıklı koordinasyon içinde çalışmasına katkı sağlamak üzere bölgesel araştırma ve planlama çalışmaları yapmaktadır. 2012 ve 2013 yıllarında hazırlanan 2014-2023 Bölge Planındaki illerin sosyal yapısı ikincil veriler çerçevesinde etraflıca incelenmiş, yapılan kısıtlı saha çalışmalarında ve Valiliğimizce yürütülen pek çok faaliyette Tunceli özelinde çeşitli sosyal olgular tespit edilmiştir. Halkın devlet algısı ve halkın devletle bütünleşmesi, devlet hizmet ve yatırımlarının toplumda karşılık bulamaması, Alevilik kültürünün baskın etkileri, güvenlik algısı ve terörizmin sebepleri gibi bu tarz konuları derinlemesine saha çalışmaları ile bilimsel bir temelde irdeleyebilmek, kalkınmanın temel malzemesi olan insanı bireysel ve toplumsal olarak daha iyi anlamak ve algılayabilmek amacıyla 2015 yılı içerisinde Tunceli Sosyal Analiz Projesi çalışması yürütülmüştür.

HEGEM Şiddetle Mücadele Vakfı, koordinasyonunda geniş ve yetkin bir uzman kadro tarafından yürütülen bu çalışmada ilimizin sosyal yapısı, demografik, kültürel, tarihsel ve sosyolojik açılardan incelenmiş, eğitim, işgücüne katılım, göç, sağlık, sosyal örgütlenme ve sivil toplum, siyasal yapı ve vatandaşlık bilinci gibi hususlar irdelenmiştir. Kimlik ve aidiyet, sosyal hizmetler ve sosyal içerme, gündelik hayat, girişimci ve yatırımcı profili gibi konular da ilin kalkınması bağlamında çok boyutlu olarak ele alınmış, Tunceli özelinde, yukarıda sıralanan olgular hakkında görüşler ortaya konulmuştur.

İlimizi ve insanımızı daha yakından anlayarak ve tanıyarak, yürütülecek her türlü faaliyet, proje, yatırım ve tedbirin tasarım ve uygulama aşamasına ışık tutmasını beklediğimiz elinizdeki bu çalışmanın siyasetçilerimize, kamuda görev yapan yöneticilere ve sivil toplum kuruluşlarına yol göstereceğini temenni eder, benzer çalışmanın diğer illerimizde de yürütülmesi gerekliliğine inandığımı belirtmek isterim. Çalışmanın hazırlığında emek sarf eden Valiliğimiz ve Fırat Kalkınma Ajansı çalışanlarına, HEGEM Vakfı Yöneticilerine ve bünyesindeki değerli araştırmacılarımıza; çalışmalara düşünce, görüş ve önerileri ile katkı sağlayan vatandaşlarımıza teşekkürlerimi sunarım.

Osman KAYMAK

Tunceli Valisi

YÖNETİCİ ÖZETİ

Kapsam ve Yöntem

Araştırma, Tunceli ilinin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel mevcut durumunu karşılaştırmalı ve sosyolojik bir yöntemle analiz ederek, sosyal ve ekonomik kalkınmaya etki eden, Tunceli'ye özgü sosyo-ekonomik ve kültürel faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tunceli'de yaşayanların, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal yardım, erişilebilirlik, sosyal hizmetler gibi genel kamu hizmetleri ve sosyal hayat, ticari faaliyetler, kentleşme ve diğer olanaklar ile ilgili durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. İlaveten Tunceli'de yaşayan bireylerin devlet algıları, vatandaşlık algıları, kimlik tanımları, kültürel ve tarihsel hafızaları ve genel olarak il ile ilgili değerlendirmeleri ile ilin sosyal ve ekonomik gelişimi arasındaki ilişki analizi amaçlanmaktadır. Ortaya çıkacak sonuçlar, sosyal ve ekonomik gelişmeye yönelik geliştirilecek politikalar için önemli veriler sunulması amaçlanmaktadır.

Tunceli Sosyal Yapı Analizi Araştırması, hem nicel hem de nitel yönü olan bir araştırma modeline dayalıdır. Araştırmanın anketlere dayalı verileri, araştırmanın nicel yönünü; şehrin ileri gelenleri ve paydaşlarının katılımının sağlandığı odak grup görüşmelerinden ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen görüşler ve mevcut resmi veri tabanlarından elde edilen ikincil verilere dayalı kısmı ise nitel yönünü oluşturmaktadır. Tunceli Sosyal Yapı Analizi Araştırması, birbirini izleyen 3 temel aşamadan oluşmuştur: a- Tunceli iliyle ilgili resmi istatistiklerin ve raporların derlenmesi ve de Tunceli iliyle ilgili literatür-arşiv taramasının yapılması; b- Tunceli ilinde her biri 15'şer kişiden oluşan 16 odak grup görüşmesi ve derinlemesine görüşmeler; c- 250 kişiyle yüz yüze görüşmeye dayalı Sosyal Yapı Anketinin uygulanması.

Söz konusu kapsam ve amaçlar doğrultusunda izlenen araştırma yöntem tekniklerle aşağıdaki veriler elde edilmiştir;

Tunceli için Genel Bulgular

Demografi

Tunceli nüfus yoğunluğu az olan illerimizdendir. Tarihten gelen bazı olumsuzlukların, terör hadiselerinin ve sosyo-ekonomik şartların, Tunceli'nin yoğun göç veren illerimizden olmasına neden olmuştur.

Tunceli, cinsiyete göre nüfus özelliği farklılık gösteren bir ildir. Erkek nüfusu, kadın nüfusundan daha fazladır.

Tunceli ili, 31,9 ortalama yaş ile ülke genelinden ve içerisinde yer aldığı bölgeden daha yaşlı bir nüfusa sahiptir.

Türkiye genelinde olduğu gibi 2008 yılından sonra evlenme oranlarında düşüş gözlenmektedir. Bağlı olarak 2013 verilerine göre Türkiye'de bir yılda meydana gelen doğum oranı %1,6 iken, bu oran Tunceli'de %1,1'dir. Tunceli hem genel nüfus sayımında hem de 2013 ve 2014 TÜİK verilerinde çocuk ve bebek ölüm

hızları bakımından Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Tunceli'de kadınların hayatta kalma süresi erkeklere göre %6,7 daha fazladır.

Tunceli ilinde, Türkiye genelinde olduğu gibi aile giderek küçülmektedir.

Tunceli'de nüfusun %62,5 kentlerde ve %37,5 kırsal kesimde yaşamaktadır. Tunceli kırsal kesimlerden, çevre il ve ilçelerden göç alan bir kent değildir.

İşgücü ve İstihdam

Tunceli'deki iş gücü göstergelerine bakıldığında işgücüne katılma oranı %54, işsizlik oranı %8,1, istihdam oranı %49,7'dir.

2012-2013 döneminde Tunceli'nin en çok göç verdiği illere bakıldığında sırasıyla İstanbul, Elazığ, Ankara, İzmir ve Diyarbakır olduğu görülmektedir.

2012-2013 döneminde Tunceli'nin en çok göç aldığı illere bakıldığında sırasıyla İstanbul, Elazığ, Ankara, Diyarbakır ve İzmir olduğu görülmektedir.

Türkiye genelinde hane başına düşen sosyal güvenlik sahibi kişi sayısı 3,9 iken Tunceli'de bu oran 2,7'dir.

Eğitim

2013 yılı verilerine göre, Tunceli'de 80.090 olan 6+ yaş nüfusun % 7,39'unu oluşturan 5.922'si okuma yazma bilmemektedir. O yazma bilmeyenlerin büyük çoğunluğunun (%75'i) 50 yaş üstü kadınlardan oluşmaktadır. Diğer yandan 6+ yaş grubunda nüfusun %13,69'nu oluşturan 10.969 kişinin de okuma yazma bildiği ancak herhangi bir okul bitirmediği görülmektedir.

Okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarına bakıldığında Tunceli'deki durumun civar iller ve Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. 3-5 yaş grubunda net okullaşma oranı açısından Türkiye ortalaması %32,68; Tunceli'deki okullaşma oranı ise %53,16 olduğu görülmektedir. İlköğretim düzeyinde okullaşma oranı Türkiye Geneli için; %97,10 ve Tunceli için; %95,53'tür. Ortaöğretimde Tunceli'nin net okullaşma oranı %81,25'dir. Bu bağlamda Tunceli'deki ortaokul düzeyinde okullaşma oranı (%81,25), Türkiye ortalamasının (79,36) da % 1,89 kadar üzerinde görülmektedir.

2014-2015 öğretim yılı verilerine göre ülke genelinde bir öğretmene ilkokullarda 18, ortaokulda 17, ortaöğretimde ise 14 öğrenci düşmektedir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ise ilkokul + ortaokulda 27, ortaöğretimde ise 28'dir. Belirtilen öğretim yılında Tunceli ilimizde bir öğretmen ve dersliğe düşen öğrenci sayısına bakıldığında, bu ilimizdeki durumun ülke genelinden daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır. 2014-2015 öğretim yılı itibariyle Tunceli'de bir dersliğe düşen öğrenci sayısı okulöncesi eğitimde 18, ilköğretimde 16, orta öğretimde ise 13'tür. Aynı şekilde Tunceli'de bir öğretmene okulöncesi eğitimde 15, ilkokulda 12, orta öğretimde ise 10 öğrenci düşmektedir.

Tunceli'de eğitime dair bazı sorunlu alanlar dikkat çekmektedir. Şöyle ki; il merkezi, Nazimiye ve Pertek ilçeleri hariç, diğer bütün ilçelerde kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısından demografik nedenlerle açıklanamayacak kadar düşük görünmektedir. Pülümür ilçesinde kızların sayısı erkelerin yarısı kadar

görülmektedir. Bu durum, bazı ilçelerde özellikle ortaöğretim düzeyinde kızların okutulması önünde çeşitli engellerin bulunduğunu göstermektedir.

2014-2015 öğretim yılı itibariyle Tunceli'deki toplam 111 okuldan sadece dört tanesi özel okul statüsündedir.

Temel eğitimden orta öğretime geçiş sürecinde uygulanan SBS ve TEOG sınavlarının sonuçları açısından bakıldığında Tunceli'de başarı düzeyinin son beş yolda önemli bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Merkezi olarak planlanan ve uygulanan 2011 yılındaki Seviye Belirleme Sınavında (SBS) %70,87 olan başarı düzeyi, 2014 yılında uygulanan Temel Eğitimden Orta Öğretime Geçiş (TEOG) sınavında ise başarı oranı %98,61'e çıkmıştır.

Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ve Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) ile ilgili verilere bakıldığında son beş yılda dalgalı seyreden bir başarı grafiği izlendiği, bu süre zarfında en yüksek başarının %54,38'le 2012 yılında gerçekleştiği, en düşük başarının ise %48,27'yle 2014 yılına ait olduğu görülmektedir.

Eğitim ile ilgili girdi unsurlarına bakıldığında (fiziki ve teknik alt yapı, öğretmen sayısı, öğretmen-öğrenci oranı, eğitim yatırımları, burslar vb.) Tunceli ilinin ülke ortalamasına yakın ve hatta bazı kategorilerde ortalamanın üzerinde olumu bir tablo sergilediği görülmektedir.

Sağlık

Tunceli ili, özel sağlık kuruluşlarından yeteri kadar yararlanamamaktadır. Bu alana ilgi duyan yatırımcılar Tunceli ilini cazip görmemektedir. Bu alanda kamusal sağlık kuruluşları hizmet vermektedir. Ancak bir kısım vatandaşlar özel sağlık kuruluşları konusunda komşu illerden yararlanmaktadır. Tunceli'deki 5 hastane ve 200 civarındaki yatak kapasitesi zaman zaman ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Tunceli'deki hastane ve sağlık kuruluşları personel açısından çok sıkıntı yaşamamaktadır. Ancak uzman hekim konusunda kapasite eksikliği yaşamaktadır. Hekim dışındaki sağlık personeli yeterli düzeydedir.

Tunceli ilinde sağlık personeli başına düşen kişi sayısı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Türkiye'de sağlık harcamalarında özel hastanelere ayrılan paya bakıldığında Tunceli'nin bundan yararlanmadığı görülmektedir. Tunceli'de özel ve üniversite hastanelerinin olmaması sağlık hizmetlerinde alternatiflerin olmadığını göstermektedir.

Tunceli ili merkezinde 2015 yılı Ağustos ayı itibariyle 3331 kişi Genel Sağlık Sigortası Gelir Tespitinden yararlandırılmıştır. Tunceli ilinde yaptığımız araştırmada vatandaşların yarıya yakını (%45) emekli sandığı dörtte biri işçi sigorta sistemi ve %10'luk bir kesimi de Genel sağlık sigortası kapsamında sosyal güvence altında yaşamaktadırlar.

Tunceli'de hastalıklara baktığımızda bulaşıcı ve yaygın hastalıklarda bir yığılma olmadığı görülmüştür. Araştırma kapsamında değerlendirilen vatandaşlar içinde en yoğun hastalık tansiyon rahatsızlıkları olurken, onu kalp ve damar rahatsızlıkları takip etmektedir. Diğer rahatsızlıklar ise kulak burun boğaz,

solunum yolları, psikolojik rahatsızlıklar ve kadın hastalıkları olarak sıralanmıştır. Bu ilde psikolojik rahatsızlıkların seviyesi dikkat çekicidir.

Tunceli’de bebek ölüm oranları ve beş yaş altı çocuklarda ölüm hızı Türkiye ortalamasının altındadır. Hamilelik süreci ve doğum aşamasında kadınların bilinçli hareket etmektedir. Bölgenin eğitim seviyesinin diğer illerden yüksek olması bu gösterge için bir gerekçe olabilir. Ölüm oranları düşük olsa da 2013 TÜİK verilerine göre dolaşım sistemi hastalıklarının ölüm nedenlerinde daha fazla etkili olduğu görülmektedir. Bunu iyi ve kötü huylu tümörler ve solunum sistemi hastalıkları takip etmektedir.

Türkiye ve dünyadaki intihar vakalarına göre Tunceli ili daha iyi bir seviyededir. Tunceli’yi kendi içinde değerlendirdiğimizde intihar vakalarının daha çok il merkezinde cereyan ettiği görülmektedir.

Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler

Tunceli’de 4 adet sosyal hizmet kuruluşu bulunmaktadır.

Tunceli ilinde de kamusal sosyal yardımlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından yapılmaktadır. 2012 yılı verilerine göre 4013 aile ve 12736 kişiye sosyal yardım yapılmıştır. 2015 yılı Ağustos ayı verilerine göre 2470 kişiye düzenli merkezi yardım, 8.417 kişiye yakacak yardımı, 181 eşi vefat etmiş kadına sosyal yardım, 844 çocuk için annelere Şartlı Eğitim Yardımı ve Şartlı Sağlık Yardımı, 6 kişiye Şartlı Gebelik Yardımı, 31 muhtaç asker ailesine ekonomik destek yardımı yapılmıştır.

2022 sayılı Kanun kapsamında (Yaşlılık, Engelli, Engelli Yakını, Silikosiz Yardımları) 1686 kişiye sosyal yardım, 19 Mülteci/Sığınmacı/Refakatsiz kişiye sosyal yardım, 12.418 kişiye aile yardımı, 8331 kişiye eğitim yardımı, 197 kişiye Özel Amaçlı Yardım (aşevi, afet vb.) yapılmıştır. 8 Projeye (gelir getirici, kırsal alanda sosyal destek projesi, istihdam eğitimi, sosyal hizmet projeleri, geçici istihdam projeleri) ekonomik destek sağlanmıştır.

Tunceli ilinde engellilerin istihdamına yönelik aktif bir çalışma bulunmamakla birlikte engellilerin işe yerleştirilmesi, kamu ve özel sektörde çalıştırılma zorunluluğundan kaynaklanan istihdam unsurları aktif bir şekilde uygulanmaktadır. Tunceli’nin engelli nüfus oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Tunceli ilimizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı biri engellilere diğeri yaşlılara yönelik iki tane kurumsal bakım merkezi vardır. Zihinsel engelli bakım ve rehabilitasyon merkezi ve yaşlılara yönelik Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi.

Tunceli’de 2010 yılında açılan 10 tanesi normal bakım ve 10 tanesi özel bakım olmak üzere toplam 20 kapasiteli “Tunceli TOKİ Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi” bulunmakta ve tam kapasite çalışmaktadır.

Gündelik Yaşam ve Aidiyet

Tunceli ilinde vatandaşların yarıdan fazlası boş zamanlarını televizyon seyrederek geçirmektedir. Vatandaşların yarıya yakını kitap okuyarak boş vakitlerini değerlendirdikleri söylemektedir. Bireylerin üçte biri boş zamanlarında internet/bilgisayarda zaman geçirmektedir. Boş zamanlarını kahvede/cafede geçirdiğini söyleyenler %15 seviyesinde olup Türkiye ortalamasının çok altında bir sonuç çıkmıştır. Alışveriş yapmak, Munzur ve Harçık kıyısında piknik yapmak ve arkadaş grubu ile vakit geçirmek de vatandaşların tercihleri arasındadır.

Tunceli ilinde 4 ihtisas, 7 müessese, 15 okul ve 11 spor kulübü olmak üzere toplam 37 spor kulübü faaliyet göstermektedir. En yaygın olarak yapılan spor dalları; atletizm, basketbol, voleybol, badminton, hentbol, karate, kayak, boks, kick-boks, taekwando ve masa tenisidir.

Tunceli çeşitli illere önemli oranda göç vermiş olup, bu bağlamda Tunceli'nin birçok ille bağlantısı vardır. Vatandaşların yakınlarını ziyaretleri ve yakınlarının Tunceli'yi ziyareti gibi bir hareketlilik söz konusudur.

Tunceli halkının şehrine sahip çıktığı ve kentlerini sevdiği bilinmektedir. Bu araştırma kapsamında vatandaşların üçte ikisine yakını Tunceli'de yaşamaktan memnun ya da çok memnun oldukları ifade etmektedirler. %26'sı burada yaşamaktan memnun değildir. Tunceli'de yaşamaktan memnuniyet duyanlar bu ilde yaşamamanın kendilerini huzurlu kıldığını söylemektedirler. Bunun yanında; farklı dinlerle birlikte yaşandığından farklılıklara açık olması; özgür yaşanan bir ortamın olması; Ermeni, Hıristiyan, Sünni ve Alevilerin hep birlikte Tunceli'de yaşayabilmesi; diğer illere göre Türkiye'nin sorunlarını görmesi; devlete borcunun olmaması; taciz ve sapkınlık olaylarının olmaması; muhalif olması ve haksızlığın karşısında olması; hoşgörü ve sevmeyi ilke edinen bir şehir olması gibi sebepler de dile getirilmiştir.

Memnun olmayanlar ise; sosyal imkânlarının yetersiz olması, iş imkânının yetersiz olması veya hiç olmamasından dolayı Tunceli'de yaşamaktan memnun değildir.

Sivil Katılım ve Siyasal Yapı

Sivil toplum örgütleri Tunceli'de daha çok dernekler üzerinden faaliyetlerini yürütmektedir. 2013 yılında Tunceli'deki faal dernek sayısı 109; bu derneklerin toplam üye sayısı ise 3819'dur.

2015 Kasım genel seçimleri 494 sandıkta gerçekleşmiş ve toplam 63985 seçmenin 51844'ü oy kullanılmıştır. Katılım oranı % 81,03'tür. Bu oran Türkiye'de %85.18.

Medya

Tunceli'de yerel anlamda üç tane günlük gazete çıkmaktadır. Kadın girişimciler tarafından çıkartılan Tunceli Emek gazetesinin yanı sıra Tunceli'nin Sesi (Özgür Dersim) ve Tunceli Halkının Sesi (Dersim Haber) gazeteleri hem günlük olarak basılan hem de internet ortamında yayını sürdürülen gazetelerdir. Ayrıca Aylık

olarak Ankara merkezli "Dersimde İklim" gazetesi çıkmaktadır. İnternet ortamında yayınlanan Çıla, Neweda Dersim, Dersim News siteleri de yayın hayatına devam etmektedir. Bu gazeteler ilin politik ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verirken derneklerin çıkarttığı yayınlar ile Munzur Dergisi etnografik çalışmalar ile bölgenin kültürel dokusunu keşfetmeye çalışır.

Tunceli'de iki tane yerel radyo, yayın hayatına devam etmektedir. Bu radyolar; Radyo Barış ve Munzur Radyo'dur. Radyo Barış aynı zamanda Televizyon kanalı Barış TV olarak ta hizmet vermektedir. Katılımcılarımız her iki radyoda yer alan programları ilgi ile takip etmekte ve kültürel ihtiyaçlarına cevap bulmaktadır.

Adalet ve Suç

Tunceli ilinde, suç algısı kentin güvenli olduğu yönündedir. Odak grup çalışmaları kapsamında görüşülen bireyler kentte özellikle hırsızlık, gasp gibi suçların nerdeyse yok denecek düzeyde olduğunu belirtmişlerdir.

Suç verileri genel olarak değerlendirildiğinde, Tunceli ilinde gerçekleşen suç oranlarının son derece düşük olduğu tespit edilmiştir. Aylık ekonomi dergisi CNBC-e Business geçmiş yıllarda (2009), 37 farklı parametre (aralarında hava kirliliğinden öğrenci başına düşen öğretmen sayısına, işsizlik oranından ödenen vergi miktarına kadar çok sayıda değişken içeren) üzerinden yaptığı çalışma da, Tunceli ilinin suçluluk açısından güvenli bir il olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmaya göre Türkiye'nin yaşanılabilir illeri sıralamasında 49. sırada olan Tunceli ili suç oranı açısından en düşük 11. sırada yer aldığı saptanmıştır.

Genel olarak Tunceli ilinde suç oranlarının düşük olmasına rağmen, bir artma eğilimi de söz konusudur. Bu artışın Türkiye'deki artış oranın altında olduğu söylenebilir. 2008- 2011 yılları arasında Emniyet verileri esas alındığında Mala yönelik suçlarda % 80, şiddet suçlarında da %58 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Tunceli ili polis bölgesinde cinayet suçu çok az işlenmektedir. 4 yıl içerisinde sadece 2 cinayet 3 öldürmeye teşebbüs suçları işlenmiştir.

Suç kategorileri içerisinde en çok artma gösteren suçların başında; dolandırıcılık, çocuk kaçırma, tehdit ve hakaret, kasten ve ihmal sonucu yaralama suçları gelmektedir. Azalma gösteren suçlar içerisinde de; darp ve hakaret, tüfek ve tabanca bulundurma, mesken masuniyetini ihlal, resmi kurum ve işyerinden hırsızlık suçları ilk sıralarda yer almaktadır.

Son dönemlerde özellikle PKK örgütü, gerek coğrafik yapısı nedeniyle gerekse taban bulmada bu ilde bazı avantajlara sahip olmuştur. Bu bağlamda Tunceli bölgesinde meydana gelen terör olayları, Tunceli'nin güvenli bir il oluşunu ciddi bir şekilde tehdit ettiği gibi aynı şekilde ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğini de engellemektedir.

Tunceli ilinde yıllar bazında ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı Türkiye geneli ve TRB1 bölgesine kıyasla daha azdır. 2008- 2012 yıllar arasında cezaevine girme sayısında ciddi bir yükseliş söz konusu değildir. 2008 yılında 54 suçlu cezaevine girerken, bu rakam 2012 yılına geldiğinde 69'a çıkmıştır. Ancak, 2013 yılında ise, ceza infaz kurumuna giren kişi sayısında ciddi bir artış (3 kattan fazla)

gerçekleşmiştir. Yüksek orandaki artış aynı şekilde TRB1 bölgesi ve Türkiye geneli için de söz konusudur. Gerek Tunceli ili, gerekse TRB1 bölgesi ve gerekse de Türkiye geneli için, bireyler ceza infaz kurumuna en çok “yaralama suçu” ve ikinci sırada da , “hırsızlık ve yağmalama” suçundan girmişlerdir.

2008-2012 yılları arasında Tunceli ilinde güvenlik birimine getirilen çocuk sayısında her hangi bir artış gerçekleşmemiştir. Belirlenen yıllar arasında; güvenlik birimine getirilen çocuk sayısında Türkiye geneli ve TRB1 bölgesinde (2011 yılı hariç) sürekli bir artış gözlemlenmişken, Tunceli ilinde bu yıllar arasında düzenli bir artış söz konusu olmadığı gibi, 2012 yılında gerçekleşen sayı (139 çocuk), 2008 yılındaki rakamların (95) altında kalmıştır. Tunceli ilinde çocuklar en çok, “suça sürüklenme” gerekçeleriyle güvenlik birimlerine getirmişlerdir ve suç türü olarak da en çok; “yaralama”, “hırsızlık” ve “ mala zarar verme” suçlarından haklarında işlem yapılmıştır. Aynı şekilde TRB1 Bölgesi ve Türkiye geneli için de çocukların en çok işledikleri suç türlerinin başında; “yaralama”, “hırsızlık” ve “ mala zarar verme” suçları gelmektedir. Bu bulgular, Tunceli ilinin çocukların işlediği suç türü açısından Türkiye geneliyle bir farklılaşma olmadığını göstermektedir.

Ayrıca Tunceli ilinde çocukların işlediği suçlar içerisinde, cinsel suçlar ve gasp suçları neredeyse yok gibidir. 5 yıl boyunca bu suçlardan her biri için sadece 1’er çocuk güvenlik birimine getirilmiştir. Aynı şekilde çocukların işlediği suç türleri içerisinde de, cinayet suçu bulunmamaktadır. Belirlenen tarihler içerisinde Tunceli ilinde cinayet suçunu işleyen hiçbir çocuğun bulunmaması açısından da Tunceli ili, Türkiye geneli ve TRB1 bölgesinden farklılaşmaktadır.

Tunceli ilinde bazı yıllar itibariyle işlenen intihar sayıları yüksektir. 2014 yılında kaba intihar hızının en yüksek olduğu il, yüz binde 11,63 ile Tunceli ili olmuştur. İntihar etme nedeni olarak ilk sırada “bilinmeyen” seçeneği en çok belirtilmiştir.

İntihar etme biçimi olarak ise, Tunceli geneli için ilk sırayı “asmak” seçeneği almıştır.

Alan Taraması Bulguları

Sosyo-demografik

Tunceli’de ankete katılanların üçte ikisi evlidir. Yüzde 10,6’sının geliri yok; yüzde 16,7’sinin geliri ise asgari gelirin altındadır. Katılımcıların gelir düzeyine görece yüksek bir gelir dilimi olan 5000 TL üstü bir gelire sahip kişilerin oranı ise oldukça düşüktür. Üçte ikisine yakını üniversite öğrencisi ya da üniversite mezunudur; Görüşülen kişilerin yüzde 80’i en az lise mezunudur. Katılımcılar kendilerini ve/ya ailelerini genel olarak orta halli (orta sınıf) olarak görmektedir. Kendini ya da ailesini yoksul görenlerin oranı da azımsanmayacak orandadır. Kendini zengin gören pek yoktur. Katılımcıların üçte birinden fazlası bir işte çalışmakta ve bir uğraşısı vardır. İşi olanların çoğunluğu memurdur. Herhangi bir işte çalışmayanlar, sırasıyla sosyal yardımlardan; aile desteğinden faydalanmaktadır. Görüşülen kişilerin en çok sahip olduğu araçlar sırasıyla; televizyon, akıllı cep telefonu, LCD televizyon, internettir. Görüşülen kişilerin en

çoğu Tunceli merkezinde ikamet etmektedirler. Diğerleri sırasıyla, Pertek, Mazgirt, Nazmiye, Pülümür ve Ovacık'ta ikamet edenlerden oluşmaktadır.

Göç Durumu

Doğma büyüme Tunceli il merkezinden olanların oranı, yüzde 43,9; Tunceli köyünden olanların oranı yüzde 11,7 ve başka bir ilçeden olanların oranı ise yüzde 8,9'dur. Görüşülen kişilerin yarısına yakını göç sürecini yaşamamıştır. İkamet süreleri açısından değerlendirildiğinde, görüşülen kişilerin çoğunluğu en az 10 yıldan daha fazladır Tunceli il merkezinde ikamet etmektedirler. Yüzde 47,8'i ise 10 yıldan az kentte ikamet etmektedir. Ankete katılanların yüzde 36,1'i göç sürecine maruz kalmamıştır. Göç süreci yaşayanların en çok karşı karşıya kaldıkları sorunlar ise sırasıyla, sosyal uyum sorunları; ekonomik sorunlar; işsizlik; sağlık ve moral sorunlardır. Katılımcıların yüzde 20'si ailesiyle ve akrabalarıyla birlikte göç etmiş; yüzde 11,7'si ise tek başına göç etmişlerdir. Tek başına göç edenlerin de önemli bir oranı üniversite için şehre gelen üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Göç edenlerin göç etme nedenleri ise sırasıyla, geçim sıkıntısı, işsizlik, yerleşim alanlarının boşaltılması, eğitim olanaklarının zayıflığı, sağlık sorunları ve güvenlik nedenleridir.

Göç edenlerin Tunceli'yi tercih etme nedenleri sırasıyla, akrabaların Tunceli'de olması, kendini Tunceli'de güvende hissetmeleri, göçle geldiği yere yakın olması ve iş olanaklarıdır. Tunceli'de ikamet edenlerin çoğunluğu, göçle ayrıldıkları yere geri dönme isteği duymamaktadırlar. Göç ettiği yere geri dönmek istememe nedenleri ise sırasıyla, geçim sıkıntısı çekmeme ve işsizlik endişesini tekrar yaşamama için; eğitim olanakları nedeniyle; sağlık sorunları endişesi nedeniyle ve can güvenliği sorunu yaşama endişesinden dolayıdır. Göç sonrasında geri dönüşlerde yaşanan en büyük sorunlar sırasıyla, ev ve arazilerin harap olması, ulaşım sorunları ve can güvenliğinin sağlanamamasıdır. Göç edenler arkalarında aileleri ve akrabalarını, yaşanabilir evlerini ve hayvanlarını bırakmışlardır. Katılımcıların büyük çoğunluğu geri dönüş için devletten bir beklentiye sahip değildir. Tunceli'de görüşülen kişilerin belli bir oranı göç etmiş kişilerden oluşmaktadır.

Sağlık ve Sosyal Yardım

Görüşülen kişilerin yarıya yakını emekli sandığına bağlı çalışan ya da emeklidir. En sık rastlanılan hastalıklar sırasıyla, tansiyon problemi, kalp ve damar hastalıkları, psikolojik (ruhsal) sorunlar, kulak, burun ve boğaz rahatsızlıkları, solunum yolları rahatsızlıkları ve kadın hastalıklarıdır. Tuncelililerin üçte birine göre uyuşturucu madde kullanımı çok yaygındır. Madde bağımlılığına ilişkin bu oran, gerçek madde bağımlılığı oranlarından oldukça yüksektir. Uyuşturucu madde bağımlılığı yaygınlığının en temel nedeni, işsizliktir. Katılımcıların yüzde 2,8'inin yaşamlarında uyuşturucu madde kullanmayı düşündükleri dönem olmuştur. Katılımcıların yüzde 22,8'i alkol kullanmaktadır. Ankete katılanların üçte ikisine yakını, yaşamlarında anlamsızlık ve kararsızlık duygularına sahiptir. Görüşülen kişilerin yüzde 10'u (10 kişiden 1'i) öfke nöbetine tutulup, etrafına fiziksel zarar vermiştir. Etrafına fiziksel zarar verenlerin en temel gerekçeleri ise

sırasıyla ailevi nedenler, sosyo-ekonomik sorunlar ve az da olsa madde kullanımınıdır. Katılımcıların yüzde 9,4'ü herhangi bir yardım kuruluşundan yardım almaktadır. Yardım alan yüzde 9,4'ü sırasıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, akrabalar, hayırseverler, komşular, belediyeler, STK ve cemaatlerden yardım almaktadır. En çok gıda ve yakacak yardımlarından faydalanılmaktadır. Nakit para desteğinden yararlananların oranı ise yüzde 9,4'tür. Diğer yardım kalemleri ise sırasıyla, giyim ve ev eşyası yardımdır.

Sivil Katılım

Tunceli'de görüşülen kişilerin yüzde 73,9'unun bir dernek üyeliği bulunmamaktadır. Sadece yüzde 11,1'i en az bir derneğe üyedir. Sadece 6 kişi (görüşülen kişilerin yüzde 3,3'ü) vakıf üyesidir. Herhangi bir vakfa üye olmayanların oranı yüzde 76,7'dir. Katılımcıların yarısına yakını (yüzde 41,7) bir sendikaya üyedir. En çok üye olunan sendikalar sırasıyla, bariz bir farkla Eğitim-Sen; sonrası ise, BES; Tüm-Bel-Sen; Eğitim-Bir-Sen; SES; KESK; Diyanet-Sen; Türk-İş; DİSK; Genel-İş; Haber-Sen ve Koop-İş-Sen'dir.

Medya Kullanım

Günlük haberler en çok ulusal Televizyon kanalları ve internet üzerinden takip edilmektedir. Ulusal gazetelerden takip edenler katılımcıların üçte birini oluşturmaktadır. Sonra sırasıyla, yerel TV kanalları ve yerel gazeteler, günlük haber almanın karşılandığı kitle iletişim araçlarındandır. Haber için en az radyo ve dergi kullanılmaktadır. En çok izlenen ve tercih edilen televizyon kanalları sırasıyla, Kanal D; CNN-Türk; Habertürk ve NTV'dir. Kürtçe içerikli-temalı televizyon kanalları olan Roj TV ve TRT 6 en çok izlenen TV kanalları sıralamasında daha arka sıralardadır. En çok haber programları izlenmektedir. Diğerleri ise sırasıyla, açık oturum ve tartışma programları; belgeseller; film ve/ya diziler izlenmektedir. Tunceli'de en çok Radyo Barış dinlenmektedir; bir diğer en çok takip edilen radyo ise Radyo Munzur'dur.

Kimlik ve Aidiyet

Tunceli'de katılımcılar en çok kendilerini Alevi-Kürt olarak tanımlamaktadırlar. Sonra Kürt, sonra sırasıyla Türk, Alevi-Zaza, Alevi-Türk, Zaza, Kürt-Zaza, Türk-Zaza ve az da olsa Kürt-Zaza, Türk-Kürt olarak tanımlamaktadırlar. Tuncelililerin yarısından biraz fazlası, etnik kimliğini her yerde rahatlıkla açıklayabildiğini ifade etmektedirler. Üçte biri ise kimliğini rahatça açıklayamadığını belirtmektedir. Kimliğini rahatça açıklayamadığını düşünenler ise diğer insanlar tarafından dışlanma korkusu nedeniyle kimliklerini rahatça ifade edemediklerini söylemişlerdir. Konuşulabilen diller, Türkçe (yüzde 74,4); Zaza'ca (yüzde 37,8) ve Kürtçe'dir (yüzde 30,6). Tunceli'de en çok (42,2) kendini Alevi olarak tanımlayanlar bulunmaktadır. Sonra sırasıyla Alevi-Müslüman (16,7); Müslüman (10); Sünni-Müslüman (6,7); Kızılbaş (3,9); Ateist (3,9) şeklinde sıralanan dini-kültürel kimlikler bulunmaktadır. Katılımcıların yarısından biraz fazlası ibadetlerini düzenli ya da düzensiz yerine getiren inançlılardan oluşmakta; dörtte bire yakını ibadetlerini yerine getirmeyen inançlılardan oluşmakta; yüzde 8 civarı

ise inançsızlardan oluşmaktadır. Katılımcıların; üçte birinin “dede, pir, rehberi” vardır. Yarısının musahibi vardır. Üçte biri, ikrar verip görgüden geçmiştir. Katılımcıların yüzde 65’i siyasi kimlik yelpazesinin solunda (30,6’sı sosyal demokrat; yüzde 26,1’i solcu; yüzde 8,3’ü devrimci); yüzde 8,9’u siyasi kimlik yelpazesinin sağında (yüzde 5,6’sı muhafazakâr; yüzde 2,2’si milliyetçi) yer almaktadır. Katılımcıların yüzde 38,9’u toplumda dışlandığını düşünmektedir. Sosyal dışlanma nedenleri ise sırasıyla, etnik kimlik, inanç, siyasi görüş, dini görüş, kadın olmak, yoksulluktur. Ankete katılanların yüzde 41,2’si Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan gurur duymakta; Tunceli’de görüşülen kişilere göre, Türkiye’nin en önemli sorunları sırasıyla, enflasyon, yoksulluk, eksik demokrasi, siyasi baskılar, terör, dini hoşgörüsüzlük ve fanatik milliyetçiliktir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (82,8) herhangi bir siyasi partiye üye değildir. Sadece yüzde 6,7’si siyasi partiye üyesidir.

Gündelik Yaşam

Tuncelililerin yarısından biraz fazlası hobi sahibidir. Hobi olarak da kitap okumak, sinemaya gitmek, spor yapmak, şiir okumak şeklindedir. Boş zamanlarını ise televizyon izleyerek, kitap okuyarak, arkadaşlarıyla gezerek, akraba ve komşularına giderek, internet kullanarak, spor yaparak, pikniğe giderek, alış-veriş yaparak değerlendirmektedirler. Katılımcıların yarısına yakını hemen hemen hiç tatile gitmemiştir.

Ankete katılanların üçte biri kendi evlerinde ikamet etmektedirler. Yarısına yakını 3+1 evlerde oturmakta; üçte biri ise 2+1 evlerde oturmaktadır. Katılımcıların yüzde 61,1’i faturalarını düzenli olarak yatırabilmektedir. Ancak yüzde 27,8’i ise faturalarını düzenli olarak yatıramamaktadırlar. Katılımcıların yüzde 34,4’ü gıda alışverişini peşin yapmakta; yüzde 25,5’i kredi kartıyla gıda alışverişini yapmaktadır. Yüzde 8,3’ü taksitle alışveriş yapmakta ve yüzde 18,9’u ise gıda alışverişini veresiye şeklinde yapmaktadır. Katılımcıların yarısı aile toplam kazançlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini söylemektedir. Hanelerin geçimini tek kişinin sağladığı aile sayısı yüzde 49’dur. Bu da ailelerin yarısının geçim yükü tek kişinin sorumluluğunda olduğunu göstermektedir. Yüz hanede sadece yaklaşık üç mevsimlik işçi vardır. Mevsimlik işçiliğe gidenler daha çok, yetişkin erkekler ve çocuklardır. Tüm hanenin birlikte mevsimlik işçi kapsamındaki göçü daha nadirdir. En çok mevsimlik işçi göçü, Elazığ, Adana, Mersin ve Karadeniz’edir. Mahalledeki kadınların yüzde 35’i gündelik temizlik; yüzde 28,3’ü çocuk bakıcılığı; yüzde 11,7’si el sanatları üretimi ve yüzde ev eksenli üretim yapmaktadır. Tunceli’de örnekleme dâhil 100 hanede yaklaşık 9 çocuk çalışmakta/çalıştırılmaktadır.

Kentsel Memnuniyet

Katılımcıların yüzde 60,5’i Tunceli’de yaşamaktan memnun; yüzde 10’u memnun değildir. Katılımcılar, Tunceli’de kendilerini huzurlu hissettikleri için ve Tunceli’de doğup, büyüdükleri için Tunceli’den memnundurlar. Az da olsa memnun olmayanlar ise sosyal imkânlarının yetersizliğinden ve iş imkânlarının olmamasından ya da yetersizliğinden dolayı Tunceli’de yaşamaktan memnun

değildirler. Göç sonrası yaşamının daha iyi olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Göç sonrası yaşamının değişmediğini söyleyenler ise yarıya yakındır.

Aile İlişkileri ve Değerleri

Aile içi otoriteye ilişkin elde edilen veriler, ailelerde temelde eşitlikçi bir otorite söz konusu olduğunu göstermektedir. İdeal çocuk sayısı ise ailelerin çoğunluğuna (yüzde 37,8) göre 2 çocuktur. Genelde kişiler, çocuklarının cinsiyetinin önemli olmadığı görüşündedirler. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 71,1), evlilikte kadının kendi soyadını kullanmasını normal bulmaktadırlar. Katılımcıların üçte ikisinden fazlası (yüzde 68,9), farklı bir dinden/ulustan biriyle evlenmek normal karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların üçte ikisinden fazlası (yüzde 68,2), Alevi-Sünni evliliği normal karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların üçte ikisine yakını (yüzde 62,2), evlilikte benzeşimin (etnik, inanç, yaş eğitim) önemli olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların yarısından fazlası (yüzde 58,3) evlilik yaşının yükselmesini olumlu bulmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 73,9), çiftler anlaşamıyorsa boşanmaları normaldir demektedir. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 71,7), şiddetin her türünün boşanma nedeni olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 70,6), aldatmayı kesinlikle boşanma nedeni olarak görmektedirler.

1. ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmanın konusu, Tunceli ilinin iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel yapısının, kaynak tarama yoluyla, mevcut ikincil veri kaynaklarıyla, alan taramasıyla ve de şehrin ileri gelenlerinin katılımıyla oluşturulan odak grup görüşmeleriyle analiz edilmesi ve yorumlanmasıdır.

Araştırma, Tunceli ilinin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel mevcut durumunu karşılaştırmalı ve sosyolojik bir yöntemle analiz ederek, sosyal ve ekonomik kalkınmaya etki eden, Tunceli'ye özgü sosyo-ekonomik ve kültürel faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tunceli'de yaşayanların, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal yardım, erişilebilirlik, sosyal hizmetler gibi genel kamu hizmetleri ve sosyal hayat, ticari faaliyetler, kentleşme ve diğer olanaklar ile ilgili durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. İlaveten Tunceli'de yaşayan bireylerin devlet algıları, vatandaşlık algıları, kimlik tanımları, kültürel ve tarihsel hafızaları ve genel olarak il ile ilgili değerlendirmeleri ile ilin sosyal ve ekonomik gelişimi arasındaki ilişki analizi amaçlanmaktadır. Ortaya çıkacak sonuçlar, sosyal ve ekonomik gelişmeye yönelik geliştirilecek politikalar için önemli veriler sunulması amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Ekonomik, sosyal ve çevresel yönleri ile bir bütün teşkil eden kalkınma sürecinde, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması için, bölgesel kaynak ve imkânların tespit edilmesi ve bu tespitlere yönelik olarak üst ölçekli plan ve programlar ile uyumlu politikaların oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda bölge illerimizin sosyal yapısının politika yapıcılar ve uygulayıcılar tarafından doğru ve objektif bir şekilde tespiti ve analiz edilmesi, gerek sosyal alanda, gerekse ekonomik ve çevresel konularda geliştirilecek strateji ve eylem planlarının hazırlanması aşamasında kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda, Fırat Kalkınma Ajansının hizmet alanına giren Tunceli ilinde sosyal analiz çalışmaları yürütülecek olması bu kritik önemin farkına işaret eder.

Sosyal yapı analizi araştırma projeleri çerçevesinde, kent yönetimlerinin sosyal paydaşlarının ayrı ayrı olmak üzere kentle olan duygusal bağları, kente davranış biçimleri, kentliye davranış biçimleri, kent donanımlarına davranış biçimleri, ortak kullanım alanlarına davranış biçimleri, geldikleri yörelerle ilgili bağları, geldikleri yöreden kente taşıdıkları değerleri, kente dair gelecek tasarımları, kendilerine dair gelecek tasarımları, yaşamakta oldukları kente dair algıları, o kentte edindikleri değerler, kente aidiyet ve kenti sahiplenme duyguları, kent yönetiminden beklentileri, memnuniyetleri, memnuniyetsizlikleri, şikayetleri, kent yönetimine katılım talepleri, kentleşme ve sivil bilinç eğilimleri yaşanan sosyo-kültürel değişim sürecinde sosyal dayanışma örüntüleri, sosyal dayanışma örüntülerinin sosyal bütünleşmeye etkisi gibi ana başlıklar altında gerekli araştırmalar ve ölçümler yapılmakta, mevcut fiziksel dokunun optimum faydayla kullanımını sağlayacak sosyal veriler tespit edilmekte, bunların kullanımıyla ilgili

yöntem önerilmekte, kentin geleceğinin planlanmasına katkıda bulunacak olan kent bilgi sistemine sosyal veriler sunulmaktadır.

Bir başka deyişle, sosyal yapı analizi projeleri ile uygulandığı bölgenin sosyal yapı haritası çıkarılır. Bu haritaların çok yaygın bir kullanım alanı bulunmaktadır. Örneğin, bu harita sayesinde ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen ailelerin ihtiyaçları karşılanarak, sosyal riskler azaltılarak toplumsal yaralar iyileştirilir. Ayrıca, kullanılan yazılımın ürettiği istatistikler incelenerek sosyal iyileştirme politikalarına daha hızlı ve daha verimli karar vermek mümkün hale gelir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Kentsel Sosyal Yapı Araştırmaları; bir şehrin resmi devlet istatistikleri ve veri tabanyla ikincil veri analizi yapmak; bir kentte yaşayan nüfusun tamamını temsilen seçilen örnekleme yüz yüze görüşmek (nicel) ve de şehrin ileri gelenleri ve paydaşlarıyla (nitel) görüşmeler yapmak suretiyle sosyal yapının belirlenmesi ve şehrin geleceğine yön verilmesi vb. amaçlarıyla yapılabilen araştırma çalışmalarıdır. Sosyal yapı araştırmalarında bir şehrin sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasi yapısının analizi amaçlanır.

Tunceli Sosyal Yapı Analizi Araştırması, hem nicel hem de nitel yönü olan bir araştırma modeline dayalıdır. Araştırmanın anketlere dayalı verileri, araştırmanın nicel yönünü; şehrin ileri gelenleri ve paydaşlarının katılımının sağlandığı odak grup görüşmelerinde ve derinlemesine görüşmelerle elde edilen görüşler ve mevcut resmi veri tabanlarından elde edilen ikincil verilere dayalı kısmı ise çalışmanın nitel yönünü oluşturmaktadır.

Tunceli Sosyal Yapı Analizi Araştırması, birbirini izleyen 3 temel aşamadan oluşmuştur:

- a- Tunceli iliyle ilgili resmi istatistiklerin ve raporların derlenmesi ve de arşiv/literatür taraması;
- b- Tunceli ilinde her biri 15'şer kişiden oluşan 16 odak grupta derinlemesine görüşmeler yapılması;
- b- 250 kişiyle yüz yüze görüşmeye dayalı Sosyal Yapı Anketinin uygulanması.

Çalışmanın yürütülmesi esnasında izlenecek yönetime ilişkin genel hususlar aşağıdadır;

İkincil Veri Analizi/Mevcut Durum Analizi

Tunceli ilinin sosyal ve ekonomik durumunun tespiti için TÜİK ve diğer kurumlar tarafından üretilmiş en güncel ikincil veriler kullanılarak ve de Tunceli iliyle ilgili temel kaynakların taranması (arşiv/literatür taraması) ile sosyolojik bir analiz yapılmıştır. Sosyal ve ekonomik göstergeler ile ilin genel durumu ortaya çıkarılarak, literatür taraması yöntemi ile ilde yapılmış önceki çalışmalar ışığında, ilin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik resmi belirlenmiştir.

Odak Grup Görüşmesi ve Derinlemesine Görüşme (Nitel Araştırma)

Araştırmada sosyal bilimlerde kullanılan bazı yöntem ve tekniklerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Özellikle, odak grup görüşmesi ile nitel veri toplama araçlarından yararlanılmıştır. Örnekleme, ildeki kamu kurum ve kuruluşlarından, sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden, yerel basın mensuplarından, işçi ve işveren temsilcilerinden oluşturulmuştur. Odak grup görüşmeleri her biri 15 kişiden oluşan 16 grupta yapılan görüşmelerden oluşmaktadır. Bu safha araştırmanın nitel aşamasını oluşturmaktadır. Odak grup görüşmeleri gerçekleştirilerek, paydaşların bilgi ve görüşlerinin, azami düzeyde çalışmaya yansımaları sağlanmıştır. Aynı şekilde odak görüşmelerle birlikte yapılandırılmamış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Alan Taraması (Nicel Araştırma)

Proje kapsamında nicel verilerin toplanması amacıyla 250 kişi ile anket yapılmıştır. Anket yapılacak kişilerin belirlenmesinde cinsiyet, yaş, meslek grupları, kırsal-kent yerleşimi gibi unsurlar dikkate alınmıştır.

Ankette öncelikle katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, gelir gibi sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini ortaya çıkarmaya yönelik sorular yer almaktadır. Anketin ikinci kısmında, göç ve göç sorunlarıyla ilgili sorular; üçüncü kısmında, hastalık durumları, sosyal güvence durumu, madde kullanımı ve bağımlılığı gibi konuları içeren sağlıkla ilgili sorulardan oluşmaktadır. Dördüncü kısmındaysa, sosyal yardımlardan yararlanma durumu; beşinci bölümde, sivil topluma katılım ve üyelik sorularının yer aldığı sorulardan oluşmaktadır. Altıncı kısmında, medya takip alışkanlıklarını ve yedinci bölümde, dini, kültürel ve siyasal kimlik algısını ölçen sorulardan oluşmaktadır. Sekizinci kısım, sosyal dışlanma algısı; dokuzuncu kısım, ülkeye bağlılık duygusu, ülke sorunları algısı ve oy verme davranışını içeren ülke meseleleri sorularından oluşmaktadır. Onuncu kısım, boş zamanları değerlendirmeyi içeren sorulardan oluşmaktadır. On birinci bölümde, konut, mülkiyet durumu, alışveriş alışkanlıkları ve ekonomik faaliyet sorularını içermektedir. Soru formunun on ikinci ve son kısmındaysa, evlilik ve boşanma değer ve tutumlarını da içeren aile konuları soruşturulmaktadır.

Alan taramasıyla (anket) elde edilen veriler, SPSS programı vasıtasıyla betimleyici tarzda analiz edilerek yorumlanıp, raporlaştırılmıştır.

2. TUNCELİ'NİN MEVCUT DURUM ANALİZİ

2.1. Nüfus Yapısı ve Nüfus Dinamikleri

Nüfus, en basit tanımıyla bir toplumda/devlette insanlar üzerinde yapılan sayımlar neticesinde elde edilen toplam insan sayısıdır. Zaman ve mekân sınırları içerisinde insanlık tarihi boyunca nüfus konusu sürekli olarak önemini korumuştur. Sosyal yapı içerisinde önemli bir konu olarak görülen nüfus, sosyal yapıyı oluşturan canlı ve dinamik bir kütle olma özelliği taşımaktadır. Nüfusun incelenmesi, toplumun sosyal yapı şartlarının ortaya çıkarılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda nüfus, demografik, kültürel, sosyal, ekonomik yönleri ile ele alınabilen bir özellik taşımaktadır. Nüfus, sosyal yapının insan topluluğuna ait somut bir görünüşü olduğundan, genel olarak bireylerin doğum, ölüm, eğitim, cinsiyet ve göç hareketleri çerçevesinde anlam kazanmaktadır (Erkal, 2011).

2.1.1. Nüfus ve Yaş

Nüfusun yaş dağılımı, nüfus konusunda yapılan araştırma ve incelemelerin en önemli alanlarından birini oluşturmaktadır. Nüfusun yaş dağılımında farklı yıllar arasında görülen değişiklikler, demografinin en önemli konularından biridir. Yaş dağılımından amaç, nüfusun belirli yaşlar ve yaş grupları itibari ile gösterdiği bileşim şeklidir (Bacak, 2010: 34).

Bir yöre nüfusunun yaş grupları itibari ile dağılımı bilinmeden o yörenin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını, eğilimlerini ve sosyal fonksiyonlarını belirlemek mümkün değildir. İnsan gücü ve eğitim planlamasının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi, yatırımların dengeli bir biçimde yönlendirilebilmesi açısından nüfusun yaş gruplarının bilinmesi önemli olmaktadır. Yine çalışan veya çalışabilecek nüfusun potansiyelini belirlemek nüfusun yaşlara göre dağılımını bilmekle kolaylaşır. Nüfusun yaş grup özellikleri, ekonomik büyüme, işgücü piyasası, verimlilik, sosyal harcamalar ve bunların finansmanı üzerinde çeşitli etkilere sahiptir.

Nüfus, yaş grupları bakımından çok farklı biçimlerde sınıflandırılmasına karşın, genellikle benimsenen sınıflama, çalışma çağında ve çalışma çağı dışında bulunanlar şeklinde ikili bir ayırımdır. Çalışma çağındaki grubu 15-64 yaş grubundakiler oluştururken, çalışma çağı dışındaki grup ise 0-14 yaş grubundaki çocuklar ile 65 yaşın üstündeki yaşlılardan meydana gelmektedir.

Hastalıklar ve savaşlar gibi olağanüstü durumlar bir tarafa konulursa, nüfusun yaş dağılımına; sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlere dayanan doğumlar, ölümler ve göç hareketleri gibi üç önemli faktör etki etmektedir.

Nüfusun yaş grupları itibari ile dağılımının, nüfus gelişmesi açısından sosyal ve ekonomik etkileri kısaca şöyledir:

- Çocukların oranı yüksekse nüfus artar, yaşlıların oranı yüksekse nüfus geriler
- Nüfus genç ve yaşlı olması ihtiyaçlara etki eder
- Yaş yapısı işgücü miktar ve oranına etki eder.

- Tasarruf açısından etkileri vardır. Eğer yaşlı nüfus fazla ise tasarruf artar.
- Nüfusun yaşlanması girişimciliğin azalmasına neden olur
- Çocuk ve yaşlıların fazlalığı bağımlılık oranlarını artırır.

Tablo 1: Yaş grubuna göre nüfus, 31.12.2013

Yaş grubu	Tunceli			TRB1			Türkiye		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	4.422	2.278	2.144	133.549	68.503	65.046	6.206.415	3.187.259	3.019.156
5-9	3.974	2.060	1.914	137.774	70.602	67.172	6.271.234	3.218.411	3.052.823
10-14	4.369	2.258	2.111	144.589	74.091	70.498	6.372.165	3.269.578	3.102.587
15-19	5.151	2.542	2.609	152.308	77.995	74.313	6.477.722	3.327.238	3.150.484
20-24	14.119	10.677	3.442	157.651	86.283	71.368	6.214.024	3.166.104	3.047.920
25-29	8.034	4.811	3.223	137.967	70.278	67.689	6.286.332	3.189.167	3.097.165
30-34	7.129	3.891	3.238	136.811	68.016	68.795	6.543.669	3.305.734	3.237.935
35-39	5.991	3.413	2.578	120.485	59.889	60.596	5.826.149	2.946.289	2.879.860
40-44	5.549	3.034	2.515	110.533	54.565	55.968	5.308.260	2.673.800	2.634.460
45-49	4.640	2.390	2.250	96.108	48.452	47.656	4.721.763	2.389.852	2.331.911
50-54	4.361	2.165	2.196	84.694	42.359	42.335	4.232.792	2.123.029	2.109.763
55-59	4.090	1.959	2.131	72.974	36.394	36.580	3.555.185	1.769.399	1.785.786
60-64	3.339	1.579	1.760	57.354	27.471	29.883	2.760.460	1.346.426	1.414.034
65-69	2.712	1.192	1.520	44.652	20.287	24.365	2.045.398	950.337	1.095.061
70-74	2.067	916	1.151	35.408	16.056	19.352	1.507.728	674.943	832.785
75-79	2.237	1.174	1.063	26.569	12.165	14.404	1.077.295	461.225	616.070
80-84	1.970	900	1.070	20.188	9.146	11.042	820.606	335.943	484.663
85-89	894	317	577	8.833	2.867	5.966	341.662	112.700	228.962
90+	380	83	297	3.272	712	2.560	99.005	25.926	73.079
Toplam	85.428	47.639	37.789	1.681.719	846.131	835.588	76.667.864	38.473.360	38.194.504

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2013

Tabloda görüldüğü gibi Tunceli ilinde 0-14 yaş grubu % 15, 15-64 yaş grubu %73, 65 ve üstü yaş grubu %12 iken; Türkiye genelinde bu oranlar 0-14 yaş grubu %24, 15-64 yaş grubu %68, 65 yaş ve üstü ise %8'dir.

2.1.2. Cinsiyet

Nüfusun cinsiyet yapısının, yani kadın erkek oranının gerek demografik, gerek sosyal ve ekonomik bakımdan büyük önemi vardır. Demografik nitelikler ile, evlenmeler, doğum ve ölümler kastedilmektedir. Özellikle evlenecek yaşlardaki kadınlar ve erkekler arasında bir dengesizlik olması durumunda evlenmeler konusunda bazı güçlüklerin ortaya çıkacağı, bunun da sosyal sorunlara yol

açacağı farz edilmektedir. Nüfusun cinsiyet yapısı ekonomik açıdan da önemli olmaktadır. Nüfusunun çoğu erkeklerden oluşan bir ülkede emek arzı, nüfusunun çoğu kadınlardan oluşan bir ülkeye göre daha fazla olmaktadır. Bu ilişki, işgücüne katılma oranları bakımından da geçerlidir.

Cinsiyet oranına, iki cinsiyetteki ölümlülük farkları, nüfusun yaş yapısı, göç hareketleri, savaşlar önemli derecede etki etmektedir.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2013 nüfus sayımı verilerine göre toplam nüfusun çoğunluğunu hem ülke hem de Tunceli genelinde erkekler oluşturmaktadır. Ancak Tunceli ilinde Türkiye genelinden ve TRB1 bölgesinden farklı olarak, erkek nüfus oranının daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Cinsiyet grubuna göre nüfus, 31.12.2013

Cinsiyet grubu	Tunceli			TRB1			Türkiye		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	85.428	47.639	37.789	1.681.719	846.131	835.588	76.667.864	38.473.360	38.194.504

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2013

Tunceli de erkek nüfus oranı %55 iken Türkiye de bu oran %50'dir. Tunceli de kadın nüfus oranı %45 iken Türkiye de bu oran %50'dir.

2.1.3. Medyan Yaş ve Cinsiyet Oranı

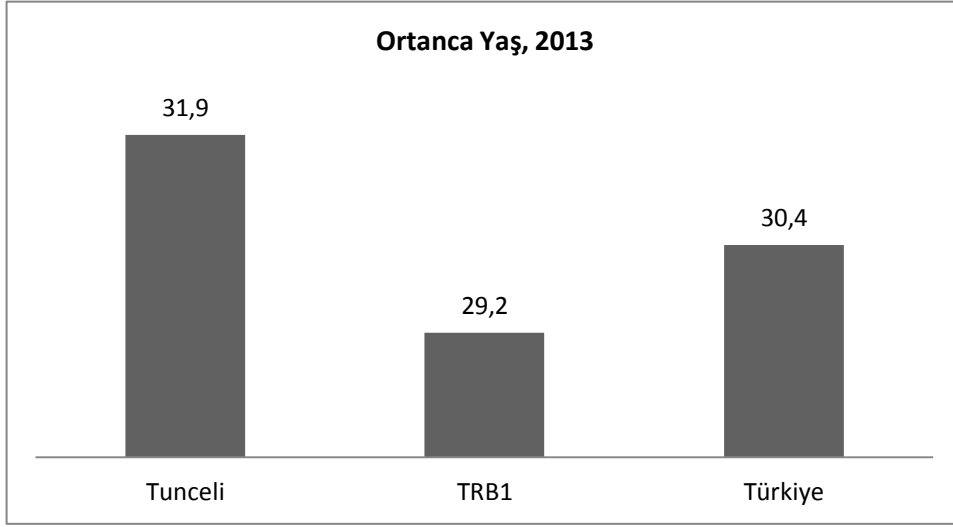
Ülkelerin nüfusunun genç mi yoksa yaşlı mı olduğu veya yaşlanma sürecinde mi olduğu sorularına cevap verebilmek için o ülkenin tüm nüfusunu kapsayacak şekilde bir ortalama yaş hesabına başvurulur ki, buna medyan yaş diyoruz. Medyan yaş, bir ülkenin bütün fertleri, yaşlarına göre, yani yeni doğan çocuktan en yaşlı ihtiyara göre sıralandıkları takdirde tam ortaya isabet eden kişinin yaşıdır. Bu nedenle toplam nüfusun yarısı medyan yaşın altında diğer yarısı ise üstünde bulunur.

Medyan yaş düştükçe nüfusun gençleştiği, yükseldikçe yaşlandığı anlaşılır. Gelişmiş ülkelerde medyan yaş yüksek, az gelişmiş ülkelerde düşüktür.

Tablo 3: Ortanca yaş ve yaş bağımlılık oranı, 2012-013

	Tunceli		TRB1		Türkiye	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Ortanca yaş	30,0	31,9	28,7	29,2	30,1	30,4
Toplam yaş bağımlılık oranı	34,99	36,9	49,62	49,24	48,03	47,65
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	15,37	16,44	12,04	12,33	11,12	11,35
Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	19,62	20,46	37,58	36,91	36,91	36,3

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

Tunceli
TRB1
Türkiye

Tabloda da görüldüğü gibi Tunceli ilinin hem Türkiye hem de TRB1 bölgesi içerisinde ortanca yaşı 31,9 ile daha yüksektir. Bu da bize Tunceli'nin nüfusunun ülke genelinden ve içerisinde yer aldığı bölgeden daha yaşlı bir nüfusa sahip olduğunu gösterir. Bu sonuç aynı zamanda genç nüfusun il dışına göçünü de göstermektedir.

2.1.4. Medeni Durum İlişkisi

Medeni durum, bir ülke nüfusunu meydana getiren kişilerin, yasalar karşısında bekâr, evli, dul veya boşanmış olup olmadığının ortaya koyulmasıdır. Sayım dönemlerinde hiç evlenmemiş olanlara bekâr, yasal olarak evli bulunanlara da evli denilmektedir.

Eşlerden birinin ölmesi sonucunda yalnız kalan karı ve kocadan biri, sayım döneminde yeniden evlenmemiş ise buna dul denilmektedir. Evlilik kurumu mahkeme kararı ile sona erdirildiği zaman ayrılmış bulunan eşlere de boşanmış denilmektedir.

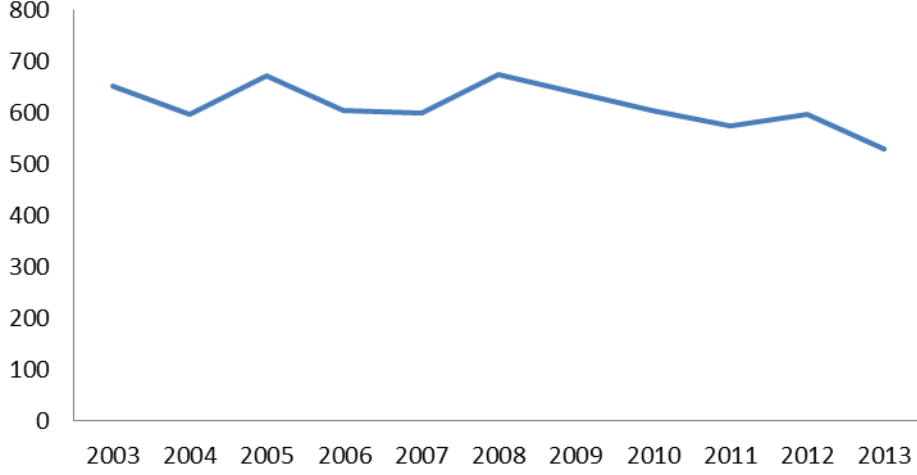
Gelişmiş ve sanayileşmiş batılı ülkelerde evlenmemek gittikçe yaygınlaşırken, hiç evlenmemek Türk toplumunun genel özelliklerinden biri değildir. Ülkemizde sosyo-ekonomik şartlara bağlı olarak belli bir süre geciktirebilmektedir.

Tablo 4: Evlenme sayıları, 2003-2013

Yıllar	Tunceli	TRB1	Türkiye	Tunceli/TRB1 (%)
2003	651	14.746	565.468	4,41
2004	596	16.255	615.357	3,67
2005	671	16.407	641.241	4,09
2006	603	16.254	636.121	3,71
2007	599	15.801	638.311	3,79
2008	673	15.287	641.973	4,40

2009	638	13.991	591.742	4,56
2010	604	13.099	582.715	4,61
2011	574	13.288	592.775	4,32
2012	596	13.048	603.751	4,57
2013	528	13.330	600.138	3,96

Tunceli Evlenme Sayıları, 2003-2013

Bu tabloda dikkati çeken en önemli nokta hem Tunceli ilinin içerisinde yer aldığı TRB1 bölgesi hem de Türkiye genelindeki evlenmelerin 2008 yılından sonra bir düşüş içerisine girmiş olmalarıdır.

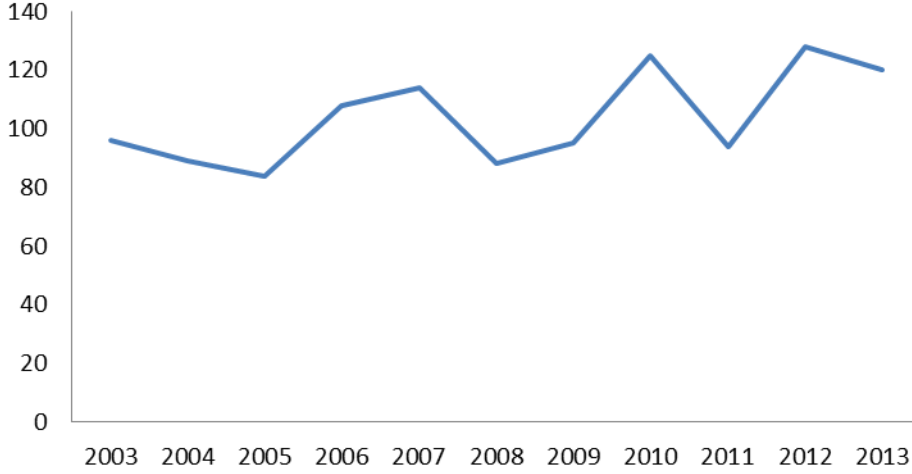
Tablo 5: Boşanma sayıları, 2003-2013

Yıllar	Tunceli	TRB1	Türkiye	Tunceli/TRB1 (%)
2003	96	1.514	92.637	6,34
2004	89	1.421	91.022	6,26
2005	84	1.430	95.895	5,87
2006	108	1.491	93.489	7,24
2007	114	1.460	94.219	7,81
2008	88	1.479	99.663	5,95
2009	95	1.732	114.162	5,48
2010	125	1.696	118.568	7,37
2011	94	1.485	120.117	6,33

2012	128	1.755	123.325	7,29
2013	120	1.781	125.305	6,74

Tunceli Boşanma Sayıları, 2003-2013

Boşanmaların incelenmesinin, doğumlara etki eden evlilik durumunun son bulması dolayısıyla demografik açıdan, aile kurumunun devamlılığı ve sağlamlığı bakımından önemli olmaktadır. Evlilik hali iki durumla son bulmaktadır. Bunlardan birincisi eşlerden birinin ölümü diğeri de hukuki yollardan boşanmadır. Sağlam bir toplum yapısının oluşmasında ailenin büyük bir öneminin olduğu ortadadır. Aile biriminde bozulma olarak tanımlanabilecek boşanma olgusunun da takip edilmesi gerekir. Çünkü evlilik kurumunun korunması yönünde önlemler alınabilmesi, hangi nedenlerle ve miktarlarda boşanmaların gerçekleştiğinin anlaşılabilmesi için boşanma istatistiklerine ve bunların değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Yukarıdaki tabloya göre Tunceli'deki 2003-2013 boşanma oranlarına bakıldığında Tunceli'nin hem Türkiye hem de içerisinde yer aldığı illerle paralel bir görünüm arz etmektedir.

2.1.5. Nüfusun Artış Hızı

Dünyadaki nüfus artışı çeşitli dönemlerde savaşlar, salgın hastalıklar vb. nedenlerle artış veya azalış göstermektedir. Türkiye'de planlı dönem öncesi ve sonrasında uygulanan nüfus politikaları olmuş ancak başarılı olamamıştır. Planlı dönem öncesinde nüfus artış hızı yükseltilmeye çalışılmış, fakat istenilen düzeyde bir nüfus artış hızı yakalanamamıştır. Planlı dönem sonrasında ise nüfus artış hızı düşürülmeye çalışılmış ancak bu sefer de arzu edilen düzeyde bir düşüş gerçekleştirilememiştir. Son yıllarda artış hızında görülen düşüşün nedeni ekonomik, sosyal ve kültürel yapıdaki değişimlere dayanmaktadır.

Nüfus artış hızını etkileyen faktörlerin başında doğum, ölüm ve göçler gelmektedir. Dolayısıyla nüfus artış hızındaki değişimler bu üç olaya göre şekillenmektedir. Türkiye nüfus artış hızını etkileyen üç önemli olgu vardır.

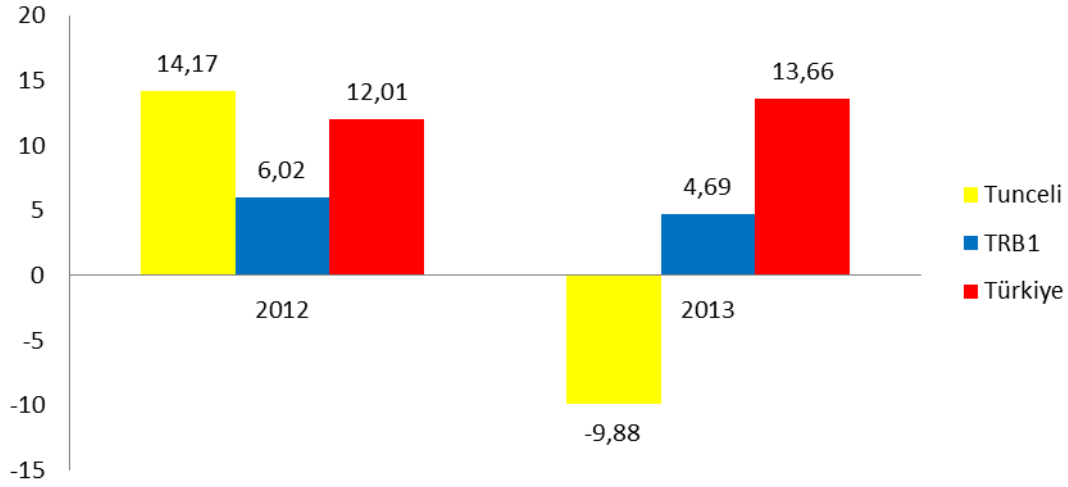
Bunlardan birincisi, II. Dünya Savaşı sırasında (1940-1945) erkek nüfusun silahaltına alınması sonucu evlenmelerin ve o sırada evli olan nüfusta doğumlarının azalması, sağlık ve beslenme koşullarının bozulması nedenlerinden dolayı ölümlerin artması sonucu nüfus artış hızında bir düşüş olmuştur. İkincisi, sağlık koşullarındaki düzelmelerle beraber ölümlerin azalması ve doğumların fazlalaşmasıyla beraber 1950-1960 yılları Türkiye 'de nüfus patlaması yaşanmıştır. Üçüncü önemli olgu ise, 1960 yılından sonra yurt dışına işçi göçü ve doğumlarda görülen kısmi azalma sonucunda nüfus artış hızında düşme gözlenmesidir.

Tablo 6: Yıllık nüfus artış hızı, 1945-2013

Sayım yılı	Yıllık nüfus artış hızı (‰)		
	Tunceli	TRB1	Türkiye
1945	-9,06	4,86	10,59
1950	31,28	25,39	21,73
1955	28,15	-18,57	27,75
1960	28,04	28,10	28,53
1965	19,19	26,94	24,63
1970	4,00	24,88	25,19
1975	9,07	22,37	25,01
1980	-8,21	9,51	20,65
1985	-7,83	14,58	24,88
1990	26,37	5,30	21,71
2000	-35,25	11,11	18,28
2008	28,48	15,51	13,10
2009	-39,98	1,52	14,50
2010	-79,69	-0,74	15,88
2011	103,49	23,51	13,49
2012	14,17	6,02	12,01
2013	-9,88	4,69	13,66

Not. 1945 yılından 2000 yılına kadar olan veriler Genel Nüfus Sayımlarından elde edilmiştir. 2008 yılı ve sonraki yıllara ait veriler Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden (ADNKS) elde edilmiştir.

Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) 2012-2013

Tunceli insan nüfusu açısından zengin değildir. Tarih boyunca yaşanan olaylar, zor coğrafyaya rağmen bölgede tutunmaya çalışan halkın yaşadığı topraklardan göç etmesine neden olmuş, ilin nüfusu artmadığı gibi azalmıştır. Türkiye'nin nüfusu, Cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar miktar olarak sürekli artış göstermiştir. Ancak bu artış dönemsel farklılıklar arz eder. 1970 yılında 157 bin olan Tunceli nüfusu 2009 yılında yaklaşık olarak yarıya düşmüştür. Türkiye nüfusunun bu dönemde iki katına çıktığı düşünülürse Tunceli'nin nüfus olarak yaklaşık dört kat gerilediği görülmektedir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1940-1985 yılları arasında Tunceli nüfusu sürekli artarken, 1985 yılından sonra özellikle terör olaylarının başlamasıyla sürekli bir düşme göstermiştir.

2.1.6. Doğurganlık Oranı

Doğurganlık hızı, bir kadının doğurduğu dönem (15-49 yaş grubu) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir. Düşük doğurganlık oranı günümüzde hemen hemen tüm dünya ülkelerinde karşılaşılan ve politik, sosyal, ekonomik, demografik sonuçları itibari ile çok tartışılan güncel bir sorundur. Türkiye'de doğurganlık düzeyi 1950'li yıllardan başlayarak hızlı bir düşüş göstermiştir. 1970'li yıllara kadar tedrici bir şekilde seyreden düşüş, bu yıllardan itibaren daha hızlı bir düşüş seyri izlemiştir. Toplam doğurganlık hızı 6-7 ile telaffuz edilen rakamlardan, bugün 2'li rakamlara kadar inmiştir.

2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın sonuçlarına göre, Türkiye genelinde toplam doğurganlık hızı yenilenme düzeyine yani 2,1'e kadar düşmüştür. Hatta bölgesel düzeyde bakıldığında beş bölgenin üçünde, Batı, Orta ve Kuzey Anadolu bölgelerinde, toplam doğurganlık hızı yenilenme düzeyinin de altına düşmüştür (Mehmet Ali Eryurt, 2005).

Tablo 7: Doğurganlık Oranı

İl	Toplam kadın sayısı	Canlı doğan çocuk sayısı	Ortalama canlı doğan çocuk sayısı	Son bir Yıl içinde Canlı doğan Çocuk sayısı	Toplam Doğurganlık Hızı
Türkiye	1 658012	6 394157	3,86	1 434 297	2,53
Tunceli	1872	9333	4,99	1207	1,90
Malatya	18674	83677	4,48	17688	2,56
Bingöl	4150	27438	6,61	6413	3,56
Elazığ	13030	60244	4,62	11819	2,52

Kaynak: Genel nüfus sayımı verilerinden hesaplanmıştır

Tabloya bakıldığında Tunceli'nin doğurganlık hızı 1.90 ile hem Türkiye geneli (2.53) hem de TRB1 bölgesi illerinden daha azdır. TÜİK verilerine göre toplam doğurganlık hızı, revize edilen 2013 yılı verisine göre 2,10 çocuk iken 2014 yılında 2,17 çocuk olarak gerçekleşti. Yani, bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısı 2,17 oldu. Bu durum, nüfusun yenilenme düzeyindeki (2,1) doğurganlık seviyesinin üzerine çıktığını göstermektedir.

2013 TÜİK verilerine göre de Tunceli'nin doğurganlık oranı 1.63' tür.

Tablo 8: Tunceli'nin Doğurganlık

En yüksek iller	Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)	En düşük iller	Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)
Şanlıurfa	4,52	Edirne	1,47
Şırnak	4,23	Karabük	1,55
Ağrı	3,98	Kırklareli	1,56
Siirt	3,86	Çanakkale	1,57
Muş	3,66	Eskişehir	1,57
Van	3,52	Kütahya	1,58
Mardin	3,52	Kastamonu	1,59
Bitlis	3,45	Zonguldak	1,59
Batman	3,41	Tunceli	1,63
Diyarbakır	3,29	Giresun	1,64

Nüfusun doğal artış hızını etkileyen farklı etmenler vardır. Bunlar;

- İnsanların eğitim düzeyleri,
- Sağlık hizmetlerine erişim,
- Aile planlaması konusunda bilinç düzeyi,
- Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapı,
- Gelir düzeyinin değişmesi,
- Kadının iş hayatına katılması ile statüsünün değişmesi,
- Kent ve kır nüfus dengesinin bozulması,

-Sanayileşme,

-Beslenme koşullarının iyileşmesi ve

-Toplumun çocuga bakış açısının değişmesi gibi etmenler sayılabilir.

Türkiye’de doğurganlık hızı illere göre farklılık göstermektedir. Genellikle sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş illerde doğurganlık hızı düşükken, sosyoekonomik bakımdan gelişmemiş illerde ise doğurganlık hızı yüksektir. Türkiye’de doğurganlık hızının en yüksek olduğu iller Şanlıurfa, Şırnak, Diyarbakır, Mardin, Van, Batman, Siirt, Ağrı, Bitlis, Muş gibi iller iken, doğurganlık hızının düşük olduğu iller ise; Eskişehir, Kırklareli, Edirne, Kütahya, Çanakkale, Kırıkkale, Bolu gibi illerdir.

Doğurganlık hızları bölgelere göre de farklılaşmaktadır ki, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yüksek, Marmara ve Ege bölgelerinde düşüktür.

Ülkemizde doğurganlığın düşüşünde rol oynayan etkenler genel olarak üç temel faktör ile açıklanmaktadır. Buna göre;

-Gebeliği önleyici yöntem kullanımı doğurganlığın düşmesinde %67’lik bir payla en etkili faktördür.

-Yine geç evlilik ya da evlendikten sonra çocuk sahip olmanın ertelenmesi yüzde 24’lük bir payla ikinci önemli faktör durumundadır.

-Ayrıca doğum sonrası geçici kısırlık ve istemli düşük ise yüzde 5’lik bir payla doğurganlığı belirleyen faktörler arasında yerini almaktadır. Bu rakamlar Türkiye’de düşen doğum oranlarının bireylerin planlı ve bilinçli tercihlerini yansıttığını göstermektedir. Bu durum, politika belirleyiciler tarafından dikkate alınmalı, doğurganlığa yönelik sağlık hizmeti ya da reformlar yapılırken son yıllarda bireylerin çocuk sahibi olma hususundaki olumlu ya da olumsuz tutumları, çocuk sahibi olma hususundaki kaygıları ve ideal aile kavramı hakkındaki duruşları tespit edilerek, bu tespitler ışığında gerekli ön çalışmalar yapılmalıdır.

2.1.7. Doğum ve Ölüm İstatistikleri

Nüfus kitlesinin başlıca değişkenlerinden biri de doğumlar ve ölümlerdir. Doğumlar ve ölümlerin nüfus hareketliliği üzerinde önemli bir etkisi vardır. Doğum oranları, ölüm oranları bir ülkede nüfus artışını belirleyen temel iki etkidir. Belirli bir sayım yılında doğumların sayısı ölümleri geçtiği zaman nüfus artışı meydana gelir. Bu artışa doğal nüfus artışı denilir. Eğer bir mekânda doğumların oranı ölümleri geçtiği halde nüfus azalması veya olması gerekenin çok üzerinde bir nüfus artışı olmuşsa bu mekan ya göç vermiş veya göç almıştır.

Tablo 9: İlçe ve Cinsiyete göre doğumlar, 2013

2.1.24 İlçe ve cinsiyete göre doğumlar, 2013
[28/02/2014 tarihi itibarıyla]

	Toplam	Erkek	Kız
TR Türkiye	1 283 062	659 740	623 322
TRB14 Tunceli	945	484	461
Merkez	494	245	249
Çemişgezek	91	44	47
Hozat	64	32	32
Mazgirt	76	36	40
Nazımiye	25	16	9
Ovacık	48	29	19
Pertek	121	68	53
Pülümür	26	14	12

Kaynak: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

Tunceli’de 2013 verileri itibarıyla bir senede meydana gelen doğum oranı %1,1 iken Türkiye’de %1,6’dir.

Tablo 10: İlçe ve Cinsiyete göre ölümler, 2013

2.1.26 İlçe ve cinsiyete göre ölümler, 2013
[31/03/2014 tarihi itibarıyla]

	Toplam	Erkek	Kadın
TR Türkiye	372 094	205 028	167 066
TRB14 Tunceli	523	324	199
Merkez	166	102	64
Çemişgezek	46	28	18
Hozat	44	22	22
Mazgirt	89	54	35
Nazımiye	20	14	6
Ovacık	42	29	13
Pertek	85	54	31
Pülümür	31	21	10

Kaynak: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

Tunceli’de ölüm oranı 2013 verilerine göre %0,6 iken Türkiye’de bu oran %0,5’dir.

2.1.8. Hayatta Kalma Beklentileri (Kadın/Erkek)

Hayatta kalma beklentisi bireylerin ortalama kaç yıl yaşayabileceklerini yansıtan bir demografik göstergedir. Bu gösterge, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini yansıtmaları açısından da önemlidir. Doğuşta hayatta kalma beklentisi birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede II. Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomik büyüme, toplumsal sağlık altyapılarının geliştirilmesi ve tıp alanındaki ilerlemelerle hızlı bir biçimde artmıştır. Türkiye’de yaşayan bir Türk vatandaşı 1990 yılında ortalama 67,9 yıl ömre sahipken 2004 yılında 71,2 yıl ömre sahiptir. Geçen 14 yılda ortalama insan ömrü ülkemizde 3,3 yıl artmıştır. 2004 yılında erkekler ortalama 68,8 ve kadınlar 73,6 yıl yaşam ömrüne sahip olmuştur. Erkekler ülkemizde kadınlardan ortalama 4,8 yıl kısa yaşamaktadır. Türkiye’de doğuştan yaşam beklentisi 30 OECD ülkesi içinde hem 1990 hem de 2004’te en sonuncu konumdadır. 2004 yılında OECD ülkelerinde ortalama yaşam birçok ülkede 75-81 yıl arasında değişmektedir. Türk vatandaşları doğuştan OECD ülkeleri vatandaşlarına göre 4-10 yıl daha kısa yaşam ömrüne sahiptir.

Kadınların yaşam süresinin uzun olmasındaki en önemli etkenlerden biri stresli ve zor çalışma hayatına erkeklerden daha az katılmalarıdır.

Tablo 11: TÜİK, Hayat Tabloları, 2013

İller	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	76,3	73,7	79,4
Tunceli	78,1	74,8	81,5
Bingöl	74,1	71,3	76,8
Elazığ	76,0	73,5	78,5
Malatya	76,9	74,2	79,6

Tabloda görüldüğü gibi Tunceli’de hayatta kalma beklentisi kadınlarda 81.5, erkeklerde 74,8 ile hem Türkiye’nin genel ortalamasının hem de TRB1 bölgesi illeri içerisinde ilk sırada yer almaktadır.

2.1.9. Bebek ve Çocuk Ölüm Hızları

“0” yaşındaki ölümler (ilk 12 ayında ölenler) bebek ölümleri olarak literatürde yer almaktadır. Belirli bir sürede 1-4 yaş grubundaki ölümlerin, 1-4 yaş grubundaki çocuk nüfusa bölünmesiyle de çocuk ölüm hızı ortaya çıkmaktadır. Bebek ve çocuk ölüm hızları, bir toplumun gelişmişlik düzeyini gösteren önemli ölçütlerden biridir.

Tablo 12: Bebek ve çocuk Ölüm Hızları

İller	Bebek ölüm hızı	Çocuk ölüm hızı
Türkiye	43	7
Tunceli	36	6
Elazığ	39	6
Bingöl	60	13
Malatya	35	5

Kaynak: TÜİK Genel nüfus sayımı

2013 ⁽¹⁾				2014			
En yüksek iller	Bebek ölüm hızı	En düşük iller	Bebek ölüm hızı	En yüksek iller	Bebek ölüm hızı	En düşük iller	Bebek ölüm hızı
	(‰)		(‰)		(‰)		(‰)
Kilis	24,8	Tunceli	5,3	Kilis	25,7	Karabük	5,3
Van	17,3	Rize	5,8	Şanlıurfa	17,9	Kırklareli	6,5
Batman	17,3	Kırşehir	6,3	Gaziantep	17,7	Kırşehir	6,8
Gaziantep	17,1	Gümüşhane	6,5	Şırnak	17,5	Bolu	6,8
Ağrı	16,5	Bartın	6,5	Van	16,8	Muğla	6,9

(1) Ölüm verileri güncel idari kayıtlarla revize edilmiştir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı: 18623, 29 Nisan 2015

Tablolarda da görüldüğü gibi Tunceli hem genel nüfus sayımında hem de 2013 ve 2014 TÜİK verilerinde çocuk ve bebek ölüm hızlarında Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

2.1.10. Nüfus Yoğunluğu

Bir sahadaki nüfusla ilgili değerlendirilmesi gereken özelliklerden biri de o sahanın nüfus yoğunluğudur. Nüfus yoğunluğu arazi ve nüfus sayısı arasındaki ilgi derecesini ortaya koyan en açık göstergelerden biridir. Diğer bir ifade ile nüfus yoğunluğu, sınırları belli bir alandaki nüfus ile o yerin alanı (yüzölçümü) arasındaki ilişkiyi yansıtan bir kavramdır. Alan değişmeden nüfusun çoğalması nüfusun yoğunluğunun artışına, tersi durum ise yoğunluğun düşmesine işaret eder. Bir alanın nüfus yoğunluğu, öncelikle kalabalık veya boşluk etkisini, kaynaklar ve çevre üzerine nüfus baskısının boyutlarını ve bunların yanı sıra mallar veya hizmetlere olan talepteki kıtlık veya bolluğu kavramımıza da yardımcı olur.

Bir ülkenin nüfus yoğunluğunu gösteren rakamlar, bir kilometre kareye düşen nüfus miktarını belirtmektedir. Aşağıdaki tabloya bakıldığında 2013 yılında, nüfus yoğunluğu Türkiye’de 100 iken, Tunceli’de 11’dir. Bu rakam diğer illerle karşılaştırıldığında da nüfus yoğunluğu bakımından Tunceli son sırada yer almaktadır.

Tablo 13: Nüfus yoğunluğu, 1940-2013

Sayım yılı	Nüfus yoğunluğu (kişi/km ²)	
	Tunceli	Türkiye
1940	12	23
1945	11	24
1950	13	27
1955	15	31
1960	18	36
1965	20	41
1970	20	46
1975	21	52
1980	20	58
1985	19	66
1990	17	73
2000	13	88
2007	11	92
2008	12	93
2009	11	94
2010	10	96
2011	11	97
2012	12	98
2013	11	100

Not. 1940 yılından 2000 yılına kadar olan veriler Genel Nüfus Sayımlarından elde edilmiştir. 2007 yılı ve sonraki yıllara ait veriler Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden (ADNKS) elde edilmiştir.

2.1.11. Kırsal ve Kentsel Nüfus

Kent tanımı ülkeler arasında farklılaşmakta, ülkemizde ise kent/kır ayrımı net bir şekilde ifade edilememektedir. Hali hazırda resmi kayıtlarda, belli değişkenlere sahip ve nüfusu 20.000 üzeri olan yerleşim yerleri kent olarak tanımlansa da, TÜİK tarafından tasnif edilen veriler köy/şehir ayrımında incelenmektedir. Bu durum, nüfusu 2.000’i geçmeyen, birçok sosyal donatıdan yoksun ilçe

merkezlerinin “şehir” statüsünde kentsel alan olarak incelenmesini zorunlu kılmakta, sağlıklı sonuçlar elde edilememesine neden olmaktadır. Veriler sadece bu şekilde incelenebildiğinden dolayı çalışma kapsamında da şehir/köy ayırımına paralel olarak, kentsel/kırsal alan incelemesi benimsenmiştir.

İlçelere göre il ve ilçe merkezleri ile belde ve köyler nüfusu, 2013, İl ve ilçe merkezleri, belde ve köyler nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)

Tablo 14: İlçelere göre il ve ilçe merkezleri ile belde ve köyler nüfusu, 2013

	Toplam	İl ve ilçe Merkezleri	Belde ve Köyler	İl ve ilçe Merkezleri	Belde ve Köyler
Tunceli	85 428	53 388	32 040	62,5	37,5
Merkez	36 143	31 047	5 096	85,9	14,1
Çemişgezek	8 270	3 130	5 140	37,8	62,2
Hozat	6 812	4 559	2 253	66,9	33,1
Mazgirt	8 683	1 650	7 033	19,0	81,0
Nazimiye	3 456	1 635	1 821	47,3	52,7
Ovacık	6 550	3 316	3 234	50,6	49,4
Pertek	11 934	6 568	5 366	55,0	45,0
Pülümür	3 580	1 283	2 097	41,4	58,6

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Tunceli görel olarak kentsel nüfusa (%62,5) kırsal nüfustan (37,5) daha fazla bir nüfusa sahip görünmektedir.

2.1.12. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Nüfus

Tablo 15: Ekonomik Faaliyet Kısımlarına Göre Çalışanlar Sayısı

Toplam	Türkiye 100,0 %	TRB1 100,0%
Tarım, avcılık ve ormancılık	0,0	0,0
Madencilik ve taş ocaklığı	1,1	1,8
İmalat	27,1	22,5
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım	0,6	1,4
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	0,7	0,4
İnşaat	7,2	10,4
Toptan ve perakende ticaret, motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	29,2	28,1
Ulaştırma ve depolama	9,7	13,3
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	6,5	5,2
Bilgi ve iletişim	1,5	1,3
Gayrimenkul faaliyetleri	0,4	0,2
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	3,7	1,9
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	5,9	6,6
Eğitim	1,8	2,0
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	2,0	2,3
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	0,4	0,2
Diğer hizmet faaliyetleri	2,1	2,4

Kaynak: TRB1 Bölgesi Bölge Planı 2014-2023

Bölgede ekonomik faaliyet kısımlarına göre çalışan sayılarının dağılımı incelendiğinde, TRB1 bölgesi oranlarının Türkiye geneli oranlara yakın düzeyde

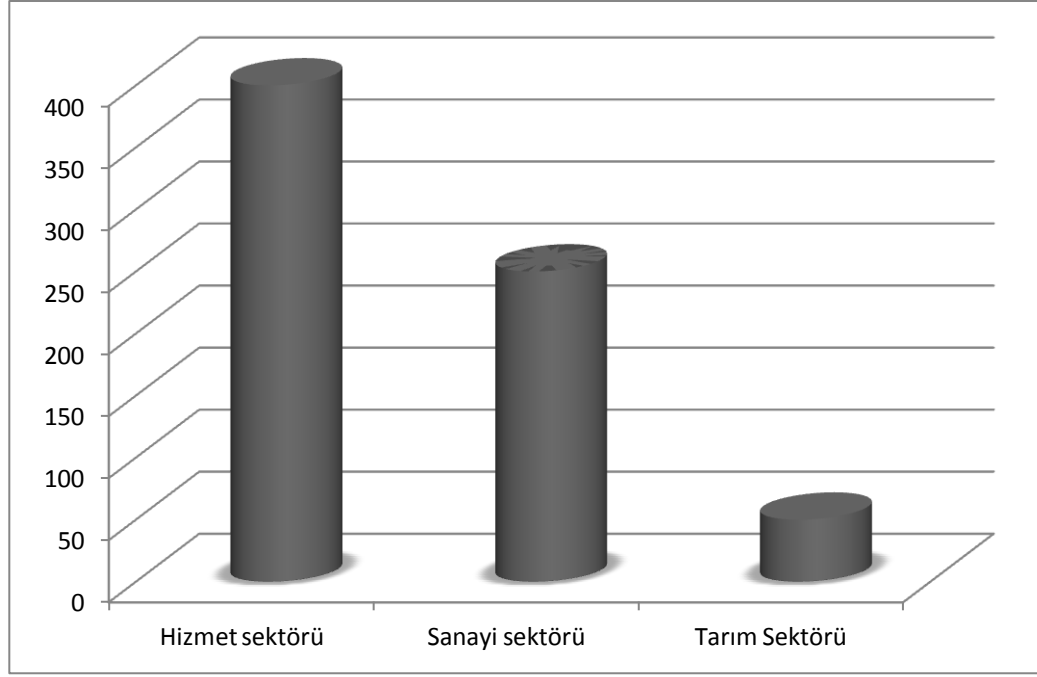
seyrettiği görülmektedir. Ulaştırma ve depolama ile inşaat kollarında çalışanların sayısının bölgedeki oranı Türkiye Geneli dağılım oranının bir miktar üzerinde iken; Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler ile imalat kollarında çalışanların sayısının Türkiye Geneli dağılım oranının bir miktar altında olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda sektörlere göre işgücü verilerine bakıldığında da TRB1 bölgesinin Türkiye verileri ile paralel seyrettiğini görmekteyiz.

Tablo 16: Sektörlere Göre İşgücü Verileri (2004 – 2013)

	TRB1			Türkiye		
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
2004	35,2	14,0	50,7	29,1	24,9	46,0
2005	37,9	14,7	47,5	25,7	26,3	48,0
2006	41,0	14,0	44,8	24,0	26,8	49,2
2007	40,6	13,9	45,5	23,5	26,7	49,8
2008	33,3	18,1	48,7	23,7	26,8	49,5
2009	36,5	15,7	47,8	24,6	25,3	50,1
2010	42,9	15,7	41,2	25,2	26,2	48,6
2011	37,1	19,6	43,3	25,5	26,5	48,1
2012	39,2	18,1	42,7	24,6	26,0	49,4
2013	44,5	17,7	37,9	23,6	26,4	50,0
Ortalama	38,8	16,2	45,0	25,0	26,2	48,9

Tunceli Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı şirket sayısı 678 olup bunların iktisadi faaliyet alanlarına göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

2.1.13. Temel İşgücü ve İstihdam Göstergeleri

Tablo 17: Temel işgücü göstergeleri, TRB1 (Bin kişi)

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İşgücüne dâhil olmayan nüfus
2004	1016	451	365	86	44,4	35,9	19,2	565
2005	1 039	439	356	83	42,3	34,3	18,8	600
2006	1 103	463	397	65	42,0	36,0	14,1	640
2007	1 131	476	413	63	42,1	36,5	13,2	655
2008	1 136	483	413	70	42,6	36,4	14,5	652
2009	1 127	523	435	88	46,4	38,6	16,8	604
2010	1 162	551	485	66	47,4	41,8	11,9	611
2011	1 203	578	519	59	48,1	43,2	10,2	624
2012	1 221	610	558	52	50,0	45,7	8,5	611
2013	1 249	670	618	52	53,0	49,5	7,7	579

TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar 2004-2013

Türkiye'deki toplam işgücünün %2,4'ünü, toplam istihdamın %2,4'ünü ve toplam işsizliğin %1,9'luk kısmını TRB1 Bölgesi oluşturmaktadır. Bölgenin 2013 yılı istihdam oranı %49,5 ile Türkiye ortalaması olan %45,9'un üzerindedir. İşsizlik oranı ise %7,7 ile Türkiye ortalaması olan %9,7'nin altındadır. İstihdam oranı 2004-2008 yılları arasında durağan sayılabilecek bir seyirde Türkiye ortalamasının oldukça altında iken, 2009 yılından itibaren yükselişe geçerek 2013 yılında %49,5 seviyesine ulaşmıştır. İşsizlik oranı ise, 2004-2005 yıllarında oldukça yüksek bir orana sahipken, başlayan düşüşün etkisiyle %7,7 seviyesine gerilemiştir. TRB1 Bölgesinde istihdamın yıllar itibarıyla Sektörel yapısındaki değişim

incelendiğinde, tarım sektörünün payının 2004 yılında %35,2'den 2013 yılında %44,5'e çıktığı görülürken, hizmet sektörünün payında, %50,8'den, %37,9'a bir düşüş gözlenmektedir. Sanayi sektörünün istihdamdaki payında ise 2004-2013 yılları arasında 3,7 puanlık bir artış söz konusudur. Tunceli'deki iş gücü göstergelerine bakıldığında işgücüne katılma oranı %54, işsizlik oranı %8,1, istihdam oranı %49,7'dir (TUİK 2013).

2.1.14. Nüfusun Eğitim Durum

Bir ilin kalkınması ve büyümesinde birçok faktör rol oynamasına rağmen, en önemli faktör yetişmiş insan gücüdür. Kalkınma iddiasında olan illerin, insan güçlerini miktar olarak arttırmalarından ziyade, mevcut bu gücü sanayileşme ve çağdaşlaşmaya paralel olarak ihtiyaç duyulan nitelik ve özelliklerde yetiştirmeleri daha önemli olmaktadır. Yani fiziki sermaye kadar beşeri sermaye de önemlidir. Bu ise ancak kaliteli bir eğitim sisteminin kurulması ve mevcut insan gücünün eğitim düzeyinin artırılması ile mümkündür.

Türkiye ve Tunceli nüfusunun eğitim düzeyi incelenirken, göz önünde bulundurulacak olan formel eğitimidir.

Tablo 18: Bitirilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre nüfus (15+ yaş), 2013

Göstergeler	Tunceli				%	Türkiye			
	Toplam	Erkek	Kadın			Toplam	Erkek	Kadın	
Toplam	72.569	40.994	31.575		57.419.108	28.614.172	28.804.936		
Okuma yazma bilmeyen	5.916	1.167	4.749	8	2.643.712	443.640	2.200.072	5	
Okuma yazma bilen fakat bir Okul bitirmeyen	4.237	1.726	2.511	6	3.829.953	1.203.461	2.626.492	7	
İlkokul mezunu	14.115	6.763	7.352	19	14.994.232	6.454.722	8.539.510	26	
İlköğretim mezunu	13.598	9.453	4.145	18	11.959.942	6.783.011	5.176.931	21	
Ortaokul veya dengi okul mezunu	3.060	2.058	1.002	4	2828299	1720425	1107874	5	
Lise veya dengi okul mezunu	19.311	12491	6820	27	12085335	6976694	5108641	21	
Yüksekokul veya fakülte mezunu	9.384	5580	3804	13	6706780	3762530	2944250	12	
Yüksek lisans mezunu	474	301	173	0,6	532757	313397	219360	1	
Doktora mezunu	94	63	31	1,4	154180	93407	60773	0,3	
Bilinmeyen	2.380	1392	988	3	1.683.918	862.885	821.033	3	

(MEB İstatistikleri)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi okuma yazma bilmeyenler Tunceli’de %8 iken Türkiye’de %5’tir. Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenler Tunceli’de %6, Türkiye genelinde %7; ilkökul mezunları Tunceli’de %19, Türkiye’de %26; ilköğretim de ise Tunceli %18, Türkiye %21; ortaokul mezunlarında Tunceli %4, Türkiye %5; liselerde ise Tunceli %27, Türkiye %21, yüksekokul da Tunceli %13 iken Türkiye genelinde bu oran %12’dir.

Bu tabloda dikkati çeken durum eğitim durumu yükseldikçe Tunceli oranlarının Türkiye ortalamasının üzerine çıktığıdır. Yani Tunceli genel olarak lise ve lisans mezunlarında Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir göstermektedir.

2.1.15. Kentleşme Oranı

Kentleşme, temel olarak insanların kentle bütünleşmesini ifade etmektedir. Kentleşme, kentleşme akımının sonunda toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler ortaya çıkarması süreci olarak tanımlanmaktadır.

Nüfusun köy ve kent nüfusu olarak dağılışı bir ülkenin sosyal, ekonomik ve demografik yapısını göstermesi açısından önemlidir. Genellikle kent nüfusu fazla olan ülkeler veya bölgeler daha çok gelişmiş ve sanayileşmiş olarak kabul edilir. Kentleşme tarıma yeni teknolojilerin girişi, toprak yetersizliği, toprakların miras yoluyla parçalanması, entansif tarıma geçiş, nüfusun artışı, haberleşme ve ulaşım olanaklarının hızlı artması ve gelişmesi, mal ve hizmet üretiminin ve değişiminin belli merkezlerde toplanması sonucu köyünü terk etmek zorunda kalanların kente yığılması biçiminde olma özelliğini korumaktadır.

Tunceli kırsal kesimlerden, çevre il ve ilçelerden göç alan bir kent değildir. Başta güvenlik sorunu sebebiyle boşalan köylerde üretici durumda olan halk hayvanlarını satarak, arsalarını ya satarak ya da boş bırakarak göç etmeleri onları üretici durumundan tüketici durumuna sokmuştur. Zaten tarım ve hayvancılıktan başka uğraşları olmayan bu halk vasıfsız olmaları sebebiyle kentlerde iş bulamama ya da çok kötü işlerde çalışma içerisine girmişlerdir. Bu göçler Tunceli ilinde başta işsizlik olmak üzere, altyapı, sağlık, eğitim, ulaşım gibi birçok soruna neden olmuştur. Gerek Türkiye’de gerekse Tunceli ilinde plansız ve bilinçsiz bir şekilde yapılan göçler ekonomik, sosyal ve siyasal sorunları sebep olmakta özellikle çocuklar üzerinde derin tahribatlar yapmaktadır. Göç sonucu büyük kent merkezlerine gelen bazı ailelerin çocukları, ailedeki olumsuzluklar yüzünden ya evini terk ederek sokakta yaşamaya başlıyor ya da çalışarak aileye katkı yapması yönünde baskı görüyor.

Tablo 19: Tunceli ilçe nüfusları, 31.12.2013

İlçe	Nüfus		
	Toplam	İl/İlçe Merkezi	Belde/Köy
Merkez	36.143	31.047	5.096
Çemişgezek	8.270	3.130	5.140
Hozat	6.812	4.559	2.253
Mazgirt	8.683	1.650	7.033
Nazımiye	3.456	1.635	1.821
Ovacık	6.550	3.316	3.234

Pertek	11.934	6.568	5366
Pülümür	3.580	1.483	2.097
Toplam	85.428	53.388	32.040
<i>Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2013</i>			

Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%67) açısından Türkiye ortalamasının (%77) altında olan Tunceli ili önemli bir kırsal nüfus barındırır. Bununla birlikte, küçüklüğüne oranla il ve ilçe merkezlerindeki nüfusun oranı görece olarak yüksektir.

Tunceli ili fazla göç veren bir il olmasıyla da dikkat çeker. Yöre insanları özellikle ekonomik nedenlerden dolayı İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa, Mersin gibi illere göç etmektedir.

2.1.16. Yaş ve Bağımlılık Oranları

Bağımlılık oranı, üretim tüketim dengesini sağlamak için üretime katılanların kendileriyle birlikte üretime katılmayanlara da yetecek kadar üretimde bulunmalarınıdır. Yani çalışma çağı dışındaki nüfusun, çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. Herhangi bir ülke veya ülkenin herhangi bir bölgesindeki sosyo-ekonomik ve demografik gelişmelere bağlı olarak çalışma çağı ve çalışma çağı dışındaki nüfus miktarları ve dolayısıyla nüfusun bağımlılık oranları da farklılık göstermektedir.

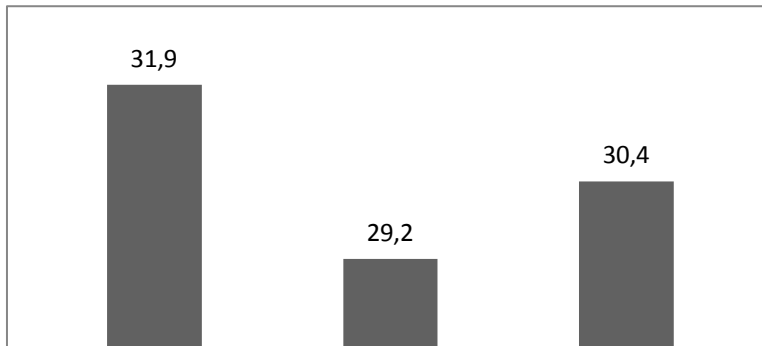
Ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle bağımlılık oranları arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Bağımlılık oranları gelişmiş ülkelerde düşükken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ise oldukça yüksektir. Çocuk nüfus oranlarının çok yüksek olduğu ülkelerde üretime katkısı olmayan çocuk nüfusunun tüketici fonksiyonlarının yüksekliği nedeniyle milli gelirin tasarruflar kısmını yok etmesi ve bunun sonucunda yatırımların azalması ve bunların doğal sonucu olarak işsizlik artmaktadır. Yine çocuk nüfusunun fazla olması okul, öğretmen gibi yatırımların artması nedeniyle tarım ve sanayiye yeterince kaynak aktarılmadığından dolayı gelişme sağlanamamaktadır.

Bağımlılık oranıyla çalışma çağındaki nüfus oranı arasında ters orantı vardır. Çalışma çağındaki nüfus artarken bağımlılık oranı azalmakta, azalırken de bağımlılık oranı artmaktadır. Bağımlılık oranı, çalışma çağı dışındaki nüfusun 15-64 yaş arasındaki nüfusa oranıdır.

Tablo 20: Ortanca yaş ve yaş bağımlılık oranı, 2012-2013

	Tunceli		TRB1		Türkiye	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Ortanca yaş	30,0	31,9	28,7	29,2	30,1	30,4
Toplam yaş bağımlılık oranı	34,99	36,9	49,62	49,24	48,03	47,65
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	15,37	16,44	12,04	12,33	11,12	11,35
Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	19,62	20,46	37,58	36,91	36,91	36,3

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

Tunceli çalışabilir yaştaki nüfusun önemi ile dikkati çekmektedir. Yaş bağımlılık oranı Türkiye’de 48 iken Tunceli’de 35’dir. 15-64 yaş grubundaki her 100 kişiye Tunceli’de 15 yaş altı ve 64 yaş üstü 35 kişi karşılık gelmektedir. Çalışma çağındaki nüfusun görece yüksekliği, bu nüfusa iyi iş imkânları yaratılması durumunda Tunceli’de yaşam seviyesi üzerinde çok olumlu etki yaratacaktır.

2.2. Hane Halkı Yapısı

2.2.1. Hane Halkı Büyüklüğü (Ailedeki Birey Sayısı)

Hane halkı, sosyo-ekonomik bir birim olup akraba olsun veya olmasın aynı yerde yaşayan (ev, apartman dairesi, oda) ve aynı kazandan yemek yiyen kişilerin oluşturduğu gruptur. Tek başına yaşayan bir kişi de hane halkı oluşturur. Ülkemizdeki hızlı nüfus artışına paralel olarak hane halkı sayısı da aynı şekilde artış göstermiştir.

Aile ile hane halkı aynı şey değildir. Aile, akrabalık esasına dayanan bir birim olduğu halde, hane halkı bir yerleşme birimi oluşturur.

Tablo 21: Hane Halkı Büyüklüğü (Ailedeki Birey Sayısı)

İl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam	4,0	4,0	3,9	3,8	3,7	3,6	3,6
Tunceli	3,7	3,6	3,4	3,3	3,1	3,1	2,9
Bingöl	5,4	5,3	5,2	5,0	4,8	4,5	4,4
Elazığ	4,4	4,3	4,2	4,1	4,0	3,9	3,7
Malatya	4,5	4,4	4,3	4,1	4,0	3,9	3,8

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2008-2014

Türkiye genelinde ve TRB1lilerinde görülen hane halkı büyüklüğündeki düşüş Tunceli ilinde de aynı şekilde görülmektedir. Bu da bize ailenin gittikçe küçüldüğünü göstermektedir.

2.2.2. Çocuk Sayısı /5 Yaş Altı Çocuk Sayısı

Tablo 22: Yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus – 2014

	Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
Tunceli	'0-4'	4.713	2.460	2.253
Bingöl	'0-4'	25.778	13.190	12.588
Elazığ	'0-4'	43.404	22.374	21.030
Malatya	'0-4'	60.300	30.852	29.448
TRB1	'0-4'	134.195	68.876	65.319
Türkiye	'0-4'	6.294.533	3.231.903	3.062.630

Tunceli Hane Sayısı = 29.836

Tunceli 5 yaş altı çocuk sayısı = 4.713

Hane başına düşen 5 yaş altı çocuk sayısı = 0,15

Türkiye Hane Sayısı (2011)= 19.481.678

Türkiye 5 yaş altı Çocuk sayısı(2011) = 6.199.824

Hane Başına düşen 5 yaş altı çocuk sayısı (2011)= 0,31

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde Tunceli’de hane başına düşen çocuk oranı (0,15) Türkiye ortalamasının yarısı kadardır (0,31).

2.2.3. Hanelerde Sosyal Güvenlik Durumu

Anayasamız, Türkiye Cumhuriyeti devletinin niteliği itibariyle sosyal bir devlet olduğunu kesin bir dille ortaya koymuştur. Bu noktada ‘sosyal devlet’ olma ilkesinin başında ülkenin kurumsal anlamda bir sosyal güvenlik sistemine sahip olması ve vatandaşların işsizlik, hastalık, yaşlılık, sakatlık gibi birtakım sosyal risklere karşı garanti altına alınması şartı gelmektedir.

Türkiye’de sosyal güvenlik politikalarına dair çeşitli dönemlerde sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya ilişkin faaliyetler sınırlı olsa da hep devam etmiş, özellikle 1950’li yıllardan sonra sosyal güvenlik kurumları oluşturularak sosyal devletin görevi olan sosyal güvenlik sistematik bir şekle dönüştürülmüştür. Bu dönemde dünyadaki refah devleti uygulamaları da göz önünde bulundurularak sosyal refah yardımı uygulamalarına öncelik verilmiştir (İbrahim Attila Acar-İsmail Kitapçı, 2008).

38

Tablo 23: Hanelerde Sosyal Güvenlik Durumu

	Toplam sosyal güvenlik kapsamı	Toplam konut sayısı
Türkiye	76.463.421	19.481.678
Tunceli	83.115	29.836

TÜİK verilerinden hesaplanmıştır

Tabloda görüldüğü gibi Türkiye genelinde hane başına düşen sosyal güvenlik sahibi kişi sayısı 3,9 iken Tunceli’de bu sayı 2,7’dir.

2.3. Göç

Göç, bir birey ya da bir grubun bulunduğu yerden başka bir yere yerleşmek amacı ile taşınması olayı olarak tanımlanabilir. Yani insanların yaşadıkları ortamı terk ederek başka bir ortama göç etmeleridir. Göç, kısa süreli ve geçici yer değiştirmeler şeklinde olabileceği gibi devamlı yani kalıcı nitelik taşıması şeklinde de ortaya çıkabilir. İnsanları göçe zorlayan ana faktör, insanların geçimlerini sağlamak için daha uygun yerlere gitmek ve burada iş bulmak, çeşitli imkânlardan faydalanmak ve yerleşmektir. Göç olgusu, temelinde sosyal bir hareket olmasına karşın, ekonomik yaşamdan kültüre kadar hayatın her yönünü etkileyen temel bir değişim aracıdır.

Sanayileşmiş ülkelerde 18. Yılın sonlarına doğru başlayan kentleşme ve buna bağlı olarak göç hareketleri, gelişmekte olan ülkelerde 1950’li yıllardan sonra

gündeme gelmiştir. Türkiye’de d 1923’ten 1950’li yıllara kadar, güçlü bir kentleşme ve göç hareketine rastlanmamaktadır.

2.3.1. Başka İllere Göç

Tablo 24: Verilen göç, 2012-2013

	Sayı	Oran (%)
Tunceli		
En fazla göç verdiği iller		
İstanbul	1.013	18,05
Elazığ	675	12,03
Ankara	494	8,80
İzmir	428	7,63
Diyarbakır	200	3,56
En az göç verdiği iller		
Kilis	6	0,11
Iğdır	5	0,09
Düzce	5	0,09
Bartın	4	0,07
Ardahan	2	0,04
TRB1		
En fazla göç verdiği bölgeler		
TR10 İstanbul	14838	24,48
TR51 Ankara	4950	8,17
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	3868	6,38
En az göç verdiği bölgeler		
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	774	1,28
TR81 Zonguldak, Karabük, Bartın	431	0,71
TR82 Kastamonu, Çankırı, Sinop	335	0,55
<i>Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2013</i>		

2012-2013 döneminde Tunceli’nin en çok göç verdiği illere bakıldığında sırasıyla İstanbul, Elazığ, Ankara, İzmir ve Diyarbakır olduğu görülmektedir. En çok göç alan illerin büyükşehir olmaları, sanayi olarak gelişmeleri ve istihdam sahalarının geniş olması, ortak özellikleridir.

2.3.2. Başka İllerden Göç

Tablo 25: Alınan göç, 2012-2013

	Sayı	Oran (%)
Tunceli		
En fazla göç aldığı iller		
İstanbul	1.376	16,27
Elazığ	1.234	14,59
Ankara	579	6,85

Diyarbakır	510	6,03
İzmir	374	4,42
En az göç aldığı iller		
Bolu	8	0,09
Rize	8	0,09
Düzce	6	0,07
Uşak	5	0,06
Nevşehir	4	0,05
TRB1		
En fazla göç aldığı bölgeler		
TR10 İstanbul	12.195	21,66
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	5.801	10,31
TR62 Adana, Mersin	4.375	7,77
En az göç aldığı bölgeler		
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	717	1,27
TR82 Kastamonu, Çankırı, Sinop	376	0,67
TR81 Zonguldak, Karabük, Bartın	360	0,64

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2013

2012-2013 döneminde Tunceli'nin en çok göç aldığı illere bakıldığında sırasıyla İstanbul, Elazığ, Ankara, Diyarbakır ve İzmir olduğu görülmektedir. Tunceli'nin hem göç aldığı hem verdiği illere bakıldığında Elazığ bölgesel bir göç geçiş merkezi görüntüsündedir. Elazığ TRB1 bölgesindeki bütün illerden ve Diyarbakır'dan göç almakta, üç büyük şehir ve Diyarbakır'a göç vermektedir. Özellikle Tunceli ve Bingöl için Elazığ önemli bir merkez konumundadır. Elazığ'ın bölge içindeki çekim gücünü açıklayan diğer faktörler çıkış noktası olan memlekete yakınlık ve gelişen ekonomilerinin gerektirdiği işgücü olabilir.

Elazığ'ın Bingöl, Tunceli ve Diyarbakır'dan aldığı göçte akrabalık ilişkileri ikincil derecede etkili bir faktör olarak görülebilir. Tunceli üç büyük şehir, Elazığ ve Diyarbakır'dan göç almakta, ancak üç büyük il, Elazığ ve Diyarbakır'a göç vermektedir. Bölgeden göçün ana yönü genellikle batıya doğrudur. Özet olarak, bölgenin kendi doğusuna ve kuzeyine olan göç akımları zayıftır. Buralardan görece çok az göç alınıp verilmektedir. Bölge batıdan ve güney ve güneydoğusundan (özellikle istihdam amaçlı) mevsimlik ve kalıcı göç almakta, batısına ve güneyine göç vermektedir.

2.3.3. Yurtdışından Geri Göç

Tablo 26: Yurtdışından Geri Göç

İl	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	234 111	130 762	103 349
Tunceli	224	163	61
Bingöl	396	308	88
Elazığ	914	675	239
Malatya	858	520	338

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı

Tablodaki verilere bakıldığında Tunceli hem içerisinde yer aldığı TRB1 bölgesinden hem de Türkiye genelinden yurtdışından daha az göç almıştır. Oysa Tunceli ili yurt dışına çok göç veren bir ildir.

2.3.4. Net Göç Hızı

Tablo 27: Alınan göç, verilen göç, net göç ve net göç hızı

	2011-2012	2012-2013
Tunceli		
Dönem Sonu Nüfus	86.276	85.428
Aldığı göç	5.171	8.458
Verdiği göç	5.404	5.612
Net göç	-233	2.846
Net göç hızı (binde)	-2,7	33,88
TRB1		
Dönem Sonu Nüfus	1.673.852	1.681.719
Aldığı göç	46.734	56.292
Verdiği göç	56.054	60.606
Net göç	-9.320	-4.314
Net göç hızı (binde)	-5,55	-2,56

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2013

Alınan ve verilen göç arasındaki fark olarak tanımlanan net göç bakımından Tunceli'nin durumunu ele alırsak, Tunceli'nin 2011-2012 yılları arasında negatif net göçe, 2012-2013 yılları arasında ise pozitif net göçe sahip olduğu görülmektedir. Tunceli TRB1 bölgesinde net göç hızı en yüksek il olarak göze çarpmaktadır. Dışarıya göç vermesine karşılık, dışarıdan pek az göç alır. ADNKS ikamet edilen ile göre nüfusa kayıtlı olunan il verilerine göre, 2013'te Tunceli'de nüfusun %72'sini Tunceli'de doğanlar oluşturmaktadır. Net göç hızının Barış Sürecinden sonra tersine döndüğü dikkati çekmektedir. 2012-2013 yıllarında Tunceli'nin aldığı göçün toplam nüfusa oranı %3,39 olmuştur (İzmen, 2014).

2.3.5. Geri Dönüş Sürecinde Yaşanan Sorunları Çözüm Yolları

Türkiye'deki kırsaldan kente göç hareketleri ilk zamanlarda bir sorun olarak algılanmamış hatta bu hareketlerin desteklenmiş olduğu söylenebilir. Ancak daha sonralar özellikle kentsel bölgelerde yaşanan ekonomik ve sosyal problemler, köyden kente göçün bir sorun olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu düşüncenin etkisiyle, kırsal göçün önlenmesi yönünde bölgesel ve ulusal bazda birçok plan ve program hazırlanmıştır.

Köyleri boşaltma sürecinde Tunceli coğrafyasının önemli bir bölümü askeri alan ilan edildiğinden kısmen veya tamamen boşaltılmış yerleşim yerlerinin yol, elektrik, içme suyu gibi alt yapıları kullanılamaz duruma gelmiştir. Boşaltılmış yerleşim yerlerinde konutlar uzun süre sahihsiz kaldıkları için harabeye dönmüştür. Araziler, bağ-bahçeler, tarlalar kullanılmaz hale gelmiştir. Boşaltılmış yerleşim yerlerinin çoğunda okul, sağlık ocağı, kullanılamaz duruma gelmiştir. Bölgenin geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık (büyükbaş, küçükbaş, arıcılık gibi) çalışmalarının yapılma koşulları da ortadan kalkmıştır.

Bölge halkının geri dönüşler için yaptıkları talepler:

- Yerleşim yerlerinin yol, elektrik, su gibi alt yapısının kullanılabilir duruma getirilmesi
- Koruculuk sisteminin kaldırılması
- Bölgede yaşanan çatışmalar sonucunda zarar gören ailelerin mağduriyetlerini gidermek amacıyla yürürlüğe konulan yasanın tam olarak işletilip tazminatların verilmesi
- Maddi tazminat ile birlikte, konut, iş, eğitim ve sağlık imkânlarının sağlanması
- Taşınma, kira, yeniden yerleşme, tarımsal- hayvansal zararlar vb. giderlerin karşılanması
- Sosyal güvenceden yoksun hane halkı üyelerinin sosyal güvenlik fonlarından yararlandırılması
- Boşaltılmış yerleşim yerlerinin yeniden imar ve inşasının yapılması
- Yukarıda ifade edilen sorunlar aşağıdaki sonuçları ortaya çıkarmaktadır:
- Geri dönüş sürecinde alınan veya köyden kente göçün önlenmesi veya azaltılması için alınan tedbirler yetersizdir.
- Bu tedbirler sürekli kırsal eksenli olarak tek yönlü ele alınmıştır. Bu yüzden alınan tedbirler kırsal ekonominin temelini oluşturan tarımsal ağırlıklı olmuş, insanların sosyo-kültürel ihtiyaçları ikinci plana itilmiştir.
- Sorun, kentten köye göç ile de ele alınarak alınmalıdır.

Türkiye’de özellikle 1950’li yıllarda başlayan ekonomik kalkınma çabaları, beraberinde toplumsal hareketliliği de getirmiştir. Bu hareketlilik, bireylerde yaşam yerini tercih etme ve sonuçta sosyal tabakadaki yerinin de değişmesine neden olmuştur. Türkiye’nin ekonomik-sosyal ve kültürel değişiminin en önemli nedenlerinden birisi de köyden kente olan göçlerdir. Bu göçler sonucu köylerdeki nüfus fazlalığının önemli bir kısmı kentlere doğru kaymıştır. Ancak söz konusu bu nüfus kentlerde zamanla giderek daha da çoğalmış ve beraberinde kırsal kökenli kentsel sorunları da getirmiştir. Özellikle kentsel bölgelerde suç oranının artması ve varoşlarda oluşan kimlik arayışı ve bunalımları Türkiye’nin göç gerçeğinin bir sonucu ve ürünüdür. Sonuçta kentsel bölgelerde yaşayan köy kökenlilerin tekrar köylerine geri dönmelerine veya bu eğilim içerisine girmelerine neden olmuştur.

Kentsel altyapının fazla olan nüfusu sindiremeden geri çıkarması, köylerin öneminin bir kez daha ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bireylerin diledikleri yerde yaşama özgürlükleri, başkalarının ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına ortak olmadan geliştirilerek devam ettirilmesi ile mümkün olacaktır. Bunun ise kentsel ve kırsal bölgelerin dengeli kalkındırılması ve çok yönlü yaklaşımlarla (ekonomik-sosyal ve kültürel) başarılabilirliği gerçeği unutulmamalıdır. Kendi topraklarına dönmek, yeniden üretim yapmak, zorunlu olarak yaşamakta olduğu kentlerde tüketici iken kendi topraklarında üretici haline gelmek, sadece kendi

yaşam koşullarını iyileştirmekle kalmayıp aynı zamanda ülke ekonomisinin güçlenmesine de katkıları olacaktır. Soruna ifade edilen mantık temelinde bakıldığında, köylerin yaşanılabilir ve sürdürülebilir bir yaşam standardına sahip olması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Aksi halde, köyler sadece birer tarımsal işletme kompleksi olarak algılanmaktadır.

2.3.6. Yeni Üniversite Mezunlarının Kentte Kalma/ Göç Etme Durumu

Tunceli'nin ekonomik yapısı daha çok hayvancılık ve kısmen de tarıma dayalı olduğu için, üniversite mezunlarının bu sektörlerde iş bulmalarına imkân yoktur. Kentin iş hayatı, uzmanlaşmış ve beceri kazanmış insanları kabul etmektedir. Özellikle yüksek gelir getiren işler, yüksek veya mesleki teknik eğitimi gerektirmektedir. Tunceli'de yaşayanların büyük çoğunluğu çocuklarını okutabildikleri kadar okutmak niyetindedirler. Kent yaşamında daha iyi iş ve gelirin, eğitim düzeyinin yüksekliğiyle alakalı olduğu görülmektedir. Bu insanlar da çocuklarının bu eğitimi alarak sefalet ortamından kurtulmalarını istemektedirler. Tunceli'de sanayinin olmaması veya yetersiz olması, güvenlik, fiziki şartların zorluğu, tüketim bölgelerinden uzak olması, bölgede tesislerin düşük istihdam kapasitesiyle çalışması işsizliğin en önemli nedeni olarak görülmektedir. Bütün faktörler üniversite mezunlarının başka illere gitmesine neden olmaktadır.

Yapılan bir araştırmada üniversite gençlerinin önemli bir kısmı mezun olduktan sonra bu ilde kalmayı düşünmemektedir(%65). Kalmayı düşünenlerin oranı sadece %25'tir. Kalmak isteyenlerin yarısı ilin coğrafi ve kültürel yapısının ilde kalmalarında önemli bir etken olduğunu belirtirken, akademik kariyer hedefi beklentisi olanlar da %13'ü oluşturmaktadır. İlde kalmak istemeyenlerin dörtte biri(%23) iş olanaklarının kısıtlı olmasını ana neden olarak göstermektedirler.

Diğer sebepler ise kendi memleketlerine dönme (%13), ilin küçük olması (%11), sosyal hayatın sınırlı olması(%10) ve ekonomik gelişmemişlik isteğidir. Kalmak için ise iş olanaklarının artırılması gerektiğini düşünenler katılımcıların yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Ekonomik ve sosyal hayat gelişirse ilde kalırım diyenlerin oranı ise %26 ile ikinci sıradadır. İlde kalmak için eğitim faaliyetlerinin iyileştirilmesi, ulaşım ve altyapı sorunlarının giderilmesi, hayat pahalılığının azalması gerektiğini düşünenler de mevcuttur.

2.4. Eğitim

İnşacı bir toplumsal kurum olan eğitim ile diğer sosyal kurumlar, olaylar, olgular arasında bir etkileşim vardır. Karşılıklı nedensellik ve tamamlayıcılık ilişkisi şeklinde gelişen bu etkileşimde, orta ve uzun vadede genellikle eğitim kurumu daha etkili olmaktadır. Bu özelliği nedeniyle eğitim, toplumsal değişme ve kalkınmanın da hızını ve niteliğini belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Ancak bu faktörün doğru okunması, bundan kaynaklanacak fırsat ve tehditlerin iyi değerlendirilebilmesi, şehrin eğitim yapısının girdi ve çıktı unsurları boyutunda doğru analiz edilmesiyle mümkündür. Belirtilen bağlamda yönelik olmak üzere Tunceli ilinin eğitim durumu kısaca analiz edilmiştir.

2.4.1. Tunceli İli Nüfusunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Tablo 28: Bitirilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre nüfus

Bitirilen eğitim düzeyi	(6 +yaş) - 2013				(15 +yaş) - 2013			
	Toplam	Erkek	Kadın	%	Toplam	Erkek	Kadın	%
Okuma yazma bilmeyen	5.922	1.173	4.749	7,39	5.916	1.167	4.749	8,15
Okur-yazar olup okul bitirmeyen	10.969	5.208	5.761	13,69	4.237	1.726	2.511	5,83
İlkokul mezunu	14.115	6.763	7.352	17,62	14.115	6.763	7.352	19,45
İlköğretim mezunu	14.368	9.862	4.506	17,93	13.598	9.453	4.145	18,73
Ortaokul veya dengi okul mezunu	3.060	2.058	1.002	3,82	3.060	2.058	1.002	4,21
Lise veya dengi okul mezunu	19.311	12.491	6.820	24,11	19.311	12.491	6.820	26,61
Yüksekokul veya fakülte mezunu	9.384	5.580	3.804	11,71	9.384	5.580	3.804	12,93
Yüksek lisans mezunu	474	301	173	0,59	474	301	173	0,65
Doktora mezunu	94	63	31	0,11	94	63	31	0,12
Bilinmeyen	2.393	1.401	992	2,98	2.380	1.392	988	3,27
Toplam	80.090	44.900	35.190	100,00	72.569	40.994	31.575	100,00

(MEB İstatistikleri)

2013 yılı verilerine göre, Tunceli’de 80.090 olan 6+ yaş nüfusun % 7,39’unu oluşturan 5.922’si okuma yazma bilmemektedir. Tablo 2’den okuma yazma bilmeyenlerin büyük çoğunluğunun (%75’i) 50 yaş üstü kadınlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan 6+ yaş grubunda nüfusun %13,69’nu oluşturan 10.969 kişinin de okuma yazma bildiği ancak herhangi bir okul bitirmediği görülmektedir. Bu grubun da örgün eğitimde verilen okuma-yazma dışındaki becerilere yeteri kadar sahip olmadığı varsayılması mümkündür.

Tunceli’de 6+ yaş grubunda okuma yazma bilmeyen (%7,39) ve okuma yazma bildiği halde herhangi bir okuldan mezun olmayan (%13,69) (toplam %21,8’lik) kısmı hariç, nüfusun ekseriyetini oluşturan büyük kitlenin farklı düzeylerde eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Modern çağın üretim, tüketim, örgütlenme, dayanışma, iş bölümü, diyalog ve etkileşim biçimlerinin gerektirdiği zihinsel ve entelektüel yeterlilikler yükseköğretim düzeyinde eğitim ihtiyacını öne çıkarmaktadır. Oysa, Tunceli’de 15+ yaş grubunda ön lisans, lisans, yüksek lisans veya doktora düzeyinde eğitim alanların tamamı, bütün nüfusun %13,7’sini oluşturmaktadır. Bu oran ülke ve bölge ortalamasından farklılık göstermemekle birlikte, şehrin tarıma ve sanayiye dayalı ekonomisinin bulunmadığı, dolayısıyla eğitimin neredeyse tek çıkış yolu olduğu hususu dikkate alındığında, söz konusu oranın (%13,7) Tunceli’nin kalkınma hedeflerini karşılamaktan uzak olduğunu söylemek mümkündür. Başak bir ifadeyle Tunceli’nin özellikle yükseköğrenim açısından eğitime ilişkin mevcut durumu ilde sağlıklı bir sosyoekonomik gelişme için yeterli görülmemektedir.

Tunceli il merkezinde 15 yaş ve üstü nüfusun içinde okuma yazma bilmeyen kişi sayısı 2008 yılında 27.539 içinde 2.614 iken; 2013 yılında 30.204 içinde 1.787 kişiye

düşmüştür. İlçelerin 15+ yaş nüfusu ile okuma yazma bilmeyen kişi sayısı oranlandığında il merkezinde nüfusun %5,9'unun, Çemişgezek'te %6,7'sinin, Hozat'ta %9,2'sinin, Mazgirt'te %14,5'inin, Nazimiye'de %7,7'sinin, Ovacık'ta %9,4'ünün, Pertek'te %8,8'inin, Pülümür'de %10,7'sinin okuma yazma bilmediği anlaşılmaktadır. Buna göre en düşük oran il merkezinde (%5,9), en yüksek oran da Mazgirt (%14,5) ilçesinde görülmektedir. Özellikle Mazgirt'te 15+ nüfusun bu denli okuma yazma bilmemesi bir sosyal risk olarak değerlendirilmelidir. Benzer durumun 6+yaş nüfus için de geçerli olduğu kuşku götürmemektedir.

Tablo 29: Tunceli'de okulöncesi eğitimde okullaşma oranları (2014-2015)

	Okul Öncesi Brüt (%)				Okul Öncesi Net		
	Yaş	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	3-5	37,12	37,96	36,24	32,68	33,11	32,22
	4-5	46,83	47,88	45,72	41,57	42,23	40,87
	5	66,02	68,42	63,48	53,78	55,27	52,21
Malatya	3-5	38,97	39,84	38,07	34,01	34,53	33,47
	4-5	50,41	51,16	49,61	44,55	45,12	43,96
	5	73,39	75,94	70,70	59,63	61,72	57,43
Elazığ	3-5	38,61	39,87	37,26	35,57	36,38	34,71
	4-5	49,03	50,61	47,36	45,16	46,19	44,07
	5	63,40	67,82	58,75	54,49	57,62	51,19
Bingöl	3-5	30,51	31,91	29,07	28,74	30,03	27,40
	4-5	39,77	41,92	37,57	37,55	39,52	35,53
	5	51,59	53,41	49,71	46,53	47,98	45,03
Tunceli	3-5	58,52	58,64	58,39	53,16	52,82	53,53
	4-5	72,54	74,06	70,95	65,26	66,11	64,38
	5	88,19	89,32	86,99	71,21	70,87	71,58

(MEB İstatistikleri)

Okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarına bakıldığında Tunceli'deki durumun civar iller ve Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. 3-5 yaş grubunda net okullaşma oranı açısından Türkiye ortalaması %32,68; Tunceli'deki okullaşma oranı ise %53,16 olduğu görülmektedir. Tablo 4'den 3-5 yaş grubunda okullaşma bağlamında Tunceli'nin bölge illeri Elazığ (%35,57), Bingöl (%28,74) ve Malatya (%34,01)'nin hayli önünde görülmektedir. Bu durumun ilin sosyoekonomik gelişim potansiyeli açısından önemli bir sosyal sermaye ifade ettiği muhakkaktır. 5 yaş grubunda %71,21'i bulan Tunceli'nin okulöncesi eğitimdeki okullaşma oranı istikbal açısından umut verici olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 4'de dikkat çeken diğer bir husus, okul öncesi eğitimde, Türkiye geneli ve civar iller ile kıyaslandığında bütün yaş gruplarında (3-5, 4-5, 5 yaş grupları) Tunceli'de kızların okullaşma oranının erkeklerden daha yüksek olmasıdır.

2.4.2. Tunceli'de ilköğretimde (İlkokul ve Orta Okul) Okullaşma

Eğitimbilimi literatürü ve milli eğitim mevzuatına göre ilköğretim temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırıldığı, vatandaşlık ve birlikte yaşama kültürüne

ilişkin yeterliliklerin kazandırıldığı ve aynı zamanda öğrencilerin üst öğrenim kurumlarına hazırlandığı eğitim düzeyidir. Ülkemizde yaş grupları dikkate alınarak 4 yıllık ilköğretim ve 4 yıllık ortaokul şeklinde yapılandırılan bu eğitim kademesindeki eğitimin kalitesi çocuğun gelişimi açısından ömür boyu iz bırakabilecek kadar etkili olabilmektedir.

Tablo 30: İlköğretimde okullaşma oranları (2014-2015)

İller	İlköğretim (İlkokul+Ortaokul)			İlkokul			Ortaokul		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	97,10	97,08	97,12	96,30	96,04	96,57	94,35	94,39	94,30
Malatya	97,45	97,49	97,42	96,37	96,20	96,54	96,04	96,05	96,03
Elazığ	97,05	97,14	96,96	97,04	96,64	97,47	94,83	95,43	94,21
Bingöl	96,97	97,14	96,79	97,65	97,60	97,71	92,82	93,47	92,15
Tunceli	95,53	95,28	95,80	94,94	94,79	95,10	94,72	94,00	95,50

(MEB İstatistikleri)

İlköğretim düzeyinde okullaşma oranına bakıldığında Tunceli’de okullaşma oranının (%95,53) Türkiye ortalaması olan (%97,10)’nın %1,57 kadar altında olduğu kalmaktadır. Bölge illeri (Malatya, Elazığ, Bingöl) ile de kıyaslandığında ilköğretimde en düşük okullaşma oranının Tunceli’ye ait olduğu görülüyor. Bu fark %1’lerle ifade edilebilecek kadar küçük olsa da bölge illeri ölçeğinde Tunceli’nin dezavantajlı oluşunun bir göstergesi olmak açısından anlamlıdır. Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında Tunceli’de kızların ve erkeklerin okullaşma oranları arasında önemli fark bulunmamaktadır.

Milli eğitim sisteminde 4+4+4 olarak bilinen uygulamanın başladığı 2012-2013 öğretim yılı ve sonrası yıllar ölçeğinde net okullaşma oranlarına bakıldığında, 2012-2013 öğretim yılında %96,63 olan ilköğretimdeki oranın, 2014-2015 %94,94’e düştüğü görülmektedir. Bu gerileme Tablo 7’de verilen net okullaşma oranı açısından il sıralamasındaki gerilemeden de anlaşılmaktadır. Buna karşılık aynı dönemde %92,34 olan ortaokuldaki okullaşma oranının %94,72’ye çıktığı anlaşılmaktadır.

2.4.3. Tunceli’de ortaöğretimde Okullaşma

Tablo 31: Ortaöğretimde okullaşma oranları (2014-2015)

İller	Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	79,37	79,46	79,26	35,35	33,34	37,47	44,02	46,12	41,79
Malatya	86,42	86,73	86,09	42,48	40,51	44,57	43,94	46,22	41,52
Elazığ	85,03	85,99	84,04	42,03	40,68	43,42	43,00	45,31	40,63
Bingöl	69,76	73,01	66,41	33,03	34,75	31,25	36,73	38,26	35,16
Tunceli	81,25	81,83	80,64	47,57	44,96	50,31	33,68	36,88	30,32

(MEB İstatistikleri)

Ortaöğretimde Tunceli'nin net okullaşma oranı (%81,25), Malatya (%86,42) ve Elazığ (%85,03) illerinin altında ancak Bingöl (%69,76) ilinin üzerinde görülmektedir. Bu bağlamda Tunceli'deki okullaşma oranı (%81,25) Türkiye ortalamasınının (79,36) da % 1,89 kadar üzerinde görülmektedir.

Mesleki ortaöğretim ile genel ortaöğretim bağlamında bakıldığında Türkiye geneli ve bölge illerinde mesleki ve teknik ortaöğretim türünde okullaşma oranı daha yüksek iken, Tunceli'de ise tam aksine genel ortaöğretimdeki okullaşma oranı (%47,57) mesleki ortaöğretimdekine (%33,68) kıyasen önemli ölçüde yüksek görünmektedir. Bu farkın önemli ölçüde, Tunceli'de mesleki eğitimi cazip kılacak sanayileşmenin bulunmayışından kaynaklandığı söylenebilir. Orta öğretimde cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında Tunceli'de %1,19 oranında kızların aleyhine bir dağılım görülmektedir. Oysa okul öncesi eğitim de ise cüzi de olsa kızların lehine bir eşitsizlik görülmüyordur. Bu durum, üst öğrenim düzeyine çıkıldıkça çeşitli nedenlerle kız çocuklarını okula göndermekten imtina eden velilerin varlığına işaret etmektedir.

2.4.4.Eğitim Kademelerine Göre Nicel Durum (2010-2015)

Başarılı bir eğitim için gerekli şartlardan biri, mekanın elverişliliği ve insan kaynaklarının yeterliliğidir. Bu nedenle, her öğretmene düşen öğrenci sayısı ile derslik başına düşen öğrenci sayısı, kaliteli bir eğitimin önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu gösterge bağlamında 2014-2015 MEB istatistiklerine bakıldığında Tunceli'nin tüm eğitim kademelerindeki durumu, tüm okul türlerinde Türkiye ortalaması ve bölge illerinin tamamından daha olumlu koşullara sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 2010-2015 dönemini kapsayan beş yıllık periyod ölçeğinde bakıldığında dikkati çeken en önemli husus, bütün eğitim kademelerinde hem okul hem derslik hem öğrenci hem de öğretmen sayılarında kayda değer azalmanın görülmüş olmasıdır. Bu olgunun, ilde doğurganlık oranının düşmesi, göç, okul terki gibi nedenlerden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 32: Eğitimin fiziki ve insani kapasitesindeki değişimler

Yıllar	Okul Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı
Okulöncesi						
2010-2011	36	86	1326	15	85	16
2011-2012	31	77	1126	15	86	13
2012-2013	26	69	1099	16	85	13
2013-2014	25	65	1187	18	85	14
2014-2015	26	68	1232	18	77	15
İlköğretim						
2010-2011	42	504	7664	15	706	11
2011-2012	42	511	7221	14	661	11
2012-2013	59	438	7145	16	675	11
2013-2014	59	416	6927	17	655	11
2014-2015	57	420	6523	16	536	12
Ortaöğretim						
2010-2011	26	271	4495	17	362	12
2011-2012	26	272	4445	16	382	12
2012-2013	28	236	4468	19	385	12
2013-2014	28	238	4539	19	393	12
2014-2015	28	234	3144	13	319	10

(MEB İstatistikleri)

2014-2015 öğretim yılı verilerine göre ülke genelinde bir öğretmene ilkokullarda 18, ortaokulda 17, ortaöğretimde ise 14 öğrenci düşmektedir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ise ilkokul + ortaokulda 27, ortaöğretimde ise 28'dir. Belirtilen öğretim yılında Tunceli ilimizde bir öğretmen ve dersliğe düşen öğrenci sayısına bakıldığında, bu ilimizdeki durumun ülke genelinden daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır. 2014-2015 öğretim yılı itibariyle Tunceli'de bir dersliğe düşen öğrenci sayısı okulöncesi eğitimde 18, ilköğretimde 16, orta öğretimde ise 13'tür. Aynı şekilde Tunceli'de bir öğretmene okulöncesi eğitimde 15, ilkokulda 12, orta öğretimde ise 10 öğrenci düşmektedir.

Gerek ilköğretimde gerek orta öğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısının düşük olması, öğretmenlerin eğitimi bireyselleştirmelerine, öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almalarına imkan ve fırsat vermesi açısından önem arz etmektedir. Bunla birlikte şube mevcutlarının sayıca bu kadar düşük olmasının öğrencilerin sosyalleşme fırsatları açısından sınırlandırıcı etki yaratacağı, sınıfta

öğretim için gerekli olan grup dinamizmin oluşması açısından dezavantajlı etkisi olabileceği söylenebilir.

Tunceli’de eğitimin maddi ve beşeri kaynakları/imkanlarına ilçeler özelinde ulaşılan veriler eğitim kademelerine göre Tablo 11, Tablo 12, Tablo 13 ve Tablo 14’te verilmiştir.

İlçeler bazında Tunceli il merkezi ve ilçelerinin ilkokul kademesinde sayısal verilerini içeren Tablo 12’den Çemişgezek, Ovacık, Hozat ve Nazimiye, ve Pertek ilçelerinde derslik başına düşen öğrenci sayısı il ortalamasının (12) üzerinde görünmektedir. Çemişgezek, Hozat, Mazgirt, Ovacık ve Pertek ilçelerinde de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı il ortalamasının (11) üzerinde görünmektedir. Ancak, bu farkın eğitim öğretimi olumsuz etkileyecek boyutta olmadığı, bütün ilçelerdeki öğretmen-öğrenci; öğrenci-derslik oranının eğitimbilim literatüründe öngörülen marjlar içinde olduğu anlaşılmaktadır.

2.4.5. Özel Öğretim

2014-2015 öğretim yılı itibariyle Tunceli’deki toplam 111 okuldan dört tanesi özel okul statüsündedir. Toplam okulların %4,44’üne karşılık gelen bu değer söz konusu ilde özel eğitimin yeteri kadar gelişmediğini göstermektedir. Türkiye’de toplam 8291 özel okul bulunduğu (MEB 2014-2015 Öğretim Yılı İstatistikleri) ve bunlardan sadece dört tanesinin Tunceli’de bulunduğu gerçeği de bu olguyu doğrulamaktadır.

Özel okullara ilişkin Tablo 15’te görülen durumun, Tunceli’de şehir ekonomisinin özel okul işletmeciliği açısından gerekli olan sermaye birikimine imkan vermemesi, terör olayları nedeniyle özel öğretime yatırım yapan girişimcilerin imtina etmesi gibi nedenlere bağlanabilir.

2.4.6. Merkezi Sınavlar ve Çıktıları Açısından Tunceli’de Eğitim

Tablo 33: Ulusal sınavlar (SBS, TEOG, YGS, LYS)

Yılı	İl Geneli SBS				İl Geneli YGS- LYS			
	2011	2012	2013	2014 (TEOG)	2011	2012	2013	2014
Sınava Giren Öğrenci Sayısı	896	848	834	864	736	800	729	616
Yerleşen Öğrenci Sayısı	635	611	726	852	365	435	376	306
Başarı Yüzdesi%	70,87	72,05	87,05	98,61	49,59	54,38	51,58	48,27

(MEB İstatistikleri)

Tablo 33’de temel eğitimden orta öğretime geçiş sürecinde uygulanan SBS ve TEOG sınavlarının sonuçları açısından bakıldığında Tunceli’de başarı düzeyinin son beş yolda önemli bir artış göstererek %98,6’ya çıktığı anlaşılmaktadır. Merkezi olarak planlanan ve uygulanan 2011 yılındaki Seviye Belirleme Sınavında (SBS) %70,87 olan başarı düzeyi, sistem değişikliği nedeniyle SBS yerine 2014 yılında uygulanan Temel Eğitimden Orta Öğretime Geçiş (TEOG) sınavında ise başarı oranı %98,61’e çıkmıştır.

Ancak, bu başarının nitel boyutunun varlığı kabul edilmekle birlikte, önemli ölçüde, Milli Eğitim Bakanlığının genel liseleri Anadolu liselerine dönüştürme politikasının doğal bir sonucu, yani SBS ve/veya TEOG sonucuna dayalı yerleşilen lise sayısının artmış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 33’de Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ve Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) ile ilgili verilere bakıldığında son beş yılda dalgalı seyreden bir başarı grafiği izlendiği, bu süre zarfında en yüksek başarının %54,38’le 2012 yılında gerçekleştiği, en düşük başarının ise %48,27’yle 2014 yılına ait olduğu görülmektedir. Ardışık üç yıl olan 2012, 2013 ve 2014 yıllarında düzenli artış göstermesi beklenen başarı oranının %54, 38’den %48,27’ye düşerek altı puanı aşkın bir gerileme göstermesi dikkat çekicidir. Yakın geçmişte Tunceli’de bir üniversite açılmasına rağmen oluşan bu tablo şehrin sosyal ve ekonomik gelişmesi açısından ivedilikle arz eden bir sorun alanı olarak değerlendirilebilir.

2.4.7. PISA Sonuçlarına Göre Ortadoğu Anadolu Bölgesi veTunceli’de Eğitim

Eğitim ile ilgili girdi unsurlarına bakıldığında (fiziki ve teknik alt yapı, öğretmen sayısı, öğretmen-öğrenci oranı, eğitim yatırımları, burslar vb.) Tunceli ilinin ülke ortalamasına yakın ve hatta bazı kategorilerde ortalamanın üzerinde olumu bir tablo sergilediği görülmektedir. Ne var ki eğitimin çıktıları açısından bakıldığında, ülkenin diğer şehirleri/bölgeleri ile eşitlik/denklik ilişkisinin korunamadığı görülmektedir.

Bu durum eğitimde enerji kaybının, kayıp-kaçığın olduğunu göstermekle birlikte ülke ölçeğinde çeşitli şekillerde varlığını sürdüren eğitim eşitsizliklerini de işaret etmektedir. Söz konusu eşitsizliklerden biri de bölgeler arası eğitim eşitsizlikleridir.

Ulusal ve uluslararası ölçekte eğitimin çıktılarını ve başarısını yorumlamanın ölçütlerinden biri objektif testlerin ve ölçme araçlarının kullanıldı sınavlardır. Bunlardan en itibar edilenlerden biri, PISA (Programme for International Student Assessment: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)’dır. PISA, OECD’nin organize ettiği ve 1999 yılından beri her üç yılda bir 15 yaş grubundaki öğrencilere uygulanan bir testtir.

Bu test kurgusu gereği her ilin ayrı ayrı başarı durumunu gösteren veriler ortaya koymamakta, bölgeler ölçeğinde analizlere yer vermektedir. Bu nedenle elimizdeki raporda, PISA sonuçları bölgeler düzeyinde ele alınmıştır. Bu bağlamda yöntem olarak, Tunceli ilinin de içinde bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi ve/veya Ortadoğu Anadolu Bölgesine ilişkin verilerin Tunceli ili için de genellenebileceği kabulünden hareket edilmiştir. Raporda bölgeler arası karşılaştırmalara yer verilerek, çıktıları açısından eğitim eşitsizliğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Eğitim eşitsizliği terörden şiddete, göçten psikolojik sorunlara kadar birçok sosyal, siyasal, ekonomik ve güvenlik sorununun kaynağını oluşturan “kök” nedenlerden / sorunlardan biridir. Çağımızda coğrafi, biyolojik ve zihinsel kısıtlardan kaynaklanan eşitsizliklerin dışında eğitime dair hiçbir eşitsizliğin

meşruiyeti kabul edilmemektedir. Ne var ki ülkemizde cinsiyet, sosyal sınıf/tabaka ve bölgelerarası eğitim eşitsizlikleri çeşitli şekillerde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu bağlamda, PISA sonuçları dikkate değer görülmektedir.

Örneğin PISA testinde ölçülen durumlardan biri olan: “Okulun bir parçası, onun öğrencisi olmaktan gururlanma duygusu ile ilgili puanlar” a bakıldığında Marmara bölgesinde kızların puanı -0,25, erkeklerin puanı -0,40’dır. Bu hususta, Tunceli ilini de kapsayan Doğu Anadolu bölgesinde kızların puanı,-0,35, erkeklerin puanı ise -0,55’tir. (Kaynak: PISA 2003 Ön Raporu) Bu puanlardan, Doğu Anadolu Bölgesinde öğrencilerin okulu daha az sevdiği ya da okulun yeteri kadar öğrencilere sevdiremediği anlaşılmaktadır ki bu olgu başarısızlığın önemli nedenlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

PISA 2009 sonuçlarına göre matematik okuryazarlığında temel yeterlilik düzeyi olarak kabul edilen 2. düzeyin altında en çok öğrencinin Güneydoğu (%65) ve Ortadoğu Anadolu (%59) bölgelerinde olduğu görülmektedir. Diğer bölgelerde ise bu oran %30 ile %45 arasında değişmektedir. (PISA 2009 Raporu, sayfa, 121).

PISA 2006 sonuçlarına göre Ege Bölgesinde fen okuryazarlığı puanı 477 iken, Doğu Anadolu’da fen okuryazarlığı puanı 381’e karşılık gelmektedir; matematik okuryazarlığında Ege bölgesinin puanı 452 iken, Doğu Anadolu’nun puanı 368’dir. Okuma becerileri alanında Ege bölgesinin puanı 477 iken, Doğu Anadolu’nun puanı 403’tür (PISA 2006 Raporu s.25, 62, 77).

PISA 2012 sonuçlarına göre fen okuryazarlığında Batı Marmara Bölgesinin puanı 492 iken; Ortadoğu Anadolu Bölgesinin puanı 423’tür. Okuma becerisinde Batı Marmara Bölgesinin puanı 490 iken; Ortadoğu Anadolu Bölgesinin puanı 434’tür. Matematik okuryazarlığında Batı Marmara Bölgesinin puanı 479 iken; Ortadoğu Anadolu Bölgesinin puanı 395’dir. *PISA matematik test ölçeğinde ortalama olarak 41 puanın yaklaşık bir yıllık okul öğrenimine denk geldiği hesaplanmaktadır. Bu durumda Batı Marmara ile Ortadoğu Anadolu arasındaki 84 puanlık farkın yaklaşık 2 yıllık bir okul süresini işaret ettiği söylenebilir.*(PISA 2012 Ulusal Ön Raporu s. 16)

Aynı ölçütün (41 puanlık farkın) fen okuryazarlığı ve okuma becerileri için de geçerli olabileceği kabulünden harekete edersek, Tunceli ilini de kapsayan Ortadoğu Anadolu Bölgesindeki öğrencilerin fen okuryazarlığı alanında 1,5 okul yılı; okuma becerisi alanında yaklaşık 1,2 okul yılı; matematik okuryazarlığında iki okul yılı kadar Batı Marmara Bölgesindeki öğrencilerin gerisinde oldukları söylenebilir.

Eğitim hayatına katılan her yeni kuşak için yeniden üretilen bu eşitsizlik, eğitim hayatı sonrasında da bireyin bütün kaderini etkilediğinden, toplumda haklı eleştiri ve sorgulamalara neden olmaktadır. Ülkemizde ve Tunceli’de eğitimin çıktılarında gözlemlenen bu eşitsizliği doğuran okul içi ve okul dışı nedenlerin neler olduğu ve hangi tedbirlerle bunun önlenebileceği konusu başlı başına bir araştırma konusudur. Her neslin bir şekilde etkilendiği bu ve benzeri eşitsizlikler önlenmeden ülkenin başta terör sorunu olmak üzere diğer sorunlarına kalıcı bir çözüm bulunabileceğini söylemek mümkün görünmemektedir.

2.5. Sağlık Göstergeleri

Devletin en önemli harcama kalemlerinden birisi sağlıktır. Sağlık hizmeti hem gerekli ve önemli hem de pahalı bir hizmettir. Tunceli ilimizde sağlık alanında yapılan harcama ve faaliyetler aşağıdaki başlıklardaki verilerle daha kolay anlaşılacaktır. Türkiye'nin sosyal devlet olma anlayışının getirisi olarak öncelendiği hizmetler içerisinde olan sağlık hizmetlerinde de koruyucu politikaları benimsemiş ve daha çok önlemeye yönelik yatırımlara ağırlık verilmiştir.

2.5.1. Kamu ve Özel Sektör Hastaneleri Yatak ve Kapasiteleri

TRB1 bölgesindeki hastanelere bakıldığında Tunceli de Tıp Fakültesi olmadığından üniversite hastanesi bulunmamaktadır. Tunceli'de 2013 verilerine göre hastane sayısı 5'e çıkmış ve yatak sayısı da 187 olmuştur. Halen bu hastaneler hizmet vermektedir. Sağlık açısından diğer illere göre Tunceli'nin daha dezavantajlı olduğu söylenebilir. Bölgede yaptığımız araştırmada odak grup görüşmelerinde vatandaşların sağlık tedavilerinde diğer konularda olduğu gibi Elazığ ilini seçtikleri, özellikle ağır tedavi gerektiren hastalıklarda bunu daha da hızlı yaşadıklarını ifade etmektedirler.

Halkın Tunceli hastanelerinin tam teşekküllü olmadığı yönünde bir algısı bulunmaktadır. Hâlbuki Kamu hastaneleri genel sekreterliği ile yapılan görüşmelerde hastanelerin donanım açısından ciddi bir sorunu olmadığı, birçok tedavi ve operasyonun Tunceli'de yapılabileceğini ifade etmişlerdir. Halkın bu algısının kırılması ve Devlete güveninin sağlanması gerekmektedir. Tedavi için Elazığ ilini tercih etme psikolojik algısının kırılması gerekmektedir.

Tablo 28: 2013 yılı Hastane ve Yatak Sayıları

YIL	Toplam Kurum Sayısı	Toplam Yatak Sayısı	Sağlık Bakanlığı Kurum Sayısı	Sağlık Bakanlığı Yatak Sayısı	Yüz bin kişi başına toplam hastane yatak sayısı
2013	5	187	5	187	219

(Kaynak: Sağlık Bakanlığı İstatistikleri)

Diğer kamu grubu altında Belediyelere ait sağlık kurumlarının yatak sayıları kapsanmıştır. Ayrıca, Milli Savunma Bakanlığı'na ait hastanelerdeki yatak sayıları da bu gruba dâhil edilmiştir.

2.5.2. Sağlık Hizmetlerindeki İnsan Kaynağı

Ülkemizde kamu kurumlarında en fazla personel istihdam eden kuruluşlardan birisi Sağlık Bakanlığıdır. Tunceli ilindeki hastanelerde sağlık personeli olarak yeterli sayının olmadığı bilinmektedir. 2013 yılı Sağlık Bakanlığı verilerine göre Tunceli ilinde 54 uzman hekim ve 64 pratisyen hekim olmak üzere kamu ve özelde çalışan toplam 118 hekim bulunmaktadır. Bunun yanında 22 diş hekimi, 271 sağlık memuru, 18 eczacı, 177 hemşire ve 150 ebe bulunmaktadır. Fırat kalkınma ajansı bölgesi olarak düşündüğümüzde Malatya'da 1473, Elazığ'da 1216, Bingöl'de 288 hekim görev yapmaktadır.

Tablo 29: Sağlık Personeli Sayısı

2013	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Asistan Hekim	Toplam Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru	Hemşire	Ebe
Tunceli	54	64	-	118	22	18	271	177	150

(Kaynak: Sağlık Bakanlığı İstatistikleri)

Her alanda olduğu gibi sağlık alanında da vatandaşların bu ili tercih etmediği, ihtiyacın ağırlıklı olarak zorunlu tayinlerden karşılandığı görülmektedir. İlgili çekici olan ise; bölge halkı kalkınmayı istemekte, ancak yatırımların başka bölgelerden gelmesi yönünde bir beklentileri olduğu görülmüştür. Devlettten çok beklenti vardır. Elini taşın altına koyma ve risk alma eğilimi çok gözlemlenememiştir. Kendi bölge halkından kamu sağlık alanında çalışan personel sayısı da az değildir.

2.5.3. Kişi Başına Düşen Doktor Sayısı, Sağlık Personeli Başına Kişi Sayısı

Aşağıdaki tabloda 2011 yılı itibariyle Türkiye, TRB1 ve Tunceli ilinde sağlık personeli başına düşen kişi sayısına ilişkin verilere yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, 2011 yılı itibariyle Türkiye genelinde 593 kişiye bir hekim düşerken, bu sayı TRB1 Bölgesi için 555, Tunceli için 746'dır. Buna göre hekim başına düşen nüfus açısından Tunceli hem TRB Bölgesine ve hem de Türkiye geneline göre daha şanssız durumdadır. 2003 yılında uzman hekim başına düşen kişi sayısı 14.673, 2010 yılına gelindiğinde bu değer 1.509, 2013 yılı için bu rakam 1313'dür. Benzer iyileşmeler diğer göstergelerde de yaşanmıştır (2012 Valilik Tunceli Yıllığı). *Kaynak: TÜİK, 2011*

54

Tablo 30: 2012 verilerine Göre Tunceli İli il/ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu

	İl/İlçe merkezi			Belde/Köy			Toplam		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Tunceli Merkez	31,469	18,546	12,923	4,429	2,298	2,131	35,898	20,844	15,054
Çemişgezek	2,973	1,609	1,364	4,887	2,419	2,468	7,86	4,028	3,832
Hozat	6,693	5,111	1,582	1,968	1,006	962	8,661	6,117	2,544
Mazgirt	2,107	1,33	777	6,515	3,353	3,162	8,622	4,683	3,939
Nazımiye	1,95	1,224	726	1,428	752	676	3,378	1,976	1,402
Ovacık	3,702	2,246	1,456	2,65	1,352	1,298	6,352	3,598	2,754
Pertek	7,077	4,169	2,908	5,121	2,626	2,495	12,198	6,795	5,403
Pülümür	1,766	1,138	628	1,541	819	722	3,307	1,957	1,35
Toplam	57,737	35,373	22,364	28,539	14,625	13,914	86,276	49,998	36,278

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Veri Tabanı

Açıklama: Bu veriler; İl, ilçe, belediye, köy ve mahallelere göre nüfuslar belirlenirken: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından, ilgili mevzuat ve idari kayıtlar uyarınca Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT)'nda

yerleşim yerlerine yönelik olarak yapılan; idari bağlılık, tüzel kişilik ve isim değişiklikleri dikkate alınmıştır.

2.5.4. Sağlık Harcamalarına Ayrılan Kaynak

Türkiye’de sağlık alanında meydana gelen iyileşmeler ve özellikle 2006 yılında sosyal güvenlik kurumlarının birleşmesi ve özel sağlık kuruluşlarının da bu sosyal güvenlik sistemine bağlanmasından sonra vatandaşların özel hastanelerden yararlanma oranında çok ileri seviyede bir değişim ve gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak Tunceli’de özel sağlık kuruluşlarının olmaması halkın çevre illerdeki özel kuruluşlardan hizmet almasını hızlandırmıştır.

Zaten Türkiye genelinde özel hastanelerden alınan hizmetlerdeki artış dikkat çekmektedir. Özel hastane giderleri 2003-2009 döneminde 1,2 milyar TL’den, 3,7 milyar TL’ye yaklaşık 3 misli artmıştır. 2015 yılına gelindiğine bu rakamların çok daha fazla arttığı görülmektedir. Ancak bu gelişme özel sağlık hizmetleri kalitesinin arttığı anlamına gelmemektedir. Özel hastanelerin cerrahi hizmetlerinin çok pahalı olduğu da bilinmektedir. Ülkemizde tıp fakültelerindeki artış üniversite hastanelerinin artışla doğru orantılıdır. Tunceli’de bu iki hastane tipinin (özel ve üniversite) olmaması sağlık hizmetlerinde iyileşmenin veya tercihlerde alternatiflerin olmadığını göstermektedir.

2.5.5. Sağlık Güvencesi Kapsamındaki Nüfus

Türkiye’de 2006 yılında sosyal güvenlik sistemlerinin (SSK; Emekli Sandığı, Yeşilkart) birleştirilerek Sosyal güvenlik kurumunun kurulması, hastanelerde birliğe gidilmesi, özel hastanelerin de sosyal güvenlik kapsamında değerlendirilmesi bu alanda yeni bir dönemi başlatmıştır. Buna bağlı olarak 5510 sayılı uygulama yasası, 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe girerek bu tarih itibariyle Türkiye ilk defa Genel Sağlık Sigortası ile tanıştı. Uygulamadaki bazı aksaklıklardan sonra 01.01.2012 tarihinden itibaren GSS zorunlu olarak uygulanmaya başlandı ve yeşilkart uygulaması tarihe karıştı. Bu uygulama dar gelirli ve çalışmayan kesim için çok önemli iyileştirmelerin yapıldığı bir dönemi başlatmıştır. İsteğe bağlı olmaksızın herkesi sağlık sigortalısı yapan bu uygulama toplumda önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Türkiye’de 2005 yılı itibariyle sağlık harcamaları GSMH’nin %7,6’sıdır. Genel itibariyle son yıllarda çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sağlık harcamalarındaki artış, milli gelir artışının üstündedir (FKA Malatya Sağlık Araştırması Raporu).

Yeşil kartlı vatandaşların da Sosyal Güvenlik Kurumuna devredilmesi ve Genel sağlık sigortası ile yeşil kartın lav edilmesi ile birlikte GSS’nin başlaması ile 2015 yılı itibariyle ülkenin tamamına yakınına sağlık yardımı yapılmaktadır. Ancak söz konusu kurumun sigortalıları arasında alınan prim oranlarının farklı uygulandığı görülmektedir.

2.5.6. İlde / Bölgede Yaygın Hastalıklar ve Risk Durumu

Bölgede otoriteye karşı olumsuz bir tavrın olduğu bilinmektedir. Bedensel rahatsızlıklar ülkenin tüm bölgelerinde yaşanmaktadır. Burada psikolojik

rahatsızlıkların seviyesi dikkat çekicidir. Özellikle bu araştırmanın 7 Haziran 2015 tarihli genel seçimlerden hemen sonra yapılması toplumun rahat bir yaşam tarzı yaşadığını göstermiştir. Daha sonra yaşanan terör olaylarının toplumu gerdiği, çözüm sürecinin bölgede ciddi bir rahatlamayı sağladığı da görülmektedir.

2.5.7. Ölüm Oranları ve Sebepleri

Sağlık alanındaki iyileşmelerin önemli bir ölçütü bebek-çocuk ölüm oranları ve hızının olduğu bilinmektedir. Tunceli’de bebek ölüm oranlarının Türkiye ortalamasının altında olduğu bunun bu il adına sevindirici bir durum olduğu söylenebilir.

Tablo 31: Bebek ölüm hızı, 2009-2014, ‰

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye	13,9	12,0	11,7	11,6	10,8	11,1
Tunceli	10,5	10,3	13,4	9,8	5,3	10,8

TÜİK’in 2014 ölüm İstatistiklerine göre Tunceli ilinin beş yaş altı çocuklarda ölüm hızı bölge iller ve Türkiye genelinin altındadır. Tunceli ilinde okuma ve kamusal alanda çalışma oranlarının da Türkiye geneline göre daha olumludur. İlin bu alanda bilinçli bir tavır sergilediği söylenebilir.

Tablo 2.5.12: Beş yaş altı çocuk ölüm hızı, 2009-2014, ‰

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye	17,7	15,5	14,9	14,4	13,4	13,3
Bingöl	26,5	24,7	22,7	23,3	18,7	17,3
Tunceli	11,6	11,5	13,4	10,9	9,5	12,7

Ölüm nedenleri incelendiğinde 2013 TÜİK verilerine göre Dolaşım sistemi hastalıklarının daha fazla etkili olduğu görülmektedir. Bunu İyi huylu ve kötü huylu tümörler ve solunum sistemi hastalıkları takip etektedir. Bu ölüm gerekçelerinde Türkiye ortalamalarına göre ciddi bir sapma olmadığını göstermektedir.

Tablo 32: Daimi ikametgâha göre seçilmiş ölüm nedenlerinin dağılımı, 2013-2014^(*)

Ölüm nedeni (UHS-10)								
Daimi ikametgâh	Toplam	Dolaşım sistemi hastalıkları	İyi huylu ve kötü huylu tümörler	Solunum sistemi hastalıkları	Endokrin (iç salgı bezi), beslenme ve metabolizmayla ilgili hastalıklar	Dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler	Sınırsız sistemi ve duyu organları hastalıkları	Diğer
Türkiye -	360 873	143 084	76 534	35 364	20 095	20 409	14 708	50 679
Tunceli 2013	509	209	111	53	15	35	21	65
Tunceli - 2014	506	231	100	52	24	19	26	54

TÜİK, Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2013, 2014

2014 verileri ile 2013 verilerini karşılaştırdığımızda hastalıklar arasında bir takım farklılaşmaların olduğu görülmekle birlikte toplam rakamlar birbirine çok

yakındır. Bu tür ölüm gerekçeleri özel bir tedbir almayı gerektiren bir sonuç doğurmadığı kanaatindeyiz.

2.5.8. Ruhsal Sağlık ve İntihar

Toplumun tüm katmanlarında ruhsal sorunlar konusunda ciddi bir çoğalma yaşanmaktadır. Ülke ve dünya şartlarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak bu oran her geçen gün de artmaktadır. Tunceli ilimiz Türkiye’de sorun seviyesi daha yüksek bir il olduğu imajının burada geçerli olmadığı görülmektedir. Toplumda meydana gelen sosyal sorunlar sonucunda intihar vakalarında meydana gelen artışlar göz önüne alındığında Tunceli ilinin yine çok sorunlu olmadığı görülmektedir. Özellikle 2011 sonrası egoist intihar vakalarının ciddi bir şekilde gerilediği görülmektedir. 2010 yılı bu olaylarda en yoğun yılı göstermektedir.

Tablo 33: İntiharlar, 2000-2013

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	1 802	2 584	2 301	2 705	2 707	2 703	2 829	2 793	2 816	2 898	2 933	2 677	3 287	3 189
Tunceli	1	7	9	9	5	15	8	2	5	11	13	6	3	4

2012 yılından itibaren intihar istatistiklerinin, kurumsal yerlerde meydana gelen intihar olayları ile ölüm belgesinden elde edilen intihar olayları da eklenerek kapsamı genişletilmiştir. 2012 yılı verileri, 31 Mayıs 2014 tarihi itibariyle TÜİK'e ulaşan güncel idari kayıtlara göre revize edilmiştir.

Tablo 34: Kaba intihar hızı, 2007-2013

	Yıl						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	3,98	3,96	4,02	4,02	3,62	4,37	4,19
Tunceli	2,41	5,86	12,98	16,31	7,42	3,50	4,65

İlçelere göre intihar vakalarına bakıldığında ağırlıklı olarak bu vakaların il merkezinde cereyan ettiği görülmektedir. İntihar vakalarında cinsiyet farklılığı görülmemektedir. Sosyal ve ruhsal sorunlar beraberinde intihar vakalarını getirebiliyor. Ekonomik imkânlar çoğaldıkça insanların ihtiyaçları da artmakta ve çok farklı sebeplerle bu tür vakalar oluşabilmektedir.

2.6. Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Sosyal İçerme

Sosyal devletin kaçınılmaz getirisi olan sosyal hizmet, günümüz dünyasında tüm toplumların üzerinde durduğu konulardan birisidir. Sosyal hizmetlerin geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar sosyal sorunlarını kendi imkânları ve tecrübeleriyle çözmeye çalışıyorlardı. Günümüze bu hizmette devlet eliyle verilmekte ve modern sosyal hizmetler kapsamında toplumun dezavantajlı kesim olan çocuk, kadın, aile, engelli, yaşlı ve sosyal yardıma muhtaç insanları kapsamaktadır.

Sosyal hizmetler, özellikle muhtaç insanların yapısal veya çevresel şartlardan kaynaklanan sosyo-ekonomik, psikolojik, kültürel ve manevî ihtiyaçlarını

giderebilmek maksadıyla uygulamaya dönük bireysel yöntemlere ihtiyaç duyan bir alandır. Birey, aile/grup ve topluma yönelik devlet; koruyucu önleyici, iyileştirici-geliştirici ve tedavi- rehabilite edici hizmetler sunmaktadır. Bu hizmet; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başta olmak üzere bir kısım kamu kurumları tarafından verilmektedir.

Tunceli İlimizdeki sosyal Hizmet kuruluşları da Aile Ve Sosyal Politikalar İl müdürlüğü marifeti ile yürütülmekte ve şu kuruluşları kapsamaktadır. Aşağıda da belirtildiği gibi Tunceli’de 4 adet kuruluş bulunmaktadır. Kapasiteleri dolu olmakla birlikte hizmet alan dezavantajlı grubun tamamı Tuncelili değildir. Diğer illerle eşgüdüm halinde çalışılmaktadır. Bir kısım hizmetler de hizmet alımı kapsamında verilmektedir. ASPB’nın tüm hizmet birimleri dikkate alındığında Tunceli’deki kurum sayısının ve hizmet alanların sayısal ve nevisel olarak çok düşük olduğunu söyleyebiliriz. Birçok kuruluş bu ilde bulunmamaktadır. Böyle birimlere ihtiyaç duyulmaması ise olumlu bir durumdur. Ancak ihtiyaç olduğu halde açılmaması ise bir handicap oluşturur. Bakanlığın hizmet ağına ve temel politikasına bakıldığında, ihtiyaç halinde diğer kurumların açılacağı söylenebilir.

Tablo 35: Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Sosyal İçerme

Kuruluşun Adı	Sayısı	Kapasitesi	Hizmet Alanlar
Huzurevi	1	20	20
Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezine Bağlı Çocuk evi	2	12	12
Kadın Konukevi	1	10	4
Zihinsel Engelli Rehabilitasyon Merkezi	1	30	24

Sosyal hizmetin ilgilendiği konulardan birisi de sosyal içermedir. Bakanlığın dezavantajlılığı veya hangi sebeple olursa olsun toplumun dışına itilmek istenen bireylerin toplumla bütünleştirilmesi görevi ana hedeflerindedir. Bakanlığın sosyal içerme ile ilgili Daire Başkanlığı düzeyinde yapılanması söz konusudur.

Sosyal dışlanma; birey veya grupların işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, engellilik, yaşlılık gibi nedenlerden dolayı eğitim, sağlık ve kültürel imkânlardan yararlanamaması, üretim etkinlikleri içinde yer alamaması ve karar alma süreçlerine katılamaması şeklinde tanımlanabilecek kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Sosyal içerme, sosyal dışlanmaya maruz kalan birey veya grupların, sosyoekonomik hayatta yer almalarına engel olabilecek faktörlerin ortadan kaldırılarak; hayat standartlarının toplumda kabul edilebilir bir düzeye getirilerek toplumla bütünleşmelerinin sağlanmasıdır. Sosyal içerme tutum ve davranışta değişim ve ortak bir kimlikte buluşmadır.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere aynı toplumda yaşayan bireyler arasında bir ayrımın yapılması, özellikle bunu otoritenin yapması, yapmasa da toplum tarafından böyle algılanması toplumun katmanları arasındaki bütünlüğü zedeleyici bir durumdur. Burada bir imaj sorunu varsa da bunun düzeltilmesi gerekir. Ülkenin hiçbir vatandaşı resmi kurumlar tarafından dışlanmamalı ve dışlanamaz. Türkiye’nin de böyle bir politikası yoktur. Vatandaşların bu algısı ispat muhtaç bir durum olsa da bölgede böyle bir algının olması normal bir

durum değildir. Odak grup çalışmasında şehrinizin en gururlandığınız yönü nedir sorusunda büyük bir kesim Sosyal ayrımcılığın yapılmaması olarak cevaplandırmışlardır. Devlet burada daha hassas davranıp toplumun genelini ahengini bozmayacak şekilde farklı düşüncelere toplumda yer vermesi ve bu alanda daha özgürlükçü davranması gerekir.

2.6.1. İlde Dağıtılan Sosyal Yardım Rakamları

2012 yılı verilerine göre Tunceli ilimizde toplanan 4013 aile bazında 12736 kişiye sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından bir şekilde yardım yapılmıştır. Tunceli ilinde Merkez ilçe, Ovacık, Pertek ve Hozat ilçelerinde yardımlardan yararlanma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 36: İlçelere Göre Vakıf Bazlı Yardım Durumu (Ocak - Aralık 2012)

İL	VAKIF	Tamamlanan		
		Hane Sayısı	Fayda Sahibi Sayısı	Yardım Tutarı
TUNCELİ	ÇEMİŞGEZEK	338	976	511.815
TUNCELİ	HOZAT	600	1.852	1.360.349
TUNCELİ	MAZGİRT	154	394	158.314
TUNCELİ	NAZİMİYE	407	1.283	429.370
TUNCELİ	OVACIK	441	1.614	2.137.550
TUNCELİ	PERTEK	694	1.777	1.319.676
TUNCELİ	PÜLÜMÜR	228	630	750.080
TUNCELİ	TUNCELİ MERKEZ	1.251	4.210	1.720.022
TUNCELİ	TOPLAM	4.013	12.736	8.387.176

Kaynak: Sosyal Yardımlaşma Vakfı Bazlı Yardım Durumu, Aile ve SB Bakanlığı 2012

TRB1 bölgesi için vakıf bazlı yardım durumu oranları aşağıdaki tabloda incelendiğinde, Tunceli ilinin diğer illere göre ciddi bir şekilde sosyal yardım alma payının düşük ve vakfın hizmetlerinden yararlananların sayısı oldukça az olduğu görülmektedir.

Tablo 37: İllere Göre Vakıf Bazlı Yardım Durumu (Ocak - Aralık 2012)

İller ve Bölge	Hane Sayısı (%)	Fayda Sahibi Sayısı (%)	Yardım Tutarı(%)
BİNGÖL	30,9%	35,0%	34,4%
ELAZIĞ	28,4%	28,3%	24,4%
MALATYA	33,6%	31,0%	29,3%
TUNCELİ	7,1%	5,7%	11,9%
TRB 1	100,0%	100,0%	100,0%

2015 yılı Ağustos ayı verilerine göre 2470 kişiye düzenli merkezi yardım, 8.417 kişiye yakacak yardımı, 181 eşi vefat etmiş kadına sosyal yardım, 844 çocuk için annelere Şartlı Eğitim Yardımı ve Şartlı Sağlık Yardımı, 6 kişiye Şartlı Gebelik Yardımı, 31 muhtaç asker ailesine ekonomik destek yardımı yapılmıştır. 2022 sayılı Kanun kapsamında (Yaşlılık, Engelli, Engelli Yakını, Silikosiz Yardımları) 1686 kişiye sosyal yardım, 19 Mülteci/Sığınmacı/Refakatsiz kişiye sosyal yardım, 12.418 kişiye aile yardımı, 8331 kişiye eğitim yardımı, 197 kişiye Özel Amaçlı Yardım (aşevi, afet v.b.) yapılmıştır. 8 Projeye (gelir getirici, kırsal alanda sosyal destek projesi, istihdam eğitimi, sosyal hizmet projeleri, geçici istihdam

projeleri) ekonomik destek sağlanmıştır (Bu veriler 2015 yılı Temmuz ayında Tunceli SYDV'den alınmıştır).

2.6.2. Sosyal Yardım Algısı

Tunceli'de sosyal yardım konusunda vatandaşların farklı bir algısı söz konusudur. Doğu bölgelerimizin diğer illerine göre vatandaşlar kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılama eğilimleri yüksektir. İlde dağıtılan sosyal yardım rakamlarını anlatan yukarıdaki başlık altındaki tablolara bakıldığında da kamusal sosyal yardımlardan en az yararlanan ilin Tunceli olduğu görülmektedir. Sosyal yardımlar konusunda vatandaşlar aldığı yardımı ifade edememe gibi bir psikolojik baskı altında olduğu düşünülebilir. Vatandaşlar sosyal yardım konusunda çok farklı düşüncelere sahiptirler. Bir kısım vatandaşlar devletin yaptığı sosyal yardımları bireyleri deşifre edici ve incitici olarak bulmakta ve devletin vatandaşı kendisine ısıdırmak için bu yola başvurduğunu düşünmektedirler. Bir kısmı ise sosyal yardımların gerekli olduğunu ve yapılanın doğru olduğunu düşünmektedir. Devlete karşı olan olumsuz tavrın burada da geçerli olduğunu görmekteyiz.

2.6.3. Dezavantajlı Bireylerin (Engelliler, hükümlüler vb.) İstihdamında Yaşanan Sorunlar

Tunceli ilinde engellilerin istihdamına yönelik aktif bir çalışma bulunmamakla birlikte engellilerin işe yerleştirilmesi, kamu ve özel sektörde çalıştırılma zorunluluğundan kaynaklanan istihdam unsurları aktif bir şekilde uygulanmaktadır. İlimizdeki engelli sayısı da ülke genelinin altındadır. Tunceli'ye yerli vatandaşlar dâhil özel sektörün yatırım yapma isteği ve uygulamaları oldukça düşüktür. Bu alanda odak grup çalışmalarında vatandaşlara sorulan sorularda ilin kalkınması istenmekte, ancak kendi illerine yatırım yapma isteyen insan sayısı yok denecek kadar azdır.

Tuncelililer diğer illerde yatırım yapmaktadır. Büyükşehirler başta olmak üzere ülkenin birçok yerinde Tuncelili yatırımcılar ve iş adamları mevcuttur. Ancak bunlar kendi illerine gelmek istememektedir. Bölgenin coğrafi, fizyolojik ve sosyal konumu gereği özel teşebbüs bu ile ilgi duymamaktadır. Devlet eliyle yapılan sanayi yatırımları gelişmiş devletler için oldukça riskli bir durumdur. Devlet yapmaz, kapanları teşvik eder, destekler, iş ve işlemlerini kolaylaştırır. İstihdam konusu başka bir başlık altında işlenmiştir.

Özellikle işgücü piyasasında çalışması zor olan engelliler için şartlarına uygun işyerleri tanzim edilmesi ve çalıştırılmaları gerekir. Engelliler; sağlıklı insanlarla aynı ortamda çalışmayı tercih etmekte ve toplumdaki dışlanma korkusu yaşamaktadırlar. İşgücü piyasası, alışveriş ortamı, sosyal alanlar, spor alanları ve eğitim yuvalarında sağlıklı insanlara sunulan imkânlardan yararlanmak istemektedirler. Engellilere dönük hizmet alanlarından en önemlisi engellinin çalışma yaşamına katılmasının sağlanmasıdır. Engellilerin çalışma hayatına katılması; sosyal güvence ve maddi kazanç sağlayacak; toplumla bütünleşme ve kaynaşmayı da beraberinde getirecektir.2012 yılı ASP il Müdürlüğü verilerine

göre Tunceli il genelinde engelli sayısı 1804 kişi olup, bunların 1275'i bedensel, 409'u zihinsel, 120'si de ruhsal engellidir.

2.6.4. Dezavantajlı Bireylere Yönelik Sosyal Dışlanma ve Önyargılar

TRB1 bölgesindeki engelliler sayısal olarak Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ancak Tunceli ili genel ortalamaya yakın bir seyir halindedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan grupların en belirgin özellikleri; topluma katılmama, yetersiz donanımına sahip olma ve kendilerini yetersiz hissetmeleridir. Sosyal dışlanmışlık bu anlamda iki taraflı cereyan eden bir olgudur.

Dezavantajlı gruplar topluma entegre olmada güçlük çekerken toplumda, sosyal dışlanma riski altında bulunan grupları içine almakta tereddüt etmektedir. Sosyal dışlanma etkenleri açısından en riskli olan, her iki kesimin sosyal bütünleşme becerisini gösterememesidir. Sosyal dışlanma; mallar ve hizmetlerden, emek piyasasından, güvenlikten, topraktan ve insan haklarından dışlanma olmak üzere toplam beş kategoride incelenebilir.

Engelliler sosyal ilişkilerden, kültürel faaliyetlerden, toplumsal faaliyetlerden, temel hizmetlere erişimden ve yakın çevreden dışlanma yaşamaktadırlar. Bu unsurların engelliler lehine tanzim edilmesi çok önemlidir. Bunun yanında eğitim imkanlarından mahrum kalmamak için özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri açılmalı ve işlevsel hale getirilmelidir. Tunceli'nin engelli nüfus oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

2.6.5. Kamusal Hizmetlere Ulaşma Durumu

Engellilerin kamusal hizmetlere erişimde ve onları kullanmada da bir takım sıkıntıları vardır. Her ilde olduğu gibi Tunceli'de de engellilerin erişimi açısından fiziki yapıda, şehir planlamasında, kamusal alanlara, eğitim kurumlarına ve evlere erişimde sorun yaşanmaktadır. Engelliler dâhil herkesin kullanım ve erişilebilirlik ihtiyaçları karşılanabilecek düzenlenmeler yapılmalıdır.

2011 TÜİK verilerine göre; Türkiye'de ülke genelinde duymada, konuşmada, yürüme, merdiven çıkma ve inmede zorluk çektiğini belirtenlerin oranının en yüksek olduğu il Tunceli'dir. Engellileri ruhsal, zihinsel ve bedensel diye üç ana grupta toplayabiliriz. Bedensel engelliler de görme, işitme, konuşma, yürüme engelliler diye gruplara ayırabiliriz. Yaştlarına göre öğrenmede/basit dört işlem yapmada / hatırlamada / dikkatini toplamada zorluk yaşayan engelliler de genel ortalamaya göre Tunceli'de az değildir.

2.6.6. Engelli ve Yaşlı Bakım Hizmetleri

Ülkemizde engelli ve yaşlıların sayısal olarak artması onlara yönelik bakım hizmetlerinin önemini artırmıştır. Yaşlı ve engelliler için oluşabilecek her türlü risk onların yakın çevrelerini rahatsız edecek ve toplumun diğer katmanlarını da etkileyecektir. Ortalama yaşam süresinin artması, düşük doğum ve ölüm hızı, halk sağlığı hizmetlerinin yaygınlaşması dünya nüfusunun giderek yaşlanmasına ve yaşlanma süreci ile birlikte kronik hastalıkların artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak ilgili grubun bakımı gündeme gelmektedir. Bakım; temel ihtiyaçlarını yeterince karşılayamayan, hayat kalitesinden uzaklaşan, şahsî

tercihlerini kullanmada ve hayatının devamının sağlanmasında kişinin aile, akraba veya uzmanların desteğine ihtiyaç duymasındır.

Bakıma muhtaçlık, kişinin bedensel hareket edebilirliğinin engellenmesi veya kısıtlanması sonucunda gerek beden temizliği, gerek beslenme, gerekse ev idaresinde değişik yoğunlukla bir bakıcının bakımına ihtiyaç duyma halidir.

Bakım hizmetlerinin öncelikli hedefi bakıma muhtaç bireyin ailesinin yanında sosyal çevresinden koparılmadan bakılmasıdır. Bakım hizmetleri kapsamında ailenin de maddi ve manevi olarak desteklenmesi gerekmektedir. Aslında Türkiye genç nüfus özelliğini orta yaş nüfusa doğru çekmektedir. Halen %7 seviyesinde seyreden yaşlı nüfus önümüzdeki 20 yıl içinde %14-15'lere geleceği düşünülmektedir. O zaman özellikle evde bakım hizmetlerinin artması kaçınılmaz olacaktır.

Engelli ve yaşlılar kurumda ve evde bakım hizmetleri kapsamında bakılmaktadır. Bakım hizmetlerinin verildiği yerler; Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezleri, Resmî Kurum Ve Kuruluşlara Ait Bakım Merkezleri, Özel Bakım Merkezleri ve Evde Bakım Hizmetleridir. Kurum bakımı, evde verilecek desteğe rağmen bakılamayacak derecede yardıma ihtiyaç duyan, bakacak ailesi ve yakını bulunmayan veya aile yanında bakılması mümkün olmayan bireylerin bireysel, sosyal, psikolojik ihtiyaçlarının giderildiği, boş zamanlarını değerlendirici etkinliklerin yapıldığı, sosyal ilişkilerinin ve aktivitelerinin artırıldığı bakım türüdür.

Evde bakım hizmetleri ise; tıbbi hizmetlerin, sosyal hizmet müdahalesi ile bütünleşerek ekip üyelerinin işbirliği ve eşgüdümü ile sürekli, kapsamlı ve organize bir çalışma sonucu sunulan koruyucu, önleyici ve tedavi edici hizmetler bütünüdür. Engelli ve yaşlıların yakınları tarafından bakılması da evde bakım kapsamında değerlendirilmektedir. Çünkü yakınları tarafından bakılan engellilerin yakınlarına bu bakım karşılığı aylık ücret ödemektedir.

Tunceli ilimizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı biri engellilere diğeri yaşlılara yönelik iki tane kurumsal bakım merkezi vardır. Zihinsel engelli bakım ve rehabilitasyon merkezi ve yaşlılara yönelik Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi. Aslında huzurevleri yaşlıların barınması için organize edilmiş bir kuruluş olmakla birlikte birçok huzurevi aynı zamanda bakım hizmeti de vermektedir. Her iki kuruluştaki tam kapasite çalışmaktadır. Ancak hizmet alan engelli ve yaşlıların tamamı Tunceli iline ait değildir. Tunceli halkı da başka illerin bakım merkezlerinden yararlanmaktadır. Türk toplumunun inanç ve kültürel yapısı gereği birçok engelli ve yaşlımız kendi evinde bakılmayı tercih etmekte ve ailelerde bu özveriyi göstermektedir.

Şu bir gerçek ki engelliler ve yaşlılar kurum bakım hizmetlerinden memnun kalmamakta ve ömürlerini geçirdikleri kendi sosyal ortamlarını tercih etmektedirler. Bakım hizmetlerindeki hizmet dönüşümü gereği devlet bakıma muhtaç engellisi ve yaşlısı olan aileleri bakım yönünde verdikleri hizmet gereği ekonomik olarak desteklemekte ve bakımın da verimini artırma yönünde iyileştirmelere gitmektedir. Her ilde olduğu gibi Tunceli'de de evde bakım aylığı

adı altında ağır engeli olan ve gelir seviyesi düşük olan 1150 engellinin ailelerine bir asgari ücret seviyesinde bakım parası ödemektedir. Bu durum engelli ailelerini ekonomik olarak rahatlatmakta ve başka bir işte çalışma gereği duymadan bakıma muhtaç engelli ve yaşlısına kendi evinde bakmaktadırlar.

2.6.7. Huzurevi İhtiyacı ve İşleyişi

Tunceli’de 2010 yılında açılan 10 tanesi normal bakım ve 10 tanesi özel bakım olmak üzere toplam 20 kapasiteli “Tunceli TOKİ Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi” bulunmakta ve tam kapasite çalışmaktadır. Yaşlıların sayısı her geçen gün arttığı dikkate alındığında Tunceli ilinin bir huzur evine daha ihtiyacı olduğu görülmektedir. Huzurevinde 60 yaş ve üzeri olan yaşlıların barınma, beslenme ve sağlık ihtiyacının giderilmesi, sosyal ilişkilerinin devamının sağlanması ve sıcak bir ortamda hayatlarını sürdürmeleri hedeflenmektedir. Kişisel bakımını yapabilecek kadar sağlık açısından yeterli olan yaşlıların kabul edildiği bu kuruluşlarda bakım hizmeti de verilmektedir.

2.7. Gündelik Hayat

İlde yaşayan vatandaşların komşu illerle bağlantıları güçlüdür. Özellikle alışveriş, sağlık, eğitim gibi konularda Elazığ tercih edilir. Bingöl’le de yakın irtibat halindedirler. Vatandaşların boş zaman değerlendirme, bölgenin sosyal dokusu ve gündelik hayatta rahat hareket etme anlamındaki yaşamları imkân, ihtiyaç ve yaşam tarzları hakkında bilgi edinmemize katkı sağlayacaktır.

2.7.1. Boş Zamanları Değerlendirme Biçimleri

Bir toplumdaki insanların ilgi alanları, hedefleri ve imkânlarını öğrenmek için önemli bir ölçüt olan boş zaman değerlendirme yöntemleri birey veya toplumun eğilimlerini anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Boş zaman değerlendirme bilimsel literatürde şöyle tanımlanır: kişinin meslek, aile ve toplum görevlerini yaptıktan sonra, dinlenmek, eğlenmek, toplumla olan ilişkilerini arttırmak, meslek dışı öğrenimini geliştirmek veya topluma kendi isteğiyle katılmak amacıyla kendi seçeceği işler ve meşguliyetlerdir.

Boş zaman değerlendirme; bireyin kendini ifade etme ve var olan güçlerini ortaya çıkarıp geliştirebilme fırsatı verir. Bireyin içinde yaşadığı doğal ve toplumsal çevreyi tanımasına ve çevre ile sağlıklı ilişkiler kurabilmesine yardımcı olur. Bireyin yeni bilgi ve beceriler kazanmasına, kendini geliştirme ve yenilemesine, fiziksel, zihinsel ve ruhsal rahatlama sonucu yeniden verimli çalışma gücü kazanmasına yardımcı olur. Doğru seçilmiş etkinliklerle değerlendirilen boş zamanlar toplumda; kalkınmayı hızlandırır, toplumsal ilişkileri güçlendirir, üretkenliği ve verimi artırır, yasa dışı olayların ve suç oranının azalmasına katkıda bulunur ve çatışmaların en aza indirilmesine yardımcı olur.

Hobiler bir nevi boş zaman değerlendirme aktivitelerini gösterir. Ancak insanlar imkân ve ihtiyaçlarına göre boş zamanlarını farklı şekillerde değerlendirebilmektedirler. Bu konudaki veriler ve yorumlar 2. Bölümde işlenecektir.

2.7.2. Sportif Faaliyetler ve Bunlara Katılma Durumu

Her ilde olduğu gibi Tunceli ve ilçelerinde de vatandaşların ve geleceğin teminatı gençlerin spor ihtiyaçlarını karşılamak üzere birçok branşta spor tesisleri bulunmaktadır. Tunceli ilinde 4 ihtisas, 7 müessese, 15 okul ve 11 spor kulübü olmak üzere toplam 37 spor kulübü faaliyet göstermektedir.

Tablo 38: Tunceli’de Spor Kulüplerinin Türlerine Göre Dağılımı

İhtisas	Müessese Kulübü	Okul Kulübü	Spor Kulübü	Toplam
4	7	15	11	37

Tunceli Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü’nün 2012 yılı verilerine göre İlde kayıtlı 2.409 bayan ve 4.231 erkek olmak üzere toplam 6.640 lisanslı sporcu bulunmaktadır. Bu lisanslı sporcuların faal olarak spor yapanları 178’i bayan ve 289’u erkek, toplam 467 sporcudur.

Nüfus yoğunluğuna göre kıyaslamak gerekirse Tunceli amatör sporlarda ve gelişime açık ve bedensel olarak çok faydalı denebilecek birçok alanda spor yaptıkları görülmektedir. Bir diğer dikkati çeken konu ise kadınların spora önem verdikleri ve farklı branşlarda lisanslı spor yaptıkları ve başarılı olduklarıdır. Örneğin halk oyunlarında kadınlar ön plandadır. Atletizm, badminton, basketbol, halk oyunları, karate ve voleybol gibi alanlarda Tuncelili bayanlar Türkiye ortalamasının üzerindedir.

2.7.3. İç ve Dış Seyahat/Geziler

Tuncelililerin bir bölümünün il dışında Türkiye’nin çeşitli illerinde yaşadığı bilinmektedir. Bu bağlamda Tunceli’nin birçok ille bağlantısı vardır. Vatandaşların yakınlarını ziyaretleri ve yakınlarının Tunceli’yi ziyareti gibi bir hareketlilik söz konusudur. Özellikle bayram gibi özel günlerde bu sirkülasyon açıkça görülür. Zaman zaman taşımacılık şirketleri ve turizm sektörü Tunceli’ye ve Tunceli’den de başka iller gezi ve ziyaret programları düzenlemektedirler. Tunceli’nin kendine has bir dokusu ve tarihi özellikleri vardır. Gezi unsuru olabilecek çok miktarda Höyük bulunmaktadır. Pulur, Yeniköy, Til, Göktepe, Efkâr Tepesi, Pınarlar kaynar höyüğü gibi tarihi yerleri mevcuttur. Örneğin Mazgirt ilçesine bağlı Kuşçu köyünde “Til Höyüğü”, Göktepe köyünde “Göktepe Höyüğü”, Ovacık-Köyünü mevkiinde ise “Efkâr Tepesi Höyüğü” vardır. Efkâr Tepesi Höyüğü 1994 yılında, Til Höyüğü 1996 yılında 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. Ancak her üç höyükte de bugüne kadar hiçbir kazı çalışması yapılmamıştır.

Ayrıca bünyesinde kaleler, camiler, türbeler, kiliseler, köprüler bulunmaktadır. Örneğin; Ambar kalesi, Çemişgezek kalesi, Mazgirt Kalesi, Pertek Kalesi gibi), Yelmaniye medresesi, Süleymaniye (Kale) Camii, Hamidiye Medresesi (Çemişgezek), Ulukale Camii (Çemişgezek), Uzun Hasan Türbesi, Ferruh-Şad Bey Türbesi (Çemişgezek) Hamam-ı Atik (Eski Hamam), Kışla binanı, askeri Gazino binası, Tahar (Yusuf Ziya Paşa) Köprüsü, Aşağı Köprü, Sivdin Köprüsü, İn Delikleri (Derviş Hücreleri), Kilise (Hozat), Kale Köyü Kalesi (Mazgirt), Bağın Kalesi (Mazgirt), Gölbağı Ermeni Kilisesi (Mazgirt), Derun-i Hisar (Sağman)

Kalesi (Pertek, Sungur Bey Camii (Pertek), Çelebi Ağa Camii (Pertek), Sağman Camii (Pertek), Mahsume (Besime) Hatun Türbesi (Pertek), Gelin Odaları ve Mağaraları (Pülümür), Hatun Köprüsü (Pülümür)ve Buyerbaba Krater Gölü gibi birçok tarihi ve turistik sahaları vardır. Pertek Termal Tesisleri özellikle Elâzığ'dan bol miktarda müşteri çekmekte ve bölgeye hareketlilik katmaktadır. İl sınırları içinde bu içerikte bol termaller bulunmaktadır.

2.7.4. Bireyin Mutluluk Durumu

İnsanlar hayatta mutlu olmak için çaba sarf ederler. Yapılan işler, uğraşlar, alınan kararlar, hedefler ve koşuşturmalar her mutluluk içindir. Ancak insanoğlu hayatında bazen karamsarlığa düşme, hayattan kopma, hayatı anlamlandırma konusunda zaafllara düşebilmektedir. İnsanı buralara iten, iteleyen sebepler olabiliyor.

Sadece Tunceli'de değil çağımızın insanların imkânları çoğaldıkça mutsuzlukları artmaktadır. Burada insanların hayatlarından memnun olmamaları, karamsarlıklar yaşamaları kontrol edilemezse ve takibe alınmazsa önlenmesi zor ve tehlikeli durumlarla karşılaşma riskleri artar. Gerçi Tunceli'de intihar vakaları oldukça düşüktür. Demek ki insanlar bu durumlarını kontrol altına alabilmektedirler.

2.8. Sosyal Örgütlenme ve Sivil Toplum Kuruluşları

Tunceli'nin tarihsel ve siyasal hafızası ile sosyal dokusu sosyal örgütlenmeyi teşvik edici bir rol oynar. Belli bir amaç etrafında toplanmış insanların toplum yararını ön plana çıkartarak çeşitli örgütler vasıtası ile işlerlik kazandırdıkları çağdaş toplum aynı zamanda örgütlü toplum olarak da nitelendirilmektedir. Toplumsal talepler Tunceli'de daha çok Sivil toplum örgütleri tarafından dile getirilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları, kamu dışı (devlet) organizasyonları tarif eder. Resmi organlardan bağımsız olarak politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçlar doğrultusunda lobi çalışmaları yaparak kamuoyu yaratmaya çalışır. Sivil toplum örgütleri ile adı anılan dernek, vakıf ve örgütlere üye kişiler gönüllülük esasına dayalı bir sözleşmeye tabidirler. Kar amacı gütmeyen bu kuruluşlar devletten herhangi bir yardım da almaz. Gerek idari gerek ise ekonomik yapısının bağımsızlığı bu örgütlerin kamuoyu üzerindeki gücünü artırır.

2.8.1. Dernekler, Faaliyetleri ve Bunlara Üyelik Durumu

Sivil toplum örgütleri Tunceli'de daha çok dernekler üzerinden faaliyetlerini yürütmektedir. Gerek yasal mevzuatın daha elverişli olması gerek ise pratik kaygılardan dolayı bölgede derneklerin popülerliği iyice artmıştır. Hatta şunu rahat bir şekilde söyleyebiliriz ki "TRB1 Bölgesinde dernekleşme artmış ve Türkiye dernekleşme oranına yaklaşmıştır. Aynı şekilde dernek başına düşen nüfus sayısının artışta olduğu söylenebilir" (FKA:65). Tunceli'deki dernek ve sivil toplum örgütlerinin durumu da bölge ile uyumlu bir hal göstermektedir. Ayrıca bu bölgede yaşayan insanların dışında kurduğu çok sayıda hemşeri derneği de mevcuttur. Tunceli'deki dernekler daha çok siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal talepleri gidermek amacı ile kurulmuştur. Aşağıda faal dernek sayıları ve üye

sayıları karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Bu tabloya göre 2013 yılında Tunceli'deki faal dernek sayısı 109 bu derneklerin toplam üye sayısı ise 3819 dur.

Tablo 39: Dernek sayıları

	Faal Dernek Sayısı		Üye Sayısı		Nüfus		Üye Sayısı Oranı (%)*		Dernekleşme Oranı(%)**	
	2010	2013	2010	2013	2010***	2013****	2010	2013	2010	2013
MALATYA	651	863	34.561	41.170*	736.884	762.366	4,69	5,40	0,088	0,113
ELAZIĞ	437	577	27.503	39.533	550.667	562.703	4,99	7,03	0,079	0,103
BİNGÖL	167	238	7.571	9.548	255.745	262.507	2,96	3,64	0,065	0,091
TUNCELİ	113	109	3.590	3.819	83.061	86.276	4,32	4,43	0,136	0,126
TRB1	1.368	1.787	73.225	94.070	1.626.357	1.673.852	4,50	5,62	0,084	0,106
TÜRKİYE	86.324	94.124	7.396.591	8.852.907	72.561.312	75.627.384	10,19	11,71	0,119	0,125

Anket çalışmamıza katılan bireylerin herhangi bir dernek veya vâkıfa üye olma durumu sorgulandığında Yukarıdaki tabloya benzer durumla karşılaşmıştır. Dernekler söz konusu olduğunda siyasi, etnik ve dini kimlik tercih nedeniyle (İnsan hakları Derneği, Pir Sultan Abdal Derneği), vakıflarda, TEMA gibi çevresel duyarlılığı yansıtan örgütler ön plan çıkmaktadır.

Tablo 40: Herhangi Bir Derneğe ve Vâkıfa Üyelik

	Yüzde
Herhangi Bir Derneğe Üyelik	11,1
Herhangi Bir Vâkıfa Üyelik	3,0

2.8.2. Sendikalar, Faaliyetleri ve Bunlara Üyelik Durumu

Sendikal faaliyetlerin dağılımı ilin mevcut iş kapasitesi üzerinden değerlendirildiğinde Türkiye'nin ortalamasının üstünde bir görünüm gösterir. Ayrıca sendikal faaliyetlerde hükümet karşıtı muhalif sendikalara üye oranı diğer illere göre yüksektir. Bu kentin hem etnik hem de ideolojik muhtevası ile doğru orantılıdır. Sendikal faaliyet işçi ve memur sendikaları olarak iki kısımda incelendiğinde aşağıdaki tablolar özetleyici olacaktır.

Tablo 41: İşçi sayısı, sendikalaşma oranları ve Üye sayıları (Tablo yayın formatına göre düzenlenecektir)

İl Adı / İş Kolu	İşçi Sayısı	Üye Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)
Tunceli	4,975	1,107	22.25
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	118	41	34.75
Gıda sanayi	275	32	11.64
Madencilik ve taş ocakları	99		0.00
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	129		0.00

Dokuma, hazır giyim ve deri	11		0.00
Ağaç ve kâğıt	52		0.00
İletişim	60	46	76.67
Basın, yayın ve gazetecilik	24		0.00
Banka, finans ve sigorta	24		0.00
Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	836	155	18.54
Çimento, toprak ve cam	26		0.00
Metal	80	4	5.00
İnşaat	1,214	130	10.71
Enerji	307	187	60.91
Taşımacılık	176	5	2.84
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	11		0.00
Sağlık ve sosyal hizmetler	86	17	19.77
Konaklama ve eğlence işleri	382	8	2.09
Savunma ve güvenlik	181	94	51.93
Genel işler	884	388	43.89
<i>Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı / Çalışma İstatistikleri Bilgi Sistemi (ÇİBS)</i>			

Tunceli’de toplam işçi sayısı 4975’dir. Bunların 1107’si sendikalıdır. Bu oran yaklaşık olarak %22 tekabül etmektedir. Türkiye’de toplam sendikalı işçi sayısı 922000 civarındadır. Türkiye’de yaklaşık 10 milyonun üzerinde işçi varken sendikalı işçilerin oranı %8,94’e denk geliyor¹. Tunceli ise sendikalı işçi oranında Türkiye ortalamasının üstünde bir görünüm göstermektedir. Bu kentin emeğe ve emek haklarına verdiği önemin bir göstergesi olarak ta okuna bilinir.

67

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 2015 Temmuz ayı istatistiklerine göre, 2 milyon 354 bin 314 memurdan 1 milyon 679 bin 28’inin sendikaya üyeliği bulunuyor². Tunceli’de kamuda çalışan sendikalı memur sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 42: Tunceli’de Kamuda Çalışan Sendikalı Memur Sayısı³

Erkek	670	TOPLAM
Kadın	470	1134

Çalışmada sendikalı katılımcı sayısı, cinsiyet değişkeni de baz alınarak Tablo 5’de gösterilmiştir. Katılımcıların %50 si sendikalı çalışandır ve bu oranın büyük bir kısmını erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 43: Cinsiyete Göre Sendikaya Üyelik

Herhangi Sendikaya Üyelik	%50
Erkek	%62,5
Kadın	%37,5

¹“Sendikalı işçi sayısı Bir Milyonun altında”<http://www.sgk.com.tr/581-Haber-sendikalı-isci-sayisi-1-milyonun-altinda> (01-10-2015)

²<http://www.aa.com.tr/tr/turkiye/memur-sendikalarinin-uye-sayilari-aciklandi/28181> (01-10-2015)

³<http://www.kamudanhaber.com/sendika/il-il-sendika-uye-sayilari-h256903.html> (01-10-2015)

2.8.3. Oy Verme Davranışları

Tunceli’de oy verme davranışlarını belirleyen temel mekanizma Halkın etnik, dini ve siyasi özellikleridir. Bu özellikler, mevcut Türkiye nüfus kompozisyonundan farklı bir görünüm arz ettiğinden, Tunceli’de hem yerel hem de genel seçimlerde Türkiye’de karşılaştığımız tablodan farklı bir görünüm ile karşı karşıya kalırız. Oy verme davranışlarında Kürtlük/Zazalık, Alevilik, Laiklik gibi belirleyicilerin yanı sıra dışlanma, baskı, yok sayılma veya yok edilme korkuları, gibi sosyo-psikolojik faktörlerde belirleyici olmaktadır. 2015, Kasım genel seçimleri⁴494 sandıkta gerçekleşmiş ve toplam 63985 seçmenin 51844’ü oy kullanılmıştır. Katılım oranı % 81,03’tür. Bu oran Türkiye’de %85,18.

Katılım oranı hemen hemen Türkiye ortalamasına yakın bir seyir izler. Bölge iki milletvekilini muhalif partilerden çıkartmıştır.

HDP daha önce önemli bir başarı kazanamadığı Ovacık, Hozat ve Nazimiye (ki ana muhalefet partisi başkanı oralıdır) gibi ilçelerde birinci parti çıkmış, CHP ise sadece Pülümür’de başarılı olmuştur. / haziran seçimlerinde Tunceli’de önemli bir başarı kazanamayan CHP bu seçimde bir milletvekili kazanarak bölgedeki siyasi iddiasını sürdürmüştür.

Tablo 44: Tunceli Seçim Bölgesi Oylarının İlçelere Göre Dağılımı

İLÇE	HDP	CHP	AKParti
Merkez	13,606 (%63,61)	5.565(%26,02)	1.343(%6,28)
Mazgirt	3.628 (%69,26)	1,122(21,42)	349 (%6,66)
Pertek	3.460(%49,11)	1924(% 27,3)	1.307(18,55)
Hozat	1,746 (%52,39)	1,281 (%38,43)	177(%5,31)
Ovacık	2,373(%60,61)	1,353(%34,56)	101(%2,58)
Nazimiye	1,321 (%64,72)	616(%30,18)	40 (%1,96)
Pülümür	821(%39,02)	1,186(%56,37)	52(%2,47)
Çemişgezek	927(%19,10)	1046(%21,55)	2.468(%50,84)

2.8.4. Siyasal Tercihlerde Göz Önünde Tutulan Faktörler

Tunceli’de yukarıda da belirlediğimiz gibi demografik kompozisyon oy verme davranışında oldukça etkili bir değişkendir. İnsanların etnik durumu siyasi tercihlerinde belirleyici bir özelliğe sahiptir. Laiklik, demokrasi, özgürlük ve eşitlik gibi dezavantajlı grupların hassasiyetlerine vurgu yapan ilkeler Tunceli halkının siyasi tercihlerinde en çok payı olan değişkendir. Bu değişkenden sonra etnik özellikler önemli bir belirleyiciliğe sahiptir. Aşağıda maddeler halinde Tunceli’de seçmenin siyasi tercihlerinde göz önünde bulundurduğu faktörler en çoktan en aza doğru sıralanmıştır.

- 1.Partinin savunduğu siyasi Fikirler ve ilkeler
2. Adayın etnik kimliği
3. Partinin seçim kampanyası ve vaatleri

⁴<http://secimsonuclari2015.mynet.com/il/62> (2Kasım 2015)

4. Parti Lideri
5. Adayın kişiliği
6. Partide tanındık birilerinin olup olmamasına göre
7. Diğer faktörler

2.9. Medya ve Kültürel Faaliyetler

2.9.1. Yerel Basın, Takip Durumları ve Abonelikler

Tunceli’de yerel anlamda üç tane günlük gazete çıkmaktadır. Kadın girişimciler tarafından çıkartılan *Tunceli Emek* gazetesinin yanı sıra *Tunceli’nin Sesi* (Özgür Dersim) ve *Tunceli Halkının Sesi* (Dersim Haber) gazeteleri hem günlük olarak basılan hem de internet ortamında yayını sürdürülen gazetelerdir. Ayrıca Aylık olarak Ankara merkezli “*Dersimde İklim*” gazetesi çıkmaktadır. İnternet ortamında yayınlanan *Çıla*, *Neweda Dersim*, *Dersim News* siteleri de yayın hayatına devam etmektedir. Bu gazeteler ilin politik ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verirken derneklerin çıkarttığı yayınlar ile *Munzur Dergisi* etnografik çalışmalar bölgenin kültürel dokusunu keşfetmeye çalışır.

Tunceli’de iki tane yerel radyo, yayın hayatına devam etmektedir. Bu radyolar; *Radyo Barış* ve *Munzur Radyo*’dur. Radyo Barış aynı zamanda Televizyon kanalı Barış TV olarak ta hizmet vermektedir. Katılımcılarımız her iki radyoda yer alan programları ilgi ile takip etmekte ve kültürel ihtiyaçlarına cevap bulmaktadır.

2.9.2. Kültürel Faaliyetler ve Aktiviteler

Suruç’ta hayatını kaybedenler için iptal edilen Munzur Doğa ve Kültür festivali sanatsal ve kültürel faaliyetler içerisinde kentin en önemli etkinliği olarak gözümüze çarpar. Bu güne kadar gerçekleşen 14 festivale; ilden, il dışından ve yurtdışından pek çok sanatçı, akademisyen ve yazar katkı sunmuş, festivalin ünü il ve ülke dışına kadar yayılmıştır. Festival döneminde kente, il dışından birçok kişi gelmekte buda kentin turizm gelirlerini önemli ölçüde artırmaktadır. Son yapılan 14. Munzur Kültür ve Doğa Festivalinin⁵ programı aşağıda verilmektedir. Bunun dışında il, yıl içerisinde kültürel ve sanatsal birçok etkinliğe ve sergilere ev sahipliği yapmaktadır.

---

⁵<http://bianet.org/bianet/sanat/157432-14-munzur-festivali-programi-aciklandi> (3 Kasım 2015)

2.10. Adalet, Suç ve Güvenlik

2.10.1. Tunceli İlinin Suç ve Suçluluk Yapısı

Günümüz toplumlarında işlenen suç ve şiddet olayları, önemli toplumsal sorunların başında gelmektedir. Özellikle toplumlarda suç olaylarının yaygınlığı, toplumda yaşayan bireyler ve mağdurlar arasında ciddi korkulara ve travmalara yol açabilmektedir. Aynı şekilde, suç korkusu veya suça maruz kalabilme endişesi, bazı bireylerde derin bir güven ve kuşku sorununu yaratarak, yaşam kalitesini ve insan ilişkilerini ciddi düzeyde olumsuz olarak etkileyebilmektedir.

Bu çerçevede bir toplumda veya ilde gerçekleşen suç ve şiddet olaylarının oranı, söz konusu yerleşim yerinin güvenli ve yaşanılır olup olmadığının önemli bir göstergesini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çünkü genelde ülkelerin ve özelde de illerin yaşanılabilir ve huzurlu endeks saptamalarında, söz konusu ülke veya illerde gerçekleşen suç oranları veya yaşanan adli vakalar önemli bir ölçüt olarak ele alınmaktadır. Örneğin Sydney, Avusturya merkezli "Ekonomi ve Barış Enstitüsü ", her yıl Küresel Barış Endeksi (Global Peace Index) adıyla bir rapor yayınlamaktadır. Küresel barış endeksi, ülkelerin veya bölgelerin barışçıl aynı şekilde de huzur konumunu ölmek için kullanılmaktadır. Bu raporda, ülkelerin/bölgelerin puanlanmasında aşağıda belirtilen 22 kriter kullanılmaktadır:

(bkz. <http://www.visionofhumanity.org>).

1. Toplumun suç algısı
2. İç güvenlik/polis sayısı (100 bin kişi başına düşen polis sayısı)
3. Cinayet oranları (100 bin kişiye düşen cinayet oranı)
4. Cezaevi nüfusu (100 bin kişi başına düşen tutuklu ve hükümlü sayısı)
5. Hafif silahlara erişim kolaylığı
6. Örgütlü iç çatışmaların sayısı
7. Şiddet olayları, şiddet suçlarının seviyesi
8. Siyasi istikrarsızlık
9. Siyasal terör veya şiddet
10. Silah ithalatı (alım düzeyinde kişi başına düşen silah hacmi)
11. Terör faaliyetleri
12. İç çatışmalarda ölenlerin sayısı
13. Askeri harcamalar (askeri harcamaların gayri safi yurt içi hasılaya oranı)
14. Ordu mensubu sayısı
15. Birleşmiş Milletlerin barışı koruma konusunda verdiği maddi fonlar
16. Savunma ağı ve Nükleer silah kapasitesi
17. Silah ihracatı (satış düzeyinde kişi başına düşen silah hacmi)
18. Yerinden edilmiş veya göç etmek zorunda kalmış insan sayısı
19. Komşu ülkelerle ilişkiler
20. Hükümet ve yerel güçler arasında yaşanan şiddet içeren çatışmalar
21. İç/ organize çatışmalardaki ölü sayısı
22. Dış kaynaklı organize çatışmalardaki ölü sayısı

Ülkelerin barışçıl pozisyonlarını belirlemek için kullanılan bu ölçütler, aynı zamanda illerin de - dolayısıyla Tunceli'nin de - barışçıl konumlarını belirlemede kullanılabilir. Bu nedenle burada Tunceli ilinde yıllar bazında işlenen suç oranları, burada yaşayan bireylerin suç oranlarına/korkusuna ilişkin algıları, en çok işlenen suç türleri, cezaevindeki tutuklu ve hükümlü sayısı, şiddet olaylarının yaygınlığı ve gerçekleşen terör olaylarının sayısını tespit etmek bu araştırma açısından önem arz etmektedir.

Suç ve şiddet açısından Tunceli ilinin analizi veya Tunceli ilinde gerçekleşen suç ve şiddet olaylarının/oranlarının tespiti, ilin diğer sosyal değişkenleri açısından da bir fikir verme açısından önem taşımaktadır. Özellikle işsizlik ve istihdama ilişkin veriler, aile sorunları, çocuk ve gençlik dönemine ilişkin toplumsal sorunlar, kültürel yapı ve değişim gibi toplumsal dinamikler suç olgusuyla yakından ilişkili değişkenlerdir. Bu nedenle, illerde işlenen suç ve şiddet oranları aynı şekilde illerin sosyal refah düzeyi hakkında bazı saptamalarda bulunmak açısından önem taşımaktadır.

Her hangi bir ilde gerçekleşen suç olayları veya yüksek düzeydeki suçluluk oranı bir kentin sadece barışçıl veya güven pozisyonunu belirlememektedir. Aynı şekilde kentin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmesini de etkilemektedir. Ekonomik yatırımlar ve kalkınma hamleleri, genelde şiddet ve terör olaylarının az olduğu, insanların kendilerini huzur ve güvende hissettiği ortamlarda daha başarılı olur.

İllerin sosyal göstergeler açısından gelişme kaydedebilmesi için, ilkin mevcut durumun saptanması gerekmektedir. İllerin bünyesinde taşıdığı risk ve fırsatların tespit edilmesi, geleceğe ilişkin projeksiyonların yapılması açısından son derece önem arz etmektedir. Bu çerçevede ilkin; Tunceli ilinin yıllar bazında suç oranları ve suç türleri açısından sergilediği tablo ortaya konulacak, artış/azalış eğilimleri belirlenecek ve Tunceli ili bazında suç oranlarıyla doğrudan ilişkili değişkenler çözümlenecektir. En sonunda da, değişim süreci ile birlikte gelecek dönemlerde suç ve şiddet oranlarında ciddi artışların gerçekleşmemesi için ne tür çalışmaların yapılması gerektiği açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir husus ise, Tunceli ilinde bu çalışmanın yapıldığı dönemde, yaklaşık olarak 3 yıl süren çatışmasızlık durumunun son bulması ve terör olaylarının yeniden başlamış olmasıdır.

Bu durum, siyasi istikrarsızlık, siyasal terör veya şiddet olaylarının yeniden yoğunlaşmasına ve Tunceli ilinin barışçıl ve güvenli pozisyonun ciddi bir darbe almış olmasına yol açmıştır. Bir anlamda, terör olaylarının başlamış olmasıyla birlikte; çatışma sayısı artmış, güvenlik ve sivil personele yönelik saldırılar gerçekleşmiş ve bu çatışmalarda çok sayıda insan ölmüştür. Aynı şekilde şiddet olaylarının başlaması, Tunceli ilinde yaşayan insanları ciddi olarak kaygılandırmıştır. Bu husus, Tunceli ilinin güvenli ve yaşanılabilir kent olma statüsüne ağır bir darbe indirmiştir.

2.10.2. Tunceli İlinde İşlenen Suçlar ve Suçlardaki Değişim

Suç araştırmalarında kullanılan veri kaynaklarının başında suç istatistikleri gelmektedir. Ülkemizde araştırmalarda ağırlıklı olarak polis istatistikleri, adalet istatistikleri/cezaevi istatistikleri ve Jandarma istatistikleri esas alınmaktadır. Polis istatistikleri, polise intikal eden suçları içeren, diğer bir ifade ile polis tarafından tutulan istatistiklerdir. Adalet istatistikleri ise, yargıya intikal eden, ceza infaz sisteminde (kapalı ve açık cezaevleri, denetimli serbestlik uygulamaları) bulunan suçlulara ilişkin verileri içermektedir. Diğer bir ifade ile adalet istatistikleri, Cumhuriyet Başsavcılıklarına, mahkemelere intikal etmiş olan dosyalarla/kişilerle ilgili olarak tutulan istatistiklerdir. Polise intikal etmiş olan suçların hepsi, mahkemeye yansımadağı için adalet istatistiklerinde görünmemektedir. Jandarma istatistikleri ise, sadece jandarma bölgesinde işlenen ve bildirilen suçları kapsamaktadır.

Ülkemizde, polis ve jandarma suç istatistiklerini/verilerini edinmek neredeyse mümkün değildir. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından tutulan suç istatistiklerine 2007 yılından önce ulaşmak mümkün olurken, sonraki dönemlerde Adalet Bakanlığınca kurulan UYAP Sisteminin (Ulusal Yargı Ağı Projesi) devreye girdikten sonra İçişleri Bakanlığı istatistik paylaşım işinden vazgeçmiştir.

Adalet verilerinden hareketle, işlenen suç olaylarının tümünü tespit etmek ve aynı şekilde yıllar bazında suç artışlarını/azalmalarını belirlemek son derece güçtür. Bunun en önemli nedeni UYAP Sisteminin henüz topladığı verileri paylaşım standartlarına ulaşmamış olması ve TÜİK Yasası'nın paylaşımı engelleyici özelliğidir.

Suç verileri üzerinden ciddi sosyolojik analizler yapabilmek için en azından 5-10 yılı kapsayan suç verilerinin ve bu suçu işleyenlerin profillerine (yaş, cinsiyet, öğrenim düzeyleri, meslek, evlilik statüsü, suç işleme nedenleri, gelir durumu, suç işleme sıklığı v.b.) ilişkin verilerin olması gerekmektedir.

Bu nedenle bu bölümde, arzulanan ve talep edilen suç verileri yeterli düzeyde elde edilemediği için konuya ilişkin yapılacak analizler sınırlı kalacaktır. Yine de aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi Tunceli polis bölgesini kapsayan suç verileri aktarılmıştır. Bu veriler, 2008-2011 yılları kapsamaktadır. Bu veriler geçmiş yıllarda Emniyet müdürlüklerinden özel bir izinle alınmıştır. Sonraki yıllara ilişkin suç verileri edinmek şu an mümkün değildir. Biz de bu sınırlı verileri esas alarak Tunceli ilinde suçların işlenme sıklığını ve yıllar bazındaki değişimi şöyledir:

Tablo 63: 2008-2011 Yılları Arasında Tunceli Emniyet Müdürlüğüne İntikal Eden Polis Bölgesine ait Suç Olaylarına İlişkin Veriler

SUÇ TÜRLERİ	2008	2009	2010	2011	DEĞİŞİM %
Darp	163	171	207	130	-20.2
Kasten Yaralama	41	62	79	132	222
İhmalen ve Kazaen Yaralama	30	44	74	104	247
Evden Hırsızlık	17	19	32	29	70.5
İşyerinden Hırsızlık	26	21	24	16	-38.4

Otodan Hırsızlık	3	5	5	6	100
6136 SKM	8	5	9	10	25
Diğer Hırsızlık	11	23	31	48	336
Kasten Adam Öld. Teşebbüs		2	1	0	-
Kasten Öldürme			1	1	-
Zimmet		1	0	0	-
Tehdit	12	28	19	34	183
Tehdit Ve Hakaret	17	15	59	77	352
Şahıstan Gasp	1	2	5	4	300
Cinsel Taciz Sarkıntılık		6	7	11	83.3
Tecavüz İddiası		2	4	1	-50
Kasten Yangın	0	5	0	8	-
İhmalen Yangın	8	11	13	15	87.5
Emniyeti Suiistimal Yoluyla Hırsızlık	4	6	5	5	25
Mala Karşı Tasnif Dışı Suç	25	27	45	37	48
Şahsa Karşı Tasnif Dışı Suç	29	45	55	71	144.8
4320 SKM ve DARP	56	43	57	77	37.5
Oto Hırsızlığı	2	2	4	1	-50
Hakaret	19	28	46	48	152.6
Mala Zarar verme	56	94	100	116	107.1
Meskûn Mahallede Ateş Etmek	6	2	1	3	-50
Kumar Oynatmak	1	3	0	0	-
Diğer Memurlara Mukavemet	3	3	0	1	-66
Kolluk Kuvvetine Mukavemet	18	14	28	17	-5.5
Resmi Kurumdan Hırsızlık	7	8	13	4	-42.8
Kız Kadın Kaçırma	6	12	13	14	133.3
Çocuk Kaçırma		1	6	6	500
Dolandırıcılık	6	5	21	34	466.6
Zorla çek senet			1	0	-
Kayıp Şahıs	8	17	27	26	225
Mesken ihlali	13	12	17	5	-61.5
Tevkif	12	15	10	6	-50
Tabanca	15	14	8	3	-80
Bıçak	22	20	18	9	-59
Tüfek	14	5	5	1	-92.8
TOPLAM	1000	1036	1898	2291	129.1

(Kaynak: Tunceli il Emniyet Müdürlüğü)

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, 2008-2011 yılları arasında % 129'luk bir değişim diğer bir ifade ile bir artış gerçekleşmiştir. Bu yıllar arasında Tunceli ili genelinde nüfus sayısında azalma gerçekleşmiş olmasına rağmen⁶ suç sayıları artmıştır. Gerçekleşen suç rakamları yıllar bazında sürekli bir artış eğilimi sergilemiştir.

Yıllar bazındaki suç oranlarındaki değişimlere bakıldığında en çok artış gösteren suçların başında; "dolandırıcılık", "çocuk kaçırma", "tehdit ve hakaret", "kasten ve ihmalen yaralama" suçları gelmektedir. Azalma gösteren suçlar içerisinde de; "darp ve hakaret", "tüfek ve tabanca bulundurma", "mesken masumiyetini ihlal", "resmi kurum ve işyerinden hırsızlık" suçları öne çıkmaktadır. 2011 yılı itibariyle

⁶ Tunceli ilinin yıllar bazında genel nüfus sayıları şu şekildedir: 2008 yılında 86449, 2009 yılında 83061, 2010 yılında 76699 ve 2011 yılında 85062 olarak tespit edilmiştir (İstatistiklerle TRB1 Bölgesi s.212)

en çok işlenen suçların başında; “mala zarar verme”, “darp ve kasten yaralama” gelmektedir.

Tablo 64: 2008- 2011 Yılları Arasında Tunceli İlinde Mala Yönelik ve Şahsa Yönelik Suçlar Kategorisinde İşlenen Suç Türleri ve Değişim Oranı

	2008	2009	2010	2011	Değişim %
Mala Yönelik Suçlar	97	110	175	175	80.4
Şahsa Yönelik Suçlar	235	283	371	372	58.2

(Kaynak: Tunceli il Emniyet Müdürlüğü)

Tabloya genel olarak bakıldığında, 2008- 2011 yılları arasında % 80 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Bu artış dikkat çekici bir artış olarak görülmelidir.

Mala yönelik suçlar içerisinde en çok işlenen suç türü hiç kuşkusuz hırsızlık suçudur. Hırsızlık suçları içerisinde de, “en çok “evden hırsızlık suçu” – “Diğer Hırsızlık” suç kategorisi dikkate alınmazsa - işlenmiştir. Aynı şekilde “evden hırsızlık” suçu, yıllar bazında sürekli artış eğilimi göstermiştir. “İşyerinden hırsızlık” suçlarında da giderek bir azalma gerçekleşmiştir. Mala yönelik suçlar içerisinde en çok artma eğilimi gösteren suç türü hiç kuşkusuz dolandırıcılık suçudur.

Genel olarak Türkiye ve özelde de Tunceli ilindeki suç artışlarının nedenlerini, toplumların değişim veya modernleşme süreçleri ve dinamiklerinde aramak gerekmektedir. Bu bağlamda artan suçluluğun nedenleri arasında özellikle; aile kurumunda meydana gelen değişimler, giderek artan bireysellik, yerleşimsel hareketliliğin yol açtığı sosyal organizasyonsuzluk, sosyal sermayenin ve enformel denetimin zayıflaması, ekonomik alandaki gelişmeler ve bu gelişmelerin yarattığı istihdama ilişkin sorunlar belirtilebilir.

Türkiye genelinde de en çok işlenen suç türlerinin başında hırsızlık suçu gelmektedir. Hırsızlık suçu kategorisi içerisinde de, en çok işlenen suç türü “evden hırsızlık” suçudur (bkz. Kızmaz ve Bilgin, 2012).

Şahsa yönelik suçlarda, yıllar bazında % 58 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Bu kategori içerisinde yer alan suçlardan, darp ve tecavüz suçlarında azalma, yaralama ve gasp suçlarında da artış gerçekleşmiştir. Tablonun dikkat çekici diğer bir bulgusu da, cinayet suçlarındaki düşük düzeyliliğidir. Tunceli ili polis bölgesinde 4 yıl içerisinde sadece 2 cinayet 3 öldürmeye teşebbüs suçları işlenmiştir.

2.10.3. Adalet Verilerine Göre Tunceli İlinin Suçluluk Yapısı

Yukarıda Tunceli Emniyet Müdürlüğünden geçmiş yıllarda temin edilen sınırlı veriler üzerinden ilin suç verileri açısından nasıl bir görünüm ortaya koyduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu verilerin son derece sınırlı olduğu ve suçlu profiline ilişkin saptamalarda bulunmayı mümkün kılmadığı bir gerçektir. Aynı şekilde Emniyet Genel Müdürlüğü’nden tüm illerin suç istatistikleri temin edilemediği için, suç oranları ve işlenen suç türleri açısından Tunceli ilinin diğer illerden nasıl farklılaştığını ortaya koymak mümkün olmamıştır. Bu nedenle

Tunceli ilinde suç işleyenlerin profilleri ile diğer iller arasındaki konumunu belirlemek için cezaevi ve ceza hukuk mahkemelerine intikal eden verileri üzerinden analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tablo 65: Suçun İşlendiği Yere Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler (2008-2012)

Yıl	Tunceli	TRB1	Türkiye
2008	54	1.394	76.607
2009	53	1.354	74.404
2010	79	1.536	88.480
2011	56	1.233	80.096
2012	69	2.003	115.505

(Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle TRB1, 2014)

Bu veriler, yıllar bazında ceza infaz kurumuna giren suçlu sayısını göstermektedir. Diğer bir ifade ile yukarıdaki tabloda yer alan veriler o yıl için cezaevi nüfusunu yansıtmamaktadır. Cezaevi nüfus, cezaevine giren ve çıkan mahkûm sayısından sonra belirlenmektedir. Tablo 'ya bakıldığında, Tunceli ilindeki ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısında az da olsa bir değişikliğin gerçekleştiği görülmektedir. Tunceli ili Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, Türkiye genelinde cezaevine giren hükümlü sayısındaki artış daha fazladır.

Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan veriler içerisinde özellikle ceza mahkemelerine açılan davalardaki suç sayıları üzerinden, illerin suçluluk potansiyeli konusunda bir fikir edinmek mümkün olabilmektedir.

Tablo 66:İBBS 3. Düzeye göre ceza mahkemelerine açılan davalardaki suç sayısı 2013

75

İl/Bölge/TÜRKİYE	Gerçek Kişi Erkek	Gerçek Kişi Kadın	Bilinmeyen ⁷	Tüzel Kişi	Toplam
Malatya	26 451	2 521	28	159	29159
Elazığ	14 188	1 247	4	36	15475
Bingöl	8 986	517	32	11	9546
Tunceli	3 240	416	-	5	3662
TRB1	52865	4701	64	211	57841
TÜRKİYE	3 009 957	369 324	2 229	7103	3 388 613
Tunceli/TRB1	6.1	0.8	0	2.3	6.3
Tunceli/TÜRKİYE	0.1	0.1	0	0.07	0.001

(Kaynak: Adalet İstatistikleri 2013)

Ceza vermeyi gerektiren suçlar, ceza mahkemeleri kapsamına girmektedir. Bu nedenle, yukarıda tabloda yer alan veriler, mahkemelere yansıyan suçlara ilişkin dosya sayısı hakkında bilgi vermek açısından önem taşımaktadır.

Tunceli ilinde 2013 yılı için toplam olarak 3662 dava sayısı açılmıştır. Bu dava sayısı TRB1 bölgesi içerisindeki oranı 6,3 iken, Türkiye geneli içerisindeki oranı 0.001 düzeyinde gerçekleşmiştir.

⁷Uyap Sistemine cinsiyet bilgisi girilmemesi nedeniyle tasnif edilemeyen sanıkları kapsamaktadır.

2.10.4. Tunceli İlinde Çocuk Suçluluğu

Günümüzdeki değişimlerden en çok etkilenen kesimlerin başında çocuklar gelmektedir. Özellikle ülkemizde radikal ve hızlı dönüşümlerle birlikte geleneksel değer yapıları ve kurumlarında ciddi dönüşümler gerçekleşmekte, bu dönüşümler ile birlikte önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Aile, bu değişimlerden olumsuz olarak en çok etkilenen kurumun başında gelmektedir.

Bu çerçevede aile kurumunun geleneksel formunu kaybetmesi, diğer bir ifade ile ailenin geçmişe kıyasla sosyalleştirici fonksiyonunun azalması veya çocuklar için ailenin temel sosyalleştirici bir kurum olmaktan çıkması gibi gelişmeler, aile içerisinde yaşanan sorunlar (şiddet, istismar, kötü muamele, disiplin tutarsızlıkları, boşanmalar, yoksulluk, ebeveynlerin veya kardeşlerin suçluluk durumları v.b.) çocukların ebeveyn bağılıklarının azalmasına ve sapkın eğilimler içine girmelerine neden olabilmektedir. Aile kurumunun yanı sıra, kitle iletişim araçlarının etkisi, uyuşturucu maddeye ulaşma imkânının varlığı, okulla ilintili yaşanan sorunlar, modern tüketim yapısının kışkırtıcı yapısı ve sapkın akran gruplarıyla temas etme olanaklarının varlığı gibi hususlar günümüzde çocukların kriminalleşmelerini açıklayıcı unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Bireyler ağırlıklı olarak suça, çocukluk dönemlerinde yönelirler veya suç işleme alışkanlığını kazanırlar. Yapılmış çok sayıda çalışma, çocukların suçları en çok 13-19 yaş arasında işlediklerini saptamıştır. Örneğin Farrington ve Wikstrom yaptıkları çalışmada, kronik suçlularda suç başlangıcının genelde 13-14 yaş grubunda zirveye yerleştiğini, kronik olmayanlarda bu oranın 16 yaş civarında en yüksek değeri aldığı yönünde bulgular elde etmişlerdir (Farrington ve Wikstrom, 1994:84-85). İsveç Metropolit Projesi (Swedish Proje Metropolit) ve Cambridge Araştırması, suça başlama yaşının genelde 13 ve 16 arasında en yüksek değeri bulunduğunu ortaya koymuştur (bkz. Farrington, 1997:370). Birleşik Devletlerde tutuklanan suçluların, suça başlama yaş eğrisinin 15 yaşında (Blumstein ve Garddy, 1982; Stattin v.d. 1989), Stockholm'da tutuklananların suça başlama yaşının ise 13 yaşında (Bkz. Fry (1985) ve Finlandiya'da da suçluluğun 16-17 yaşında zirveye yerleştiği saptanmıştır.

Sonuç olarak çocukların suç yönelimlerinin genelde ergenlik (13-19 yaş arası) döneminde arttığı ve sonraki süreçte azalma gösterdiği belirlenmiştir. Aynı şekilde Farrington v.d. (2003: 934- 935) de, bazı araştırmaların suçluluğun 15-17 yaşları arasında en yüksek değeri aldığını ve yaklaşık 20 yaşlarında da azalma eğilimi içerisine girdiğini ortaya koymaktadırlar.

Burada belirtilmesi gereken diğer önemli bir husus ta, suça başlama yaşının, yetişkinlik çağında işlenen suçların sayısı ile güçlü bir biçimde ilişkili olmasıdır (bkz. Tracy, Wolfgang ve Figlio, 1990; Wolfgang v.d., 1972; Wolfgang, Thornberry ve Figlio, 1987). Bu çerçevede örneğin; Sampson ve Laub (1993), Glueck ve Glueck (1950)'ın çalışmalarında, çocukluk dönemlerinde suç işleyen bireylerin, suç işlemeyen çocuklara kıyasla yetişkinlik dönemlerinde üç veya dört kez daha çok suç işleme olasılığına sahip olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Yukarıda araştırma sonuçlarını esas alarak, çocuklar tarafından işlenen suç verilerinin tespiti, hâlihazırdaki çocuklar tarafından işlenen suçların oranı ve işlediği suç türlerini belirlemenin yanı sıra gelecekteki suç düzeyini öngörmek açısından da önem taşımaktadır.

Tablo 67: Geliş Nedenine Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar (2008-2012)

	Suçta sürüklenme	Kabahat işleme	Terk	Eyden Kaçma	Bulutlu	Kayıp	Madde Kullanım	Sokakta Çalışma	Sokakta yaşama	Diğer	Toplam
Türkiye											
2008	62430	1177	89	2412	1340	4517	163	3632	20	56812	132592
2009	68344	320	48	3195	1669	5081	373	3579	16	69336	151961
2010	83393	586	66	3205	1745	8081	985	2768	39	87176	188044
2011	84916	1279	27	3222	1208	10067	418	1712	24	101167	204040
2012	100831	770	43	2424	1661	12474	245	2213	17	124402	245080
TRB1											
2008	1619	14	1	158	52	107	-	128	2	910	2991
2009	2110	4	-	116	18	247	3	7	-	1572	4077
2010	2196	6	-	217	-	170	1	-	-	1750	4340
2011	1877	24	-	28	3	224	5	-	-	1812	3973
2012	2225	32	-	122	77	301	2	3	-	1939	4701
Tunceli											
2008	97	-	-	2	-	-	-	-	-	40	139
2009	134	-	-	1	-	1	1	-	-	76	213
2010	105	-	-	-	-	1	-	-	-	69	175
2011	70	-	-	2	-	8	-	-	-	74	154
2012	50	-	-	1	-	-	-	-	-	44	95

(Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Tunceli, 2014)

Diğer: mağdur, kanunsuz çalışma, bilgisine başvurma, okula gönderilmeme, kurumdan kaçmayı ve diğer seçeneği kapsıyor.

Yukarıdaki tabloda 2008-2012 yılları arasında Türkiye geneli, TRB1 bölgesi ve Tunceli ili için güvenlik birimine getirilen çocukların geliş nedenlerine ilişkin nedenler ve oranlar yer almaktadır.

Yıllar bazında tablodaki veriler değerlendirildiğinde; Türkiye geneli ve TRB1 bölgesinde (2011 yılı hariç) gerek yıllar bazında ve gerekse genel toplamda sürekli bir artış gözlemlenmişken, Tunceli ilinde hem yıllar itibariyle düzenli bir artış söz konusu olmadığı gibi 2012 yılında gerçekleşen rakamlar, 2008 yılındaki rakamların altında kalmıştır. Tunceli ilinde 2008 yılında 139 çocuk, güvenlik birimine getirilmişken, 2012 yılında bu rakam 95'e düşmüştür.

Tunceli ilinde güvenlik birimlerine getirilen çocuklar en çok suça sürüklenme gerekçeleriyle getirildikleri görülmektedir. Bu kategoriyi ikinci ve üçüncü sırada "kayıp ve evden kaçma" seçeneği izlemektedir. Bu iki kategorinin, çocukların terör örgütüne katılmaları ile ilintili olabileceği düşünülmektedir. Tunceli ili için diğer suç kategorilerinde (örneğin sokakta çalışma, sokakta yaşama, kabahat işleme gibi) güvenlik birimine getirilen çocuk bulunmamaktadır.

Türkiye ve TRB1 için tabloya bakıldığında ise, “sokakta çalışma” ve “sokakta yaşama” sayısında giderek bir azalma dikkat çekmektedir. Bu azalış, hükümetin çocukları sokaktan kurtarmaya yönelik politikalarının bir sonucu olduğu ve aynı zamanda bu politikanın başarılı olduğunun önemli bir göstergesi olarak ele alınabilir.

Aşağıdaki tabloda da, çocukların hangi suç türlerinden güvenlik birimine getirildiklerine ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 68: İsnat Edilen Suç Türüne Göre Güvenlik Birimine Gelen/Getirilen Çocuklar, 2008-2012

	Öldürme	Yaralama	Cinsel Suçlar	Hırsızlık	Yağma (gasp)	Tehdit	Hakaret	Mala Zarar verme	Toplumsal Olaylar	Diğer	Toplam
Türkiye											
2008	317	19726	1848	17884	1718	1858	703	2572	722	15082	62430
2009	481	25182	2121	17869	1618	2111	937	2805	547	14673	68344
2010	404	30180	2723	21857	1587	2763	1014	2916	688	19261	83393
2011	390	32331	2243	24604	1476	2910	878	3463	1027	15594	84916
2012	457	39048	2997	28506	1911	3524	1227	3654	965	18542	100831
TRB1											
2008	6	510	47	337	21	63	8	60	1	566	1619
2009	36	580	25	282	29	45	13	48	5	1047	2110
2010	3	803	36	477	62	83	19	68	-	645	2196
2011	2	793	47	437	20	74	5	83	10	406	1877
2012	5	806	49	614	33	102	32	79	14	491	2225
Tunceli											
2008	-	17	-	13	-	-	1	3	-	63	97
2009	-	60	-	11	-	2	-	11	-	50	134
2010	-	65	1	5	1	7	2	6	-	18	105
2011	-	27	-	18	-	-	-	11	-	14	70
2012	-	15	-	18	-	3	-	3	-	11	50

(Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Tunceli, 2014)

Diğer seçeneği: 6136 sayılı kanuna muhalefet ve diğer seçeneğini kapsıyor.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında;

1. Tunceli ili için çocukların en çok işledikleri suç türünün başında “yaralama”, “hırsızlık” ve “ mala zarar verme” suçları gelmektedir. 2008-2012 yılları arasında bu üç suç türünün de yıllar bazındaki değişimi de, istikrarlı bir yükselme şeklinde gerçekleşmemiştir. Dahası yaralama suçlarında son 2 yılda ciddi düşüşler gerçekleşmiştir. Ayrıca, cinsel suçlar ve gasp suçlarından ise 5 yıl boyunca her suç türü kategorisi için sadece 1’er çocuk güvenlik birimine getirilmiştir.

TRB1 Bölgesi ve Türkiye geneline bakıldığında da aynı şekilde çocukların en çok işledikleri suç türlerinin başında Tunceli iline benzer olarak; “yaralama”, “hırsızlık” ve “mala zarar verme” suçları gelmektedir. Bu yönüyle bir farklılaşma yoktur. Ancak Tunceli ilinde yıllar bazında istikrarsız bir değişim gerçekleşirken, TRB1 ve Türkiye için bu suçlarda sürekli bir artış gerçekleşmiştir.

2. Tablonun diğerk dikkat çekici bir bulgusu da, suç işleyen çocuklar içerisinde cinayet suçunun işlenmemesidir. Türkiye genelinde ise cinayetten güvenlik birimine getirilen çocuk sayısı küçümsenmeyecek düzeydedir ve aynı şekilde yıllar bazında giderek artış eğilimi göstermiştir. TRB1 Bölgesinde ise 2009 yılı hariç çocuk cinayet suçu az sayıda gerçekleşmiştir. Ancak 2009 yılında gerçekleşen oran oldukça dikkat çekicidir.

3. Diğerk önemli bir saptama da 2008-2012 yılları arasında çocuk suçluluğunda ciddi bir düşüşün gerçekleşmiş olmasıdır. 2008 yılında, toplam olarak 97 çocuk işledikleri suçlar nedeniyle güvenlik birimine getirilmişken, bu rakam 2012 yılında 50'ye düşmüştür. Sadece 2009 ile 2012 yılları arasında, çocuk suçluluk eğiliminde bir yükselme trendi dikkat çekmektedir.

HEGEM tarafından 2011 yılında yayınlanan, Türkiye'nin Suç Haritası/"Çocuk Suçluluğu" Raporunda Tunceli verileri aşağıdaki gibidir:

Tablo 69: Çocuk Suçluluğu Haritasında "Tunceli"

	Faktörler	Sayılar	Ç. Nüfus	% Oran	TÜRKİYE	İL SIRASI
1	Çocuk Fail / Ç.N. % Oranı	268	6.362	4,21	2,90	7
2	Ç. Mükerrer / Ç.N. % Oranı	227	6.362	3,57	2,17	2
3	Ç.H.A.C.D. / Ç.N. % Oranı	161	6.362	2,53	2,23	19
	Çocuk Suçluluk Düzeyi			3,49	2,44	8

Tabloda, 2010 UYAP verileri üzerinden Tunceli ilinin üç faktöre göre, çocuk suçluluk düzeyi analizi yapıldı.

Bu faktörler;

-Fail Çocuk Sayısının / Çocuk Nüfusa Oranı,

-Mükerrer Suç Sayısının / Çocuk Nüfusa Oranı,

-Çocuklar Hakkında Açılan Ceza Dava Sayısının / Çocuk Nüfusa Oranı.

Buna göre ilk tabloyu incelediğimizde;

- 1) 2010 yılında Tunceli ilindeki fail çocuk sayısı 268'dir. İlin çocuk nüfusuna (6.362) oranladığımızda çocuk fail oranının Tunceli'de % 4,21 olduğunu görüyoruz. Faktör analizine göre, Türkiye ortalaması %2,90'dır. Bu oranla Tunceli, çocuk failerde ülke düzeyinde 7. sırada bulunmaktadır.
- 2) İkinci faktöre göre, Tunceli'de çocuk mükerrer (tekrar) suç sayısı 227'dir. Yani birinci ve ikinci faktörü bir arada düşündüğümüzde; Tunceli'de, 2010 yılında **suça karışan çocuk sayısı** 268, ancak **çocukların suça karışma sayısı** 495'tir. Çocuk mükerrer suç sayısını (237) çocuk nüfusa oranlarsak, Tunceli'de çocuk mükerrer suç oranının %3,57 olduğunu görürüz. Türkiye genelinde çocuk mükerrer suç ortalaması %2,17 olup, Tunceli bu faktörde, ülke düzeyinde 2. sırada bulunmaktadır.

- 3) Son faktörde Çocuklar Hakkında Açılan Ceza Davalarının Çocuk Nüfusa Oranı ele alınmıştır. Tunceli İlinde son iki yılda çocuklar hakkında açılan ceza dava sayısı 161'dir. Bunun çocuk nüfusa oranı sonucu ise %2,53'tür. Faktör analizine göre Türkiye ortalaması %2,23 olup Tunceli Çocuklar Hakkında Açılan Ceza Dava Sayısı yönünden ülke düzeyinde 19. sırada bulunmaktadır.

Çocuk Suçluluğu Ölçümü için esas alınan 3 faktörün genel ortalaması Tunceli için %3,49 ve Türkiye için %2,44'tür. Bu oranlarla Tunceli İli, Çocuk Suçluluğu Haritasında diğer illere göre 8. sırada yer almaktadır.

Tablo 70: Çocuk Suç Türleri

Faktörler	TUNCELİ		ÇOCUK SUÇ NİTELİK ANALİZİ				
	2008		2009		2010		Türkiye
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	%
Şahsa Karşı Suç	74	48,05	95	56,89	118	62,43	48,39
Mala Karşı Suç	70	45,45	60	35,93	52	27,51	42,66
Cinsel Suç	0	0,00	0	0,00	2	1,06	3,01
Uyuşturucu	1	0,65	5	2,99	8	4,23	4,04
Siyasi Suç	9	5,84	7	4,19	9	4,76	1,90

Tabloda "Çocukların Fail Olarak" ne tür suçlara daha çok katıldığı üzerine analizlere yer verilmiştir. Bu kapsamda, belirlenmiş beş ana kategoride son üç yılın UYAP İstatistik verileri irdelenmiş, çocuk suç türü yüzde oranlarının, Türkiye geneli yüzde oranlarıyla karşılaştırılması sağlanmıştır.

80

Buna göre Tunceli ilinde çocuk suç nitelik sayısı ve oranları şöyledir;

Şahsa karşı suçlar, %55,79 suç oran ve 287 suç sayısı,

Mala karşı suçlar, %36,30 suç oran ve 182 suç sayısı,

Cinsel suçlar, %0,35 suç oran ve 2 suç sayısı,

Uyuşturucu suçları, %2,63 suç oran ve 14 suç sayısı,

Siyasi suçlar, %4,93 suç oran ve 25 suç sayısı.

Bu sonuçlara göre çocuk failer yönünden Tunceli ilinde **şahsa karşı suç ve siyasi suç** oranları, Türkiye ortalaması üzerindedir.

Tablo 71: Genel Suç Haritasında "Tunceli"

Tunceli Faktörler	2010 Genel Suç Haritası				
	Sayılar	Nüfus	% Oran	Türkiye %	İl Sırası
1. Toplam Olay(Cbs)	4.536	65.919	6,88	6,07	9
2. Yetişkin Suç	5.853	65.919	8,88	8,09	24
3. Çocuk Suç	505	6.362	7,94	5,07	1
Genel	Suçluluk Düzeyi		7,90	6,41	6

Tablo 3'te, Tunceli ilinin Genel Suç Düzeyi üç faktör üzerinden ortaya konmaya çalışıldı.

Bu faktörler;

-Yetişkin Fail Sayısının / Yetişkin Nüfusa Oranı,

-Toplam Olay Sayısının / Yetişkin Nüfusa Oranı,

-Çocuk Suç Sayısının / Çocuk Nüfusa Oranı.

İlk faktörde ceza dava konulu (CBS) toplam olaylar ele alındı. Tunceli ili için bir yılda gerçekleşen 4.536 toplam olayın yetişkin nüfusa oranı %6,88 olmuştur. CBS Toplam olaylarda Türkiye ortalaması %6,07 olup, Tunceli ili toplam olay oranları yönünden ülke düzeyinde 9. sırada yer almaktadır.

İkinci faktöre göre, Tunceli ilinde 2010 yılında adliye kayıtlarında yer alan yetişkin fail sayısı 5.853 olarak tespit edilmiştir. Bu sayıyı ilin yetişkin nüfusuna oranladığımızda elde edilen suç oranı %8,88 olur. Bu faktörle ilgili analizlerde Türkiye ortalaması %8,09 olup, Tunceli ili yetişkin suçluluğu açısından ülke düzeyinde 24. sırada bulunmaktadır.

Bu tablonun son faktöründe, çocuk suçluluğu analizine yer verildi. Tunceli ilinde 2010 yılında çocukların suça karışma sayısı -mükerrer sayılar dahil- 505 olup, bunun çocuk nüfusa oranı %7,94 olarak hesaplanmıştır. Bu faktör analizi üzerinden çocuk suçluluğu ortalaması Türkiye için %5,07'dir ve yine ilgili faktör açısından, Tunceli ili ülke düzeyinde 1. sıradadır.

İllerin, Genel Suç Düzeyi Ölçümü için esas alınan üç ana faktörün ortalaması Tunceli için %7,90 ve Türkiye için %6,41'dir. Bu oranlarla **Tunceli İli, Türkiye'nin Genel Suç Haritasında diğer illere göre 6. sırada yer almaktadır.**

(Kaynak: HEGEM Türkiye'nin Suç Haritası Raporu, 2011. Sayfa: 102-104)

HEGEM tarafından UYAP verileri bağlamında 2011 yılında yayınlanan, Türkiye'nin Çocuk Mağduriyeti Haritası Raporunda Tunceli verileri aşağıdaki gibidir:

Tablo 72: Çocuk Mağduriyeti Haritasında Tunceli

Tunceli Çocuk Mağduriyeti Analizleri							
Faktörler	2008	2009	2010	Toplam	Ç.Nüfus	%Oran	Tr %
Mağdur Çocuk	269	339	367	975	16.520	5,90	3,79
Mağdur Dosya	124	158	195	477	16.520	2,89	2,29
İl Sırası 25							

Çalışmada esas alınan faktörler;

1-Son üç yılda mağdur çocuk sayısının çocuk nüfusa oranı,

2-Çocukların mağdur olduğu olay sayısının çocuk nüfusa oranı.

Mükerrer (tekrar) mağduriyet sayıları katılmadığında Tunceli'de;

2008'de 124 olayda 269

2009'da 158 olayda 339

2010'da 195 olayda 367 çocuk olmak üzere;

SON ÜÇ YILDA

477 olayda 975 çocuk, **suç mağduru** olmuştur.

Bu verileri ildeki (0-18 yaş) 16.520 çocuk sayısına oranladığımızda;

-Çocukların mağdur olduğu olay (dosya) oranı %2,89

-Mağdur çocukların oranı %5,90 olarak elde edilmiş olur.

Bu oranlar Türkiye ortalamasının(%3,79 ve %2,29) üzerindedir.

Bu ilde, mağdur çocuk sayılarındaki artış;

2008-2009 yıllarında; %26,022009-2010 yıllarında; %8,26 ve

SON İKİ YILDA (2008-2010'da) toplam %36,43 olarak gerçekleşmiştir.

Bu analiz sonuçlarına göre **Tunceli, diğer illere göre;**

Çocuk mağduriyeti analiz düzeyi yönünden 25. sırada yer almıştır.

Tunceli Çocuk Mağduriyeti Nitelik Analizleri

Mağduriyet Türü	2008		2009		2010	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Şahsa Karşı Suç	153	85,47	200	89,29	254	84,39
Mala Karşı Suç	17	9,50	20	8,93	37	12,29
Cinsel Suç	9	5,03	4	1,79	10	3,32
Toplam	179	100,00	224	100,00	301	100,00

Tunceli Çocuk Mağduriyeti Nitelik Analizleri (2008-09-10)

Mağduriyet Türü	Son Üç Yıl		Türkiye Toplam		İl Sırası
	Sayı	Yüzde	Yüzde	Sayı	
Şahsa Karşı Suç	607	86,22	80,01	516.951	11
Mala Karşı Suç	74	10,51	9,85	63.672	15
Cinsel Suç	23	3,27	10,14	65.491	81
Toplam	704	100,00	100,00	646.114	

(Kaynak: HEGEM Türkiye'nin Çocuk Mağduriyeti Haritası Raporu, 2011.)

Tabloda seçilen üç ana kategori üzerinden, **Tunceli ilinde;**

Çocuk Mağduriyetine neden olan suç türleri ve mağdur çocuk sayıları,

Tabloda mağduriyet türü yüzdeleri ve Türkiye il sırası verilmiştir.

Üç yıllık analiz sonuçlarına göre,

Çocukların Mağdur Olduğu Suç Tür ve Oranları;

Şahsa Karşı Tunceli %86,22 - Türkiye %80,01

Mala Karşı Tunceli %10,51 - Türkiye %9,85

Cinsel Suç Tunceli %3,27 - Türkiye %10,14 şeklindedir.

Mağduriyet tür ve oranları yönünden Tunceli;

-Şahsa Karşı Suçlarda diğer illere göre 11.

-Mala Karşı Suçlarda diğer illere göre 15.

-Cinsel Suçlarda diğer illere göre 81. sırada yer almıştır.

2008-2010 Mağdur Nitelik Artış Oranları;

Şahsa Karşı Suç %66,01 İL SIRASI: 12

Cinsel Suç %11,11 İL SIRASI: 74

Mala Karşı Suç %117,65 İL SIRASI: 1

2.10.5. Tunceli İlinde İntihar Olgusu

İntihar davranışını açıklayan çok sayıda yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar içerisinde sosyolojik, psikolojik, psikiyatrik, biyolojik ve antropolojik yaklaşımlar en gözde olanı oluşturmaktadır. İntihar eyleminin iki cephesi bulunmaktadır. Birincisi dış çevre veya faktörler, ikincisi içsel faktörler. Bir anlamda günümüzdeki intiharlar, bu iki sürecin oluşturduğu mekanizmanın işlemesi ile ortaya çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz, bireyin intihar etmesinde; çocukluk döneminde yaşanan sosyalleşmenin niteliği veya geçmişte yaşanan olumsuzluklar, gençlik ve yetişkinlik dönemindeki deneyimler / tecrübeler ve hâlihazırda yaşanan sıkıntılar, hayal kırıklıkları, bunalımlar ve gerginlikler etkili olmaktadır.

Bu çerçevede bireyin içinde yaşadığı aile yapısı, yetiştiriliş tarzı, yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, ekonomik durumu, bedensel ve psikolojik yapısı gibi faktörler intihar üzerinde etkili olabilmektedir. Hiç kuşkusuz intiharlar üzerinde etkili olan çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bireysel (depresyon, düşük benlik, çaresizlik, umutsuzluk, hayal kırıklığı, suçluluk, biyolojik anomalilikler, psikolojik ve psikiyatrik sorunlar v.b.) , ailesel (boşanma, çatışma, terk etme, şiddet gibi ailesel sorunlar), ekonomik sorunlar (işsizlik, yoksulluk, geçim güçlüğü çekme), olumsuz yaşam koşulları, sosyal dayanışma/bütünleşmenin zayıflaması gibi çok sayıda faktör etkili olabilmektedir.

Tunceli ili suç oranı açısından düşük suçluluk oranına sahip iller içerisinde yer almasına rağmen, intihar oranı açısından aynı olumlu durumun var olduğunu söylemek mümkün değildir. İntihar, intihara teşebbüs, uyuşturucu kullanımı da birer şiddet türüdür. Bireyin kendi vücut bütünlüğüne, canına bilerek/kasten zarar verme özelliği yönüyle bu eylemler de şahsa yönelik şiddet türüne girer. İntihar verileri ancak Sağlık Bakanlığı üzerinden tutulabildiği için bu raporda intihar konusu, "Sağlık" bölümünde ele alınmıştır.

2.11. Siyaset ve Siyasal Yapı

Araştırmamızın bu bölümünde, 'siyasal yapı' veya 'siyasal davranışa' ilişkin bazı verilerin analizi yapılacaktır. Klasik 'yapısal-işlevselci sosyolojiye' göre, bir toplumsal sistem (yapı), farklı işlevleri ifa eden, alt kamusal-sosyal sistemlerin fonksiyonel işbirliğinden oluşmaktadır. Dolayısıyla siyasal sistem, ekonomi, kültür, din, eğitim, sanat, edebiyat, ahlak vb. diğer toplumsal sistemlerle karşılıklı etkileşim içindedir.

Bu çalışmada, Tunceli'de siyasal yapının ve politik tutumların anlaşılır kılınmasına yarayacak temalar etrafında sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda 'siyasal aidiyet', 'desteklenen siyasal partiler', 'sosyal dışlama ve dışlanma', 'sivil topluma üyelik', 'yurttaşlık', 'önemli ve öncelikli siyasal sorunlara' ilişkin bir dizi soruya yanıt aranmıştır.

Tunceli (Dersim) tarihsel süreçte, her alanda olduğu gibi siyaseten de dinamik görüntü çizmiştir. Osmanlı arka planı ve Cumhuriyetle devam eden gelişim sürecinde kent toplumsal ve siyasal muhalefetin merkezi kentlerinden birisi olmuştur.

2.12. Sosyal Dayanışma ve Yoksulluk Kültürü

2.12.1. Hanenin Komşuluk ve Akrabalık İlişkileri ve Sosyal Dayanışma Ağları

Toplumsal yapıda sosyal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanabilmesi için sosyal dayanışma ağları önemli işlevler üstlenmektedirler. Sosyal dayanışma ağları zayıf olan toplumsal yapılar, zamanla sosyal çözülme ve çöküşle son bulurlar.

Her toplumda karşılaşılan ve kan/soy birliğine dayanan akrabalık ilişkisi yanında, kaynağı ve etkinliği toplumdan topluma ve hatta aynı toplumda zamanla da değişen sanal/kurgusal akrabalıklar da vardır. Geleneksel toplumlarda, bu sanal akrabalıklar daha çok toplumun inancıyla belirlenmektedir.

Çalışmanın alanına oluşturan Tunceli'de Alevilik inancıyla belirlenen musahiplik, kirvelik, dede - talip ilişkisi gibi sanal akrabalıkların etkisinin, modernleşmeyle birlikte zayıflamış olsa da devam ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

2.12.2. Yoksulluk ve Kültürü

Dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun tanımı ve sınırı ile ilgili farklı ölçütler kullanılmaktadır. Yoksulluk geçimlik düzeyinin altında olan olarak tanımlanır ise geniş ve genel bir tanım yapılmış olur. Giddens yoksulluğu; *"kimi insanların, gerçekte gelirleri temel geçimlik gereksinimleri karşılamakta yetersiz kaldığı durum"* olarak nitelendirmektedir. Fakat yazar bu tanımda da ölçütün değişebileceğini kabul etmekte ve gelirin aynı olmasına rağmen yaşamın bölgeden bölgeye daha pahalı olabileceğini belirtmektedir (Giddens, 2000: 289). Tunceli bu modelin iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Çünkü Tunceli'de yaşamın maliyeti yüksektir. Ulaşım maliyeti artırıcı bir faktör olarak fiyatları artırır. Yiyecek fiyatları görece %20-25 arasında daha yüksektir. Bölgede üretimin sınırlı olması sebze ve meyvelerin daha çok Akdeniz Bölgesi'nden karşılanması fiyatları yukarı itmektedir. Giyecek ürünleri %30-40 yüksektir. Çoğunlukla İstanbul'dan temin edilen giyecekler, mesafenin fazla olmasından dolayı yüksek fiyatlara alınma zorunluluğunu doğurmaktadır.

Kışlık giyeceklerde görece pahalılık daha da artmaktadır. Kış şartlarının çok daha sert yaşandığı bölgede kışlık giyeceklerin kalın olması maliyeti fazlaştırmış, satın almayı zorlaştırmıştır. Isınma giderleri de oldukça masraf oluşturmaktadır. Akdeniz Bölgesi'nde kış akşamları yakıt tüketmeden kolaylıkla katalitik bir soba ile geçiştirilebilir. Oysa Tunceli'de 2014-2015 kışı bölgede 3-4 ton odun kömür ile ancak atlatılabildiği bir dönem olmuştur. Isınma maliyeti en az %100 fark meydana getirmektedir. Ayrıca Türkiye'de akaryakıt fiyatının en pahalı olduğu yerleşim birimleri de doğudadır. Kırsal alanda çözülmenin ve kentsel alana birikmenin yaşandığı bölgede gayrimenkul ve kira ücretleri de oldukça yüksektir. Nüfus artış hızı düşük olan Tunceli'de, orta büyüklükteki bir apartman dairesinin

kirası 550-600 TL'dir. Buna yakıt ve diğer giderleri de eklenirse, *Tunceli'nin yoksulluk seviyesinin yüksek olduğu ve yoksulluğun daha derin yaşandığı gerçeğine ulaşılabilir.*

Tunceli'nin kendine has yaşam tarzının oluşturduğuna inanılan bir geri kalmışlık ütopyası mevcuttur. Buna göre il ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden geri kalmıştır. Bunun önemli tarihi sebepleri;

-Tunceli'nin yönetici otorite tarafından ihmal edilmesi,

-İlde göçebe hayvancı aşiretlerin yaygın olması, bunların yerleşik yaşam tarzına ayak uydurmakta zorlanması

-İldeki toplumsal yapının dedelik, ağalık, şeyhlik, aşiretçilik benzeri oluşumların, yarı feodal yapının ilerlemeye engel teşkil etmesidir.

Günümüzde feodal yapı oldukça zayıflamış, aşirete bağlılık anlayışı aşınmış, şehirleşme ile birlikte daha bireyci ve küçük yapılar filizlenmeye başlamıştır. Cemaat ve karşılıklı bağımlılık duygusunun azalması ile boşalan alana, kentli nüfus grupları, derneklerin sendikaların, sivil kuruluşların olduğu yapılar yerleşmeye başlamıştır. Artık cemaat bilincinin yerini yurttaş bilinci almaya başlamıştır. Cemaat içi haklar ve cemaate karşı sorumluluklar, devlete karşı hak ve sorumluluklara dönüşmüştür. Geçmişte hukuki meseleler "dedeler" tarafından çözülürken bugün bağımsız mahkemelerde haklar aranmaktadır. Fakat ilin yoksulluk ile sınırı değişmemiştir. *Tunceli'de yoksulluktan daha riskli olan yoksulluk kültürü ortaya çıkmıştır.*

85

Türkiye'nin birçok yerinde yoksulluk yaşanmaktadır. Hatta yoksulluk büyük şehirlerde daha yoğun olmak üzere suç üreten bir yapıya dönüşmüştür. Fakat Tunceli'de yoksulluk sürdürülen bir yapıya dönüşmüştür. **Yani kronik bir yoksulluk hâkimdir.** İlde yoksulluğu daha geniş kitlelerde yaygındır. Kökeni çok daha karmaşıktır. Hayat pahalılığının frekansı yüksektir. Türkdoğan eserinde; yoksullukla, yoksulluk kültürü arasında farklılıkları belirtirken "yoksulluk insanların aç yatıp aç kalkmaları olduğu halde yoksulluk kültürü ekonomik, toplumsal ve psikolojik açıdan bir takım özellikleri bulunan bir oluşumdur. Bir toplumda yoksulluğu yenmek kolay olduğu halde, yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmak son derece güçtür. Çünkü yoksulluk kültürü toplumun tarihsel gelişimi ve kültürel değerleri ile bağlantılı bir ilişkiler sistemidir" (Türkdoğan, 2002: 12).

Yukarıdaki yaklaşıma ek olarak Tunceli ili için bir de coğrafi faktörlerin eklendiği bir yoksulluk kültürü yapısı hâkimdir, yargısına rahatlıkla ulaşılabilir. O yüzden ki Türkdoğan, bölgede yaptığı daha eski tarihli, bazı saha etüdü çalışma ve gözlemlerinden sonra, bölgeyi bilen, aşiret sosyolojisi, aşiret antropolojisi ve benzeri programlardan haberdar öğretmenlerin görevlendirilmesini istemiştir ve bölge üniversitelerinde de sosyoloji, antropoloji ve etnoloji bölümlerinin kurulmasını, yoğunluk kazanması gerektiğini belirtmiştir (Türkdoğan, 1997: 89).

Karpat'ın yoksulluğu ve yoksulluk kültürü ayırımını yaptığı ve ülkemizde yoksulluğun bulunduğu fakat yoksulluk kültürünün bulunmadığı (Karpat K., 1976, sh. 24) şeklindeki tespitine istisna teşkil eden illerden birisi Tunceli'dir. Karpat'ın yaklaşımına delil gösterdiği;

*boşanma seviyesi,

*şiddet,

*tecrit şartları,

*yabancılaşma,

*ırk-mezhep inanç ayırımı,

*gangsterlik,

*cinsi serbestlik

*şehir gerillalığı benzeri ölçütlerin bazılarının örneklerine, kolaylıkla rastlanır. Gangsterlik cinsi serbestlik vb. örnekler ise sınırlıdır.

Tunceli oldukça karmaşık bir göç aktivitesine sahiptir. Bir yandan nüfusa istihdam oluşturulamadığı için yurt içi ve yurt dışına yönelimler olmaktadır. Doğu bölgelerinde sınırlı olan iş olanaklarından faydalanamayan faal nüfus, iş olanaklarının görece fazla olduğu, daha gelişmiş bölgelere ya da büyük kentlere göç etmektedir. Öte taraftan hala kırsal alandan yakın büyük şehirlere doğru (Elazığ, Malatya) kentlere doğru olan nüfus hareketi devam etmektedir. Son 30 yılda bu göçlere güvenlik nedeni ile olan göçler de eklenmiştir. Köylerin boşalması, terör tehdidi, can güvenliği farklı bir göç dalgasına sebep teşkil etmektedir.

Türkiye'nin son 20 yılına damgasını vuran hızlı sanayileşme ve buna bağlı hızlı kentleşme sürecinde, ilde tüketimde bir canlanma olmuş, fakat bunu devam ettirecek üretimde bir canlanma meydana gelmemiştir. Özellikle imalat sanayiinde gerçekleşen büyüme öteki bölgelerin çok altında kalmıştır. Bölgeler arasında ortaya çıkan bu mekânsal eşitsizlik, bireyler arasında gelir dağılımı adaletsizliğini körüklemiştir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunan büyük şehirlerden, Gaziantep dışında hiç birisi kendisinden küçük yerleşim birimlerini etkileyecek birer bölgesel merkez durumuna gelememiştir. Elazığ, Malatya, Van, Erzurum ve Şanlıurfa gibi büyük şehirlerin, fonksiyonel etki sahaları, adeta il sınırları aşamazken, Tunceli kendi ilçelerine dahi, ticaret ve hizmet fonksiyonları açısından yetmemektedir. İlin katma değer oluşturmakta sınırlı kalması, diğer şehir kasaba ve köyleri ekonomik açıdan Elazığ'a bağımlı hale getirmektedir. Tunceli fonksiyonları itibari ile kırsal ve kentsel toprakları etkileyebilecek bir işlev oluşturamamaktadır. Bununla birlikte komşu illerde de benzer iktisadi yapı olduğundan Tunceli'ye komşularından da ek bir sermaye akışı olmamaktadır. Malatya'nın GSYH'den aldığı pay ‰ 7,5 Elazığ'ın ‰ 6' gibi çok düşük değerlerdedir. GSYH'den aldığı pay ‰ 1'in altında olan Tunceli, Türkiye'nin ve

bölgenin GSYH'deki payı en düşük olan ilidir. Doğal olarak bu da işsizlik ve yoksulluğa katalizör etkisi yapan önemli bir unsurdur.

Tunceli'de problem oluşturan nüfustan çok istihdamdır. Okullaşma oranı, nüfus başına düşen tabip, diş tabibi ve eczane, kişi başına tüketilen elektrik, içme suyu, kullanılan kredi, otomobil sayısı, sanayi istihdamı, tarımsal üretim ve verim, kadın istihdamı, ücretli işçilik, sanayide üretilen katma değer, kırsal yerleşmelerde asfalt yol oranı, kişi başına düşen kontör miktarı, faks sayısı vb. tüm gelişmişlik göstergelerinde son sıraları almaktadırlar. Son sırayı almanın yanında ülke ortalamalarının birkaç katalında değerlere sahiptirler. Bu nedenle diğer yoksul bölgelerin yoksulluk düzeylerine göre daha derin bir yoksulluğun kuşatılmışlığı içindedirler.

Tunceli neden daha fazla yoksul? Tunceli'nin yoksulluğu daha derin yaşamasının altında farklı sebepler yatmaktadır. Her ne kadar merkezinde insanın olduğu denklemleri belirli kümelere ayırmak gruplamak çok zor olsa da, ilin yoksulluğunda geri kalmışlığında, genel çerçevede bazı unsurlar daha belirgin olarak kendisini hissettirir. Bunlar;

1- Tarihi Faktörler

2- Doğal Çevre Faktörleri

3- Sosyal Yapı

4- Yönetim Politikaları

olarak kategorize edilebilir. Bu kategorik sınıfların her birisi yoksulluğun oluşumunda, derinleşmesinde ve kültür şekline dönüşmesinde tek tek ve/veya toplu olarak pay sahibidir.

Kronik Yoksulluğun Kökeni: Tarihi Faktörler

Bir toplumun karakterleri sorunları, yapısı uzun bir tarihi gelişmenin sonucudur. Buna hiç şüphe yok. Doğudaki yerleşim birimlerinde ikamet eden nüfusun da, bu kuralın kapsamı içinde olacağı aşikardır (İnalçık H., 1997 sh.65). Doğunun derin yoksulluk probleminin de kökeninde, tarihten günümüze kadar uzanan bazı siyasal ve sosyal unsurların etkisi oldukça önemlidir.

Türkiye'nin doğu bölgeleri paleolitikten günümüze daima kaosun adresi olmuştur. İlkel toplumların izlerine sıkça rastlanan bölgede yaşanan çekişme ve rekabette eski olmaktadır. Medeniyetin merkezinin Ortadoğu olduğu düşünülürse, insanlık çekişmeleri tarihinin bölgede daha eski olduğu fikri olağan kabul edilebilir. Basra'dan, Fırat ve Dicle su yollarını izleyerek kuzeye doğru ilerleyen insanlık ilk olarak Türkiye'nin doğusuna yerleşmiştir. Bu dönemden itibaren Tunceli'nin yüksek dağ sıraları ve uzun nehirleri sınır oluşturmuştur. Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt, Fırat Nehri boyunca mücadelenin ilerini taşıyan kaleleri ile ünlüdür. İnsanların eşyaları, kendilerine mal edinmeye başladıklarından sonra mücadeleler olmuş, kavgalar çıkmış ve zenginlik yoksulluk kavramı insanlar arasında ifade edilmeye başlanmıştır. İl tarihinde dönemler boyunca uzun süreli refah

toplumları meydana gelmemiştir. *Dini, etnik, idari, kültürel mücadele alanı olarak belirlemiştir.* Yani Tunceli'ye miras kalan bir refah payı bulunmamaktadır.

Doğu illerimizin gerçek tarihi yazılamamıştır dense de (İnalçık, 1997: 65), genel karakterlerini ortaya koyacak bilgiler, veriler, bazı sonuçları ortaya koymaktadır. İlk olarak Selçuklu döneminde azalan çatışmalar olumlu etkilerini göstermiş bu döneme ait camiler, kaleler, hastaneler, eğitim kurumları, mimari eserler yaygınlaşmıştır. Tunceli Selçuklu döneminde, her bakımdan bolluğun ve ekonomik rahatlığın fazla olduğu bir bölge olmuştur. Çin'den Akdeniz'e uzanan dönemin "transcontinental" yolların kavşağında yer alan ilde, Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt ilçelerinde, ticaretin hızla geliştiği buna bağlı bir hizmet sektörünün oluştuğu büyük hanların çarşıların geliştiği dönem, Haçlı Savaşları ve Moğol istilaları ile neticelenir. Böylece halk günümüze kadar kesintisiz süren yoksulluk ve sefaletle yüz yüze kalır. 11.yüzyıldan 14. yüzyıla kadar Türkiye'nin doğusunda nüfus ve siyasi bakımdan yavaş yavaş gelişen, bölgeye damgasını vuran bir Türkmen kültürü oluşmuştur (İnalçık, 1997: 67).

Tunceli'nin günümüze kadar gelen inanç farklılığının kökleri bu dönemde atılmıştır. Osmanlı, dini yozlaştırmaya yönelik gördüğü bu hareketi ortadan kaldırmak için uzun bir mücadele vermiştir. Hatta ülkenin bu bölgesindeki her türlü hareket, iç düşman endişesi ile sert askeri tedbirlerle önlenmiştir. *Tunceli'de kronik yoksulluğun ilk etkeni, 15. Yüzyıldan günümüze kadar sürdürülen İnanç çatışmalarının, yoksulluğu ve göçü tetiklemesidir.* Tunceli'de tımar sistemi yoluyla dağıtılan arazi miktarı fazla olmamasına rağmen, bölgedeki sosyal yapının buna uygun olmasından dolayı Aşiret ve ağalık gibi müesseseler yoluyla zenginleşen toprak sahiplerinin yanında, yoksullaşan ve mülksüzleşen "Maraba" yoksul kitle hızla artmaya başladı. *İlde kronik yoksulluğun tarihi etkenlerinden ikincisi de Aşiret-Ağa vb. sosyal örgütlenme biçimleridir.*

Ermenilerin terör ve kargaşa ortamına alet olmaları nedeni ile göç ettirilmeleri sonrasında Tunceli'de toprak dağılımında güçlünün nüfuzu veya zoru yoluyla topraklara sahip çıkması, gibi adaletsiz gelişmelerle yeni zenginler ve yoksullar oluşturmuştur. *Kronik yoksulluğun tarihi etkenlerinden üçüncüsünü, Ermeni tehciri ve sonrasında yaşanan süreç meydana getirmiştir.*

Doğal Çevre Faktörleri: Yoksulluğun Derin Boyutu

Tunceli'de topografik şartlar, İklim, Bitki örtüsü, Hidrografik unsurlar; bölgede geçim kaynaklarını, nüfusu, yerleşmeyi, ulaşımı, işgücünü, Sermaye çekiciliğini, göçleri ve tabi terörü olumlu veya olumsuz şekilde etkilemektedir.

Tunceli, yüksek ve engebeli reliefi ile arazi kullanımını sınırlayan iktisadi faaliyetleri ise zora sokan bir etkiye sahiptir. Tunceli yaylalarında göçebe hayvancılık yapan Şavak vb. aşiretler faydalanmaktadır. Kış Aylarını Tunceli'de geçiren aşiretler, yaz aylarında Erzincan ve Erzurum yaylalarına göç etmektedirler. Bu göç, günümüzde Türkiye'nin en büyük dönemlik göçünü meydana getirir (son zamanlarda terör olayları ve güven ortamının bozulması, yayla yasakları bunu azaltmış veya kesintiye uğratmıştır). "davaracı" aşiretler geçmişte geçim sıkıntısını yoksulluk düzeyinde hissetmezken, bugün otlakların

veriminin azalması, nüfusun artması, canlı hayvan ithali, entegre et tesisleri, mandıralar, entansif ahırlar, şehir hayatının çekiciliği, çocukların eğitim ihtiyacı gibi nedenlerden dolayı, kentlere yerleşmektedir.

Hayvancılıktan istediği verimi alamayan hayvancılıkla geçinen nüfus büyük bir yoksulluk içindedir. 2002 ve 2003 yılında Fırat üniversitesinde Şavak aşiretleri üzerine yapılan farklı konulardaki lisans tezlerinde çıkan sonuç; göçerlerin artık hayvancılık yapmak istemedikleri, fakat başka bir iş ellerinden gelmediği için bunu yaptıkları şeklindeki beyanlarıdır. Özellikle mandıralar, entegre et tesisleri, canlı hayvan ve et ithalleri, göçebe hayvancılık yapan aşiretleri zor durumda bırakmaktadır.

Yükselti ve buna bağlı iklim şartları ulaşımı da etkilemektedir. Kış aylarında bir çok kırsal yerleşim birimi dünya ile hiç ilişki kuramaz veya çok zor şartlarda ilişki kurar. Tunceli'nin yüksek dağları, ulaşım maliyeti artırıcı bir faktör olarak hayat pahalılığına etki eder. Tunceli'nin depresyonları, havzaları ve alçak plato sahaları, bitkisel üretimin yapıldığı alanlardır. Fakat yaşam tarzını tarıma endekslemiş bitkisel üretim yapan nüfusun yoksulluk açısından özellikleri, göçebe hayvancılık yapanlardan farklı değildir. Toprak artık doyurmamaktadır. Tunceli'de Toroslar'ın güneye bakan yönleri oldukça fazla yağış aldığı için, dağ etekleri zirai faaliyetin en fazla görüldüğü alanlardır. Türkiye'nin en güzel üzümünün yetiştiği bağlar bu alandadır. Aynı zamanda yağışın fazla olması bölgenin diğer bölümlerine görece kuraklığın azalması, hayvancılık için uygun şartlar meydana getirdiğinden (Yücel, 1987: 109), Hayvancılık yapmaktadırlar. Lakin yapılan hayvancılığın ekonomik değeri geçimlik düzeyinin çok altındadır.

Bilinçsizce (tabi bu yine hayat pahalılığını azaltmak için yapılmaktadır) tahrip edilen orman örtüsünün yenilenmesi iklimin sertliği nedeniyle çok zor olmaktadır. Doğal durumun bozulması ekolojik dengeyi ve yaban hayatını da etkilemiştir. İl'de kış aylarında görülen kar yağışları kırsal kesimi yol, su, elektrik açısından zor durumda bırakmaktadır. Eğitim soğuk tatilleri nedeni ile aksamaktadır. Taşınmalı sistemle öğrencileri okula getirmek zorlaşmaktadır.

Sosyal Yapı: Yoksulluğun Özneleri

Tunceli'ye has sosyal karakterler, yoksulluk üretmektedir. Nüfus yapısı, göçler, kır-kent ilişkileri, aile büyüklükleri, sosyal sınıflar ve toprak bölüşümü vb. unsurlar insanların yoksulluk düzeylerini etkilemektedir. Sosyal yapıdaki bazı özelliklere yukarıdaki paragraflarda değinilmeye çalışılmıştır. Farklı bazı boyutları da aşağıda örneklerle açıklanacaktır.

Az gelişmiş ve/veya geri kalmış ülkelerdeki toplumsal eşitsizliklerin büyüklüğü aynı zamanda, ekilen toprakların geniş bir kısmının az sayıda olan büyük mülk sahiplerinin elinde bulunmasından ileri gelmektedir (Lacosta, 1996: 19). Bu kadar önem addedilen toprak bölüşümü ülkeler arasındaki kategorik ayrımı belirlediğine göre, bölgeler arasındaki kategorik ayırmada daha net belirgin bir yapının çözümlenmesinde yardımcı olabilir. Tunceli'nin önemli bir karakteri toprağı fazla olanın nüfus miktarı az, toprağı az olan nüfusun fazla olması ile yakından alakalıdır. Böylece bir kast oluşumu meydana gelir. Sınıflardan birini

feodal veya yarı feodal toprak ağaları meydana getirirken, ikinci bir tabakada ve sayıca fazla olan, bölgeye özgü “maraba” kastı oluşur. Toprağın sahibi, ağa veya aşiret lideridir. Ağanın emrettiği şekilde toprak işlenir bölüşüm yine onun istediği şekilde olur. Marabanın hakkı ağanın öngördüğü kadardır. Bölgede toprak ekstansif şartlarda işletilmektedir. *Nüfus, enerji olarak kullanıldığı için maliyet daha düşük fakat birim alandan alınan verimde doğal olarak daha düşüktür.* Son yıllarda artan nüfus ve azalan gelirler bu sistem üzerinde etkili olmuş ve sistem aşınmaya başlamıştır.

Günümüzde Tunceli ilinde köylülüğün çözülüşünün, kentlerin farklı sorunlarla karşılaşmasının en önemli sebebi nüfus artışı ve göçlerdir. Üst paragrafta bahsedilen sistemin bozulması ve yozlaşması üzerine göç başlamıştır. Tarımsal yapıdaki değişim, üretim yöntemlerindeki farklılaşma, arazilerin verimindeki düşüşler, reel ücretler üzerindeki aşınma, kırsal potansiyelin kullanılmaması, kırsal yokluğu yaşayanları göçe zorlamış ve kırsal yoksullar kentli yoksullara evrilmişlerdir. Altan'ın (1994) söylediğinin aksine, kapitalizmin köylerine uğradığını zanneden, fakat yıllardır maraba yaşayan yoksul halk, kent hayatına henüz entegre olamadığından, kentin daha acımasız koşulları altında yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Tunceli’de ve yoğunluklu olarak kırsal kesimde, yaklaşık 40 yıldır devam eden terör hareketleri ve buna karşı alınan askeri tedbirler, zaten topraktan ümidini kesmiş olan köylüyü şehirlere itmiştir. Güvensiz ortam, köy yakmalar, köy boşaltmalar, silahlı çatışmalar doğal olarak bu aktiviteyi meydana getirmiştir. Kiralar artmış, yiyecek ve giyeceğe artan talep, fiyatları artırmış yoksulluk düzeyini daha da yukarı itmiştir. Coğrafi şartlar ve iktisadi gelişmeler, *doğu köylüsüne köyünde yaşama hakkı tanımamıştır.* Altan çalışmasında, Türkiye’de faal nüfustaki tarımda çalışanların oranını %35 olduğu, tarımdan sanayiye kaynak aktarılması ve 15-20 milyon kadar insanın kırsal alandan şehirlere gelmesi gerektiği ifade etse de (Altan, 2001: 150). Semt pazarları yoksulların sadece kendilerinin ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlere dönüşmüştür (Can, 2002: 195). Şehirlerde çalışacakları fabrikalar kapanmıştır. Sanayi tesisleri krizin geçmesini, yatırımcılarda, yatırımların faizlerden daha çok gelir getirmesini beklemektedir. Bu durum şehre göç edenleri kırdan yaşar gibi yaşamaya itmiştir.

Tunceli, son 10 yıllık dönemde şehirli nüfus artış hızı yüksek olsa da, hala nüfuslarının büyük bir bölümü kırsal kesimde yaşamaktadır. 2014 yılı nüfus sayımına göre Tunceli ili nüfusunun % 62,5’i (53,388kişi) şehirlerde yaşamaya başlamıştır. ***Fakat bu rakamlar bir sahte kentleşme örneğidir.*** Çünkü İlde kentsel nüfusu belirleyen ölçütün idari merkez olma kurgusu üzerine oturması, Nüfusu 1283 olan Pülümür’ü şehir göstermektedir. Oysa Şehirsel karakterler Tunceli’de dahi sınırlı olarak ölçülmektedir. Aslında bu şu tespiti de beraberinde getirir. ***Tunceli İlinde ağırlıklı ve yoğunluklu olarak kırsal yoksulluk yaşanmaktadır.*** Kentlileş(e)memiş bir topluluk kentsel değerlere ve kentsel yaşam tarzına entegre olamamış bir toplum yapısı türemiş olacaktır.

Kısaca kentsiz bir kentleşme meydana gelecektir (Bookchin, 1999: 10). Kentlerin içinde bulunduğu bu bunalıma değinen Bookchin kentleşmeyi hem kırsal kesim

için hem de kent için bir kanser hücresi gibi betimlemektedir. Bu tarz kentleşme tarzında, kent ile kırsalın çatışması yerini kent-kentleşme çatışmasına bırakır. (Bookchin, 1999: 11). Kırsal alandan çıkan yoksullar, önce kendi şehirlerine arkasından da yakın olan Adana, Mersin, Antalya gibi şehirlere veya İstanbul'a göç etmektedirler. Türkiye'deki büyük şehirlerin 1980 den önce yaşadıkları fenomen ile, doğu şehirleri ancak 1990'lı yıllardan sonra yakalandıkları hızlı göç ile tanışmışlardır. Apartmanlaşma kentli orta sınıfın ortaya çıkışında ve refah düzeyini arttırmalarında araçlarından birisi olarak tanımlansa da (Işık ve Diğ., 2002: 103), *Tunceli'de apartmanlaşma daha çok yoksul sınıfın, kente entegre olma çabasının göstergesidir*. Şehrin kenar mahallelerinde veya dışında yapılan toplu konutlarda ve gecekondularda *kiralama* yoluyla oturan yoksul kesim, köydeki enformel ilişkilerini devam ettirme eğilimindedir. Şehre uzak olan böyle mekanlar ise bu tarz yaşam için avantaj sağlamaktadır.

Sosyal açıdan yoksulluğa neden olan bir diğer önemli konu Tunceli'de toprak dağılımı ve arazi mülkiyeti ile ilişkilidir. Mülksüzler ile Mülkiyet arasındaki, Touraine'in deyimiyile "eski toplumsal sınıflar" ile alakalıdır (Touraine:, 1974: 14). Nitekim kırsal toplumların tanımlayıcı ilkesi meslekten çok mülkiyettir. Bu nedenle kırsal sınıf yapısını oluşturan iş bölümünden çok mülkiyet ilişkilerinin örgütlenmesidir (Urry, 1999: 113).

Tunceli'de 1980'li yıllarda faal nüfusun %55 civarında bir bölümünün tarımda çalıştığı saptanmıştır. Bu oran, 2010'lu yıllarda %45-50'lere kadar düşse de görece yüksek düzeyini korumaktadır. Bu nedenle tarım kesiminin gelirindeki reel gelişmeler toplumdaki alt gelir gruplarına ilişkin değişimleri belirlemede önem taşımaktadır. Ekonomik gelişmeyle beraber tarım kesiminin payının düşmesi pek tabii beklenen bir sonuçtur. Tarımın milli gelirdeki payının düşmesi bu kesimde yaşayan nüfusun azalmasıyla beraber seyretmektedir. Fakat Tunceli'de tarımın milli gelirdeki nisbi payı önemli ölçüde düşmesine rağmen, halen tarımda yaşayan nüfus veya istihdam oranı çok yüksek düzeydedir. Tunceli'de tarım kesiminde işsizlik veya eksik istihdam oranının çok yüksek olduğu bilinmektedir.

Tunceli'de arazilerin %80'i 10 dekardan az toprağa sahip nüfusun elindedir. Tunceli'de, rantabl olmaktan uzak, arazi daha fazla bölünmüş ve arazi sahibi olan nüfus daha fazladır. Fakat arazilerin küçüklüğü, iklim, sulama probleminin olması, birim alandan alınan verimin düşüklüğü, Gübre traktör, akaryakıt fiyatlarının çok yüksek olması arazi sahipliğini anlamlı kılmamaktadır.

Görüldüğü gibi tarım toprakları, az sayıda çiftçi tarafından işlenirken, bu durum gelir dağılımını daha da bozmuştur. Ayrıca tarımda yoksulluk düzeyinin de oldukça yüksek seviyede olmasına neden olmaktadır. Yoksulluk ile ilgili bir araştırmada, asgari ücret geliri altında gelir elde edenler yoksul olduğu kabul edilmiştir. Tunceli'de nüfusun %68,7'si tarım kesiminde istihdam edilmektedir. Gelirleri ise asgari ücretin altındadır. Bu durum gelir dağılımının tarım kesimi aleyhine gelişen durumunu ortaya koymaktadır.

Bu durum gelir dağılımının neden bu kadar hızlı tarım kesimi aleyhine geliştiğini önemli ölçüde açıklar. Ülkemizde gelir dağılımının tarım kesimi aleyhine olan

durumu, tarım kesiminin kendi içindeki yapısına bakıldığında bu durumun daha da kötü olduğu görülecektir. Tedbir alınmaz ise Tunceli ilinde arazilerin yarısı nadasa bırakılırken, oran daha da artacak görünmektedir. Tunceli ili mikro arazi kullanım haritası incelendiğinde tarımsal arazinin % 65-70'inin işlenmemiş tarım arazilerine karşılık geldiği tespit edilir. Yani sadece tarımdan elde ettikleri gelirle yaşamlarını sürdüren kesim kesinlikle yoksullukla karşı karşıyadır. Bu da Tunceli ilinin fazlaca olan kırsal nüfusunun yoksul olduğunu net bir şekilde ortaya koyar.

Sosyolojik nitelik taşıyan tezlerin yoksulluk sorunu açısından önemi, yoksullara yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi aşamasında göz önünde bulundurulması gereken değişkenler hakkında bütüncül bir kavrayış sağlamalarıdır. Dolayısıyla sorunun, salt devlet etkinliği ile üstesinden gelinebilecek bir çerçeveden taşıdığı ileri sürülebilir. Toplumsal bütünleşme sorunun kaynağındaki 'sivil' etki, kentsel yoksulluğun 'etnik ayrımcılık' boyutunda daha görünür hale gelmektedir (Bıçkı 2013:145).

Yönetmel Politikalar: Yoksulluğun Sürdürülmesi

İdari faktörler olgusu içerisinde, Tunceli'nin yoksulluğunun geri kalmışlığının arka planında devletin yapması gereken fakat yap(a)madığı unsurlar ele alınmıştır. Çünkü devlet, iyiye ve kötüye gidişin mimarı olabilmektedir. Bugün ilde binlerce yıldır hâkim olan yoksulluk hala devam ediyor, hatta daha da ağırlaşıyorsa bundan yönetim erkini elinde bulunduranlar mutlaka sorumludur. Devlet Tunceli'nin yoksulluğunu, *sürdürülen yoksulluk* haline getirmiştir. İlin geri kalmışlığında önemli unsurlardan birisi devletin uyguladığı/uygulayamadığı politikalar olarak kendisini göstermektedir. Aslında yoksulluğun üretiminde farklı faktörler öne çıksa da yönetim kaynaklı uygulamalar, hem bölge insanının zihninde hem de sosyolojik çözümlemelerde daha çok eleştiri almakta ve sorumlu görülmektedir. Bu da doğaldır. Çünkü idare tedbirin merkezi olmakta ve doğa ile insanın birlikte sorumlu olduğu yoksulluk yükünü omuzlamak zorundadır. Çözüm mekanizmasıdır. Kalkınma planlarında belirtilen ama asla giderilemeyen gelir dağılımı adaletsizliği bunun bir numaralı sebebidir.

Devletin Tunceli ilinde pratikte daha az ilgi göstermesinin önemli göstergelerinden birisi eğitim sektörüdür. Türkiye'de okuma yazma bilenlerin oranı %80'lerin üzerindedir. Bu oran Marmara Bölgesi'nde Türkiye ortalamasının üstüne çıkarak %89'lara ulaşmaktadır. *Birçok gösterge gibi okur-yazarlık oranı da batıdan doğuya doğru düşmektedir.* Tunceli'de oran %60'lar düzeyine iner. Zorunlu olan ilköğretim bölgede iyi uygulanamamıştır. Bölgedeki aşiretçi yapı ve kadınların statüsünün oturmamış olması, özellikle kırsal kesimde bu yapının daha rijit bir şekilde işlemesi, Okuma yazma bilmeyenlerin oranının düşmesini engeller. Fakat bu istatistikler kent ortamlarında yapılmış olsa, Tunceli'de okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 20'lerin altına düşecektir.

Özellikle kırsal kesimde yaşayan ailelerin birçoğunun ücretleri geçimlilik düzeyinin altında olduğundan çocuklarını okula gönderememektedirler. Ayrıca Bölgede, ilköğretimin üstündeki okullar birçok yerleşim biriminde yoktur. Oniki yıllık zorunlu eğitime geçiş yapmak adına Bölgede başlatılan taşınabilir eğitim ve

yatılı ilköğretim bölge okulları istenilen düzende ve seviyede olmamıştır. Veliler çocuklarını okula göndermek isteseler bile liseler, il merkezlerinden küçük birimlerde yoktur veya ihtiyaca cevap vermemektedir.

Tablo 45: Türkiye’de ve Seçilmiş Bölgelere Göre Okur-Yazarlık Durumu (2012)

	TÜRKİYE	MARMARA	D. ANADOLU	TUNCELİ
Okuma yazma bilmeyen	19,5	11,82	39,55	31,82
Okuma yazma bilen	80,46	88,16	60,42	68,16
Okuma yazma bilenlerin dağılımı (%)				
İlkokul	71,5	67,64	75,48	73,79
Ortaokul	11,66	12,91	11,28	11,65
Ortaokul dengi meslek okulu	0,06	0,06	0,04	0,04
Lise	8,85	10,21	7,97	8,68
Lise dengi meslek okulu	3,19	3,48	2,05	2,54
Yüksekokul ve fakülte mezunu	4,72	5,66	3,17	3,33

Kaynak: DPT 2012

Tunceli’de okul öncesi eğitim yok gibidir. Nitekim Okul öncesi eğitimde öğrenci başına düşen öğretmen sayısı bakımından, Türkiye ortalaması 170 civarındadır. Bu oran Marmara Bölgesinde Türkiye ortalamalarının iki kat üstünde, Doğu Anadolu Bölgesi’nde iki kat altındadır. Yani Marmara bölgesi okul öncesi eğitimde 4 kat ileridedir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi ilköğretim düzeyinde Türkiye ortalamalarının biraz üzerinde olan bölgede, Mesleki ve teknik ortaokullar düzeyinde öğretmen açığı fazladır. İlköğretimin orta bölümü ve lisedeki öğrenci başına düşen öğretmen sayısında, Türkiye ortalamalarına yaklaşmak ilk etapta anlamlı gelse de yanıltıcıdır.

Tablo 46: Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (1995)

EĞİTİM KADEMELERİ	TÜRKİYE	MARMARA	D. ANADOLU	TUNCELİ
Okul öncesi öğretim				
Okul	5169	1326	291	347
Öğretmen	871	421	26	21
Öğrenci	148088	41088	8153	7437
Öğretmene düşen	170	98	313	354
İlkokul				
Okul	48429	5748	5822	7368
Öğretmen	233073	49521	17111	20785
Öğrenci	6466648	1492809	695953	617189
Öğretmene düşen	28	30	40	30
Ortaokul				
Okul	7993	1753	582	742
Öğretmen	61433	14226	3287	4053
Öğrenci	2318915	651833	156868	164941
Öğretmene düşen	38	43	47	41
Mesleki ve Teknik Ortaokul				
Okul	904	151	50	88
Öğretmen	351	64	18	25
Öğrenci	356071	72626	22836	29440
Öğretmene düşen	1014	1135	1268	1178

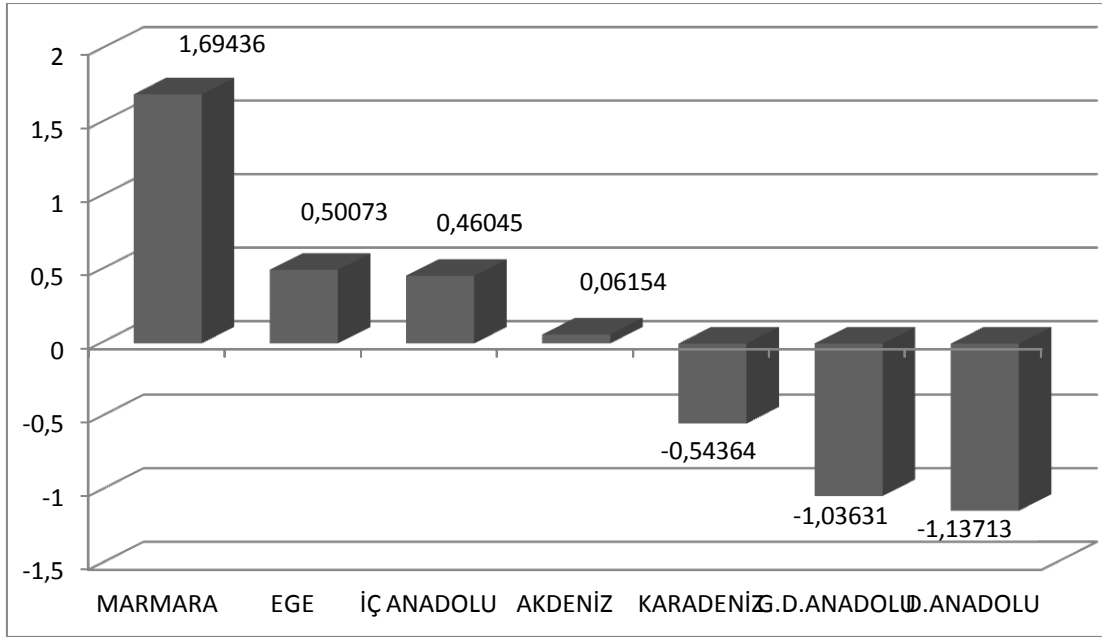

Lise-Mesleki ve Teknik Lise				
Okul	4713	1024	275	421
Öğretmen	131572	32706	5618	8418
Öğrenci	2050565	559365	115398	64764
Öğretmene düşen	16	22	20	19

Kaynak: DPT 1996

İdarece bilinen, projeler üretilen, tedbirler alınan fakat bir türlü önüne geçilemeyen diğer bir unsur bölgelerarası gelişmişlik farkıdır. 1960'lı yıllarda başlayan planlı kalkınma dönemi ile birlikte 1968 yılı program kararnamesinde 22 il Doğu Anadolu Bölgesi olarak belirlenmiş ve her türlü yatırımlarda indirim uygulaması kararlaştırılmıştır. Bunu sağlamak için 1971 yılında DPT bünyesinde Kalkınmada öncelikli Yörelere ve Bölgesel kalkınma Genel Müdürlüğü; 1989 yılında da Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Bölge kalkınma İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Fakat bu kuruluşların maddi güçsüzlüğü, eşgüdüm problemi ve yetki kargaşası gibi nedenlerle istenilen verimde çalışmalar ortaya koyamamışlardır.

Grafik 3: Türkiye'de Bölgelerin Gelişmişlik Seviyeleri (1996)

Kaynak: DPT 2012

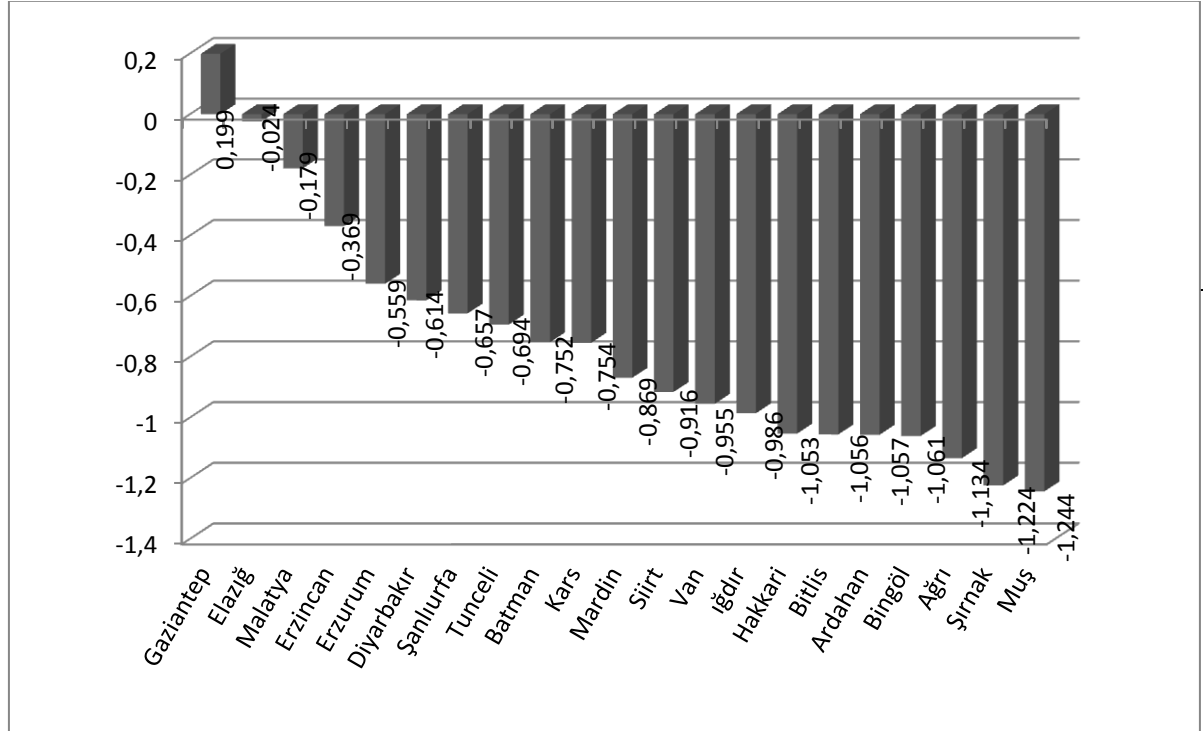
Yapılan plan ve projeler hayata geçirilmeyince yukarıdaki tablo ortaya çıkmıştır. Gini katsayısını göre yapılan bölgesel gelişmişlik değerlendirmesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin son iki sırayı alması şaşırtıcı olmamalıdır. Grafik 3'te görüldüğü üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun gelişmişlik katsayıları -1,03 ve -1,13'tür. Karadeniz Bölgesi'nin de katsayısı negatiftir.

Ama -054 olan katsayının anlamı Karadeniz Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine göre 2 kat gelişmiş demektir. Doğunun yoksulluğunun tüm teknik imkânlarla rağmen devlet tarafından derinleştirilmesi işte budur. Doğu bölgeleri ile Marmara Bölgesi arasında tam 8 kat gelişmişlik farkı vardır. Bunu Kocaeli ile Tunceli arasında düşündüğünüzde fark yaklaşık 20 kata çıkmaktadır. (1999'da

depremden önce Kocaeli'nde kişi başına düşen milli gelir 7200 \$'ın üzerinde iken, miktar Tunceli'de ancak 400 \$ civarındadır). Bu nedenle Tunceli gibi illerin yoksulluğu daha derindir.

Türkiye'nin doğusunda yer alan şehirlerin de gelişmişlik düzeylerine bakıldığında; ilginç sonuçlara varılabilir. 2000 nüfus sayımına göre Türkiye'nin en büyük 6. şehri Gaziantep, 10. şehri Diyarbakır, 14. şehri Malatya, 16. şehri Erzurum, 19. şehri, Van ve 21. şehri Elazığ'dır. Kabaca ilk 20'de en kalabalık beş şehri bulunan Doğu bölgelerinde, gelişmişlik düzeyi bakımından aynı durumun tam tersi görülür. Gelişme olarak Gaziantep Elazığ ve Malatya 3.grupta yer alırken, Tunceli 5 grupta yer alır. Nüfus ile gelişmişlik arasındaki bu ters orantı, Tunceli'nin büyük sorunların olduğunun ipucunu verir. Yani Yoksulluğun tüm bileşenleri iş başında demektir. Tunceli için ilçe bazında yapılan değerlendirmede Türkiye'nin 379. gelişmiş ilçe merkezidir.

Grafik 4: Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da Bulunan İllerin Gelişmişlik Seviyeleri (1996)

Kaynak: DPT 1996

Gelişmişlik seviyelerine ilçe bazında bakıldığında da benzer bir durumla karşılaşsınız. Tunceli'nin ilçe merkezlerinin son 100 dilimi içindedir (750-850 arası). Devletin son zamanlarda sergilediği ihracat artışı, yüksek faiz yükü yatırımların azalması, enflasyon gibi sonuçlara yol açan ekonomi politikaları, Doğudaki halkı fakirleştiren diğer bir etmendir. Uygulanan politikalar tarım ve hizmet sektöründe çalışanların yükünü ağırlaştırmakta fakirleştirmektedir. Tunceli halkının yaklaşık %90'ı bu iki sektörde istihdam edilmektedir..

Bu fazla da ancak TL'nin reel deęerinin dűşürölmesiyle saęlanmıřtır. Artan faiz ve TL cinsinden ithal girdi maliyetlerindeki yűkseliř, reel olarak űcretlerin dűşürölmesiyle telafi edilmiřtir (Kirmanoęlu, 1994, sh.86). űcretli kesimin aleyhine geręekleřen gelir daęılımındaki durum, önemli ölçüde tarım kesiminde yařayanlar içinde ortaya çıkmıřtır.

Tunceli'nin yoksullařmasında devletin payını gűsteren çok farklı istatistiklere ulařmak műmkündür. Ařaęıdaki tabloda Tűrkiye'nin farklı ű bűlgesinden seçilmiř istatistiksel bilgiler yer almaktadır. Bu ű ilin seçilmiř olmasının ortak paydası her űünün de kalkınmada öncelikli iller olmasıdır. Balıkesir Marmara Bűlgesi'nin gűrece az geliřmiř űehirlerinden birisidir. Doęu ve Gűneydoęu Anadolu bűlgelerindeki derin yoksulluęu anlamak için, Marmara'nın az geliřmiř bir ili ile karřılařtırmak yeterli fikri vermektedir.

Balıkesir űehrinin hemen hemen karayolu ulařım sisteminin hepsi asfalt ve parke yollardan oluřmaktadır. Ayrıca Balıkesir ilinin asfalt olan kűy yollarının miktarı űehrin yollarının miktarından fazladır. Hem de oldukça fazladır. Balıkesir'de 5600 km. kűy yolunun %32'si asfalttır. Oysa Adıyaman'da bu oran %10'dur. Tunceli'de Sadece % 9'dur. Yani Balıkesir'in asfalt kűy yolu oranı Tunceli'nin 16 katıdır. Ayrıca kűy yollarının çok bűyűk bir bűlűmű topraktır (bkz. tablo 5).

Tablo 47: Seçilmiş İllerdeki Yolların Kalitesi (2006)

İLLER		ASFALT	PARKE	STABLİZE.	TOPRAK	GEÇİT VERMEZ	TOPLAM
BALIKESİR	şehir	1.186	6	22	0	0	1.214
	Kűy	1.809	0	2702	1125	0	5636
ADİYAMAN	şehir	638	12	46	0	75	771
	Kűy	387	0	1.674	1442	0	3503
TUNCELİ	şehir	398	0	57	0	0	525
	Kűy	89	0	2467	1940	0	4506

Kaynak: DPT 1996

Gűnűműzde Tunceli'nin kırsal ve kentsel yerleřim birimlerinde yařayan milyonlarca vatandař, devletin kamu yatırımlarının daęılımında kendilerine öncelik vermesini beklemektedir.

Özellikle DPT'nin hazırlattıęı ön fizibilite raporları iyi olmasına raęmen, saha arařtırmaları yeterli deęildir. Yanlıřlıkları ve eksiklikleri, saha çalıřmaları ile giderilmelidir. İkinci ařamada devlet nasıl bir kalkınma modelini hangi yerleřim birimlerine uygulayacaęına, bűlgenin sosyal yapısını da gűzeterek, net karar vermelidir. Tarıma ve/veya sanayiye yűnelik yatırımların coęrafi alanlarını kesin tespit etmelidir. Bűlgede teřvik edilecek olan sanayi modeli kesinlikle *emek yoęun sanayi tesisleri* olmalıdır. Bu tűr tesisler sosyo-ekonomik yapıyı doęrudan ve hızlı etkilemektedir. Geri kalmıř bűlgelerde bunun için en uygun sanayi tesisleri *aęır sanayi tesisleridir*. Bu tűr bir yatırım, ilin kendi kaynaklarının da canlanmasına kullanılmasına (yer altı kaynakları) vesile olacaktır. Aęır sanayi tesisleri, daimi iřgűcű talebine ihtiyaç duyan pazar için űretim kapasiteleri yűksek, yan sanayilerin geliřimine zemin hazırlayan yatırımlardır. Tabi bu tűr bir sanayi modeli tek bařına verimli olmaz. Bunu destekleyecek ek tedbirler alınmalıdır.

Özendirici tedbirlerin başında vergi düzenlemeleri gelmektedir. Bölgede kurulacak işletmelerin, ithalat ve ihracattan doğacak vergi matrahlarında indirim veya muafiyet getirilebilir. İşletmeler uzun vadelerde gelir vergisinden muaf tutulabilirler (20 yıl gibi). Sermayesini artıran, yatırımlarını artıran işletmelere vergi iadesi veya vergi dışı tutmak gibi tedbirler öngörülebilir. Yerel vergiler, kayıt ve tescil vergilerinde indirimler muafiyetler sağlanabilir.

Bölgesel kalkınmayı sağlayabilecek bir diğer unsur kredi ve teşvik avantajlarıdır. Uygulanacak olan kredi politikası ile yeni sanayi işletmelerine uzun vadeli düşük faizli krediler sağlanmalıdır. Ayrıca teşvik kurumu çalıştırılmalı, dolaylı yatırımlarda teşvikler ön plana çıkmalıdır. Devlet yatırım yapacak müteşebbise hazine arazilerini uzun vadeli düşük kiralar ile kiralayabilir veya devredebilir.

Devletin bu tür bir organizasyonda son ve en önemli görevi üretilen ürünlerin pazarlanmasına öncelik vermesidir. Devlet ağır sanayi ürünlerinin sürekli alıcısı olabileceği gibi, ihracat bağlantılarının yapılmasında öncü rol oynayabilir. Her ne kadar devletin alım yapması geçmiş dönemlerde (yani bir bakıma sübvansiyon etmesi), devleti zarara soksa da bu devletin ithalat ve ihracatta öncülük yapamamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü devlet ihracat için birçok ülke ile anlaşsa iç piyasada üretilen ürünler elde kalmaz. Ülkede üretilen ürünlerin ithalatı ise, yerli sanayiye zayıflatan yine devletin yanlış politikalarından kaynaklanmaktadır (iç piyasada üretim yapan işletmecilere uygulanan yüksek vergiler, maliyeti artırmakta ve mamul madde pahalıya mal olmaktadır. Eşit şartlarda gerçekleşmeyen bu yarış, Türk sanayicisinin rekabet gücünü iç ve dış pazarlarda düşürmektedir).

97

Tunceli ve çevresinde göçebe hayvancılık yapan aşiretler, artık bunu yapmak istememektedir. Çünkü devlet tarafından ithaline izin verilen et ve canlı hayvan sektörü ile rekabet edememektedirler. Ülkemizdeki gümrük ve vergi kanun ve mevzuatları, ithalatçıyı korumakta ve ithal edilen her ürün Türkiye’de üretiminden daha ucuza mal olmaktadır. Bu nedenle sübvansiyon veya teşvikler ile rekabet eşit şartlara getirilmelidir. İlin yaylacılık potansiyeli ve verimi bilimsel ekipler tarafından tespit edilip, ne kadar süreli ne miktarda hayvan beslenebileceği belirlenmeye çalışılmalı ve göçebe hayvancılık faaliyetleri bu kontroller dâhilinde yürütülmelidir. Devlet göçebe hayvancılara teşvikler uygulayarak entansif şartlarda ahır hayvancılığı yapmak gibi seçenekleri projeleri sunmalıdır. Unutulmaması gereken, **“Türkiye’de kimse, hayvancılığı Tunceliliden daha iyi bilmemektedir” anlayışıdır.** Bu tecrübeden entansif şartlarda ve profesyonel anlayış ile faydalanılmalıdır.

Bölgede bazı yörelere uygulanabilecek bir diğer alternatif model *kültürel sanayi* projeleridir. Popüler olan ve toplumun ilgi gösterdiği, ülke çapındaki büyük etkinlikler Tunceli’ye kaydırılabilir. Ülkemizde düzenlenebilecek büyük sanayi fuarları (Cebit, Compex vb.) büyük kültürel organizasyonlar bölgede düzenlenebilir. Devlet turizmde de Tunceli’yi unutmuş görünmektedir. Tunceli Munzur suyu, güzel bir tabiat parkıdır ve milli park ilan edilmiştir. Böyle güzellikleri ulusal ve uluslararası topluma devlet sunmalıdır. Tanıtım filmlerinde, CD’lerinde, broşürlerinde, toplantılarında Ülkenin doğudaki güzellikleri de

tanıtılmalıdır. Maalesef Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tanıtımlarında bu iki bölge neredeyse yer almamaktadır.

Çalışmada Tunceli'nin geri kalmışlığında etkili olan faktörleri ele alınmaya çalışıldı. Tarihi, coğrafi, sosyal ve idari faktörlerin yoksulluğun oluşmasında derinleşmesinde, sürdürülmesinde ne kadar etkili olabileceği, örneklerle mümkün olduğunca açıklanmıştır. Bu arada Türkiye genelinde gelişmiş bölgelerle mukayeseli istatistiksel bilgiler kullanarak, Şu anlaşılmalıdır ki, Tunceli ilinin yoksulluk problemi, sosyal, ekonomik, coğrafi, tarihi faktörlerin bileşiminden meydana gelen bir yoksulluk yumağıdır. **Bununla birlikte yoksulluk tüketilebilir, en azından azaltılabilir.** Burada en büyük sorumluluk, yerel ve genel karar alma mekanizmalarını kullananlara düşmektedir.

Tunceli, bölgelerarası dengesizlikten çokça sıkıntı çekmiş ve yoksulluğu daha derin yaşamıştır. İlin yoksulluğu *hala yeni yoksulluk anlayışını* çağrıştırmamaktadır. Yani suça eğilimli sokakları suç üreten tinercilerin, evsizlerin, köprü altı çocuklarının, yalnızların mülksüzlerin mekânı değildir. Hepsinden önemlisi yoksullar *hala umutsuz değillerdir.* Bu nedenle yapılacak olanlar uygulanacak projeler bir an önce hayata geçirilmelidir.

Tunceli insanı ve tüm vatandaşlar, *çağdaş bir yurttaşlık politikasını* hissetmek zorundadır. Tüm bireylerin meşru alanlar içinde yaşadığı, haklarını, eylemlerini ve aktivitelerini, korkusuz tehlikeden uzak keyfi ve adaletsiz politik müdahale olmaksızın sürdürdükleri bir anlayışın yerleşmesi gereklidir. Bu anlayış bir birey ve yurttaşın, toplumun özgür ve eşit bir üyesi olarak taşıdığı statüsü gibi düşünülebilir (Hall-Held, 1995: 174). Böylece halkın zihninde çokça sorgulanan *üvey evlat, ikincil vatandaş* duygusu giderilmiş olur. İnsanlar gönül rahatlığı ile kolektif karar alma mekanizmalarına katılır ve politikaların yönlendirilmesinde söz sahibi olur. Sadece vatandaşlığının oy vermekten ibaret olmadığını hisseder.

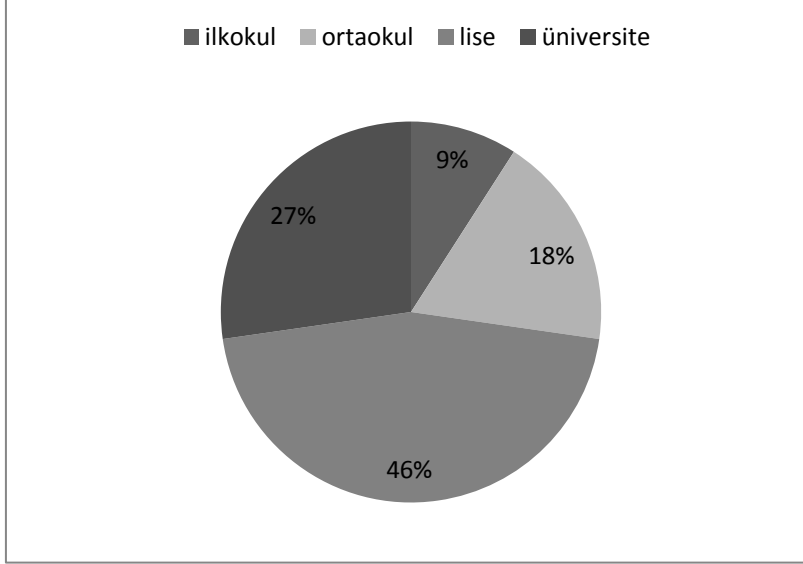
Tunceli'de etnik yapının parçası olan Türk ve Kürt unsurlar farklı sınıflara, zümrelere ayrılmıştır. Aynı zamanda Bölge mozaiği içinde Alevi-Sünni unsurlar bulunmaktadır. Bölgede uygulanacak sosyal politikalarda bu dengelere çok dikkat edilmelidir. Özellikle siyasi güçler tarafından çokça istismar edilebilen bu kimlikler üzerinden siyasi menfaat sağlama girişimleri ancak kaos meydana getirir. Kaosta yoksulluk ve şiddet içeren bir numaralı ortamdır. İl halkını manüplasyona müsait kavramlar ile ötekileştirme yabancılaştırma politikaları yerine yoksulluk nasıl tüketilir üzerinde kafa yorulmalıdır.

Türkiye'nin doğusunda Drucker'ın belirttiği *verimlilik patlaması* istiyorsak şartları da buna uygun hale getirmek durumundayız. İşletmelerin olduğu kadar güç ve zenginliklerin kaynağı verimlilik olacak, verimlilik teknolojiye, teknoloji de kültüre bağlı olarak gelişecek ve kusursuzluğu arama yolunda toplam kalite amaç olacaktır.

2.13. Kalkınma ve Girişimcilik Profili

2.13.1. Girişimci/Yatırımcı Eğitim Durumları

İldeki yatırımcı/girişimci eğitim durumlarına bakıldığında %9'u ilkokul, %18'i ortaokul, %27'si üniversite ve %46'sı ise lise mezunudur.

2.13.2. İlde Yatırım Ortamını Etkileyen Belirleyici Unsurlar

Tunceli bölgesinde girişimcilik düzeyinde son yıllarda bir duraksama olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi kurulan şirket sayısının 2013 yılında bir önceki yıla göre daralması bu durumu doğrular niteliktedir. Ayrıca, bölgede toplam kurulan şirketin 2013 yılında ülke genelinde kurulan şirket sayısına oranı da oldukça düşük bir düzeyde kalmaktadır.

Tablo 48: Açılan-Kapanan İşyeri Sayıları

		Şirket		Kooperatif		Şahıs İşletmesi	
		2012	2013	2012	2013	2012	2013
Tunceli	Kurulan	15	11	4	1	83	43
	Kapanan	3	6	3	6	11	13
TRB1	Kurulan	432	538	16	15	666	628
	Kapanan	153	105	26	39	374	210
Türkiye	Kurulan	38.887	49.028	877	915	67.455	58.987
	Kapanan	14.168	15.538	1.895	1.862	31.915	19.873

Bölgede yatırım ortamını etkileyen temel unsurlar güvenlik ve coğrafi koşullarında görülen olumsuzluklardır. Özellikle fiziki ve coğrafi koşullar Tunceli'de ekonomik koşulların geri kalmasına neden olmuştur. Tunceli doğal kaynaklar açısından zengin değildir. Toprak alanlarının sadece %5'ini ovalar ve

düzlükler oluşturmaktadır (TÜİK, 2013). İlin yeraltı ve yerüstü çok zengin kaynakları olduğu dile getirilmesine rağmen, metalik ve endüstriyel hammaddeler açısından da zengin bir potansiyeli yoktur. (Fırat Kalkınma Ajansı, 2013).

Tunceli'nin diğer illerle ve kendi ilçeleriyle bağlantıları istenilen düzeyde ve kalitede değildir. Ulaştırma imkânlarındaki kısıtların yanı sıra, çok ciddi güvenlik sorunlarının yaşanması, Tunceli'nin komşu illere erişilebilirliğini engellemiş olması ekonomik gelişimi son derece olumsuz etkilemiştir. TRB1 bölgesinde girişimcilik düzeyi Türkiye'ye kıyasla düşük bir profil sergilemektedir. TOBB'un yayınladığı 2014 yılı şirket istatistikleri, bölgede kurulan toplam şirket sayısının Türkiye toplamına oranının %1 olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan görüşmelerde, girişimcilerin çoğunun 50'den az kişi istihdam ettiği, dolayısıyla girişimlerin KOBİ ağırlıklı olduğu dile getirilmiştir. Hem KOSGEB destekleri hem de Fırat Kalkınma Ajansı tarafından verilen hibe destekleri bölgede girişimciliğin artmasında etkili olmaktadır. Yatırım ortamı açısından bu bölgede barış sürecinin önemi büyüktür.

2014 yılında TÜRKONFED tarafından yayınlanan "Bölgesel Kalkınmada Yerel Dinamikler: Tunceli Modeli ve 2023 Senaryoları" raporunda Tunceli'nin ekonomik gelişmesi ile ülkenin siyasi istikrarı ile barış ve çözüm sürecinin devam ettirilmesi arasında yoğun bir ilişki olabileceği belirtilmektedir (İzmen, 2014, Türkconfed, Girişimciler İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projesi Bölge Görünüm Raporları).

Tarım alanlarının az oluşu da yatırımın yapılmamasının en önemli nedenlerinden bir tanesidir.

Bölgede yatırımcılar bir yandan hammaddeye erişimde uzaklık dolayısıyla sıkıntı çekerken, batı pazarlarına ulaşım da nakliye maliyetlerinin oldukça yüksek olması vesilesiyle sorunlarla karşılaşmaktadır. Fiziki koşullar bölgedeki yatırım ortamını derinden etkilemektedir. Dolayısıyla, karayolu ulaşım ağlarının planlandığı gibi genişletilmesi, bu sorunların azaltılmasında etkili olacaktır.

Tunceli'de kamu sektöründe çalışanların oranı yüksek bir seviyededir. Bu durumun ilde girişimciliğin gelişmesi üzerinde çok önemli etkide bulunduğu, nitelikli elemanların iş kurmak yerine kamuda çalışmayı tercih ettiği bölgede genelinde sıklıkla dile getirilmektedir. Sanayinin yeterince gelişmemesinin önündeki engellerden biri olarak bölge genelinde girişimcilik kültürünün yeterince gelişmemiş olması olarak da görülmektedir.

2.13.3. Girişimci/Yatırımcının İli Tercih Etme Sebepleri

Ekonomi günümüzde hızlı bir şekilde gelişmekte ve büyümektedir. "Doğru yerde, doğru zamanda, doğru nitelikte yatırım" ilkesi, ekonomi sürecinde var olmanın getirdiği temel ilkelerden olup, pek çok girişimcinin ilgisini çekmiştir. Bir yatırım kararının verilmesi kadar önemli olan bir diğer sorun da işletmenin nerede kurulacağına saptanmasıdır. Verimlilik, karlılık ve akılcı yöntem gibi işletmecilik ilkelerinin tümü daha işletme kurulmadan önce devreye girer ve işletmenin yaşamı boyunca devam eder. Bu ilkeler doğrultusunda bir işletmenin

ülkenin hangi bölgesinde kurulacağına karar verilir (Sabuncuoğlu ve Tokol, 2009). Yatırıma karar veren bir işletmeci karlılık, verimlilik, etkinlik, ekonomiklik gibi işletme başarı göstergelerini en iyi bir biçimde gerçekleştirecek yeri arar (Erkut ve Baskak, 1997).

2.13.4. Bir İli Tercih Etmede Girişimci Seçimini Etkileyen Faktörler:

- Talep ve dağıtım olanakları açısından pazar elverişliliği
- Hammadde ve yardımcı madde kaynaklarının şimdiki ve gelecekteki durumu
- Yan sanayi kuruluşları
- Çeşit, yoğunluk ve maliyetler açısından ulaşım olanakları
- Enerji ve yakıt kaynaklarının yoğunluk ve maliyetleri açısından ulaşım olanakları
- Miktar, kalite ve ücret açısından işgücü kaynakları
- Fabrikanın faaliyetlerini ve personelin yaşantısını etkileyebilecek iklim koşulları
- Su ve atıkları giderme tesisleri
- Devletin yasalarla belirlediği kısıtlayıcı veya teşvik edici faktörler

Tunceli, bir bölgenin yatırım için tercih nedenleri olan; doğal kaynaklar açısından sahip olduğu yüksek rezervler, pazar ve finans merkezi açısından önemli kentlere yakınlık, ulaşım açısından faal olan hava ve deniz limanlarını sanayi bölgelerine ve Avrupa'ya bağlayan demiryolu, otoban ve duble yolları ile yatırımlar için cazip bir bölge olma özelliğini fazlasıyla taşımadığı ortada olan bir ildir. Yukarıdaki maddeler göz önüne alındığı girişimcilerin Tunceli'yi tercih edecek herhangi bir olumluluğun olmadığı ortadadır. Yatırım yapmayı hedefleyen bir kişi yani girişimci, projeleri hazırlar, etütlerde bulunur ve bir karar verir. Faaliyete geçtiğinde ise o işyeri pek çok kişiye istihdam yaratmış olur. Böylece milli gelire olan katkı yanında ülkenin çalışan sayısını arttırdığı için standartların yükselmesine katkıda bulunur.

Yatırım terimi genellikle gelecek dönemlerde oldukça uzun süre devam edebilecek yarar sağlama beklenti ile kaynak ayrılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla işletmelerinin kuruluş yerinin seçiminde müteşebbislerin Tunceli'de yaşayan insanlara karşı duydukları yakınlığın yukarıda saydığımız girişimci için bir ili tercih etmesini sağlayan faktörlerden daha fazla bir etkiye sahip olduğunu saha araştırmalarında görmekteyiz. Yani aile, akrabalık ve hemşerilik bağları biçimindeki toplumsal bağlar girişimcilerin yatırım yaparken en öncelik verdikleri faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Tunceli bölgesinde girişimciliğin, son yıllarda azaldığı dikkat çekmektedir. Nitekim aşağıdaki tabloda kurulan şirket, kooperatif ve şahıs işletme sayılarının gerilediğini görmekteyiz. Bölgede yatırım ortamını etkileyen en önemli unsurlardan biri güvenliktir. Bunun yanı sıra ülkenin doğusunda yer alan bu bölge için ulaşımında karşılaşılan zorluklar bölgenin yatırım ortamı açısından bir

sorun yaratmaktadır. Pertek köprüsünün ve Pertek-Tunceli-Erzincan hattının bitmesi durumunda, bölgeye ulaşım kolaylaşacaktır. Ulaşım maliyetlerinin girişimciler için önemli bir yük olmaktadır. Yatırım ortamı açısından Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun diğer birçok ilinde olduğu gibi görüşmelerde öne çıkan bir diğer husus ise barış sürecinin sektöre uğramaması gerektiğidir. Özellikle yapılan görüşmelerde yatırım ortamının gelişmesi için, toplumsal barışın sağlanması gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır.

Tablo 49: Açılan-Kapanan İşyeri Sayıları

		Şirket		Kooperatif		Şahıs İşletmesi	
		2012	2013	2012	2013	2012	2013
Tunceli							
	Kurulan	15	11	4	1	83	43
	Kapanan	3	6	3	6	11	13
TRB1							
	Kurulan	432	538	16	15	666	628
	Kapanan	153	105	26	39	374	210
Türkiye							
	Kurulan	38.887	49.028	877	915	67.455	58.987
	Kapanan	14.168	15.538	1.895	1.862	31.915	19.873

2.13.5. Ekonomik Sektörlere Yönelik Altyapı Hizmetleri

Tunceli OSB, il merkezine 5 km mesafede olup, İnönü Mahallesi Harçık mevkiinde faaliyet göstermektedir.

- Tunceli İl Özel İdare Müdürlüğü'nün %50 hisse
- Tunceli Belediye Başkanlığı'nın %25 hisse
- Tunceli Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığının, %25 hisse iştiraki ile

Tunceli Organize Sanayi Bölgesi altyapı inşaatı, 1997 yılında Etüt Proje ve Mühendislik Hizmetleri tarafından tamamlanarak Bakanlık onayına sunulmuş, 24/12/1997 tarihinde de ihale edilerek ve 15/01/1998 tarihinde ihale sözleşmesi imzalanarak altyapı işi yapımına başlanmıştır.

Tunceli Organize Sanayi Bölgesinde mevcut bulunan 36 sanayi parselinin altyapısının % 90'ı 14/12/2001 tarihi itibari ile tamamlanmıştır. OSB tarafından yapılan arsa satışlarına yatırımcı ve girişimciler tarafından herhangi bir talep olmadığından Bakanlık tarafından 11/09/2002 tarihi itibariyle geçici tasfiyesi yapılmıştır. Ancak 2010 yılında yatırımcı ve girişimcilerden gelen arsa talepleri doğrultusunda Tunceli OSB'nin yeniden faal hale getirilmesi için Müteşebbis Heyet Başkanlığı tarafından gerekli çalışmalar yapılmış ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına talepte bulunularak OSB'nin yeniden faal hale getirilmesi çalışmaları kapsamında Bakanlık tarafından 2011 yılı yatırım programına alınmıştır. Geçici tasfiye ile yeniden faal hale getirilmesi süreci arasında kanalizasyon, içme suyu şebeke hattı, yağmur suyu, yangın hidratları, şebeke içi

kanalizasyon ve içme suyu borularında tasfiye kabulü tarihinden bugüne kadar geçen sürede mevcut imalatlarda bozulma, tıkanma ve arızalar nedeniyle kısmen tahribatlar oluşmuştur.

Geçici tasfiye sürecinde OSB altyapısında meydana gelen yıpranma ve bozulmalar nedeniyle Fırat Kalkınma Ajansı tarafından 2011 yılında Sanayi Altyapılarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi kapsamında yapılan teklif doğrultusunda Başkanlık tarafından Ajansa proje sunularak iyileştirme ve geliştirme kredi sözleşmesi yapılmıştır. Fırat Kalkınma Ajansı aracılığı ile OSB altyapısının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi kapsamında hazırlanan proje 2013 yılının Nisan ayında bitirilmiştir.

Alt yapı sorunlarını tamamlamış olan Tunceli OSB, 2013 yılı itibari ile faaliyete geçmiş olup bedelsiz arsa temini ile yatırımcıları beklemektedir. 106 hektar olan toplam alanda parsel büyüklükleri 4-6 dönüm aralığında 43 parsel bulunmaktadır. Parsellerin sektörel kompozisyonuna bakıldığında ise oranlar aşağıdaki gibi oluşmuştur.

- 17 Parsel (Gıda-Tarımsal ve Hayvansal Ürünler)
- 9 Parsel (PVC-Alüminyum Doğrama)
- 5 Parsel (Kereste ve Mobilya Doğrama)
- 12 Parsel (Beton Yapı Elemanları-Mermer-Demir Doğrama)

2.13.6. Ekonomik Sektörlere Yönelik Destek ve Teşvikler Faydalanma Durumu

103

Yatırım Teşvik sisteminde TRB1 Bölgesinde yer alan illerden Malatya ve Elazığ 4. bölgede, Bingöl 6. bölgede yer alırken, Tunceli 5. bölgede yer almaktadır. Tunceli'nin bu teşvik sistemiyle yatırımları çekmek konusunda pek etkili olamadığını, teşvikli yatırımların ancak % 1'den biraz fazlasının Tunceli'ye gittiğini, bu yatırımların Türkiye geneline kıyasla daha küçük ölçekli olması nedeniyle, tutar olarak toplam yatırımlar içinde Tunceli'nin payının % 1'in de altında olduğunu ve bu yatırımların istihdama katkısının pek az olduğunu göstermektedir.

2009 yılında teşvikten yararlanmak için toplam 4 girişimci başvurmuş, bunların 2'si iptal edilmiştir. Biri otel ve lokanta diğeri ise elektrik enerji üretim sahasında faaliyet gösteren iki yatırımcının toplam yatırım tutarları 25.200.000 TL olmuştur. İstihdam edilen kişi sayısı 105'tir. 2010 yılında toplam 12 girişimci başvuru yapmış, bunların 2'si iptal edilmiştir. 2010 yılında ki sektörel dağılıma bakıldığında 2 otel ve lokantacılık, 1 madencilik, 7 imalat sanayi, 1 enerji, 1 hizmet. Bu yatırımcıların toplam yatırım tutarları 47.479.511 TL olmuştur. 2011 yılında 5 girişimci başvurmuştur. Bunlardan 2'si imalat, 2'si tarım, 1'i de hizmetler sektöründen başvurmuştur. Toplam 93 kişi istihdam öngörülmüştür. 2012 yılında 4 girişimci başvurmuştur. Bunlardan 2'si hizmet, 2'i imalat sektöründendir. Toplam 86 istihdam öngörülmüştür.

Toplam yatırım tutarı 16.540.557 TL'dir. 2013 yılında 12 girişimci başvurmuştur. Bunların 9'u Hizmetler, 3'ü ise imalat sektöründedir. Toplam 26, 254, 751 TL

tutarında yatırım öngörülen işlerde 206 kişiye istihdam öngörülmektedir. 2014'te ise hizmetler sektöründen 2 girişimci başvurmuştur. Toplam öngörülen yatırım tutarı 5.825.460 TL'dir. 2015 yılında ise 6 girişimci teşvik almak için başvurmuştur. Bunlardan 4'ü hizmet, 2'si imalat sektöründe olup 53 kişilik istihdam öngörülmektedir. Toplam yatırım tutarı da 15. 334. 139 TL'dir.

2013 yılında Tunceli'ye yapılan toplam teşvikli yatırım 26 milyon TL olmuş ve bu yatırımlar sayesinde sadece 206 kişiye istihdam yaratılmıştır. Teşvik verileri üzerinden yapılan hesaplamalara göre belge başına yatırım tutarı Tunceli'de 2,2 milyon lira ile Türkiye ortalamasının %10'u civarındadır (İzmen, 2014).

Tablo 50: Teşvikli Yatırımlar içinde Tunceli'nin payı (%)

	İstihdam	Sabit yatırım tutarı(TL)	Belge adedi
2005	0,05	0,03	0,13
2006	0,00	0,00	0,03
2007	0,07	0,53	0,14
2008	0,03	0,02	0,07
2009	0,09	0,03	0,17
2010	0,14	0,07	0,29
2011	0,07	0,04	0,11
2012	0,06	0,03	0,09
2013	0,11	0,03	0,24

Kaynak: Ekonomi bakanlığının verilerinden İzmen'in hazırlamış olduğu tablo

2.13.7. Devlet Destek ve Teşviklerine Karşı Yaklaşımlar

104

Teşvikler, hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri ve karar alıcıları tarafından belirli sanayileri desteklemek ve bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için kullanılan en önemli politika araçlarından biridir. Dünya ekonomisinde artan küreselleşme, liberalleşme ve ekonomik entegrasyon eğilimlerine rağmen, teşviklerin kullanımının zaman içinde azalmayıp artmıştır. Dünya üzerindeki bütün ülkeler yatırımları artırmak ve firmaları dezavantajlı bölgelere çekmek için teşvikler vermeye devam etmektedirler (UNCTAD, 2000).

Teşviklerin bölgesel ekonomik büyüme performansı üzerinde nasıl bir etki yarattığı, teşvik politikalarının bölgelerarası büyüme ve gelir eşitsizliği farkını azaltıp azaltmadığı, hem araştırmacılar için, hem de yerel ve bölgesel düzeyde karar alıcılar için en temel meselelerden biri olmuştur. Nitekim öteden beri dünyada ülke içindeki bölgesel eşitsizlikleri azaltmak ve bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için kamusal otorite tarafından kullanılan en önemli bölgesel politika aracı teşvikler olmuştur. Türkiye de, özel sektörün daha çok yatırım yapmasını sağlamak, bu yatırımları belirli sektörlerle ve bölgelere yönlendirmek ve ülke içindeki bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak amacıyla düzenli olarak teşvikler vermiştir (Yavan, 2011).

Türkiye'de yatırımları hızlandıracak, yerli ve uluslararası yatırımcılara fırsatlar sunacak teşvik mekanizmaları ve uygulamalarını Ekonomi Bakanlığı yönetmektedir. Bakanlar Kurulu'nun 4 Haziran 2009 tarihinde açıkladığı teşvik paketi, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmeyi, üretimi ve

istihdamı artırmayı, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı amaçlamaktadır. Paket, ayrıca, uluslararası rekabet gücünü artıracak Ar-Ge faaliyetlerini desteklemeyi ve AR-GE içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirme, doğrudan yabancı yatırımları artırmayı, bölgesel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkı gidermeyi, çevre korumaya yönelik yatırımları artırmayı da hedeflemektedir.

16 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile uygulamaya geçirilen teşvik paketi 14 Nisan 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2011/1597 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile değişikliklere uğramıştı.50 Son olarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından 5 Nisan 2012’de Yeni Teşvik Sistemi paketi kamuoyuna duyurulmuş; 19 Haziran 2012 tarih ve 28238 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar” ile de yürürlüğe girmiştir.

Teşvik sistemi, teşvik oranlarının bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik projeler bazında farklılaştırılarak uygulanması esasına dayanmaktadır. Yatırımları teşvik etmeye yönelik olarak hazırlanan bu mekanizmalar “genel”, “bölgesel”, “büyük ölçekli” ve “stratejik” olmak üzere 4 başlık altında geliştirilmiştir:

- a. Genel Teşvik Sistemi (ülke genelinde uygulanır)
- b. Bölgesel Teşvik Sistemi (İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 3 seviyesindeki 81 il, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) kullanılarak gruplandırılmış ve Türkiye çapında teşvikler açısından 6 bölge oluşturulmuştur)
- c. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Sistemi (Öncelikli sektörler göre farklı büyüklükteki yatırımlara yönelik ülke genelinde uygulanır)
- d. Stratejik Yatırımların Teşviki (stratejik öneme haiz, ileri teknoloji ve katma değerli, ithalata bağımlılığı azaltıcı sektörler göre geliştirilmiştir)

Tablo 51: Türkiye’de Yatırım Teşvik Sistemi (Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar”, 19.06.2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete)

1. ve 2. bölgelerde	3., 4. ve 5. bölgelerde	6. bölgede
Genel Teşvik Sistemi		
1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti		1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti 3. Gelir Vergisi Stopajı Desteği
Sigorta primi işveren hissesi desteği (tersanelerin gemi inşa yatırımları için)		
Bölgesel Teşvik Uygulamaları		
1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti 3. Vergi indirimi, 4. Sigorta primi işveren hissesi desteği, 5. Yatırım yeri tahsisi,	1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti 3. Vergi indirimi, 4. Sigorta primi işveren hissesi desteği, 5. Yatırım yeri tahsisi, 6. Faiz desteği	1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti 3. Vergi indirimi, 4. Sigorta primi işveren hissesi desteği, 5. Yatırım yeri tahsisi, 6. Faiz desteği, 7. Gelir Vergisi Stopajı Desteği, 8. Sigorta primi desteği
Büyük Ölçekli Yatırımlar		
1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti 3. Vergi indirimi, 4. Sigorta primi işveren hissesi desteği, 5. Yatırım yeri tahsisi,		1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti 3. Vergi indirimi, 4. Sigorta primi işveren hissesi desteği, 5. Yatırım yeri tahsisi, 6. Faiz desteği, 7. Gelir Vergisi Stopajı Desteği, 8. Sigorta primi desteği
Stratejik Yatırımların Teşviki		
1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti 3. Vergi indirimi, 4. Sigorta primi işveren hissesi desteği, 5. Yatırım yeri tahsisi, 6. Faiz desteği, KDV iadesi		1. KDV İstisnası 2. Gümrük Vergisi Muafiyeti 3. Vergi indirimi, 4. Sigorta primi işveren hissesi desteği, 5. Yatırım yeri tahsisi, 6. Faiz desteği, 7. KDV iadesi 8. Gelir Vergisi Stopajı Desteği, 9. Sigorta primi desteği

Teşvikle yapılan yatırımlar ilin ekonomik performansını ne kadar artırmakta ve yöre halkı bu teşviklere nasıl yaklaşmaktadır? Sorusu anlamlı olmaktadır.

Tunceli'deki girişimciler, Tunceli'nin; Diyarbakır, Mardin, Urfa gibi illerinde içinde bulunduğu 6. Bölge kapsamına alınmasını istemektedirler. Yatırımcılar, ilin ekonomisine doğrudan bir katkısı olmayan baraj, hidro elektrik santrali, güvenlik yatırımı gibi girdilerin GSMH'yi artırmasından dolayı gelir seviyesinin yükselmesi ile ilin gelir seviyesi iller kapsamında değerlendirilmesini sağladığını, bunun da teşvik yasalarından faydalanmada yanlış değerlendirmelere yol açtığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bölgedeki girişimciler teşviklerin;

- İstihdamı ve üretimi artırmak
- Yatırımcıyı yatırıma çekmek
- Yeni teknolojiyi getirmek
- Yabancı yatırımları çekmek ve artırmak
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek
- Çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek
- Yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Bölge girişimcilerinin üzerinde durdukları en önemli konulardan bir tanesi de devletin vermiş olduğu bu teşviklerde bürokratik mekanizmanın kendilerine çok zorluklar çıkartmış olduğudur. Teşviklerle gelen yatırım ortamı ve iş yapma kolaylığı konusunda bürokrasinin sektöre girişle ilgili yasal düzenlemeleri, girişimci açısından zorluklar barındırmaktadır. Sektöre girişle ilgili yasal düzenlemelerin çokluğu büyük bir sorun ve ekonomik kayıp olarak görülmektedir. Onların giriş engelleri olarak gördükleri; işlem sayısı, resmi olarak harcanan süre ve bazı formel maliyetlerdir. Bu durum Dünya Bankası verilerinden de kendisini göstermektedir.

Bilindiği üzere ülkelerin girişimci için uygun koşullar barındırıp barındırmadıklarına ilişkin göstergelerden bir tanesi de işe başlama prosedürleridir. Birçok yatırımcının yatırım işe başlama prosedürleri kararlarında etkilidir. Dünya Bankası tarafından düzenli olarak yayınlanan iş yapma endeksi, işe başlama prosedürlerine endekste yer vermektedir. Türkiye işe başlama prosedürleri açısından dünya sıralamasında 61. sırada yer alarak çok kötü bir sıralamaya sahiptir.

Yine girişimci, sektöre giriş ile ilgili düzenlemelerin, siyasiler ve onların desteklediği şirketler için bir avantaj sağlama mekanizması şeklinde iş görebileceği kaygısını dile getirmektedirler. Girişimcilere göre devletin keyfi, kimi zaman iyi niyetle yaptığı kayıncı müdahale ve düzenlemeler yasalara uygun çalışan işletmeleri zor durumda bırakmaktadır.

2.13.8. Kalkınmanın Önündeki En Önemli Engeller

107

Bir ilin iklim şartları, piyasalara yakınlığı, doğal koşulları, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, haberleşme ve ulaşım olanakları kalkınmayı bazen olumlu yönde tetiklerken bazen de engelleyici etkide bulunabilmektedir. Tunceli Türkiye'nin yoksul illerinden birisidir. Tunceli'nin yer aldığı TRB1 bölgesi, kişi başına gelirin Türkiye ortalamasının %60'ı civarında olduğu, 26 bölge arasında Türkiye'nin en yoksul beşinci bölgesidir. Tunceli de bu bölgenin Bingöl'le beraber en yoksul iki ilinden birisidir. Doğal güzellikleri, bitki örtüsü ve hayvan varlığı açısından zengin olmasına karşılık, Tunceli'nin toprak, yeraltı kaynakları ve beşeri sermaye açısından zengin olmaması, ulaşım altyapısındaki yetersizlikler, bölgede geçmişte hüküm süren çatışmalar nedeniyle oluşan imaj sorunları Tunceli'nin ekonomik gelişimini kısıtlamıştır.

2.13.9. Kalkınmayı Sağlayacak En Önemli Potansiyeller

Bölgede yeterli olmayan sanayileşmeden, işsizlikten, verimli olmayan tarımsal üretimden ve dışarıdan gelmeyen yatırımdan payını Tunceli de almaktadır. Tunceli'de sanayileşme yok denecek kadar azdır demek yerine, sanayileşme hiç yoktur demek daha doğru bir tabir olacaktır. Tunceli, TRB1 bölgesinde sanayinin en az geliştiği il olup; hem istihdam hem de Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı şirket sayısı bakımından bölgenin ve Türkiye'nin çok gerisinde kalmıştır.

Katılımcıların Tunceli ilinin kalkınmasını sağlayacak en önemli potansiyelleri maddeler halinde sıralarsak karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. (Yine benzer bir tablo için bkz. İzmen, 2014)

- Doğa/kültür turizmine elverişliliği
- Ekolojik tarım, hayvancılık ve arıcılık için uygun olması
- Doğal kaynakların zenginliği
- Eğitim seviyesinin yüksekliği

Sanayileşememenin getirdiği dezavantajı ortadan kaldırmak için özellikle organik tarım ve doğa turizmini öne çıkarmak bizce de atılması gereken en önemli adımlardır. Munzur vadisi Avrupa'nın ve Türkiye'nin en büyük milli parklarından biridir. Barındırdığı bitki ve hayvan çeşidi itibariyle çok önemli bir milli park statüsünde olan Munzur Vadisi hem doğa turizmi anlamında hem de tarımsal üretim anlamında çok verimli bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Tunceli'nin verimli ve el değmemiş topraklarını, Munzur Vadisi'ni ve girişimci çalışkan insanlarını göz önüne alarak bu alanlar üzerinde kalkınmayı sağlamak mümkündür diye düşünmekteyiz.

Saha araştırmalarında elde edilen veriler dışında yine STK'ların hazırlamış oldukları raporlarda da yukarıda belirttiğimiz hususların paylaşıldığını görmekteyiz. Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED), Tunceli Sanayici ve Girişimcileri Derneği (TUSGİD) ve Fırat Kalkınma Ajansı'nın birlikte hazırladığı "Bölgesel Kalkınmada Yerel Dinamikler: Tunceli Modeli ve 2013 Senaryoları" başlıklı rapor da farklı bir ekonomik kalkınma modeline ihtiyaç duyan Tunceli'de 'yeşil' olarak adlandırılabilir sektörlerin desteklenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu raporda Tunceli'nin ekonomik kalkınması açısından organik tarım ve hayvancılık, kültür, doğa, inanç, sağlık gibi farklı turizm türleri ve çevre turizmi gibi sektörler ön plana çıkıyor. Bu sektörlerin gelişmesiyle Tunceli'de kişi başına gelir seviyesinin yükselmesi ve Türkiye ortalaması ile arasındaki farkı ciddi biçimde daraltması mümkün olacağı varsayılmaktadır.

2.13.10. Kalkınmada İlin En Önemli Sorunları

Yine TSO Yönetim Kurulu Başkanı Yusuf Cengiz, Başbakan Davutoğlu'nun da katıldığı 8. Türkiye Ticaret ve Sanayi Şurasında Tunceli'nin sorunlarını şöyle sıralamıştır:

- Barış Sürecinin sekteye uğramaması
- Tunceli'nin merkezinde yer alan Askeri Kışla Binasının Dersim Kent Müzesi yapılması
- İnanç merkezlerinin alt yapılarının geliştirilmesi
- Tunceli'nin 6. Bölge kapsamına alınması
- Tunceli'nin Tarım ve Kırsal Kalkınma Kurumu (TKDK) kapsamında yer almaması
- Bağlantı yollarının yapılmaması
- Köye dönüşlerin sağlanması

- HES ve baraj projelerinin iptal edilmesi
- Askeri birliklerin çarşı merkezlerinin dışına çıkartılması
- Er ve Erbaşlara çarşı izinlerinin verilmesi
- Taşeron İşçilere kadro verilmesi

2.13.11. İl İçin Son Yıllarda Yaşanan En Olumlu Gelişmeler/Yatırımlar

Çözüm Süreci ile birlikte Tunceli’de devletin yaptığı düzenlemeler, yatırımlar ve verdiği teşvikler sayesinde eğitim, ekonomi, sağlık, turizm, tarım ve hayvancılık başta olmak üzere her alanda büyük bir değişim ve gelişim yaşandığı gözlemlenmektedir. Son yıllarda temel hak/özgürlükler alanında gerçekleştirilen iyileştirmeler yıllarca olağanüstü şartların hüküm sürdüğü Tunceli’nin görünümünü değiştirmiştir. Güvenlik nedeniyle yatırımların yapılamadığı bölgede, çözüm süreciyle beraber ekonomik kalkınmayı sağlayacak yatırımlara hız verildiği, kısa sürede ekonomiden turizme, eğitimden sağlığa kadar her alanda büyük gelişme yaşandığı görülmektedir.

Daha önce terörden dolayı silah seslerinin duyulduğu bölgedeki dağlar, spor etkinliklerine ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu sporlar arasında yamaç paraşütü, rafting ve doğa yürüyüşü başta olmak üzere çok sayıda spor etkinliği yer almaktadır. 1980’li yılların başında turizm potansiyeli açısından Türkiye’de adından söz ettiren ancak aradan geçen sürede yaşanan terör olaylarının gölgesinde kalan bölge, süreçle yeniden kültür ve inanç turizminin merkezi olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Tunceli’de yıllardır süren terör ve şiddet olayları, son dönemdeki olumlu gelişmelerin sonucu olarak yerini huzura bıraktığı görülmektedir. Tunceli dışından gelen vatandaşların girdiği Munzur ve Pülümür Çayı’nın kumsal kısımlarında hafta sonları yer bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir.

“Fırat Kalkınma Ajansı (FKA), Munzur Adrenalin ve Doğa Sporları Kulübü (MADOSK) işbirliğinde ‘çadırını kap ve gel’ sloganıyla 25-28 Haziran 2014’te gerçekleştirilen festivalin açılış törenine Tunceli Valisi Osman Kaymak, Belediye Eşbaşkan Yardımcısı Hüseyin Tunç, Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı Yusuf Cengiz, sporcu ve vatandaşlar katılmıştır. Açılıшта konuşan Vali Kaymak, “bölgede artık barış, gülücük ve kahkaha seslerinin yükselmesini ve insanların, anaların ağlamasını istemediklerini söylemiştir”.

Güvenlik gerekçesiyle ziyaret edilemeyen tarihi ve doğal güzellikler, sürecin ardından ilgi çekerken turistler bölgeye gelmeye başlamıştır. Yoğun talebi gören girişimciler, açtıkları tesislerle canlanan turizm sektöründe istihdam yaratmışlardır.

Terör olayları nedeniyle önceden hayvancılığın bitme noktasına geldiği bölgede, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının çiftçilere sunduğu teşvikler ile Çözüm Süreci kapsamında yayla ve meraların kullanıma açılması ve köye geri dönüş, hayvan varlığının artmasını sağladığı görülmektedir.

Uzun yıllar devam eden terör olayları nedeniyle köyünden göç etmek zorunda kalanlar, Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi'nden (KDPR) sağlanan destekle topraklarına geri dönmeye başlamışlardır.

Son yıllarda Türkiye'nin diğer pek çok ilinde olduğu gibi Tunceli'de de inşaat sektörünün ekonomiyi sürükleyici etkisi olduğu dikkati çekmektedir. Üniversite gerek personeliyle, gerekse öğrencileriyle Tunceli merkezde konut talebini yükseltmiştir. Yapılan görüşmeler ve gözlemlerimiz de göstermektedir ki, inşaat sektörü performansının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu konusunda bir fikir birliği oluşmuştur. İnşaat sektörünün canlılığını ve gelecekte de ekonomiyi sürükleme gücü en yüksek olan sektör olduğunu teyit etmektedir. Tersine göçün başlaması da konut talebini artıracığı öngörülmektedir.

13 Ağustos 2009 tarihinde yer teslimi yapılarak inşaatına başlanan yeni Devlet Hastanesi hizmet binasının bitirilip halkın kullanımına sunulması da Tunceli'deki önemli olumlu gelişmelerden bir tanesidir. Toplamda 78 hasta odası, 150 yatak kapasiteli, 23.761 m² kapalı alana sahip hastane Tunceli'deki hastaların çevre illere, özellikle de Elazığ'a gitmelerine gerek kalmadan tedavi edilmeleri olumlu gelişmeler arasında görülmektedir.

Yine, 28/3/1983 tarih ve 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanununa, 22/05/2008 tarih ve 5765 sayılı Kanunla eklenen 102. maddesiyle kurulan ve kendisine; 21. Yüzyılda bölgemizin, ülkemizin ve hatta tüm insanlığın çözüm bekleyen önemli problemleri olarak görülen su, çevre, gıda, enerji, insani ve sosyal sorunlar konularında ulusal ve uluslararası alanda kabul edilebilir çözümler üretmeye yönelik eğitim-öğretim ve Ar-Ge faaliyetleri gerçekleştirerek ve yenilikçi düşünce anlayışına sahip bireyler yetiştirerek bilgi ve teknoloji üreten bir üniversite misyonu ile kurulan Tunceli Üniversitesi de, ilde görülen en olumlu gelişmelerden bir tanesi olarak görülmektedir.

3. NİTEL BULGULAR: ODAK GRUP VE DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME

3.1. Giriş

Araştırmada sosyal bilimlerde kullanılan birçok yöntem ve tekniklerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Özellikle, odak grup görüşmesi ile nitel veri toplama araçlarından yararlanılmıştır. Örneklem, ildeki kamu kurum ve kuruluşlarından, sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden, yerel basın mensuplarından, işçi ve işveren temsilcilerinden oluşturulmuştur. Odak grup görüşmeleri her biri 15 kişiden oluşan 16 grupta yapılan görüşmelerden oluşmaktadır. Bu safha araştırmanın nitel aşamasını oluşturmaktadır. Odak grup görüşmeleri gerçekleştirilerek, paydaşların bilgi ve görüşlerinin, azami düzeyde çalışmaya yansımaları sağlanmıştır. Aynı şekilde odak görüşmelerle birlikte *yapılandırılmamış* derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ulaşılan bulgular ve sonuçlara aşağıda yer verilmiştir:

3.2. Eğitim

Tunceli ve ilçelerinde odak grup tekniği kullanılarak yapılan derinliğine görüşmelerde sorulan *“İlinizin sizi en çok gururlandıran özelliği/özellikleri nelerdir?”* sorusu kapsamında 16 odak grubun yedi tanesinde ildeki okuryazarlık oranının ve eğitim düzeyinin yüksekliğinden gurur duyulduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde *“İlinizin size göre en olumsuz özelliği/özellikleri/sorunları nelerdir?”* sorusuna sadece bir odak gurupta *“Eğitim sisteminin kötüye gitmesi”* şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. Odak grup çalışmasında dile getirilen bu görüşlere bir bütün olarak bakıldığında halkta eğitime ilişkin memnuniyet düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Eğitimin düzeyine ilişkin yüksek memnuniyete rağmen, *“İlinizde yapılan kamu/devlet yatırımlarını (tarım, eğitim, sağlık, ulaşım ve haberleşme, imalat, madencilik, enerji ve turizm vb.) nasıl değerlendiriyorsunuz? İldeki kamusal hizmetlerden ne derece memnunsunuz?”* sorusu kapsamında 3 odak gurupta;

“Eğitim altyapısı çok zayıf. Anadilde eğitim olmalı. Zorunlu din dersleri olmamalı. Faşizan eğitim politikası egemen. Okuma-yazma oranının en fazla olduğu il burası, buna rağmen eğitim adına yatırım yok. Eğitim hizmetleri de devlet politikası haline dönüştü, 4+4+4 sistemi bunun kanıtı; değil öğrenci, öğretmen bile ayak uyduramıyor. Eğitim yetersizliğinden dolayı insanlar buradan kaçıyor, eğitim kırsal alana yayılmalıdır, yatılı okullar olmalıdır, ama burada yatılı okullar kapatıldı. Kırsaldan ilçeye gelen arkadaşlar yatılı okul olmadığı için, kışları kar nedeniyle yolların kapalı olmasından dolayı ilçeye gelemiyorlar. Yollar kapalı ve eğitimden uzak kalınıyor çoğu zaman. Eğitimde ödenekler çok yetersiz” görüşleri dile getirilmiştir.

Bu görüş ve eleştiriler Tunceli halkının ilin genel eğitim düzeyinin yüksekliğine ilişkin memnuniyetine rağmen, esasen eğitimin felsefesine, içeriğine, uygulanış biçimine, kalitesine dair ciddi sorgulama ve memnuniyetsizliklerinin olduğunu da göstermektedir. Nihayet *“Hükümetin “Alevi Açılımı” konusundaki çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?”* sorusuna verilen *“Zorunlu din dersi olmasın (talep*

olarak." şeklindeki tekil bir yanıt da mevcut eğitim siteminin içeriğine / müfredatına ilişkin memnuniyetsizliği teyit etmektedir.

Odak grup görüşmesinde katılımcıların eğitime ilişkin en çok görüş bildirdikleri husus, Tunceli Üniversitesi ile ilgilidir. "Tunceli Üniversitesi'nin ilimizin kalkınmasındaki rolü konusunda neler söylemek istersiniz?" şeklindeki soru kapsamında yapılan olumlu ve olumsuz tespit ve değerlendirmeler şunlardır:

1- Olumlu tespit ve değerlendirmeler: "Kente ekonomik ve sosyal yönden canlılık kattı. Üniversite her şehir için bir fırsattır, Tunceli kapalı bir toplumu sadece Alevilerden oluşurdu, üniversite sayesinde her türlü ile birlikte yaşıyor, kültürel kaynaşma yaşandı, kapalıları karşı önyargılar yıkıldı. Üniversitenin gelmesinin iyi yanları var. Çocuklarımız burada okuyor. Esnaf kazandı, Ekonomik canlılık kattı, kültürel kaynaşma sağlandı. Gençlik merkezi olduğu için birçok gençle tanıştık, bu bir kaynaşmayı getirdi.

Evi olanlar ve esnaf kazandı bu üniversiteden. Esnaflar için ekonomik bir canlılık söz konusu oldu. Üniversite hocaları sayesinde itirazlar başladı cesaret verdiler. Şehir biraz daha kalabalık oldu. Üniversite şehrin kalkınmasına olumlu etkisi oldu. Üniversitenin katkısı toplumun doğa ile ilgili hassasiyetini kaydederek UNESCO tarafından koruma altına almasını sağladı. Şehir dışında okumaya gidemeyecekler açısından olumlu oldu.

Üniversitenin esnafa katkısı oldu. Mağazalar, restoranlar, kafeler bu tür işyerlerin açılması ile ekonomik kazançlar sağladı. Gelen öğrenciler buradaki (Alevileri) tanıdıktan sonra kendi memleketlerinde tanıtması ve ön yargıların kırılması sağlanıyor. Üniversiteden memnunuz iş istihdamı sağladı. Üniversitenin kalkınmaya katkısı oldu, piyasa canlandı. Ulaşım sektörü, yiyecek-içecek sektörü, kalkınmaya başladı. Çoğu öğrencimiz maddi durumdan dolayı dışarıya okumaya gidemiyordu. Üniversitenin açılmasıyla kendi şehrimizde okuma imkânı buldular."

Odak grup çalışmasında dile getirilen bu görüşlerin Tunceli Üniversitesinin şehrin sosyoekonomik gelişimi, toplumsal katılım ve olumlu etkileşim, ekonomik hayatın canlanması, inanç ve düşünce farklılıklarının tolere edilmesi, eğitimde fırsat eşitsizliğinin azaltılması gibi hususlarda halkın memnuniyetine katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır.

2- Olumsuz tespit ve değerlendirmeler: "Her açıdan katkı sağlıyor, ... Fakat üniversite içi halktan kültür açısından daha geride. Kampusların uzakta olması halk ile ilişkisini kesmiştir engellemiştir. Buraya tek tip öğrenciler geldi, bu gençler Tunceli Alevi kültüründen tamamen uzak, sakinliğimizi bozdular, Alevi inanç dokusuna uymayan davranışlar arttı, kentimizin ahlakını bozdular. Yurt yok, alt yapı yok. Kiralar daha da arttı. Kaffe kültürü arttı, ahlâki ve kültürel açılardan yozlaşma meydana geldi. Aşırı derecede alkol kullanımı arttı. Sadece kadrolaşma ve makam sevdalılarının işine yarayan bir üniversiteden hiçbir kalkınma olmaz. Eğitim kalitesi iyi olmayan bir üniversite ne kadar iyi olabilir ki. Faydalı görünen fakat içi boş bir üniversite.

Üniversitede bulunan bölümlerin istihdam alanı yok denecek kadar az, o yüzden en faydalı iş üniversitenin kapanması. Sosyal bilimlere önem vermeyen bir üniversite. Bölümler açılırken tam teşekküllü açılın yoksa kapansın üniversite. Hozat'ta ki muhasebe dersine mobilya hocası giriyor böyle saçma üniversite kapanmalı ya da hatalar görülüp düzeltilmeli. Ahlaki bir yozlaşma var, kötü örnekler oluşturuluyor. Üniversite gençliğinin çevreye saygıları yok.

Alt yapı yetersizliği giderilmeden üniversitenin açılması öğrencileri mağdur etti. Dersim'den nefret ederek gittiler. Hocaları çok iyi değil, öğrenciler devamsızlık yapabiliyor. Öğrencilerin sosyal aktiviteleri yok. Bir yönden de zengin daha da zenginleşti fakir de fakirleşti. Her ilde üniversite açılması bir yönden de olumsuz çünkü iktidar bunu kullanarak işsizliği düşük gösteriyor. Üniversiteden memnun değiliz; çünkü bütün eylemleri öğrenciler örgütlüyor. Tek tip öğrenci var. Üniversitenin alt yapı ve yurt sorunu var."

Odak grup görüşmelerine katılanların yukarıda aktarılan görüşlerinden bazıları, Tunceli Üniversitesinin akademik, fiziki ve teknik yetersizliğine yönelik anlaşılabilir eleştirilerdir. Henüz kurumsallaşma sürecini tamamlamamış bir kuruma yönelik bu tür eleştiriler ülkemizin her yerinde görülebilecek makul eleştirilerdir. Bunla birlikte bazı tespit, yorum ve eleştirilerde ise üniversitenin tüzel kişiliği üzerinden devlete ve/veya hükümete karşı ciddi bir güven sorunu olduğu anlaşılmaktadır.

Bu güvensizliğin, devletin üniversite yoluyla Alevi kültürünü dönüştürmek istediği kuşkusuna dayandığı düşünülmektedir. Eski Türkiye'nin toplum mühendisliğine dayalı radikal politika ve uygulamalarında beslenen bu kuşkular hiç şüphesiz ki yersizdir. Ancak yine de, şehirdeki kamu otoritelerinin bu kuşkuları giderecek bir söylem ve yaklaşım içinde bulunmaları toplumsal güvenin geliştirmesine katkı sağlayıcı olacaktır. İçinde istediğine yönünde kuşkular bulunduğu söylenebilir.

3-Talep ve Öneriler: "Bölümler açılırken tam teşekküllü açılın. Siyasi erkten bağımsız bir üniversite olmalı. Üniversite açacak akıllı olan devlet önce barınma ihtiyacını karşılamalı. Alt yapı olmadan üniversite açılmamalıydı. Üniversite'nin puanlarının yükseltilmesi lazım ki batıda ki öğrenciler de gelsin. Üniversitenin alt yapı ve yurt sorunu var."

3.3. Göç

Barış/Açılım sürecinde Tunceli İlinde geri dönüşler olduğu gözlenmektedir. Geri dönüş istenmekle birlikte bu yönde ortaya çıkan ihtiyaçlar ve talepler de vardır.

Bölge halkının geri dönüşler bağlamında genel istekleri şöyle sıralanabilir;

-Yerleşim yerlerinin yol, elektrik, su gibi alt yapı hizmetlerinin kullanılabilir duruma getirilmesi,

-Koruculuk sisteminin kaldırılması,

-Bölgede yaşanan çatışmalar sonucunda zarar gören ailelerin mağduriyetlerini gidermek amacıyla yürürlüğe konulan yasanın tam olarak işletilip tazminatların verilmesi,

-Maddi tazminat ile birlikte, konut, iş, eğitim ve sağlık imkânlarının sağlanması

-Taşınma, kira, yeniden yerleşme, tarımsal- hayvansal zararlar vb. giderlerin karşılanması,

Yukarıda ifade edilen sorunlar aşağıdaki sonuçları ortaya çıkarmaktadır:

-Geri dönüş sürecinde alınan veya köyden kente göçün önlenmesi veya azaltılması için alınan tedbirler yetersizdir.

-Bu tedbirler sürekli kırsal eksenli olarak tek yönlü ele alınmıştır. Bu yüzden alınan tedbirler kırsal ekonominin temelini oluşturan tarımsal ağırlıklı olmuş, insanların sosyo-kültürel ihtiyaçları ikinci plana itilmiştir.

-Sorun, kentten köye göç ile de ele alınarak alınmalıdır.

Bölge halkının geri dönüşler için yaptıkları talepler:

- Yerleşim yerlerinin yol, elektrik, su gibi alt yapı hizmetlerinin kullanılabilir duruma getirilmesi
- Koruculuk sisteminin kaldırılması
- Bölgede yaşanan çatışmalar sonucunda zarar gören ailelerin mağduriyetlerini gidermek amacıyla yürürlüğe konulan yasanın tam olarak işletilip tazminatların verilmesi
- Maddi tazminat ile birlikte, konut, iş, eğitim ve sağlık imkânlarının sağlanması
- Taşınma, kira, yeniden yerleşme, tarımsal- hayvansal zararlar vb. giderlerin karşılanması
- Hanehalkının sosyal güvence teminatı
- Boşaltılmış yerleşim yerlerinin yeniden imar ve inşasının yapılması

Yukarıda ifade edilen sorunlar aşağıdaki sonuçları ortaya çıkarmaktadır:

- Geri dönüş sürecinde alınan veya köyden kente göçün önlenmesi veya azaltılması için alınan tedbirler yetersizdir.
- Bu tedbirler sürekli kırsal eksenli olarak tek yönlü ele alınmıştır. Bu yüzden alınan tedbirler kırsal ekonominin temelini oluşturan tarımsal ağırlıklı olmuş, insanların sosyo-kültürel ihtiyaçları ikinci plana itilmiştir.
- Sorun, kentten köye göç ile de ele alınarak alınmalıdır.

Bu konuyla ilgili olarak odak grup görüşmelerinde sorulan "**Göç olayları ve göç alma verme konusunda fikirleriniz nelerdir?**" sorusuna verilen cevapların sınıflandırılması ise şöyledir:

- İşsizlik, terör gibi olaylar yüzünden göç eden insanlar başka yerlerde

adapte olamıyorlar

- Baskı ve terör en belirgin sebeptir
- Güvenlik nedeniyle boşaltılan köyler oldu bu göç nedenidir
- İstihdam dolayısı ile de göç olmuştur fakat geriye dönüşler de olmuştur
- Ekonomik, kültürel entegre olamayış geri dönüş için bir sebep olmuştur
- Zorunlu göç itilmişlik ve geri dönüş olmuştur
- Tuncelililer kendilerini dışarıda ifşa edemiyorlardı
- Göçlerin devlet politikaları olduğunu düşünüyorum, baraj projeleri buna dâhildir.

- 1994'te yaratıldı en büyük göç. İnsanlar başka illerde eriyip gittiler ve tarım ve hayvancılığın bitme sebebi de budur

- Köylerdeki herkes mağdur olduğu için göç ediyor.

- Köyümüz yakıldığı boşaltıldığı için köylerimizde evimiz yok ve göç etmek zorunda kaldık.

- Göçler derin travmalar yarattı 90'larda zorunlu göçler oldu daha sonralarında gönüllü göçler oldu.

Göçle ilgili olarak yapılan değerlendirmelerde daha çok güvenlik, güvenlik politikaları ve ekonomik nedenler ön plana çıktığı görülmektedir.

Tunceli'deki odak grup görüşmesi mülakatlarında elde edilen veriler değerlendirildiğinde, terör yani barış ve huzurun sağlanamaması, ekonomik gelişmenin önündeki en önemli engel olarak görülmektedir. İkinci faktör olarak da devletin ayrımcılık yapması olarak ifade edilmektedir. Diğer engelleri ise şöyle sıralayabiliriz:

- Güvenlik
- Ulaşım
- Kamu yatırımlarının yeterince gelmemesi
- Göç
- Tunceli'nin imaj sorunu
- Tarım alanlarının az olması
- Üretkenlik ve insan kaynakları
- İnovasyon
- Devletin bürokratik mekanizması(işadamlarının önündeki engellerin kaldırılması)

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Tunceli'nin geri kalmışlığının bugüne kadar giderilememiş olmasının ardında yatan birçok neden vardır. Ancak, terör tehdidi

ortadan kaldırılmadan, girişimciler için güvenli iş ortamı yaratılmadan bölgede yatırımların artırılmasının kolay olmayacağı bilinmelidir.

3.4. Sosyal Hizmetler ve Sosyal Dışlanma

16 odak grup çalışmasında “Devlet vatandaş yakınlığı/ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce devlet hizmetleri nasıl olmalıdır?” diye bir soru sorduk. Tüm grupların ortak görüşü şöyledir:

“Devlet Türkiye’yi tekçi mantıkla belli kimlik ekseninde yönetmiştir. Devlet vatandaş ilişkileri sağlıklı değildir. Bürokrasi halktan kopuk olarak her şeye Ankara’dan karar veriyor. Buda devlet vatandaş ilişkisi açısından sağlıklı bir sonuç vermiyor. Burada yapılacak şeylere halkın karar vermesi düşüncesi söz konusudur. Mesela bir baraj, sanayi vs. yapılacaksa önce halkın karar vermesi gerekir. Devlet yerel yönetimlere özerklik hakkı tanınmalıdır. Belediyeler hem siyasal, hem sosyal, hem de teknik alanda, hizmetlerini yerine getirme konusunda etkin olması gereklidir. Devlet vatandaşla ilişki konusunda dışarıda mesafeli, ancak Tunceli’de yakın durmaktadır. Kurumlarla ilişkimiz çok iyi seviyededir. Devlet kurumları iyi hizmet vermektedir. Tunceli’de insanlar devlet kurumları ile iyi fakat siyasal anlamda devlete karşı bir soğukluk vardır. Devlet hizmetleri merkezden değil yerel yönetimler üzerinden yapılmalıdır. Devlet-halk kaynaşması sağlanmalıdır. Kaynaşmadan kastımız uyum sağlamak değil; halk ve devlet birleşmeli, birbirini kabul etmeli. Vatandaşın güvenlik sorunu var, devlet güvenlik sorununu çözmelidir. Devlet sosyal devlet olmalıdır. Evdeki kadın kocanın malı olmamalı, çocuk ailenin malı olmamalı, zarar veren en yakın olsa bile devlet bunu engellemelidir.

Devlet Tunceli’de yaşayan insanları yurttaş olarak görmeli ve asla düşman görmemelidir. Devlet insanları kapısında süründürüyor bu ahlaki değil, devlet tüm insanlara eşit mesafede olmalıdır. Devlet Tunceli’ye destek vermiyor bu bakış açısı yanlıştır ve ayrımcılık yapıyor. Mesela Dersim de Sünni köylerin yolları alevi köyelerine göre daha düzenli ve bakımlıdır. Devlet güven verici değil, hastane ve üniversite yatırım değil, fabrika yapılmalıdır. Biz kendimizi devlet olarak görüyoruz, devletin lafına inanmıyoruz. Biz devlet derken kendimizi bunun dışında tutuyoruz. Toplumun 20-30 yıldır yaşadıklarını düşünürsek bu başka bir ilde olsa devlet ve vatandaş buradaki gibi barışık olmazdı. Devletin şiddeti var. Toplumsal yozlaşma var bir el var bunu yapan ve bu el devlettir. Biz devlete Dersim penceresinden bakıyoruz devlet ise Tunceli penceresinden bakıyor. Biz Dersim penceresinin kimliği ve inancımız ile bakıyoruz. Devlet Tunceli penceresinden baktığı müddetçe olumsuz etkiler olacaktır. Mesela; sigara içilmeyecek yasası çıktığında bu yasayı ilk Dersim de uygulandı. Burada şu var biz bazı şeylere açığız ama devlet kendi penceresinden baktığı için bizim eksikliklerimiz oluyor. Devletin yardımları sosyal yardım temelli değil sosyal kalınma temelli olmalıdır. Devlet Dersimden oy alamadığı için burayı dışlayıp buraya hizmet dahi getirmiyor. Devletin iş ve işleyişi, bürokrasi işlerini uzatması kızgınlığa neden oluyor. Cem evlerine statü verilmemesi devletin bizi yok sayması anlamına geliyor ve devlete bakış açımız olumsuzlaşıyor. Verilen bu statü bu imajı biraz kırmıştır. Tunceli’de görev yapan memurlar buranın kültürünü anlayan gelenek ve göreneklerini bilen kişiler olmalıdır. Devlet tarafsız olmalı ve insanlara eşit davranmalı fakat devlet eşit davranmıyor. Devletin imkânları eşit düzeyde dağıtılmalıdır”.

Bu görüşlerin yanında kısmen şöyle düşünenler de var; “Burada kötü olan her şey devlete bağlanıyor, Yılanların çoğalması bile devlete bağlanıyor. Buranın halkı Tunceli’ye dışarıdan memur gelmesini istemiyorlar. Devletin olumsuz bir ilişkisi ve dışlaması yoktur. Devletin savunma araçları burada hep var. Olmadığı zamanlar bize tuhaf geliyor. İnsanlar ilimize tehlikeli insanlarmışız gibi bakıyor”

Bu görüşler dikkate alındığında vatandaşların devlete güven sorunu olduğu, ciddi bir ön yargının bulunduğu, Tuncelililerin kendine has bir yaşam tarzı olduğu görülmektedir. Aslında bu düşünce kendiliğinden bir dışlanmayı doğurmaktadır. Devletin böyle bir tutumu olmazsa bile vatandaşın bu düşüncesi bir dışlanma unsurudur. Bazı vatandaşların daha farklı düşündüğü de mevcuttur. Ağırlıklı görüş dışlandıkları yönündedir. Bu görüşün haklılığını bir tarafa bırakarak bu ön yargıların kırılması ve devletle bir bütünleşme ihtiyacı olduğu kesindir. Toplum böyle düşünmeye iten çok fazla etmen vardır. Aslında bu yolların kurutulması devlet vatandaş kaynaşmasına katkı sağlayacaktır.

Vatandaşların devlete bakışını bu olumsuzlukları netleştirmek ve çapraz soruyla test etmek üzere “Vatandaş sorumlulukları hakkında (askere gitme, vergi verme, elektrik ve su faturaları ödeme) ne düşünüyorsunuz? Neden?” diye bir soru sorduk. Gruplardan alınan cevaplar birleştirildiğinde şöyle bir sonuçla karşılaşmaktayız.

Bu soruya verilen cevapları olumlu ve olumsuz olarak iki şekilde sınıflandırmak gerekir. Olumlu düşünüp öz eleştiri yapanlar; “Devletin vatandaşa ve vatandaşında devlete karşı sorumlulukları var. Tunceli kamu ödemeleri konusunda en iyi illerden biridir. Kredi kartı, elektrik, su ödeme konusunda en çok tahsilât oranına sahiptir. Türkiye’de en sağlıklı vergi ödeyen il Tunceli’dir. Askerlik yapıyoruz, elektrik, su vergisini ödüyoruz. Bu konulardaki bütün sorumlulukları yerine getiriyoruz. Ancak vicdan-ı red hakkı tanınırsa askere giden insan sayısı çok az olur. Askerlik saçma gibi, askere giden devlete yük oluyor çünkü. Orda birkaç ay yiyip, içip, spor yapıp geliyor. Askerlik profesyonel anlamda yapılırsa daha iyi olur. Her ne kadar muhalefet görünsek de biz ödevlerimizi iyi yerine getiriyoruz. Vergiye karşı değiliz, olması gereken bir şey zaten. Vatandaşlık görevleri yerine getirilirken insanlar bencil davranmamalı. Burada insanlar emeğe saygılı oldukları için kaçak kullanımı yoktur. Nüfusun az olması da kaçak kullanımını azaltıyor ve insanlar düzenli olarak vergilerini ödüyorlar. Vergi vermemiz gerekiyor, vergi vermesek maaş alamayız” diyorlar. Olumsuz düşünüp devlete sitem den ve karşı duranlar ise; “En sağlıklı vergi veren il olmasına rağmen en az yatırım Dersim’e yapıyor. Askere gitme zorunluluğu olduğu için insanlar askere gidiyor. Askerlik isteğe bağlı olmalı, zorla yaptırılmasın, isteyen yapsın. Fakir fukaranın çocuğu askere gidiyor zengininin çocuğu askere gitmiyor fakirler eziliyor Vatandaşlık görevleri yerine getiriliyor, bedelli askerliği eleştiriyoruz. Fatura ve vergi ödeme oranları çok yüksek. Vergimi veriyorum ama vergim nereye gidiyor? Sağlıklı bir şekilde kullanılıyor mu? Kimlere gidiyor? Kimin tüketimine açılıyor? Buradan baştaki adamlar alıyor bu hırsızlığa sebep oluyor. Bu sorudaki tüm maddeleri en sonuna kadar yapan fakat devletten her zaman darbe yiyen bir iliz. Vergiyi fazla veriyoruz ama yatırımlar hükümete oy veren illere gidiyor ya da verdiğimiz vergi bize kurşun olarak geri dönüyor. Devletin en az alacağı ve en çok borçlu olduğu il burasıdır. Vatandaşlık görevlerimizi en iyi şekilde

yerine getirmemize rağmen ötekileştiriliyoruz. Eğer sosyal devletse elektrik ve su temel ihtiyaçtır ücretsiz olmalı vatandaştan para çalmakla sosyal devlet ve vatandaş sorumlulukları olmaz" diye düşünmektedirler.

Bu vatandaşlık sorumlulukları hakkındaki kanaatlere bakılırsa; Tunceli halkı içinde sağduyulu düşünen ülke genelinin görüşlerini yansıtan bir kesim olduğu gibi, ön yargılı düşünen "kötünün her şeyi kötüdür" mantığı ile hareket eden bir kesim de vardır. İkinci kısmın daha baskın olduğunu söylemek lazımdır. Zannederim bu duygu ve düşünceler Tunceli ili özelin de düşünülmektedir.

Hükümetin ilin devlete karşı olan bu düşüncesinin değiştirilmesi ve gerekenin yapılması için adım atması gerektiğini düşünmekteyiz. Aslında hükümetler siyasi davranabilir belki ama devlete karşı bu tavrın gözden geçirilmesi ve vatandaşın biraz daha sahiplenir şekilde davranması gerekir. Aynı bağımsız bayrak altında yaşayan insanlar arasında bu kadar bir ayrımın olması kimseye fayda sağlamayacaktır. Tunceli'de gücümsemeyecek kadar çok olan bir kesimin sanki kendisini Türkiyeli görmeme gibi bir eğilimi vardır. Bu topraklarda yaşayanların bu fikri kendiliğinden bir ayrımcılıktır.

Hükümetin sosyal yardım politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Sosyal yardımlar tembelleştirip devlete bağımlı yapıyor,
- Sosyal yardımlara karşıyız,
- Çocuk evi, sevgi evlerinde cinsiyet ayrımı olmaksızın çocuklar kalmalı,
- Sosyal yardımlaşma halkta dilenme ve yoksulluk kültürü oluşturuyor,
- Yardım edilme yerine iş imkânı yaratılmalı,
- Yardımlar insanların rencide olmasına sebep oluyor,
- Sadaka kültürü oluşturulmamalı, insanlar bu yolla hükümete bağlanılmaya çalışılmamalıdır,
- Sosyal yardımlar kaldırılmalı ya da çok ihtiyaç sahibi olanlara verilmelidir,
- Yardımlar kontrolsüz, düzensiz dağıtılıyor, siyasi amaç taşıyor,
- Sosyal yardımlar devam etmeli, yardım etmenin şekli değişmelidir.
- Bir Vakıf Başkanı; "Korkar olmuştum; nereye gitsem, cenaze ya da düğün, insanlar beni durdurup yardım istiyorlar."

3.5. Sosyal Yardım Algısı

Vatandaşlar sosyal yardım konusunda çok farklı düşüncelere sahiptirler. Bir kısım vatandaşlar devletin yaptığı sosyal yardımları bireyleri deşifre edici ve incitici olarak bulmakta ve devletin vatandaşı kendisine ısındırmak için bu yola başvurduğunu düşünmektedirler. Bir kısmı ise sosyal yardımların gerekli olduğunu ve yapılanın doğru olduğunu düşünmektedir. Devlete karşı olan olumsuz tavrın burada da geçerli olduğunu görmekteyiz.

Bu konudaki görüşleri daha netleştirmek ve vatandaş algısını ölçmek üzere odak grup görüşmelerinde "*Hükümetin sosyal yardımlar konusundaki politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz?*" diye bir soru sorduk. Verilen cevapları ortak bir havuzda birleştirdiğimizde bu konuda iki farklı görüş ortaya çıkıyor. Birisi

yardımlara karşı, diğeri ise yardımların artırılması ve şeklinin değiştirilmesini istemektedir.

Yardımlaşmaya karşı olan görüşe göre; *“Devlet vatandaşları sosyal yardımlarla tembelleştirip, köleleştirip kendine bağımlı yapıyor. Bu sayede halkı hükümete bağıyorlar. Anayasaya göre biz bir sosyal hukuk devletiyiz. Hükümet sosyal yardımlaşmayı halkı kendine bağlama aracı olarak kullanıyor. Kendi yandaşlarına aktaracak bir kaynak olarak bakıyor. Sosyal yardımlaşma halkı dilendiriyor, yoksulluk kültürü oluşturuyor. Vatandaş tembelleştiriyor. Bu yardımları doğru bulmadığımız aşikâr bir konu. Sosyal ve psikoloji anlamda zararlı olduğunu düşünüyorum. Yardımlar muhtarların ya da belediyenin belirlediği ailelere değil çoğunlukla kendi adamlarına giden yatırımlar olduğu için ahlaki değil. Adap üslup çerçevesinde yardım yapılmıyor yardım yapılırken insanlar rencide ediliyor. Sosyal devlet siyasi amaçlar için kullanıldığından yardımlar da adaletsizlik ön planda. Sosyal yardımlaşma Türkiye’de amacından sapmış durumdadır. Sosyal yardımlardan dolayı, insanlar artık her şeyde yardım istiyorlar. Alışkanlık olmuş. Vakıf başkanın söylediği: korkar olmuşum. Cenazeye, düğüne nereye gitsem insanlar beni durdurup yardım istiyorlar. İnsanlar dilenci yerine konulmamalıdır”* denilmektedir.

İnsanlar hem yardımı almakta ve hem de yukarıdaki görüşleri savunmaktadırlar. Görüşmeler esnasında tarafımızdan bu algının varlığı açık bir şekilde hissedilmiştir. Verilen hizmetin toplumda oluşturduğu ivmeye bakılmaksın devlet ve kuruluşlarına karşı olan tepki bu alana da yansımaktadır. Yardımların amacı dışında kullanıldığı, devlet bu şekilde vatandaş kendisine bağlamaya çalıştığı, bu durumun vatandaş tembelleştirdiği ve sosyal devlet özelliklerinin siyasi amaçla kullanıldığı görüşleri hâkim. Aslında devlet elbette ki sorum yaşayan vatandaşlarının yanında olmalı, onlar güven vermeli ve vatandaşlarını kendisine bağlamaya çalışmalıdır.

Bu olumsuz bir durum değildir, devletin görevidir. Ancak Tunceli’deki vatandaşların bir kısmı devle karşı olduğu için yardıma muhtaç kişiler için yapılan bu iyileştirmeleri de istismar etmektedir. Hangi hükümet iktidarda olursa olsun bu yardımların yapılması gerekir. Gelişmiş ülkelerde sosyal yardımlar tamamen devlet eliyle yapılmaktadır. Belki şu söylenebilir. Devlet sosyal yardımları artırarak vatandaşların yardım yapma eğilimi, duygu ve uygulamalarını zayıflatmaktadır. Bu karşı duruşlar da toplumsal duyarlılığı artırma adına devlet tarafından giderilmelidir. Devlet yardımları Türkiye’nin her köşesine yapmakta ve tüm ilçelerde SYDV bulunmaktadır. Bu Tunceli’ye has bir durum değildir. O zaman her ildeki insanlar böyle mi düşünmeli? Öyleyse devletin anlamı nedir? gibi sorular cevapsız kalır. Burada önyargılı bir davranış olduğu görülmektedir. İnsanlar ancak devletin varlığı ile bağımsızlığını koruyabilirler.

Sosyal yardımların gerekliliğine inananların görüşleri ise şöyledir:

“Sosyal yardımlar işlemleri tek elde toplansın bir merkezden verilsin. Sosyal yardım eşgüdümlü olmalı ve ağ üzerinden yayılmalı ve hedef kitleye ulaşılmalıdır. Tunceli’nin yarısı yardım maaşı alıyor. Yardım yerine insanlara iş imkânları yaratılsa Tunceli için daha iyi olur. Balık yemek yerine balık tutmayı öğrenmek istiyoruz. Yapılacak yardım

yerine vatandaşa para verilirse daha temiz olacağı kanaatindeyiz. Vatandaşa yardım yapılacaksa güzel bir şekilde yapılmalı, halkın onuruyla oynanmamalıdır. İhtiyacı olan belirlenmeli, ona göre yardım yapılmalı. Sadaka kültürüne alışmamalı, iktidara bağlı bir insan modeli oluşturulmamalı. Yardımlar kontrolsüz dağıtılıyor. İhtiyaca göre olmalı seçimle bağlantılı olmamalıdır. Arada aracı olmadan sosyal yardımlar yapılmalıdır. Burada ekonomi çok zayıf, yardım politikaları iyileştirilerek her ay yeterli miktarda para verilmeli. Dilekçe sistemi kaldırılmalı, biz gelip burada dilekçe vererek para istemekten utanıyoruz. Yardıma ihtiyacı olan insanlar belli o insanlara her ay bir banka hesabına bu paralar yatırılmalı. Sosyal yardımlar devam etmeli, yardımlaşmanın şekli değiştirilmelidir. Bazı insanlar fakir fukaranın hakkını çalıyor ihtiyacı olmadığı halde bu imkânlardan yararlanırken bizim ihtiyacımız varken yardım alamıyoruz. Denetlemeler sıklaştırılmalı asıl yardıma ihtiyacı olanlara yardım yapılmalı”

Sosyal yardımların adil dağılımı, eşitlik ilkesi gereği hak edene verilmesi ve ihtiyaç sahiplerine eşit davranılması, yapılacak yardımların işleyiş tarzının vatandaşı rencide etmeyecek şekilde yapılması, yardımlar nakdi yardım olarak yapılarak herkesin ihtiyacına göre kullanmasının sağlanması gibi tavsiyeler bulunmaktadır. Bir kısım vatandaşlar ise yapılan yardımlardan oldukça memnundur. Yardımlar her iktidar zamanında yapılmaktadır. İktidar malzemesi olarak görülmemelidir. Diğer kurumlarla eşgüdüm halinde olunmalıdır. Bu yardımların vatandaşı birbirine muhtaç olmaktan kurtardığı ve devletin vatandaşlarına sahip çıktığı şeklinde okunması gerekir.

3.6. Adalet, Suç ve Güvenlik

120

Odak grup çalışmaları kapsamında görüşülen bireyler kentte özellikle hırsızlık, gasp gibi suçların nerdeyse yok denecek düzeyde olduğunu belirtmişlerdir.

Tunceli ilinde kamu kurum ve kuruluşları yetkilileri, STK temsilcileriyle yapılan odak grup çalışmalarında da kentin özellikle ekonomik yapısına ilişkin çok sayıda sorun belirtilmiştir. Kentteki istihdam sorunları, işsizlik, yatırımların azlığı, üretimin yokluğu ve pahalılık gibi olumsuzluklar görüşmeciler tarafından en çok dile getirilen hususları oluşturmaktadır. Odak grup çalışmasında Tunceli ili için en çok belirtilen olumsuzluklar olarak şu hususlar tespit edilmiştir:

1. Kamu Yatırımlarının az olması
2. Özel sektörün gelişmemişliği,
3. Üretimin olmaması,
4. İşsizliğin yaygınlığı,
5. İstihdam olanaklarının azlığı,
6. Kentleşme sorunları,
7. Yaşam şartlarının pahalılığı,
8. Tunceli iline ilişkin dışarıdaki olumsuz algının varlığı,
9. Sağlık ve ulaşım açısından olumsuzlukların varlığı,
10. Boşanma sayısının yüksek olması,

11. Uyuşturucu madde bağımlılığı,
12. Hizmetlerin azlığı,
13. Alkol tüketiminin fazlalığı,
14. Organize sanayisinin olmaması,
15. Alevi kimliğinden dolayı dışlanmışlık hissi,
16. Devlet –vatandaş ilişkilerinin iyi olmaması.

Görüşmelerde çok sayıda kişinin Tunceli iline ilişkin belirttikleri bu olumsuzlukların ve sorunların, çoğu toplumlarda suç oranları üzerinde artırıcı etkiye bulunan özellikler olduğu söylenebilir. Bu olumsuzluklara rağmen Tunceli ilinde suç oranlarının yüksek olmaması veya Tunceli ilindeki düşük suçluluk olgusunu açıklamak için başka değişkenleri çözümlemek gerekmektedir. Bu bağlamda, suçu olumsuzlayan değer yapısının ve enformel denetim unsurlarının daha baskın olduğunu söylemek mümkündür.

Tunceli ilinin düşük suçluluk oranına sahip olduğu algısı Tunceli ilinde yaşayan bireylerde de yaygın bir düşünce olduğu tespit edilmiştir. Araştırma ekibinin odak grup çalışmalarında “İlinizin sizi en çok gururlandıran özelliği/özellikleri nelerdir?” şeklinde sorulan soruya kimi katılımcılar, Tunceli ilinin güvenli kent yapısına göndermede bulunmuşlardır. Bu hususu, “sokaklarda özgürce gezabiliyor olması ve kentin güvenli olması”, şeklindeki dile getirmişlerdir. Kentin gurur verici özellikleri olarak sadece odak 2 il odak 8 grubunun tespitleri bu hususu çok belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu iki grup kentin gururu verici özellikleri olarak şunları belirtmişlerdir.

1. Gasp, hırsızlık gibi suçların neredeyse yok düzeyde olması,
2. Hoşgörülü olması, insan sevgisinin varlığı,
3. Emanete ihanet edilmemesi,
4. Asayiş sorununun olmaması,
5. Taciz ve sapkınlık olaylarının olmaması,
6. Güvenli bir şehir olması,
7. Muhalif olması ve haksızlığın karşısında olması,
8. Okullaşma oranının fazla olması,
9. Güçlünün değil de ezilenin yanında olunması,
10. Örgütlü hareket edilmesi,
11. Çocukların öğrenme sürecinde baskının dışlanması,
12. Hoşgörülü ve sevmeyi ilke edinen bir şehir olması,
13. Özgür bir yaşamın varlığı, doğaya ve hayvanlara sahip çıkan özelliği,
14. Alevilik inancındaki “eline, beline ve diline sahip çık” ilkesinin varlığı,
15. Kadına değer vermesi, kadın-erkek eşitliğinin varlığı.

Neredeyse tüm odak görüşme gruplarında, kentin güvenli bir kent olduğu vurgusu hep öne çıkmıştır. Kentin güvenli kent olmasını, kentin suç oranlarının düşük düzeyde gerçekleşmesi ve sokağa kolaylıkla çıkma şeklindeki gerekçelerle temellendirmişlerdir.

Aynı şekilde kentin güvenli bir konuma sahip olmasını, hümanistlik değerlerin varlığı ile ilişkilendirdikleri de dikkat çekmektedir. Diğer bir ifade ile konuya ilişkin anlatımlardan hareketle katılımcılar “güvenli kent” algısının varlığını; özellikle insani değerlerin önemsenmiş olması, kadına verilen değer, hoşgörülülük ve demokratik değerlerin benimsenmesi gibi unsurlar üzerinden açıklamaya çalıştıkları görülmektedir.

Hiç kuşkusuz görüşmecilerin Tunceli ili için belirttikleri bu değerlerin, düşük suçlulukla ilintili olabileceği söylenebilir. Tunceli ili özelinde, düşük suçluluğun nedenlerini sosyo-kültürel faktörlerde aramak gerekmektedir. Bu çerçevede Tunceli ilindeki görece geleneksel yapının varlığını devam ettirmesi, dolayısıyla sosyal sermayenin de güçlü olması, düşük suçluluk oranının önde gelen temel nedenini oluşturmaktadır. Özellikle bireylerin toplumsal bağlılıklarının güçlü olması, Tönnies’yen bağlamda cemaat yapısının devam etmesi ve buna bağlı olarak gerçekleşen enformel denetiminin varlığı düşük suçluluk oranının nedenini açıklamaktadır.

Düşük suçluluk oranının, toplumsal sermayenin güçlü olması ile yakından ilintilidir. Toplum bilimciler tarafından, sosyal sermaye “toplumun ortak değerler bütünü olarak” tanımlanmaktadır. Fukuyama da, Amerika toplumunun 1950’lerden 2000 yılına doğru olan süreçte, toplumsal sermaye alanında yaşanan olumsuzlukları veya toplumsal sermaye zayıflamasını üç unsur üzerinden çözümlenmeye çalışmaktadır: Şiddet/Suç, aile ve güven. Samspon v.d. (1997) ve Kawachiv.d. (1999), yüksek düzeydeki sosyal sermayenin varlığını, düşük suç oranlarının önemli bir göstergesi olarak ele almışlardır. Japonya’daki suçluluk üzerine yapılan araştırmalar, Japonya’daki düşük suçluluk oranını nedenlerinin büyük ölçüde sosyal sermaye göstergelerinin yüksekliği ile açıklamaktadırlar. Bu araştırmalardan bazıları; güven, dayanışma, aile ve grupsal bağlılık gibi toplumsal sermayeye ilişkin göstergelerin Japonya’da gelişimi / endüstrileşmiş batı ülkelerine kıyasla daha yüksek olmasının, Japonya’daki düşük suçluluğun önemli nedenlerini oluşturduğunu ileri sürmektedir.

Suç alanındaki çalışmaları ile dikkat çeken ve aynı zamanda “Yeniden bütünleştirici Utandırma Teorisi” ile dikkatleri üzerine çeken John Braithwaite (1989), enformel denetim unsurlarının suçluluktaki caydırıcı etkisinin, formel kurum ve süreçlerden daha etkili olduğunu ileri sürmektedir. Braithwaite göre, cemaat değerlerinin güçlü olduğu Japonya, Çin ve benzeri ülkelerdeki suç oranlarının, ABD gibi bireyselliğin geliştiği ülkelere kıyasla daha az gerçekleşmesinin temelinde de enformel değer ve denetime ilişkin unsurlar bulunmaktadır (Bkz. Barak, 1998: 203).

Çünkü cemaatçilik veya toplumculuk, bireysel konforu gözetken bireyselliğin aksine, yoğun düzeyde karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi, karşılıklı güven ve

sorumluluk duygusu ile toplumsal bağlılığı gözeten bir işlevi yerine getirmektedir. Braithwaite, karşılıklı dayanışma, aile değerleri ve toplumsallık unsurlarını içeren bazı Asyatik toplumlardaki suç oranlarının düşüklüğünü bu model çerçevesinde açıklamaktadır. Bu çerçevede Braithwaite'a göre, hem tarihsel ve hem de kültürler arası bağlamda suç/şiddet, aile ve toplumsallık duygusunun güçlü olduğu toplumlarda en iyi şekilde kontrol edilebilir.

3.7. Kimlik ve Aidiyet

Tunceli ili gündeme geldiğinde tartışılan konulardan birisi de ilin ismi etrafında dönmektedir. Araştırma sahasında yapılan gerek gözlem ve gerekse bireysel ve odak grup görüşmelerimde şehirde yaşayanların şehrin mevcut ismi olan Tunceli ile daha çok geçmişine vurgu yapan Dersim isimlerini kullanma hususunda kafa karışıklığı içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan odak grup görüşmelerinde deneklere sorulan: "Kendinizi daha çok Tuncelili mi, Dersimli olarak mı tanımlıyorsunuz? Neden?" şeklindeki soruya deneklerin çoğu; Dersim ya da Tunceli, Dersimli ya da Tuncelili şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir.

Bununla birlikte, özellikle orta kuşak ve daha aşağı yaştan olanlar ile eğitimli gençlerin Tunceli ismine soğuk yaklaştıkları, bunu daha çok muhalif kimlikleriyle izah etmeye kalktıkları, bununla da yetinmeyip Tunceli/Tuncelili ismini kullanan çoğu daha yukarı yaştakilere karşı tepkili davranarak onları Dersim/Dersimli demeleri hususunda yönlendirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu gruptan olanların çoğu, devletin dayatması ve 1938 katliamını çağrıştırdığı gibi iddiaları öne sürerek Tunceli/Tuncelili gibi ismine karşı olduklarını ısrarla belirtmişler, kendilerini de daha çok Dersimli olarak tanımlama yoluna başvurmuşlardır.

Araştırma sahasındaki bireylerin toplumsal onurunu oluşturan, onların kendilerini tanımlarken ön plana çıkardıkları ve çoğu kez ötekenden farkını izah etmek için kullandığı toplumsal kodlar grup üyelerinin hemen tamamı tarafından sık sık kullanılmaktadır. Nitekim odak grup görüşmelerinde bunu ölçmek amacıyla sorulan: "İlinizin sizi en çok gururlandıran özelliği/özellikleri nelerdir?" şeklindeki soruya verilen cevaplar bağlamında deneklerin kullandığı ifadeler genellikle aşağıdaki gibi şekillenmiştir:

- İnsanlarının zeki olması
- İmkânların kısıtlı olmasına rağmen insanların gayretli olmaları
- Güvenilir bir kent oluşu. Gasp hırsızlık gibi durumlarla karşılaşılmamış olması.
- Düşenin dostu, mazlumun yanında zalimin karşısında insanların olması.
- Toplum içi dayanışmanın güçlü olması.
- Ahlaki açıdan iyi bir şehir olması.
- İnsanların şehre tutkuyla bağlı olması.
- Okuma yazma oranının yüksek olması.
- En mutsuz il olması. Çünkü cehalet mutluluktur. Bildiğimiz için, bir şeylerin farkında olduğumuz için mutsuzuz. Ülkemizdeki hatta dünyadaki sorunların

farkındayız. Eksikliklerimizi bildiğimiz için mutsuz olduğumuzu ifade edebiliyoruz.

-İnsanlarının başka kültürlere karşı hoşgörülü olması.

-Şehirde Özgür yaşamın olması (Türk, Kürt, Ermeni, Hıristiyan, Sünni, Alevi hep birlikte yaşaması, dini ve etnik ayrımın yapılmaması, kadınların daha özgürce yaşıyor olabilir olması.)

-İnsanlarının doğal davranması

-İnsanlarının başarılı olması. (Bunda geçmişte yaşanan acıların katkısının olmasına inanılması)

-İnsanlarının Evrensel dünya değerlerine sahip olması

-İnsanlarının, Türkiye'nin diğer illerindekilere göre Türkiye'nin sorunlarını daha iyi görebilmesi

-Vatandaşların Devlete borcun olmaması

-Devlete en sadık il (örneğin, vergi verme ve askere gitme hususlarında)

-Örgütlü hareket edilmesi

-Doğal güzellikleri.

-İnanç kimliği

-Mevcut sisteme muhalif tepki gösteren insanların çokluğu

Görüldüğü gibi kentin onurunu oluşturan tanımlamalar içerisinde en çok vurgulanan ifadeler, şehirde özgürlükçü ortamın hakim olması, farklı etnik, din ve dillere karşı hoşgörü ortamının olması ve kentin muhalif kimliğinin ön plana çıkarılan ifadelerdir. Bununla birlikte özellikle odak grup görüşmelerinde daha çok orta ve daha alt yaş grubundan eğitilmiş gençlerin özellikle orta yaş grubu ve üzerindeki bireylerin konuşmalarına sıkça müdahale ettikleri ve onları yönlendirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu durum, şehirdeki özgür düşünceye açık olma ifadesine ters gibi durmaktadır.

Başka illerden olmaya göre Tuncelili olmak size neler hissettiriyor? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- İnanç kimliğimizden dolayı dışlanıyoruz.
- Tunceli üzerinde kurulan tahakküm ve önyargılardan ötürü mutsuzuz.
- Yatırım ve istihdam yok; diğer illere göre bize ayrımcılık yapıyor.
- Tüm Türkiye için söylemek gerekirse, demokrasinin en fazla olduğu şehir.
- Diğer illere göre bilerek geri bırakılmış hissediyoruz.
- Daha huzurlu ve güvenli bir şehir.
- Havası ve doğasıyla temiz ve rahat bir şehir.
- Sinema, tiyatro gibi, sosyal imkanları olmayan bir şehir.
- Biz kendimizi mutsuz olarak tanımlıyoruz.
- Dersim ağlıyor, nedeni işsizlik.

Kendinizi etnik açıdan nasıl tanımlıyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Bütün odak grup görüşmelerine katılanların çoğunluğu Kürt,
- Bir kısmı Zaza,
- Az sayıda Çerkez,
- Ve çok az sayıda Türk,
- Ve bir kişi de kendini Ezidi olarak ifade etti.

Dini kimlik açısından kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Odak gruplara katılanların çoğunluğu (ve Tuncelili olanların tamamı) Alevi,
- Sunni,
- Ateist,
- Müslüman,
- Dini kimlikle tanımlanmak istemeyiz.

3.8. Siyaset ve Siyasal Yapı

İktidarı ve muhalefet partilerini en çok hangi yönleriyle eleştiriyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Tüm partiler sınıfta kalmıştır, beklentilerimiz karşılanamıyor,
- Siyasi partilerin tartışma üslubu seviyesiz.
- İktidar partisinin eleştiriyi engellemek için iletişime müdahalesi var.
- Siyasi iktidar ayrımcılık yapıyor, muhalefetin de bir faydası yok.
- Dersim katliamını Devlet yaptı, parti değil.
- Devlet başka, hükümet başkaydı; şimdi ikisi de bir.
- Sadece ayrıştırma yapan iktidar ve muhalefet var.
- Sadece öteleştiren iktidar ve muhalefet var.
- Tüm partiler dürüst, ahlaklı davranmıyor.
- İktidar bütün halkın iktidarı olmalı, kendi tabanının değil.
- İktidar iktidar gibi, muhalefet ise muhalefet gibi değil Türkiye'de.
- Alevi ve Dersimli olmamız bir ayrımcılık nedeni sayılıyor.
- İnanç ayrımcılığı yapılıyor; din siyasete malzeme ediliyor.

Vatandaşın sorumluluklarını yerine getirmesi hususunda (askere gitme, vergi verme, elektrik ve su faturaları ödeme) ne düşünüyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Devlet/vatandaş karşılıklı sorumluluk içindedir.
- Tunceli insanı her tür sorumluluklarını yerine getiren özelliğe sahiptir.
- Askerlik bu şekliyle devlete yük, profesyonelliğe geçilmeli, askerlik isteğe bağlı olmalıdır.
- Elektrik, su gibi hizmetler bedava olmalı.
- Vergimizi veren bin iliz, ama vergilerimiz nereye gidiyor bilmiyoruz.
- Vergi oranlarını yüksek buluyoruz.
- Bedelli askerliği eleştiriyoruz, sadece zenginler yararlanabiliyor.

- Devletin en az alacağı olan ve en çok borcu bulunan il Tunceli'dir.
- Askerlik gönüllü olmalı, kadınlar da isterlerse gidebilmelidir.
- Vergimizi veriyoruz ama muhalif bir il olduğumuzdan ötürü yatırım alamıyoruz.

Kendinizi daha çok Tuncelili mi, Dersimli olarak mı tanımlıyorsunuz?

sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Dersim'li olarak; Tunceli ismini Devlet dayattı.
- Tunceli, savaşın adıdır; 1938 katliamını çağrıştırıyor bize.
- Sadece Dersim'liyiz; Tuncelili olmak utanç vericidir.
- Dersim deyişi doğrudur; Tunceli kötü çağrışımlar yapıyor.
- Kendimizi Dersimli olarak tanımlamak daha hoş ve onur verici.
- Alevilik nedir? Alevilik-Sünnilik için benzer ve farklı yönler nelerdir?
sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:
- Eline, beline, diline sahip insanlar olarak nitelendirebiliriz.
- Alevilik tasavvuf inancına daha yakın bir mezhep.
- Benzerliklerimiz inanç sistemi ve Ehlibeyt'e olan saygı ve sevgimiz.
- Alevilik günümüze Müslümanlığın bir kolu olarak geldi.
- Alevilik mezheptir.
- Alevilik İslam'ın bir kültürel boyutudur.
- Aleviler herkesi kucaklar, fakat Sünnilerde bu pek azdır.
- Alevilerde 73 millet kardeşimdir anlayışı ön planda.
- Temelde alevi ve Sünni Müslüman'dır ve kardeşir.
- Hem alevi hem Sünni hak, Muhammed, Ali yolundan ilerleyen kardeşlerdir
- Aleviler de Sünnilerde sadece ve sadece Kur-an ve Ehlibeyt emanetlerine sahip çıkan ve bu değerlerle yaşamak isteyen aynı halkın evlatlarıdır.
- Alevilikte hoşgörü var ve bu şekilde yaşıyoruz.
- Sunilik ile ortak noktamız Tanrı ile Hz Muhammed. Zerdüştlük ile ritüel anlamda daha çok ortak noktamız var.
- İslam'da Allah Muhammed denir. Alevilikte Ali'de eklenir.
- Alevilik, Ali soyundan olan Ehlibeyt soyundan olan haksızlığa karşı duran bir inanç. Biz de namaz kılıyoruz. Cem evinde yapıyoruz ibadetimizi. Bizim de cenaze namazımız var.
- Alevi denilince Hümanizm geliyor aklıma; ötekileştirmeden bütün insanları kabul eden bir yaşam felsefesi.
- Alevilik modernliktir; kadın erkek eşitliğidir; hümanizmdir.
- Ali camide şehit edildiği için Aleviler camiye gitmezler.
- Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan namaz kılar, oruç tutar ve Kuran okurlardı.
- Alevilikte 12 imam var. Sünnilikte ramazan ayı var.
- Buradaki Aleviler, Aleviliği tam olarak yaşamıyor.
- Cem bağlamıyor, 12 imamda insanlar oruç tutmuyor.

Kirvelik, musahiplik, düşkünlük kurumlarıyla ilgili neler biliyorsunuz. Bu kurumları tarihsel süreç içerisinde şahsınız ve Tunceli toplumunun sosyal, siyasi,

dini, ve kültürel hayatı üzerindeki etkilerini yorumlar mısınız? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Musahiplik kirvelik kutsal değerlerdir. Kardeşlik ne ise aynı değerdedir. Muhammed ve Ali'nin kardeşliği bunun en önemli kanıtıdır.
- Musahiplik yol ve ahret kardeşliğidir.
- Musahiplik: peygamber döneminde gelen bir söz "din kardeşliği" demek.
- Bu toplum örgütlenme biçimidir. İki aileyi bağlama biçimidir. İnsanları bir arada tutar. Ahlaki bir durumdur bence. Kirvelik, musahiplik komşuluk hakkı gibi temelinde ciddi ahlaki yaklaşımlar vardır.
- Kirvelik aile üstü bir şeydir. Kardeşlikten daha üstündür.
- Bunlar Aleviliğin en kıymetli değerleridir. Bunlar kendi ailelerinden biriyle evlenemezler.
- Kirveler ve musahipler arası kız alıp verme yoktur. Erozyona uğramasına rağmen varlığını sürdürüyorlar.
- İnsanları birbirine bağlılığı artar; duygusal yakınlık oluşur.
- Kirvelik devam ediyor ama eskisi gibi değil.
- Sağdıç aynı zamanda musahiptir.
- Bu kurumlar toplumda insanların yakınlaşmasını sağlıyor.
- Musahiplik var ama yavaş yavaş şehirleşme ile birlikte kalkıyor.
- Düşkünlük ise toplumdaki dışlanmadır. Bu kişiye selam verilmez, bu kişiyi evine gidilmez.
- Düşkünlük insanları dışladığı için katılmıyorum.
- Kötü davranış frenlemek açısından iyi bir şeydir düşkünlük.
- Alevilikte düşkünlük, eskisi gibi yok ve eski gücünü kaybetmiştir.
- Düşkünlük kanun ile eşdeğerdir hatta bizim için kanundan daha üstündür.

"Alevi Açılımı" konusundaki çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Alevi sorunu var. Açılımın olması gereklidir. Bir ortama girdiğim zaman Alevi olduğumu öğrenen arkadaşlarımın bana karşı tavrı değişiyor, geri çekilme oluyor.
- Alevi açılımında biraz daha kibar bir dokunuş olsun ve samimiyet olsun.
- Alevi Açılımı oldu deniyor, ama hâlâ Aleviyim diyemiyorum.
- Aleviler çözmeli, Alevilik açılımını hükümet değil aleviler yapmalı.
- Alevilik açılımı eşit yurttaşlık baz alınarak yapılmalı.
- Hükümet samimi olmalıdır. Bir sonuca ulaşmadı. Çünkü ulaşmasını istemiyorlar.
- Zorunlu din dersi eğitimine bir an önce son verilmelidir. Diyanete ayrılan bütçenin kaldırılması gerekiyor. Her halk kendi inancını kendisi yerine getirmelidir.
- Alevi kardeşler gibi tabirler artık bırakılsın, toplumumuz bunu hakaret olarak algılıyor.
- Alevileri aşağılayıp üslup yanlışlığı ile yapılan Alevi açılımını desteklemiyoruz.

- Söylem olarak Alevi Çalıştayları halkı inanmamaya yöneltmiştir; özellikle, cem evi cümbüş evi benzetmesinden dolayı.
- Devlet hoşgörü gösterebilir yeterli, herkesin Aleviliği farklı olabilir.
- Hükümetin sunduğu çözümler seçim döneminde verilen sözlerden ileri geçmiyor. Cem Evini ibadethane yapılacağını (Cumhurbaşkanı, Başbakan) açıkladı. Seçimden sonra bu vaatler yerine getirilmedi. Bu konuda hükümeti samimi görmüyoruz.
- Tamamen boş bir çalışma. Siyasi amaçlı bir reklamlardır. Hükümet, Alevilikle ilgili hiçbir açılım yapmadı.
- Devlet kendi Alevi'sini yaratmak istedi, ama o konuda da başarılı olamadı.
- Neden Sünni açılımı yok. Açılım yaparken bile ikinci sınıf insan muamelesi yapılıyor.
- Devlet, inançlar üzerinden açılım yapmamalı ve asla bunlara karışmamalı.
- Alevi açılımı yapacaksa önce cem evine ibadet statüsü verilmeli.
- İnanırcı değil, alevi insanlara karşı ayrımcılık yapmaya devam ediliyor. İnsanları birleştirmeye çalışırken ayrıştırıyorlar.
- Geldiği aşamayı bilmiyoruz. Alevi-Sünni arasında bir ayrım yapılmamalı.
- Hacı Bektaşî Veli'nin eserleri basıldı, dağıtıldı; ama buradaki insanlar okumadı.
- Birkaç cem evi açılarak, açılım olmaz.

“Barış Süreci” hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Devletin yaptığı tek olumlu icraattı. Devlet üzerine düşeni yapmalı. Kürtler zaten buna hazır. Çünkü Kürtler barışı istiyor. Ancak devlet bu konuda samimi değil. Öncelikle samimiyet olmalı. Anaların gözyaşları durmalı. Süreç başka bir boyuta taşınmalı. Dağdakinin de, askerinin de ailesi var. Devlet isterse bir gecede çözülür, ama bunların tek derdi koltuk.
- Bu süreci Tayyip Erdoğan haricinde kimse halledemezdi ve onun başardığı kanaatindeyiz.
- Süreç masaya yatırılıp net kararlar alınmalı. -Devlet ile PKK arasında kalmış bir halka, barış süreci verilecek en büyük hediyedir.
- Sonuna kadar destekliyoruz. Devlet burada büyük bir alan yapmalı, buranın halkı oraya gidip devlete beddua etmeli. Cenazeler gelmiyor, anneler ağlamıyor. Barış süreci çok güzel bir süreç, ama dağdakilerin inmesi, kendi haklarını siyasi yönde kazanmalı, inkâr varsa ortadan kalkmalıdır. T.C tek başına barışı yapamaz, iç ve dış yardım almalıdır. Asker ve Polis çözüm sürecinden dolayı devletine küstü. İnsanlar kendi köylerine döndü. Türklerin milliyetçiliği bıraktığını düşünüyorum. Fakat Kürtlerin milliyetçiliği arttı; çünkü daha çok hak istiyorlar. Kürtler kendilerini T.C halkı olarak görmüyorlar.
- Artık ne Kürtler ne de Türkler ölmesin diye sadece barış sürecini savunuyoruz.
- Bir gecede çözülecek bir sorun değil bu. Savaş bitmeli ama belirli şartlar vardır her şeyin.

- Biz barış yanlısıyız. Barış olursa her şey daha güzel, daha huzurlu olur ve kısa sürede ülke kalkınır.
- Barış süreci gibi bir konu asla ve asla siyasete malzeme yapılmamalı. - Daha çabuk ve hızlı kararlarla bu süreç devam ettirilmelidir.
- Herkes barış konusunda hem fikir. Barış süreci uzayacak gibi görünüyor, böyle bir algı var.
- Somut ilerlemeler var, toplumda Aleviyiz Dersimli'yiz gibi söylemler artık rahatça söylenebiliyor. Fakat hala ölümler var ve bu süreç bir korku yaratıyor. Barış sürecinde bir sonuç oluşsa bile bu bizleri ikna etmeyecektir
- Ateşkes yapılması, halkın doğa gezilerine gitmesi, operasyonların durması başarıdır. Bu savaş bölgeye -Kazanımlar vardır, bunları kaybetmek istemiyoruz, bu süreç sürsün istiyoruz.
- Çözüm süreci için çalıştayların adı bile yetti. Huzur olacak olumlu bir hava doğdu, fakat oluşumlar ifadeler yüzünden sabote oluyor gibi.
- İki yıldan aşkın bir sürede evlere cenaze gelmemelerinden çok memnunuz, bazı şeylerin diyalogla konuşulması iyi bir gelişmedir.
- Bu süreçle beraber bizlere Osmanlıda ki haklarımız verilsin, yeterlidir.
- Yıllarca bu kirli savaştan rant sağlayanlar kazandı bu süreçle beraber artık kazanan halk olacak.
- Yetersiz ama evet. herkes barışı istiyor. Mutlaka çözülmesi gerekiyor. Anayasal vatandaşlık temelinde çözülmesi gerekiyor.
- İlerleme kaydedildi. Şu an silahlar sustuysa önemli; süreç ve ilerleme lazım.
- Gençlerin ölmemesi için her zaman bu sürecin ve barış meşalesi yakanların yanındayız.
- Hükümetin yapmış olduğu sürecin bir realitesi yoktur. Bir tarafın güçlenmesi, (kale kollar genç ölümler) silahlanması ile çözüm süreci olmaz.
- Polis ile halk arasındaki davranışlar çözüm sürecini destekleyen bir durum değildir. Medyanın yansıtımları taraflıdır.
- Yaşanılan acılar dışarıdan görülen kadar basit şeyler değildir; bu süreçler samimi olmalıdır.
- Halk daha yeterince yakınlaşamadı; biz ve öteki kavramı hala var.
- Barış süreci olmalı ama gelişmeler inandırıcı değil; Hükümet inandırıcı değil.
- Gelecek kaygısı var, problem çözülürse sorun kalmaz. Ancak kendimizi o zaman bu devlete ait hissederiz; şu an hissetmiyoruz.

Göç olayları, ilin göç alma-vermesi konusundaki fikirleriniz nelerdir? sorusuna verilen cevaplar bağlamında öne çıkan ana fikirler şöyledir:

- Baskı ve terör göçün en önemli nedenidir.
- Terör ve işsizlik yüzünden göç edenler gittikleri yerde rahat olamadılar.
- Gidilen yerlerde ekonomik ve kültürel uyumsuzluklar geri dönüş için en önemli sebeplerdir.
- Köylerin yakılması zorunlu göçlere sebep olmuştur.

- En büyük göç 1994'te oldu; bu tarım ve hayvancılığın bitmesinin ana sebebidir.
- 1938 ve 1990'lardaki olaylar göç etmenin en travmatik sebebidir.
- Burası Devlet yatırımı olmadığı için sadece göç veren bir yerdir.
- Geri dönüş projesi altı doldurulursa işler ve gidenler dönerler.
- Barış süreci belli oranda köylere geri dönüşler sağladı.
- Üniversitenin kuruluşu dışarıya göçü azaltmıştır.
- Tunceli'den göçün en ciddi sebebi işsizlik ve ekonomik sıkıntılardır.
- 90'lardaki zorunlu göçler yaşanan travmalardan ötürü gönüllü göçlere dönüştü.
- Barış ortamı olması halinde geri dönüşler çoğalacaktır.

3.9. Kalkınma ve Ekonomi

Odak grup görüşmelerinde katılımcıların kalkınmayı sağlayacak en önemli potansiyeller olarak ifade ettikleri başlıklar kısaca aşağıdaki gibi oluşmuştur:

“Doğal güzellikler, kentin özgünlüğü, turizm, ekolojik ve organik tarım, madencilik, hayvancılık, okullaşma oranının iyi olması”

Yapılan odak grup görüşmelerinden elde ettiğimiz verilere göre Tunceli ilinin en önemli sorunları sırasıyla şunlardır:

- İşsizlik
- Güvenlik
- Tarım alanlarının azlığı
- Üretimin olmayışı
- İstihdam sorunu
- Yolların kötü olması
- Göç verme
- Pahalı bir şehir olması
- Sanayinin olmaması
- Sosyal ortamların olmaması
- Barajlar

Hem gözlemlerimiz hem de odak grup görüşmelerinde elde ettiğimiz veriler üzerinden bir değerlendirme yaptığımız da, Tunceli de yatırım kararı alan girişimciler, yatırım yapacakları alanla ilgili olarak hiçbir fizibilite etüdü yapmadan, tamamen deneyim ve gözlemlere dayalı sonuçlara göre yatırım kararı almaktadırlar. Bu sebeple de aynı yatırım tutarı ile ilde daha karlı, potansiyel yatırım alanlarına yapılabilecekken, bilimsel araştırma ve incelemeler yapılmadığı için, karlılığı ve verimliliği daha az olan alanlara yatırım yapılmaktadır.

3.10. Memnuniyet Durumu

Vatandaşların Tunceli ilinden memnuniyetlerini ölçmek üzere odak grup görüşmelerinde “İlinizin sizi en çok gururlandıran özelliği/özellikleri nelerdir?” diye bir soru sorduk. Alınan cevapların memnuniyetle ilgili ortak bölümleri şöyledir. Gurur kaynaklarını kısmen memnuniyet ölçümü olarak alınabilir.

Sokakta gasp, hırsızlık gibi durumların olmaması; güvenilir olması; okuma yazma oranının yüksek olması; en ücra köy yerlerinde bile en az bir çocuğun okutulması; kadınların daha özgürce yaşayabilmesi; sokaklarda özgürce gezilebiliyor olması; toplum içi dayanışmanın olması; samimi bir şehir ve insanları fesatlıktan uzak olması; insanların şehre tutkuyla bağlı olması gibi sebeplerin gurur verici olduğu ve bundan duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Bunun yanında; farklı dinlerle birlikte yaşandığından farklılıklara açık olması; özgür yaşanan bir ortamın olması; Ermeni, Hıristiyan, Sünni ve Alevilerin hep birlikte Tunceli’de yaşayabilmesi; diğer illere göre Türkiye’nin sorunlarını görmesi; devlete borcunun olmaması; taciz ve sapkınlık olaylarının olmaması; muhalif olması ve haksızlığın karşısında olması; hoşgörü ve sevmeyi ilke edinen bir şehir olması gibi sebepler de dile getirilmiştir.

Memnun olmayanların ve memnuniyetsizliğin de sebebinin bilinmesi önlem alınması açısından çok önemlidir. Sebebini sorduğumuzda %22’lik bir kesimin bu soruya cevap vermiş olması yukarıdaki yorumumuzu doğru çıkarmaktadır. Küçük bir sapma var ki bu normaldir. Bu %22’lik kesimin yarısı sosyal imkânlarının yetersiz olmasından, üçte birinden fazları ise iş imkânının yetersiz olması veya hiç olmamasından dolayı Tunceli’de yaşamaktan memnun değildir. Araştırmayı yaptığımız tarihte çözüm süreci devam etmekte ve terör olayları yoktu. Bunun için olsa gerek terör gerekçe gösterilmemiştir. Ancak bölgede terör muhataplarının benimsendiği ve savunulduğu da bilinmektedir. Tunceli halkının sosyal aktiviteleri önemsendiği ve onlara ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Yerel yönetim ve ilgili birimler bu konuda yeni fırsatlar ve sosyal alanlar oluşturmalıdır.

Yukarıda sayılan memnuniyetsizlik sebeplerini derinlemesine öğrenmek üzere odak grup görüşmelerimizde “İlinizin size göre en olumsuz özelliği/özellikleri/sorunları nelerdir?” diye bir soru sormayı uygun gördük. Alınan ortak cevaplar kısaca şöyle ifade edilebilir:

İnsanlar hayatta mutlu olmak için çaba sarf ederler. Yapılan işler, uğraşlar, alınan kararlar, hedefler ve koşuşturmalar her mutluluk içindir. Ancak insanoğlu hayatında bazen karamsarlığa düşme, hayattan kopma, hayatı anlamlandırma konusunda zaafllara düşebilmektedir. İnsanı buralara iten, iteleyen sebepler olabiliyor. Tunceli halkına hayatları hakkında anlamsızlık, kararsızlık ve belirsizlik yaşamaları hakkında sorduğumuz soruya; yarısı bazen onda biri de birden fazla kere böyle sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yani vatandaşların üçte ikisi bu tür sorunlar yaşamaktadırlar. Araştırmaya katılanların dörtte biri de böyle bir durum yaşamadıklarını söylemişlerdir. Her zaman ki gibi cevap vermeyenler de var ve oranları onda bir seviyesindedir.

4. NİCEL BULGULAR: ALAN TARAMASI VERİLERİ

4.1. Giriş

Tunceli ilinin sosyal profilini araştırmayı amaçlayan 2015 yılı Mayıs ve Haziran aylarındaki *Alan Taramasında* (Survey), Tunceli'yi temsil yeteneğine haiz il ve ilçe merkezlerinden rassal örneklem tekniğiyle seçilmiş toplam 250 kadın ve erkeğe yüz yüze görüşme yoluyla soru formu uygulanmıştır.

Soru formunda öncelikle katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, gelir gibi *sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini* ortaya çıkarmaya yönelik sorular yer almaktadır. Soru formunun ikinci kısmında, *göç ve göç sorunları* ile ilgili sorular; üçüncü kısmında, hastalık durumları, sosyal güvence durumu, madde kullanımı ve bağımlılığı gibi konuları içeren *sağlıkla ilgili sorulardan* oluşmaktadır.

Dördüncü kısmındaysa, *sosyal yardımlardan yararlanma durumu*; beşinci bölümde, *sivil topluma katılım ve üyelik sorularının* yer aldığı sorulardan oluşmaktadır. Altıncı kısımda, *medya takip alışkanlıklarını* ve yedinci kısımda, *dini, kültürel ve siyasal kimlik algısını* ölçen sorulardan oluşmaktadır. Sekizinci kısım, *sosyal dışlanma algısı*; dokuzuncu kısım, *ülkeye bağlılık duygusu, ülke sorunları algısı ve oy verme davranışını* içeren *ülke meseleleri* sorularından oluşmaktadır. Onuncu kısım, boş zamanları değerlendirmeyi içeren sorulardan oluşmaktadır. On birinci kısımda, *konut, mülkiyet durumu, alışveriş alışkanlıkları ve ekonomik faaliyet* sorularını içermektedir. Soru formunun on ikinci ve son kısmındaysa, evlilik ve boşanma değer ve tutumlarını da içeren *aile konuları* soruşturulmaktadır.

Alan taramasıyla elde edilen veriler, SPSS 20.0 programı vasıtasıyla betimleyici tarzda analiz edilerek yorumlanıp, raporlaştırılmıştır. Ulaşılan bulgular ve sonuçlara aşağıda yer verilmiştir:

4.2. Genel Özellikler

Tablo 52: Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikler

Cinsiyet	
	Yüzde
Kadın	45,6
Erkek	50,0
Yaş	
20 ve Aşağısı	18,3
21-30 Arası	6,1
31-40 Arası	36,1
41-50 Arası	23,3
51-60 Arası	10,0
61 ve Üstü	4,4
Medeni Durum	
Evli	66,1
Bekâr	26,7
Dul	3,3

	Boşanmış	2,2
Gelir		
	Gelir Yok	10,6
	1-1000	16,7
	1001-2000	15,0
	2001-3000	40,0
	3001-5000	13,3
	5001-üstü	1,7
Eğitim		
	Okur-Yazar Değil	5,0
	Sadece Okur-Yazar	2,8
	İlkokul Mezunu	5,6
	Ortaokul Mezunu	5,6
	Lise Mezunu	16,7
	Üniversite	63,9

Alan taramasında görüşülen kadın ve erkeklerin oranı birbirine yakındır. Buradaki sayılar Tunceli İl nüfusundaki cinsiyet oranına yakın oranlardır.

Görüşülen kişiler, yaş grupları açısından dengeli dağılmaktadır. 20 yaş altı gençlerin oranı yüzde 18 civarındayken; 21-60 yaş aralığındaki yetişkinlerin oranı yüzde 75 civarındadır. 60 yaş üstü yaşlı bireylerin oranı ise yüzde 4 civarındadır.

Tunceli'de ankete katılanların çoğunluğu (üçte ikisi) evli; yüzde 26,7'si bekârdır. Dul ve boşanmışlık oranı ise yüzde 5,5'dir.

Ankete katılanların yüzde 10,6'sının geliri yok; yüzde 16,7'sinin geliri ise asgari gelirin altındadır. Katılımcıların yarıya yakını (yüzde 40), 2000-3000 TL arası bir gelir dilimine sahiptir. Katılımcıların gelir düzeyine görece yüksek bir gelir dilimi olan 5000 TL üstü bir gelire sahip kişilerin oranı ise oldukça düşüktür (yüzde 1,7).

Katılımcıların üçte ikisine yakını (yüzde 64) üniversite öğrencisi ya da üniversite mezunudur; yüzde 16,7'si ise lise mezunudur. Görüşülen kişilerin yüzde 80'i en az lise mezunudur. Okur-yazar olmayanların oranı yüzde 5; okur-yazar olup ta diploması olmayanların oranı ise yüzde 2,8'dir.

Tablo 53: Öznel Yoksulluk Algısı

Sizin ve Ailenizin Ekonomik Durumu		Yüzde
	Cevapsız	1,7
	Zengin	,6
	Orta Halli	70,0
	Yoksul	27,2

Katılımcılar kendilerini ve/ya ailelerini genel olarak orta halli (orta direk/orta sınıf) olarak görmektedir. Kendini ya da ailesini yoksul görenlerin oranı da azımsanmayacak orandadır (yüzde 27,2).

Tablo 54: Meslek ve İş Durumu

Meslek	
	Yüzde
Cevapsız	,6
Çiftçi	1,7
İşçi	6,7
Esnaf	3,9
Serbest Meslek	4,4
Memur	48,3
Emekli	5,0
İşsiz	3,3
Ev hanımı	11,1
Öğrenci	4,4
Diğer	10,6
Çalışma Durumu	
Çalışıyor	70,0
İşsiz	7,2
Emekli	3,3
Öğrenci	3,9
Ev Hanımı	9,4
Diğer	6,1
Geçim Durumu	
Sosyal Yardımlar	24,8
Aile desteği	19,3
Eşim Çalışıyor	19,3
Çocuklar Çalışıyor	2,0
Diğer	34,6

Katılımcıların yüzde 70'i bir işte çalışmakta ve bir uğraşısı vardır. İşli olanların çoğunluğu memurdur. İşçilerin oranı yüzde 7 civarında; esnafın oranı ise yüzde 4'tür.

Görüşülen kişilerin yüzde 7,2'si işsizdir. 3,9'u öğrenci; yüzde 3,3'ü emekli ve yüzde 9,4'ü ev hanımıdır. Ankete katılanların yüzde 70'i çalışan nüfustur.

Herhangi bir işte çalışmayanlar, sırasıyla sosyal yardımlardan; aile desteğinden faydalanmaktadır. Yüzde 19,3'ü eşinin çalışmasından istifade etmektedir.

Tablo.4: Sahiplik Durumu

Sahiplik	
	Yüzde
Bilgisayar	55,0
Akıllı telefon	51,7
LCD/LED TV	44,4
İnternet	43,9
Otomobil	31,7
Paralı kanallar	11,7

Görüşülen kişilerin en çok sahip olduğu araçlar sırasıyla; televizyon (yüzde 55); akıllı cep telefonu (yüzde 51,7); LCD televizyon (yüzde 44,4); internet (yüzde 43,9)

ve en az sahip olunan araçlar arasında sayabileceğimiz otomobil (yüzde 31,7) ve paralı televizyon kanallar (yüzde 11,7) şeklindedir.

4.3. Göç ve Sorunları

Tablo 55: Yerleşim Yeri

Yerleşim Yeri	
	Yüzde
Cevapsız	1,1
Tunceli Merkez	39,4
Hozat	1,7
Mazgirt	14,4
Nazmiye	6,1
Ovacık	5,0
Pertek	26,7
Pülümür	5,6

Görüşülen kişilerin en çoğu (yüzde 39,4) Tunceli merkezinde ikamet etmektedirler. Diğerleri sırasıyla, Pertek ilçesinden (yüzde 26,7); Mazgirt ilçesinden (yüzde 14,4); Nazmiye ilçesinden (yüzde 6,1); Pülümür'den (yüzde 5,6); Ovacık'tandır (yüzde 5).

Tablo 56: Göç ve İkamet

Geldiği Yer	
	Yüzde
Cevapsız	2,8
Doğma Büyüme Buralıyım	43,9
Bu Şehrin Bir Köyünden	11,7
Bu Şehrin Bir İlçesinden	8,9
Diğer	31,7
İkamet süresi	
Cevapsız	2,2
Doğduğumdan Beri	19,4
1-5 Yıldan beri	31,7
6-10 Yıldan Beri	16,1
11-15 Yıldan Beri	6,7
16-20 Yıldan Beri	4,4
21 ve Daha Fazla Yıldan Beri	19,4

Doğma büyüme Tunceli il merkezinden olanların oranı, yüzde 43,9; Tunceli köyünden olanların oranı yüzde 11,7 ve başka bir ilçeden olanların oranı ise yüzde 8,9'dur. Yani, görüşülen kişilerin yarısına yakını göç sürecini yaşamamıştır.

İkamet süreleri açısından değerlendirildiğinde, görüşülen kişilerin çoğunluğu en az 10 yıldan daha fazla Tunceli il merkezinde ikamet etmektedirler. Yüzde 47,8'i ise 10 yıldan az kentte ikamet etmektedir. Buradaki oranın yüksek olmasının temel nedeni, görüşülen kişilerin önemli oranının şehir dışından gelen üniversite öğrencilerinden oluşmasıdır.

Tablo 57: Göç Sorunları

Göç Sorunları	
	Yüzde
Göçle gelmedik	36,1
Sosyal uyum sorunları yaşadık	6,1
İşsizlik ve ekonomik sorunlar yaşadık	4,4
Sağlık ve moral sorunlar yaşadık	4,4
Diğer	7,2

Ankete katılanların yüzde 36,1'i göç sürecine maruz kalmamışlardır. Göç süreci yaşayanların en çok karşı karşıya kaldıkları sorunlar ise sırasıyla, sosyal uyum sorunları; ekonomik sorunlar; işsizlik; sağlık ve moral sorunlardır.

Tablo 58: Göç Süreci

Kimle/Kimlerle Göç?	
	Yüzde
Tek Başıma	29,6
Aile İle Birlikte	47,8
Akrabalarla	2,8
Tüm Köy Beraber	2,8
Diğer	17,0
Göç Etme Nedeni	
Geçim Sıkıntısı/İşsizlik	20,3
Eğitim Olanaklarının Olmaması	5,1
Sağlık Problemleri	1,8
Can Güvenliği Sorunu	1,8
Yerleşim Alanlarının Boşaltılması	10,0
Diğer	60,9
Göç Etmek için Neden Tunceli?	
Akrabalarım Burada Olması	16,0
İş Olanaklarının Çok Olması	3,5
Geldiğim Yere Yakın Olması	10,6
Burada Kendimi Güvende Hissediyorum	14,1
Diğer	53,7

Katılımcıların çoğunluğu göç etmediğinden bu soruya cevap vermemişlerdir. Katılımcıların yüzde 20'si ailesiyle ve akrabalarıyla birlikte göç etmiş; yüzde 11,7'si ise tek başına göç etmişlerdir. Tek başına göç edenlerin de önemli bir oranı üniversite için şehre gelen üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır.

Göç edenlerin göç etme nedenleri ise sırasıyla, geçim sıkıntısı, işsizlik, yerleşim alanlarının boşaltılması, eğitim olanaklarının zayıflığı, sağlık sorunları ve güvenlik nedenleridir.

Göç edenlerin Tunceli'yi tercih etme nedenleri sırasıyla, akrabaların Tunceli'de olması, kendini Tunceli'de güvende hissetmeleri, göçle geldiği yere yakın olması ve iş olanaklarıdır.

Tablo 59: Göç Pişmanlığı

Göç Ettiğiniz Yere Geri Dönme İsteği	
	Yüzde
Evet	43
Hayır	57

Tunceli'de ikamet edenlerin çoğunluğu, göçle ayrıldıkları yere geri dönme isteği duymamaktadırlar. Sadece yüzde 43'ü geri dönme ihtiyacı hissederken; yüzde 57'si geri dönmeyi istememektedir.

Tablo 60: Geri Dönmeme Nedeni

Cevap Hayır ise Bunun En Önemli Sebebi	
	Yüzde
Geçim Sıkıntısı/İşsizlik Çekme Endişesi	29,3
Eğitim Olanaklarının Olmaması	14,5
Sağlık Problemleri Endişesi	7,5
Can Güvenliği Sorunu Yaşama endişesi	4,8
Diğer	43,8

Bu soruya büyük çoğunluğu cevap vermemiştir. Göç ettiği yere geri dönmek istememe nedenleri sırasıyla, geçim sıkıntısı çekmeme ve işsizlik endişesini tekrar yaşamama için; eğitim olanakları nedeniyle; sağlık sorunları endişesi nedeniyle ve can güvenliği sorunu yaşama endişesinden dolayıdır.

Tablo 61: Geri Dönüşlerde Yaşanılan En Büyük Problemler

Geri Dönüşlerde Yaşanılan En Büyük Problemler	
	Yüzde
Evin ve Arazinin Harap Olması	65,6
Ulaşım Sorunlarının Güçlüğü	13,9
Can Güvenliğinin Sağlanamaması	9,1
Diğer	10,3

Göç sonrasında geri dönüşlerde yaşanan en büyük sorunlar sırasıyla, ev ve arazilerin harap olması, ulaşım sorunları ve can güvenliğinin sağlanamamasıdır.

Tablo 62: Göç Edilen Yerde Kalanlar

Göç Ettiğiniz Yerde Kalanlar	
	Yüzde
Yaşanabilir bir ev ve hayvanlar	16,1
Aile ve akrabalar	30,2
Hayvanlar	9,0
Hiçbir şey kalmadı	34,1
Diğer	10,6

Göç edenler arkalarında aileleri ve akrabalarını, yaşanabilir evlerini ve hayvanlarını bırakmışlardır. Yüzde 34 civarındakiler ise arkalarında hiçbir şey bırakmamışlardır.

Tablo 63: Geri Dönüş İçin Devletten Beklentiler

Göç edenlerin tamamı geri dönüş için iş imkânı ve evlerinin yeniden yapılmasını istemektedirler.

4.4. Sağlık

Tablo 64: Sosyal Güvence

Sosyal Güvence Durumu		Yüzde
	Cevapsız	11,1
	SSK	23,3
	Bağ-Kur	6,1
	Emekli Sandığı	45,0
	Yeşilkart	11,1
	Sosyal Güvencem Yok	3,3

Görüşülen kişilerin yarıya yakını emekli sandığına bağlı çalışan ya da emeklidir. Yüzde 23,3'ü SSK çalışanı/emeklisidir. Yüzde 11,1'i yeşilkart sahibidir. Bağkur'a sahip olanların oranı ise yüzde 6,1'dir. Sadece yüzde 3,3'ünün sosyal güvencesi yoktur. Araştırmanın yapıldığı tarihlerden çok önce buradaki kategoriler resmiyette kalksa da (SSK, Bağ-kur, Emekli Sandığı yerine SGK denilmektedir. Bir de bunlara bağlı olmayanlar da Genel Sağlık Sigortasına sahiptir) halk arasında kullanımı devam etmektedir.

Yeşil kartlı vatandaşların da Sosyal Güvenlik Kurumuna devredilmesi ve Genel sağlık sigortası ile yeşil kartın lav edilmesi ile birlikte aşağıdaki 2011 verilerine göre Türkiye nüfusunun %95'i ve GSS'nin başlaması ile 2015 yılı itibariyle ülkenin tamamına yakınına sağlık yardımı yapılmaktadır. Ancak söz konusu kurumun sigortalıları arasında alınan prim oranlarının farklı uygulandığı görülmektedir. 2011 verilerine göre Tunceli'de yeşil kartlıların oranı Türkiye ortalamasının üzerinde görülmektedir.

Tablo 65: Hastalıklar

Ailede En Sık Karşılaşılan Hastalıklar		Yüzde
	Kalp ve damar	29,4
	Psikolojik (ruhsal)	21,1
	Tansiyon	32,2
	Solunum yolları	16,1
	Kulak, burun ve boğaz	17,2
	Kadın hastalıkları	9,4
	Diğer	12,8

En sık rastlanılan hastalıklar sırasıyla, tansiyon problemi, kalp ve damar hastalıkları, psikolojik (ruhsal) sorunlar, kulak, burun ve boğaz rahatsızlıkları, solunum yolları rahatsızlıkları ve kadın hastalıklarıdır.

Tablo 66: Uyuşturucu Madde Kullanımı

Uyuşturucu Madde Kullanımı Yaygınlığı	
	Yüzde
Cevapsız	16,1
Evet	36,7
Hayır	47,2

Tuncelililerin yüzde 36,7'sine göre uyuşturucu madde kullanımı çok yaygındır. Madde bağımlılığına ilişkin bu oran, gerçek madde bağımlılığı oranlarından oldukça yüksektir. Aradaki farkın en temel nedeni konunun hassasiyetine ilişkin inançtır.

Tablo 67: Uyuşturucu Madde Kullanımı Yaygınlığının Nedenleri

Cevap Evet ise Nedenleri	
	Yüzde
İşsizlik	90,9
Devlet Uyuşturucuyu Kendi Eliyle Satıyor	9,1

Uyuşturucu madde bağımlılığı yaygınlığının en temel nedeni sırasıyla, işsizliktir. Az da olsa temel nedeni olarak gösterilen etken, devletin bundaki rolüne ilişkin algıdır.

Tablo 68: Uyuşturucu Madde Kullanım Düşüncesi

Uyuşturucu Madde Kullanımı	
	Yüzde
Cevapsız	13,3
Evet Düşündüm	2,8
Hayır Düşünmedim	83,9

Katılımcıların yüzde 2,8'inin yaşamlarında uyuşturucu madde kullanmayı düşündükleri dönem olmuştur; yüzde 83,9'unun ise böyle bir düşüncesi olmamıştır. Buradaki oran, uyuşturucu madde kullanımını tam yansıtmayabilir. Düşünmek ile davranışta bulunmak arasında her zaman bağlantı olmaz. Ancak en azından bir fikir verebilir. En azından madde kullanımı Tunceli'de yüzde 2,8'in altındadır denilebilir.

Tablo 69: Alkol Kullanımı

Alkol Kullanımı	
	Yüzde
Cevapsız	14,4
Evet	22,8
Hayır	62,8

Katılımcıların yüzde 22,8'i alkol kullanmaktadır. Yüzde 62,8'i ise alkol kullanmamaktadır.

Tablo 70: Anlamsızlık Duygusu

Anlamsızlık Kararsızlık Yaşama	
	Yüzde
Cevapsız	12,8
Evet Bazen	50,0
Evet/Birden fazla Kere	11,7
Hayır, Hiç Olmadı	25,6

Hayat hakkında anlamsızlık yaşayanların demografik durumunu incelemek istedik ve şöyle bir sonuç çıkmıştır. Kadınlar (%26) erkekler (%21) göre, 30-40 yaş arası bireyler diğerlerine göre, üniversite mezunları (%37) diğer eğitim seviyelerine göre, memurlar diğer çalışanlara göre, gelir durumu orta halliler diğer gelir durumlarına göre hayata daha karamsar ve anlamsız bakmaktadırlar (Bu veriler ki-kare testleri sonucu elde edilmiştir. Tablolar çok yer işgal etmemesi için burada gösterilmemiştir).

Sadece Tunceli’de değil çağımızın insanların imkânları çoğaldıkça mutsuzlukları artmaktadır. Burada insanların hayatlarından memnun olmamaları, karamsarlıklar yaşamaları kontrol edilemezse ve takibe alınmazsa önlenmesi zor ve tehlikeli durumlarla karşılaşma riskleri artar. Gerçi Tunceli’de intihar vakaları oldukça düşüktür. Demek ki insanlar bu durumlarını kontrol altına alabilmektedirler.

Ankete katılanların üçte ikisine yakını (yüzde 61,7), yaşamlarında anlamsızlık ve kararsızlık duygularına sahiptir. Sadece yüzde 25,6’sı anlamsızlık ve kararsızlık duygularına sahip olmamıştır.

Tablo 71: Öfkeli ve Fiziksel Şiddet

Öfkelenip Kendinize Fiziksel Zarar Verdiğiniz Oldu mu?	
	Yüzde
Cevapsız	12,8
Evet/Bir Kere	7,8
Evet/Birden Fazla Kere	2,2
Hayır, Hiç Olmadı	77,2

Görüşülen kişilerin yüzde 10’u (10 kişiden 1’i) öfke nöbetine tutulup, etrafına fiziksel zarar vermiştir. Büyük çoğunluğu (yüzde 77,2) ise fiziksel zararının olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 72: Fiziksel Zarar Verme Nedenleri

Cevap Evet İse En Önemli Sebep	
	Yüzde
Sosyal ve Ekonomik Sorunlar	35,8
Ailevi Nedenler	42,9
Madde Kullanımı	3,8
Diğer	17,9

Etrafına fiziksel zarar verenlerin en temel gerekçeleri ise sırasıyla ailevi nedenler, sosyo-ekonomik sorunlar ve az da olsa madde kullanımınıdır.

4.5. Sosyal Yardımlar

Tablo 73: Yardım Sağlayan Kişi/Kuruluş

Yardım Sağlayan Kişi/Kuruluş?		Yüzde
Cevapsız		15,6
Evet		9,4
Hayır		74,4

Katılımcıların yüzde 9,4'ü herhangi bir yardım kuruluşundan yardım almaktadır.

Tunceli'de sosyal yardım konusunda vatandaşların farklı bir algısı söz konusudur. Doğu bölgelerimizin diğer illerine göre vatandaşlar kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılama eğilimleri yüksektir. İlde dağıtılan sosyal yardım rakamlarını anlatan yukarıdaki başlık altındaki tablolara bakıldığında da kamusal sosyal yardımlardan en az yararlanan ilin Tunceli olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloya göre araştırma kapsamında görüştüğümüz vatandaşlardan sadece %9,4'ü bir sosyal yardım aldığını ifade etmektedir. %15,6'lık bir kesim bu soruya cevap vermemiş/verememiştir.

Sosyal yardımlar konusunda vatandaşlar aldığı yardımı ifade edememe gibi bir psikolojik baskı altında olduğu düşünülebilir. İki veri birleştirildiğinde vatandaşların dörtte birinin sosyal yardım aldığı söylenebilir. Ancak hayır diyenler %74 olmasına rağmen hangi kuruluştan yardım aldığı sorusuna cevap vermeyenler %83,8'dir. Bunu ters okuduğumuzda %16,2'lik bir kesimin yardım aldığı görülmektedir. Doğru veri bu olsa gerektir.

Tablo 74:Yardım Alınan Kişi/Kuruluşlar

Nereden Yardım Alınıyor?		Yüzde
SDYV		9,5
Belediyeler		2,2
STK'lar		,6
Hayırseverler		5,0
Akrabalar		5,6
Komşular		3,3
Cemaat ve tarikatlar		,6
Diğer		2,2

Yardım alan yüzde 9,4'ün sırasıyla yardım aldığı kişi/kuruluşlar şöyledir: Yüzde 9,5'i Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından; yüzde 5,6'sı akrabalarından; yüzde 5'i hayırseverlerden; yüzde 3,3'ü komşulardan; yüzde 2,2'si belediyelerden; yüzde 1,2'si ise STK ve cemaatlerden yardım almaktadır.

Tablo 75: Yardım Kalemleri

Alınan Yardım		Sayı
Ev eşyası		2,2
Giyim		5,6
Gıda		11,1

	Yakacak	11,1
	Nakit para	9,4
	Diğer	2,2

En çok gıda ve yakacak yardımlarından faydalanılmaktadır. Nakit para desteğinden yararlananların oranı ise yüzde 9,4'tür. Diğer yardım kalemleri ise sırasıyla, giyim ve ev eşyası yardımınıdır.

Bu veriye göre vatandaşların %19 u sosyal yardım aldığı görülmektedir. Bu dolaylı cevaplar sosyal yardım alma oranını daha gerçekçi olarak bizlere vermektedir. Çünkü insanlar aldığı yardım deşifre etmek istememektedir. Bir kişi birden fazla soruya cevap verebildiğinden her yardım türünü bağımsız olarak oranlamak istedik. Bir kişinin birden çok yardım aldığı bilgisinden yardım alanların %11'i yakacak yardımı, yine aynı seviyede gıda yardımı, %9,4'ü nakdi yardım ve %5,6'sı giyim eşyası yardımı aldığı görülmektedir. Ev eşyası ve diğer yardımlar ise çok küçük orandadır.

4.6. Sivil Toplum Katılım

Tablo 76: Dernek Üyeliği

Dernek Üyeliği		Yüzde
	Cevapsız	15,0
	Evet	11,1
	Hayır	73,9
Vakıf Üyeliği		Yüzde
	Cevapsız	20,0
	Evet	3,3
	Hayır	76,7

Tunceli'de görüşülen kişilerin yüzde 73,9'unun bir dernek üyeliği bulunmamaktadır. Yüzde 15'i ise bu soruya cevap vermek istememiştir. Katılımcıların sadece yüzde 11,1'i en az bir derneğe üyedir.

Katılımcılara hangi derneğe üyesiniz? sorusunu yönelttiğimizdeyse ilginç bir durumla karşılaşmıştır. Bir önceki soruda dernek üyeliğinin oranı en az (cevapsızlar arasında da dernek üyesi olan olabilir) yüzde 11,1 iken; bir sonraki sorudaki hangi derneğe üyesiniz sorusuna cevap verenlerin oranı toplam yüzde 1,2'dir. Bu tablonun bize yansıttığı temel fikir, "öteki"ne karşı fikir ifade etmenin / edememenin bu coğrafyadaki zorluğudur. Hele ki öteki, resmi bir hüviyete haiz bir özneyse... Veri toplama aracının yazılı ve resmi olması da fikir ifade etmeyi güçleştirmektedir. Tabi araştırmamızda tek veri toplama aracı anket değil görüşme ve odak grup çalışması olduğunu düşündüğümüzde bu tablonun arka planı daha resmedilebilir.

Tablo 77: Sendika Üyeliği

Sendika Üyeliği		Yüzde
	Cevapsız	17,8
	Evet	41,7

	Hayır	40,6	
Sendika Adı			
	Diğer	1,7	
	EĞİTİM-SEN	18,4	
	BES	3,4	
	SAĞLIK-SEN	,6	
	SES	1,7	
	KESK	1,7	
	DİYANET-SEN	1,7	
	TÜRK-İŞ	1,1	
	DİSK	1,1	
	GENEL-İŞ	1,1	
	TÜM-BEL-SEN	2,3	
	EĞİTİM-BİR-SEN	2,3	
	HABER-SEN	,6	
	KOOP-İŞ-SEN	,6	

Katılımcıların yarısına yakını (yüzde 41,7) bir sendikaya üyedir. Sendika üyeliği konusundaki açıklık, vakıf ve dernek üyeliğinden çok daha fazladır.

En çok üye olunan sendikalar sırasıyla, bariz bir farkla Eğitim-Sen; sonrası ise, BES; Tüm-Bel-Sen; Eğitim-Bir-Sen; SES; KESK; Diyanet-Sen; Türk-İş; DİSK; Genel-İş; Haber-Sen ve Koop-İş-Sen'dir.

Bu tabloda dikkatimizi çeken, Tunceli'de sendikacılığın hem çeşitlilik açısından hem de yoğun katılım açısından güçlü olmasıdır.

4.7. Medya Takip Eğilimleri

Tablo 78: Günlük Haber Takibi

Günlük Haberleri Nerden Takip Ediyorsunuz?	
	Yüzde
Ulusal TV Kanalları	63,3
Yerel TV Kanalları	29,4
Ulusal Gazeteler	33,3
Yerel Gazeteler	21,1
Radyo	8,9
İnternet	56,7
Dergi	9,4
Diğer	2,2

Günlük haberler en çok ulusal Televizyon kanalları ve internet üzerinden takip edilmektedir. Ulusal gazetelerden takip edenler katılımcıların üçte birini oluşturmaktadır. Sonra sırasıyla, yerel TV kanalları ve yerel gazeteler, günlük haber almanın karşılandığı kitle iletişim araçlarındandır. Haber için en az radyo ve dergi kullanılmaktadır.

Tablo 79: Uydu Anteni Sahipliği

Uydu Anteniniz Var mı?	
	Yüzde

Cevapsız	13,9	
Evet	71,7	
Hayır	14,4	

Katılımcıların yüzde 71,7'sinin uydu anteni vardır; yüzde 14,4'ünün ise uydu anteni yoktur.

Tablo 80: Gazete ve Dergi Aboneliği

Abone Olduğunuz Herhangi Bir Gazete veya Dergi Var mı?		
	Yüzde	
Cevapsız	12,8	
Evet	7,8	
Hayır	79,4	

Çok azının dergi ve/ya gazete aboneliği vardır.

Tablo 81: Tercih Edilen Televizyon Kanalları

Ulusal veya Yerel Kanallardan Hangilerini İzlersiniz?		
	Yüzde	
ATV	22,8	
CNN-Türk	55,0	
Habertürk	38,3	
Kanal D	58,3	
NTV	35,0	
Roj TV	27,2	
Show TV	26,7	
TRT Kanalları	16,1	
TRT 6	9,4	
Diğer	17,8	

En çok izlenen ve tercih edilen televizyon kanalları sırasıyla, Kanal D; CNN-Türk; Habertürk ve NTV'dir. Görüldüğü gibi en çok izlenen 4 TV kanalının üçü haber kanalıdır. Bu da Tunceli'de televizyon izlemede haberin önemine işaret etmektedir. Kürtçe içerikli-temalı televizyon kanalları olan RojTv ve TRT 6 en çok izlenen TV kanalları sıralamasında daha arka sıralardadır. RojTv, TRT 6'ya göre çok daha fazla izlenmekte ve tercih edilmektedir. TRT 6'nın devlet kanalı olarak bilinmesinin ve resmi içerikli yayınlar algısının bunda ciddi katkısı olduğu düşünülmektedir. Nitekim genel içerikli ve temalı kanalların izlenme oranları arasında TRT kanalları gerilerdedir.

Tablo 82:Tercih Edilen Televizyon Programları

Ulusal Televizyon Kanallarından Hangi Yayınları Seyredersiniz?		
	Yüzde	
Hiçbir TV Programını seyretmem	7,2	
Haber programları	67,8	
Açık oturum ve tartışma programları	48,9	
Film ve/ya diziler	40,6	
Müzik ve eğlence programları	20,6	
Spor programları	22,2	
Belgeseller	47,8	

Diğer	3,3
-------	-----

En çok haber programları izlenmektedir. Diğerleri ise sırasıyla, açık oturum ve tartışma programları; belgeseller; film ve/ya diziler izlenmektedir. Müzik-eğlence programları ve spor programları da izlenen ama az izlenen televizyon programlarıdır. Sadece yüzde 7,2'si televizyon izlemediğini ifade etmiştir.

Tablo 83: Tercih Edilen Radyo Kanalları

Tunceli'de Takip Ettiğiniz Radyo Kanalı		Yüzde
Radyo Munzur		37,2
Radyo Barış		41,1
Diğer		8,3

Tunceli'de en çok Radyo Barış dinlenmektedir; bir diğer en çok takip edilen radyo ise Radyo Munzur'dur.

Tablo 84: Tercih Edilen Radyo Programları

Tunceli'de En Çok Dinlediğiniz Radyo Programı		Yüzde
Hiçbir radyo programını dinlemem		21,1
Haber programları		39,4
Açık oturum ve tartışma programları		31,1
Müzik ve eğlence programları		20,6
Spor programları		11,1
Diğer		4,4

Katılımcıların yüzde 21,1'i hiçbir radyo programı dinlememektedir. Dinleyenler ise en çok haber programları; açık oturum ve tartışma programları; müzik ve eğlence programları; spor programlarını dinlemektedir.

4.8. Kimlik

Tablo 85: Kendi Kimliğini Değerlendirme

Kendinizi Aşağıdaki Kimliklerden En Çok Hangisi İle Tanımlıyorsunuz?		Yüzde
Cevapsız		13,3
Türk		10,0
Kürt		18,9
Zaza		5,0
Hem Türk Hem Kürt		1,7
Hem Türk Hem de Zaza		2,2
Hem Kürt Hem de Zaza		3,9
Alevi Türk		7,8
Alevi-Kürt		22,8
Alevi-Zaza		8,9
Diğer		5,6

Siyasal kimliğin, tanımlanmasını kolaylaştıran veya anlaşılır kılmasını sağlayan bir başka gösteren de kuşkusuz 'kültürel kimlik'tir. Siyasal ideolojinin oluşumunda din, etnik köken, bilinçsel düzey, yaşam tarzı, değerler de baskın

öğelerdir. Türkiye’de ‘sağ ve sol’, ‘laik anti laik’, ‘muhafazakâr-demokrat’, ‘ulusalcı-sosyal demokrat’ vb. ideolojik kutupsallıklar ağırlıklı olarak bu değerler üzerinden işlenmektedir.

Ülkemizde ve de bulunduğumuz coğrafyada siyasal, kültürel ve dini kimliklerin keskinleşmesi ve şiddet olaylarına kaynaklık etmesi demokratik uzlaş ve toplumsal barışı olumsuz etkilemektedir. Anketimizde, kimlik tanımlamada, ilk sırada kendisini ‘Alevi-Kürt olarak tanımlayanlar (yüzde 22,8) gelmektedir. İkinci sırada ‘Kürt’ üçüncü sırada ‘Türk’ olduğunu belirtenler gelmektedir. Cevap vermeyenler de azımsanmayacak bir ağırlık oluşturmaktadır. Dersimde alevi yurttaşların Sünnilere göre çoğunlukta olması laik devlet ve diyanetin konumlanması konularının önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Cemevlerinin statüsü, diyanetten alevi kurumlara ve inanç önderlerine kaynak aktarılması, din dersi müfredatı, kaynaklara erişim, ayrımcılığın önlenmesi ve demokratik temel haklar açısından önem arz etmektedir.

Tunceli’de katılımcılar en çok (22,8) kendilerini Alevi-Kürt olarak tanımlamaktadırlar. Sonra Kürt (18,9); sonra sırasıyla Türk, Alevi-Zaza, Alevi-Türk, Zaza, Kürt-Zaza, Türk-Zaza ve az da olsa Kürt-Zaza, Türk-Kürt olarak tanımlamaktadırlar. Bu soruya yüzde 13,3’ü cevap vermemiştir.

Tablo 86: Etnik Kimliğin Açıklanması

Etnik Kimliğinizi Her Yerde Rahatça Açıklayabiliyor musunuz?		
	Yüzde	
Cevapsız	12,2	
Evet	54,4	
Hayır	33,3	
Cevap Hayır İse En Önemli Neden?		
İnsanlar Tarafından Dışlanmak	22,8	

Tuncelililerin yarısından biraz fazlası (yüzde 54,4’ü) etnik kimliğini her yerde rahatlıkla açıklayabildiğini ifade etmektedirler. Üçte biri ise (33,3) kimliğini rahatça açıklayamadığını belirtmektedir.

Kimliğini rahatça açıklayamadığını düşünenler ise diğer insanlar tarafından dışlanma korkusu nedeniyle kimliklerini rahatça ifade edemediklerini söylemişlerdir.

Tablo 87: Konuşulan Dil/Lehçe

Hangi Dil/Lehçeleri Konuşabiliyorsunuz?	
	Yüzde
Türkçe	74,4
Kürtçe	30,6
Zazaca	37,8
Diğer	6,1

Konuşulabilen diller, Türkçe (% 74,4); Zazaca (% 37,8) ve Kürtçe’dir (% 30,6).

Tablo 88: Dini-Kültürel Kimlik

Kendinizi Dini Açıdan Nasıl Tanımlıyorsunuz?		
		Yüzde
	Cevapsız	12,2
	Müslüman	10,0
	Müslüman Sünni	6,7
	Müslüman Alevi	16,7
	Alevi	42,2
	Bektaşî	1,1
	Kızılbaş	3,9
	Ateist	3,9
	İnsan	2,8
	Herhangi Bir Kalıba Girmek İstemiyorum	,6

Tunceli’de en çok (42,2) kendini Alevi olarak tanımlayanlar bulunmaktadır. Sonra sırasıyla Alevi-Müslüman (16,7); Müslüman (10); Sünni-Müslüman (6,7); Kızılbaş (3,9); Ateist (3,9) şeklinde sıralanan dini-kültürel kimlikler bulunmaktadır.

Tablo 89: Öznel Dindarlık Algısı

Kendinizi Ne Kadar Dindar Görüyorsunuz?		
		Yüzde
	Cevapsız	14,4
	İnançlı değilim	7,8
	İnançlıyım ama ibadetlerimi yerine getirmiyorum	23,9
	İnançlıyım ama ibadetlerimi kısmen ve düzensiz yerine getiriyorum	32,8
	İnançlıyım ama ibadetlerimi mümkün olduğunca düzenli yerine getiriyorum	18,3
	Diğer	2,8

Katılımcıların yüzde 32,8’i “inançlıyım ama ibadetlerimi kısmen ve düzensiz yerine getiriyorum” demektedir; yüzde 23,9’u “inançlıyım ama ibadetlerimi yerine getirmiyorum” demektedir. Yüzde 7,8’i ise inançlı olmadığını ifade etmektedir.

Genel tabloya bakıldığında katılımcıların yarısından biraz fazlası ibadetlerini düzenli ya da düzensiz yerine getiren inançlılardan oluşmakta; dörtte birine yakını ibadetlerini yerine getirmeyen inançlılardan oluşmakta; yüzde 8 civarı ise inançsızlardan oluşmaktadır.

Tablo 90: Alevi İnanç Ritüelleri

Şu Anda Dede, Pir Veya Rehberiniz Var mı?		
		Yüzde
	Cevapsız	15,6
	Evet	36,7
	Hayır	47,8
Musahibiniz Var mı?		
	Cevapsız	15,6
	Evet	50,0

	Hayır	34,4
İkrar Verip Görgüden Geçtiniz mi?		
	Cevapsız	25,6
	Evet	33,9
	Hayır	40,0

Katılımcıların;

Üçte birinin “dede, pir, rehberi” vardır.

Yarısının musahibi vardır.

Üçte biri, ikrar verip görgüden geçmiştir.

Tablo 91: Siyasal Kimlik

Siyasi Kimliğinizi Nasıl Tanımlarsınız?		Yüzde
	Cevapsız	17,8
	Sağcı	1,1
	Muhafazakâr	5,6
	Milliyetçi	2,2
	Sosyal Demokrat	30,6
	Liberal	,6
	Solcu	26,1
	Devrimci	8,3
	Diğer	7,2
	PKK	,6

Araştırmada katılımcılara siyasal kanaatlerini doğrudan hangi siyasal partiye oy verirsiniz şeklinde değil ‘kendinizi hangi siyasal görüşe yakın hissediyorsunuz?’ şeklinde sorulmuştur. İnsanlar destekledikleri siyasal partiyi ifade etmede genellikle çekimser kalırlar. Yine aynı şekilde din, inanç vb kimliğe ilişkin konularda da bilgi vermekte isteksiz davranırlar veya geçiştirici yanıt verirler.

Katılımcıların yüzde 30,6’sı sosyal demokrat; yüzde 26,1’i solcu; yüzde 8,3’ü devrimci; yüzde 5,6’sı muhafazakâr; yüzde 2,2’si de milliyetçidir. Katılımcıların yüzde 65’i siyasi kimlik yelpazesinin solunda; yüzde 8,9’u siyasi kimlik yelpazesinin sağında yer almaktadır.

Tunceli’de siyasal yelpazeye bakıldığında sırasıyla ‘sosyal demokrat’ (yüzde 30,6) ve ‘solcu’ (yüzde 26,1) ve ‘devrimcilik’ (yüzde 8,3) öne çıkan siyasal görüşlerdir. Her on görüşmeciden üçü kendisini sosyal demokrat ve solcu olarak tanımlamaktadır. “Dersim sol ve sosyal demokrat bir kenttir” kalıp yargısını güncel araştırma bulgumuzca da desteklenmektedir. Bu veriler özünde muhalif siyasal kimliğin yerleşik oluşunun günümüzde de geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Sağ, milliyetçi, muhafazakâr ve liberal görüşte olanların oranının düşük olması, kentin siyasal kompozisyonuna ışık tutmaktadır.

4.9. Sosyal Dışlanma

Tablo 92: Öznel Sosyal Dışlanma Algısı

Toplumda dışlandığınıza düşünüyor musunuz?		
		Yüzde
	Cevapsız	13,9
	Evet	38,9
	Hayır	47,2
Neden?		
	Kadın olduğumdan dolayı	12,3
	Yoksul olduğumdan dolayı	5,6
	İnancımın dolayı	24,6
	Etnik kimliğimden dolayı	26,1
	Dini görüşümden dolayı	16,8
	Siyasi görüşümden dolayı	17,9
	Engelli olduğumdan dolayı	1,7
	Aşiretimden dolayı	,6
	Diğer	2,2

Katılımcıların yüzde 38,9'u toplumda dışlandığını düşünmektedir. Sosyal dışlanma nedenleri ise sırasıyla, etnik kimlik, inanç, siyasi görüş, dini görüş, kadın olmak, yoksulluktur.

'Toplumsal dışlanma-dışlama' bir yanı sıra siyasal alana dair de önemli sorunlar içermektedir. Toplumsal dışlanma "kişilerin—yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla—toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir... Sosyal dışlanma ilişkilerde tezahür eder; yoksulluk kişi ya da hane elindeki kaynakların yetersizliği anlamında bir bölüşüm sorununa tekabül ederken, sosyal dışlanma daha ziyade ilişkilerdeki sosyal katılımın yetersizliği, sosyal entegrasyonun bulunmaması ve güçten yoksunluk gibi sorunları ön plana çıkarır (Adaman &Keyder, 2006).

Bu bağlamda katılımcılara, "toplumdan dışlandığınızı düşünüyor musunuz?" şeklindeki soruya verilen yanıtlara bakıldığında, neredeyse her on kişiden altısı toplumdan dışlandığını veya ayrımcılığa maruz kaldığını beyan etmiştir. Görüşülen kişilere, bir dizi nedenden dolayı kendisini toplumdan dışlanmış hissedip hissetmediği de sorulmuştur. Sayılan nedenler şunlardır; kadın olmak, yoksulluk, dini inanç/mezhep, etnik köken, siyasi görüş, özürli olmak, aşirettir.

Anketimize katılanlar, 'etnik köken' (yüzde 26) ve 'dini inanç/mezhep' (yüzde 24), 'özürli olma' (yüzde 17) ve kadın olmayı (yüzde 12) toplumsal dışlanma belirleyeni olarak görmektedir. İlin nispeten etnik ve inanç yönünden homojen olması düşünüldüğünde, 'etnik' ve 'inanç' açısından dışlandığını belirtenlerin oranının yüksek olması düşündürücüdür. Türkiye genelinde özelde de kozmopolit kentlerde etnisite ve din gibi kültürel kimliğin sosyal dışlanma göstereni olması beklenir.

Kültürel dışlanma, literatürde, toplumsal ve kültürel hayata dilediğince katılamama durumudur. "Örneğin, bulunulan coğrafyadaki çoğunluk referans

alındığında, farklı bir etnik kökenden/ırktan gelmek ya da farklı bir din/mezhep üyesi olmak, çoğunluk dilini rahat konuşamamak, farklı giyim kuşam ya da cinsel tercihler gibi nedenlerden ötürü toplumsal yaşamın genelinde süregitmekte olan etkinliklere alınmama, soğuk davranılma, engellerin çıkartılması şeklinde tezahür etmektedir. Bu boyutun izdüşümleri toplumsal statü ve kimlik farklarının ne denli dışlamalar getirmekte olduğunda cisimleşir” (Adaman ve Çağlar, 2006).

Bu çerçevede bakıldığında “*etnik kimliğinizi her yerde rahatça açıklayabiliyor musunuz?*” sorusuna katılımcıların yüzde 33,3’ü ‘hayır’ yanıtını, yüzde 54,4’ü ise ‘evet’ yanıtını vermişlerdir. Verilen yanıtlarda ‘Hayır’, diyenlerin oranının yüksek çıkması, farklı kimlik gruplarına mensup bireylerin Türkiye’de demokratik çoğulculuk, birlikte barış içinde yaşama kültürünün inşası açısından olumsuz sinyal olarak yorumlanabilir. Dikkat edilirse sonraki tabloda, her on katılımcıdan dördü, “*insanlar tarafından dışlanırım*” endişesiyle etnik kimliğini serbestçe açıklayamadığını belirtmektedir.

4.10. Ülke ve Siyasal Meseleler

Tablo 93: Vatandaşlık Algısı

“Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmaktan çok Gurur Duyuyorum”		
	Yüzde	
Cevapsız	15,6	
Tamamen Katılıyorum	20,6	
Katılıyorum	20,6	
Ne Katılıyorum Nede Katılmıyorum	21,1	
Katılmıyorum	17,2	
Hiç Katılmıyorum	5,0	

Ankete katılanların yüzde 41,2’si Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan gurur duymakta; yüzde 22,2’si ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan gurur duymamaktadır.

“*Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmaktan Çok Gurur Duyuyor musun?*” sorusu ulusal kimliğe aidiyet/mensubiyet duygusunu ölçmeye çalışan bir sorudur. Son dönemlerde, Türk siyasal yaşamında ‘çok kültürlülük’, ‘radikal demokrasi’, ‘müzakereci demokrasi’, ‘çoğulcu demokrasi’, ‘anayasal yurttaşlık’, ‘demokratik cumhuriyet’, ‘güçlü sivil toplum’ vb. tartışmalar devlet-toplum ilişkilerinin niteliği ve öngörülen değişimi yönündeki tartışmalar ciddi bir literatür oluşturmuş durumdadır. Nitekim yukarıdaki soruya verilen yanıtlara göz atıldığında, “*Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmaktan Çok Gurur Duyduğunu*” söyleyenlerin oranı yüzde 40 civarındadır. Tersinden bakıldığında, bu fikre, katılmadığını söyleyenler ise yüzde 22’lik oran oluşturmaktadır. Yaklaşık her beş kişiden birisiyse ‘nötr’ tutum sergilemektedir.

Tablo 94: Türkiye'nin En Önemli Sorunu

Size Göre Ülkemizin En Önemli Sorunu Nedir?		Yüzde
	Cevapsız	11,7
	Enflasyon Ve Buna Bağlı Fakirlik	29,4
	Terör	10,0
	Nüfus Artışı	1,7
	Dini Hoşgörüsüzlük	6,1
	Demokrasinin Eksik Olması	22,8
	Fanatik Milliyetçilik	2,8
	Siyasi Baskılar	11,7
	Diğer	3,9

Tunceli'de görüşülen kişilere göre, Türkiye'nin en önemli sorunları sırasıyla, enflasyon, yoksulluk, eksik demokrasi, siyasi baskılar, terör, dini hoşgörüsüzlük ve fanatik milliyetçiliktir.

Yukarıdaki tablo, ülkemizin en önemli sorunlarının oransal dağılımını vermektedir. Tunceli'de öncelikli sorun 'enflasyon ve buna bağlı olarak fakirlik' gelmektedir. Bu bulguyu destekleyen bir araştırma, tarafımdan (Yıldız, 2010 & Yıldız, 2013) yapılmıştır. Çalışmamın bulgularında yine işsizlik en önemli sorun olarak dikkat çekmiştir. Devamında, tamamlayıcı bir soruya verilen yanıtlarda, kentte en çok ihtiyaç duyulan şeyin "iş/istihdam" (yüzde 70.90) olduğu belirtilmiştir. İnsanların genelde borçlu yaşadıkları (yüzde 40.47) araştırmanın bir başka bulgusudur. Göçle kente gelenler, imkânlar el verdiğinde tekrar köylerine dönmek istediklerini (yüzde 74.32) belirtmektedirler.

Tunceli merkezi son yıllarda kendi kırsalından göç almaktadır. Bilhassa son yıllarda yaşanan çatışmalı sürecin tetiklediği göç kente gelen bireylerde/hanelerde travmatik sonuçlara sebebiyet vermiştir. Plansız ve zamansız göç etmek zorunda kalan haneler ciddi ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaşmıştır. Kent, son göç dalgasına kapılıp gelen haneleri entegre etmede pek çok güçlüklerle karşılaşmıştır. Öte yandan büyük kentlere giden Tuncelilerin de hemen hemen aynı sorunlarla karşılaştıkları bilinmektedir. Daha önce Tunceli'den Elazığ, İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Mersin gibi metropollere göç edenlerin de geri dönüş eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir.

Geriye dönüşler sadece yurtiçi büyük kentlerden değil aynı zamanda yurtdışından da dönüşler şeklinde yaşanmaktadır. Yurt dışı geri dönüşlerde emekli toplumsal kesimler başı çekmektedir. İlçeye, köye, mezraya ev yapmayla başlayan dönüş hareketliliği, 6 ay kalma veya sürekli kalma şeklinde bir seyir izlemektedir. Elbette bu dönüşler ve kalış süresi çatışma süreçleriyle eş zamanlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Tablo 95: Parti Üyeliği ve Oy Verme Davranışı

Herhangi Bir Siyasi Partiye Üye misiniz?		Yüzde
	Cevapsız	10,6
	Evet	6,7

	Hayır	82,8
Oy Verirken Tercihinizi Neye Göre Belirlersiniz?		
	Partinin savunduğu siyasi ilke ve görüşlerine göre	56,7
	Partinin seçim kampanyası ve vaatlerine göre	21,1
	Parti liderlerinin etkisine (parti liderine) göre	10,0
	Partide tanıdık ve/veya akraba olup-olmamasına göre	3,9
	Adayın etnik kimliğine göre	2,8
	Adayın kişiliğine göre	18,3
	Diğer	5,0

Parti üyeliği, 'siyaset sosyolojisi' ve seçmen davranışı açısından parti aidiyetinin önemli belirleyicilerindedir. Her on seçmenden sekizi herhangi bir siyasal partiye üyeliğinin olmadığını belirtmiştir. Bireysel düzeyde, görece politize bir tutuma sahip seçmenin, siyasal parti üyeliğinde örgütlü olmaması çeşitli nedenlere bağlanabilir. Kuşkusuz bu nedenlerin ayrıntılı analizine bu çalışmanın başka bölümlerinde "sosyal örgütlenme" ve "kimlik ve aidiyet" bağlamında değinilecektir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (82,8) herhangi bir siyasi partiye üye değildir. Sadece yüzde 6,7'si siyasi partiye üyesidir. Tuncelilerin yarısından biraz fazlası, oy verirken, partinin siyasi ilkelerine ve görüşlerine göre oy vermektedirler. Yüzde 21'i partilerin seçim dönemlerindeki ve dışındaki seçim kampanyalarına göre oy vermektedirler. Her 10 Tunceliliden 1'i parti liderine göre oy vermektedir. Adayın (milletvekili/belediye başkanı) kişiliğine göre oy verenlerin oranı yüzde 20'ye yakındır. Etnik kimliğine göre oy verenler çok azdır.

4.11. Boş Zamanları Değerlendirme

Tablo 96: Boş Zamanı Değerlendirme

Herhangi Bir Hobiniz Veya Hobileriniz Var mı?		Yüzde
	Cevapsız	14,4
	Evet	54,4
	Hayır	31,1
Hobileriniz Nelerdir?		
	Evet, (Kitap Okumak, Sinemaya Gitmek ve Spor Yapmak)	82,0
	Şiir okumak	8,0
Boş Zamanlarınızı Nasıl Değerlendirirsiniz?		
	Televizyon izlerim	53,3
	Sinemaya giderim	10,6
	Kitap okurum	46,7
	Bilgisayarda internete girerim	35,0
	Kahveye giderim	15,6
	Spor yaparım	29,4
	Alışveriş yaparım	19,4
	Derneğe/sendikaya vb. giderim	3,9
	Arkadaşlarımla gezerim, akrabalarım, komşularıma giderim	35,6
	Munzur ve Harçık kıyısına pikniğe giderim	27,2
	Diğer	3,3

Bir toplumdaki insanların ilgi alanları, hedefleri ve imkânlarını öğrenmek için önemli bir ölçüt olan boş zaman değerlendirme yöntemleri birey veya toplumun eğilimlerini anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Boş zamanı değerlendirme bilimsel literatürde şöyle tanımlanır: kişinin meslek, aile ve toplum görevlerini yaptıktan sonra, dinlenmek, eğlenmek, toplumla olan ilişkilerini arttırmak, meslek dışı öğrenimini geliştirmek veya topluma kendi isteğiyle katılmak amacıyla kendi seçeceği işler ve meşguliyetlerdir.

Boş zaman değerlendirme; bireyin kendini ifade etme ve var olan güçlerini ortaya çıkarıp geliştirebilme fırsatı verir. Bireyin içinde yaşadığı doğal ve toplumsal çevreyi tanınmasına ve çevre ile sağlıklı ilişkiler kurabilmesine yardımcı olur. Bireyin yeni bilgi ve beceriler kazanmasına, kendini geliştirme ve yenilemesine, fiziksel, zihinsel ve ruhsal rahatlama sonucu yeniden verimli çalışma gücü kazanmasına yardımcı olur. Doğru seçilmiş etkinliklerle değerlendirilen boş zamanlar toplumda; kalkınmayı hızlandırır, toplumsal ilişkileri güçlendirir, üretkenliği ve verimi artırır, yasa dışı olayların ve suç oranının azalmasına katkıda bulunur ve çatışmaların en aza indirilmesine yardımcı olur.

Hobiler bir nevi boş zaman değerlendirme aktivitelerini gösterir. Ancak insanlar imkân ve ihtiyaçlarına göre boş zamanlarını farklı şekillerde değerlendirebilmektedirler. Bu bağlamda Tunceli ilinde vatandaşların boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini öğrenmek istedik. Aynı soruya birden fazla cevap verme fırsatı verdiğimiz bu araştırmada alınan cevaplar kategorik olarak ayrıştırılmış ve her alan yüzdelik olarak kendi içinde değerlendirilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da her soruda olduğu gibi % 12'lik bir kesim bu soruya cevap vermemiştir. Yüzdelikler değerlendirilirken bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Vatandaşların yarıdan fazlası boş zamanlarını televizyon seyrederek geçirmektedir. Günümüzde televizyon aile ve bireyler üzerinde çok etkili bir iletişim aracıdır. Program ve bilgilendirme unsurlarının çok dikkatli olması gerekmekte ve gerektiğinde yanlış bilgiler verilerek vatandaşlar farklı alanlara yönlendirilebilmektedir.

Vatandaşların yarıya yakını kitap okuyarak boş vakitlerini değerlendirdikleri söylemekte, bu veri doğru ise kitap okuma alışkanlığı olmayan bir toplum olarak Türkiye açısından çok olumlu bir gelişme olarak alınabilir. Araştırma kapsamında bilgilerine başvuru Tuncelili bireylerin üçte biri boş zamanlarında internet/bilgisayarda zaman geçirmektedir. Özellikle yeni nesil gençlik başta olmak üzere günümüzde internet olmazsa olmaz bir iletişim ve bilgi ağı olarak kullanılmaktadır. Doğru kullanılmadığı takdirde insanları çok yanlış alanlara yönlendirmesi mümkündür. Kontrol edilmesi çok güç olan bu ağın doğru kullanımı yönünde bireylerin bilinçlendirilmesi çok önemlidir.

Tunceli'de boş zamanlarını kahvede geçirdiğini söyleyenler % 15 seviyesinde olup Türkiye ortalamasının çok altında bir sonuç çıkmıştır. Kahvehaneler boş zamanların daha da boş yere geçirildiği alanlar olarak bilinmektedir. Vatandaşların beşte biri alışveriş yaparak ve üçte birine yakın bir bölümü

Munzur ve Harçık kıyısında piknik yaparak boş vakitlerini değerlendirmektedir. Artık her ilde olduğu gibi Tunceli’de de alışveriş merkezleri mevcuttur. Tüketim toplumu olarak vatandaşlar alışveriş yapmayı ve bu alanları incelemeyi sevmektedir. Piknik yapma kültürü son zamanlar ülkemizde epey gelişmiş, insanlar ailelerine, arkadaşlarına zaman ayırarak bu tür etkinlikler düzenleyebilmekte ve artık bu durum ülkemizde bir kültür haline gelmektedir.

Tuncelililerin boş zaman değerlendirme alışkanlıklarını değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşmaktayız: ankete katılanların yarısından biraz fazlası (54,4) hobi sahibidir. Hobi olarak da kitap okumak, sinemaya gitmek, spor yapmak, şiir okumak şeklindedir.

Boş zamanlarını ise televizyon izleyerek, kitap okuyarak, arkadaşlarıyla gezerek, akraba ve komşularına giderek, internet kullanarak, spor yaparak, pikniğe giderek, alış-veriş yaparak değerlendirmektedirler.

Boş zamanlarını arkadaş grubu ile geçirenlerin oranı üçte birden fazladır. Bu veri önemli ve kontrol edilmesi gereken bir durumdur. Bireylerin en fazla etkilendiği ve yönlendirildiği çevre arkadaş çevresidir. Yani insanlar birbirlerini kolay etkilemektedir. Arkadaşın iyi seçilmesi sağlıklı ortamlarda ve faydalı işlerde zaman geçirme için önemli kriterdir. Özellikle henüz kimliği oturmamış ve yönlendirilmeye müsait olan gençlerin takip edilmesi yönlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bütün bu veriler vatandaşların en az bir sosyal aktivitesi olduğunu, boş zamanlarını farklı alanlarda kullandıklarını ve Tuncelili vatandaşları sosyal hayatın her alanında görebileceğimizi göstermektedir.

Tablo 97: Tatil Alışkanlığı

Hangi Sıklıkta Tatile Gidersiniz?		Yüzde
	Cevapsız	12,2
	Hemen Hemen Hiç	41,1
	Yılda 1 veya 2 Kez	29,4
	Yılda 3 veya Daha Fazla	,6
	3-4 Yılda Bir Kez	13,9
	Diğer	2,8

Katılımcıların yarısına yakını (41,1) hemen hemen hiç tatile gitmemiştir. Sadece 3-4 yılda bir gidenler ise yüzde 13,9’dur.

Tablo 98: Tunceli’de Yaşamaktan Memnuniyet

Bu Kentte Yaşamaktan Ne Kadar Memnunsunuz?		Yüzde
	Cevapsız	11,7
	Çok Memnunum	27,8
	Memnunum	33,3
	Ne Memnunum Nede Değilim	17,2
	Memnun Değilim	8,9
	Hiç Memnun Değilim	1,1

Niçin Memnunsunuz?	
Burada Doğup Büyüdüğüm İçin	39,8
Burada Kendimi Huzurlu Hissettiğim İçin	41,5
Burada Kendimi Güvende Hissettiğim İçin	5,9
Bütün Akraba ve Yakınlarım Burada Olduğu İçin	5,2
Diğer	7,5
Niçin Memnun Değilsiniz?	
İş İmkânının Yetersiz Olması Veya Hiç Olmaması	34,9
Sosyal İmkânlarının Yetersiz Olması	47,5
Güvenlik Sorunu Nedeniyle	2,6
Diğer	15,2

Tunceli halkının şehrine sahip çıktığı ve kentlerini sevdikleri bilinmektedir. Bu araştırma kapsamında vatandaşların üçte ikisine yakını Tunceli’de yaşamaktan memnun ya da çok memnun oldukları ifade etmektedirler. %12’lik bir cevap vermeyen kesim var. Memnuniyette nötr diyebileceğimiz %17’lik bir kesim var. % 9’u da burada yaşamaktan memnun değildir. Ortada olanları memnun olmayanlara eklersek %26 gibi bir oran yapmaktadır. Çünkü genelde memnun olursa zaten söylenir, memnuniyetsizlik pek dile getirilmez, onun için kararsız olanları memnun olmayanlara katabiliriz. Bu kadar ciddi bir bölümün kendi ilinde yaşamaktan memnun olmaması düşündürücüdür. Çünkü aidiyet duygusu özellikle yaşana şehirler için çok önemlidir. Memnuniyet fedakârlığı doğurur. Bölgenin kalkınmasına katkı vermeyi görev atfettirir.

Katılımcıların yüzde 60,5’i Tunceli’de yaşamaktan memnun; yüzde 10’u memnun değildir.

Katılımcılar, Tunceli’de kendilerini huzurlu hissettikleri için ve Tunceli’de doğup, büyüdüğü için Tunceli’den memnundurlar.

Az da olsa memnun olmayanlar ise sosyal imkânlarının yetersizliğinden ve iş imkânlarının olmamasından ya da yetersizliğinden dolayı Tunceli’de yaşamaktan memnun değildirler.

Tunceli’de yaşadıklarından dolayı memnun olanların memnuniyet gerekçelerine bakıldığında; Tunceli’de kendisini huzurlu hissettiğinden dolayı memnun olanlar % 27 ve doğup büyüdüğü yerin Tunceli olmasından dolayı memnun olanlar % 26 seviyesindedir. Akrabaları burada olduğu için veya kendini burada güvende hissettiği için memnun olanların sayısı oldukça azdır. Memnuniyet gerekçesine cevap vermeyenler tüm katılımcıların tam üçte biridir. Bunların memnun olmadığı anlamı da çıkarılabilir.

Tablo 99: Göçün Yaşam Kalitesine Etkisi

Önceki Hayatınız İle Şimdiki Hayatınızı Karşılaştırınız	
	Yüzde
Çok Daha iyi	14,4
Daha İyi	29,3
Ne İyi Nede Kötü	34,2
Kötü	14,4
Çok Kötü	7,4

Göç edenlere sorulan önceki yaşamları ile göç sonrası yaşamını karşılaştıran soruya verilen cevaplar şu şekildedir: göç sonrası yaşamının daha iyi olduğunu söyleyenler çoğunluktadır. Göç sonrası yaşamının değişmediğini söyleyenler ise yarıya yakındır. Yaşamının göçten sonra kötüleştiğini söyleyenler ise azınlıktadır.

4.12. Konut Durumu, Alışveriş ve Ekonomik Faaliyetler

Tablo 100: Mülkiyet Durumu

Oturlan Evin Mülkiyeti		Yüzde
Cevapsız		13,3
Kendi Evimiz		33,3
Kiracıyız		42,8
Diğer		10,6

Ankete katılanların üçte biri kendi evlerinde ikamet etmektedirler. Yüzde 42,8'i ise kiracıdır.

Tablo 101: Konut Özelliği

Oturduğunuz Evin Salon Hariç Kaç Odası Var?		Yüzde
Cevapsız		11,7
1 Oda		6,7
2 Oda		36,1
3 Oda		43,3
4 Oda ve Fazlası		2,2

1+1 evde oturanlar, yüzde 6,7'dir. 2+1 evde oturanlar yüzde 36,1'dir. 3+1 evde oturanlar yüzde 43,3'dür. 4+1 evde oturanlar ise yüzde 2,2'dir.

Tablo 102: Fatura Ödeme Durumu

Faturalarınızı Düzenli Olarak Yatırabiliyor musunuz?		Yüzde
Cevapsız		11,1
Evet		61,1
Hayır		27,8

Katılımcıların yüzde 61,1'i faturalarını düzenli olarak yatırabilmektedir. Ancak yüzde 27,8'i ise faturalarını düzenli olarak yatıramamaktadırlar. Bu da aslında nüfusun yüzde 27,8'inin geçim sıkıntısı yaşadığını işaret edebilir.

Tablo 103: Gıda Alışverişi

Gıda		Yüzde
Cevapsız		11,7
Peşin		34,4
Taksitle		8,3
Veresiye		18,9
Kredi Kartıyla Tek Çekim		18,3
Kredi Kartıyla Taksitli		7,2

Diğer	,6
-------	----

Katılımcıların yüzde 34,4'ü gıda alışverişini peşin yapmakta; yüzde 25,5'i kredi kartıyla gıda alışverişini yapmaktadır. Yüzde 8,3'ü taksitle alışveriş yapmakta ve yüzde 18,9'u ise gıda alışverişini veresiye şeklinde yapmaktadır.

Tablo 104:Aile Kazancı Yeterliliği

Ailenizin Toplam Kazancı İhtiyacınıza Yetiyor mu?		Yüzde
Cevapsız		12,2
Evet		38,3
Hayır		49,4

Katılımcıların yarısı (49,4) aile toplam kazançlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini söylemektedir. Yüzde 38,3'ü ise aile kazançlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yettiğini ifade etmektedir.

Tablo 105: Hanede Gelir Getirenler

Hanenizde Gelir Getiren Herhangi Bir İşte Çalışan Kişi Sayısı		Yüzde
Cevapsız		16,7
Sadece Kendim		32,8
Ben ve Eşim		28,3
Çocuğum		1,7
Baba Tek Başına		12,8
Anne Tek Başına		1,7
Anne Baba Birlikte		,6
Diğer		5,6

Hanelerin yüzde 32,8'inde sadece görüşülen kişi haneye gelir getiren bir işte çalışmaktadır. Yüzde 28,3'ü görüşülen kişi ve görüşülen kişinin eşi birlikte gelir getirici bir işte çalışmaktadır. Babanın tek başına çalıştığı hane oranı yüzde 12,8'dir. Tabloyu genel olarak yorumlarsak hanelerin geçimini tek kişinin sağladığı aile sayısı yüzde 49'dur. Bu da ailelerin yarısının geçim yükü tek kişinin sorumluluğunda olduğunu göstermektedir. Bir diğer yorum, ailede geleneksel cinsiyetçi değerler ve işbölümü çerçevesinde ailenin geçimi erkek üzerinden sağlanmakta olduğudur.

Tablo 106: Hanedeki Mevsimlik İşçiler

Hanede Yaşayanlardan İl Dışına Mevsimlik İşçiliğe Giden Var mı?		Yüzde
Cevapsız		15,0
Evet		2,8
Hayır		82,2
Mevsimlik İşçi İçin Evden Kimler Gitmektedir		
Tüm Hane Halkı Birlikte		9,4
Sadece Baba		9,4
Sadece Yetişkin Erkekler		19,9
Çocuklar		14,5
Diğer		47,7

Mevsimlik İşçi İçin Nereye Gidiliyor?	
Elazığ	1,7
Adana	,6
Mersin	,6
Karadeniz	,6
Diğer	3,9

Mevsimlik işçi oranı yüzde 2,8'dir. Yüz hanede sadece yaklaşık üç mevsimlik işçi vardır.

Mevsimlik işçiliğe gidenler daha çok, yetişkin erkekler ve çocuklardır. Tüm hanenin birlikte mevsimlik işçi kapsamındaki göçü daha nadirdir.

En çok mevsimlik işçi göçü, Elazığ, Adana, Mersin ve Karadeniz'edir.

Tablo 107: Kadınların Ekonomik Faaliyetleri

Yaşadığınız Mahallede Kadınların Ekonomik Faaliyetleri	
	Yüzde
Günlük temizlik	35,0
Çocuk bakıcılık	28,3
El sanatları üretimi	11,7
Ev eksenli üretimler	5,0
Diğer	7,2

Mahalledeki kadınların yüzde 35'i günlük temizlik; yüzde 28,3'ü çocuk bakıcılığı; yüzde 11,7'si el sanatları üretimi ve yüzde ev eksenli üretim yapmaktadır. Kadınlar için anılan bu işler, sürekli gelir getirici ya da yüksek statülü meslekler değil; hizmet sektöründeki, ev ve el emeğini gerektiren daha basit işlerdir. Bu da kadının toplumdaki statüsünün düşüklüğü için önemli bir veridir.

Tablo 108: Çalışan Çocuklar

Hanede Çalışan Çocuk Sayısı	
	Yüzde
1 çocuk	3,9
2 çocuk	4,4
3'ten Fazla	,6
Çalışan Çocuk Yok	59,4

Çalışan ya da çalıştırılan ya da başka bir ifadeyle çocuk işçiliği yüzde 8,9 oranındadır. Yani Tunceli'de örnekleme dâhil 100 hanede yaklaşık 9 çocuk çalışmakta/çalıştırılmaktadır.

4.13. Aile Konuları

Tablo 109: Aile İçi Otorite

Genellikle Ailenizde Son Sözü Kim Söyler?	
	Yüzde
Cevapsız	17,2
Baba	21,7
Anne	7,2

	Her İkisi	10,0
	Çocukların da Görüşü Alınır	8,3
	Ailede Ortak Karar Alınır	33,3
	Diğer	2,2

Katılımcıların üçte birinde (33,3) ailede son söz genelde ortak kararlar verilmektedir. Yüzde 21,7'sinde ailede son sözü baba söylemektedir. Anne-Baba'nın birlikte son sözü söylediği hanelerin oranı yüzde 10'dur. Annenin son sözü söylediği hanelerin oranı ise sadece yüzde 7,2'dir. Aile içi otoriteye ilişkin elde edilen veriler, ailelerde temelde eşitlikçi bir otorite söz konusu olduğunu göstermektedir.

Tablo 110: İdeal Çocuk Sayısı

Size Göre İdeal Çocuk Sayısı Kaç Olmalıdır?		Yüzde
	Cevapsız	22,8
	1 Çocuk	6,7
	2 Çocuk	37,8
	3 Çocuk	20,0
	4 Çocuk	6,1
	5 ve Üstü	1,7
	Ailenin Bakabileceği Kadar	2,2
	Böyle Bir Dünyaya Çocuk Getirilmez	,6

İdeal çocuk sayısı ise ailelerin çoğunluğuna (yüzde 37,8) göre 2 çocuktur. Devletin benimsediği 3 çocuk isteği ise, ailelerde yüzde 20 olarak karşılık bulmaktadır. Tek çocuk isteği genelde az (yüzde 6,7) tercih edilmektedir.

Tablo 111: Çocuğun Tercih Edilen Cinsiyeti

Çocuğunuzun Cinsiyeti sizin için Önemli mi?		Yüzde
	Cevapsız	13,3
	Önemlidir	1,7
	Önemli Değildir	85,0

Çocuğunun cinsiyetini önemseyen kişilerin oranı sadece yüzde 1,7'dir. Genelde kişiler, çocuklarının cinsiyetinin önemli olmadığını düşünmektedirler.

Tablo 112: Evlilik ve Boşanmaya İlişkin Tutum ve Değerler

Aileye İlişkin Tutumlar ve Değerler				
	Evet	Hayır	Fikrim yok	Cevapsız
Evlilikte benzeşim (etnik, inanç, yaş eğitim) önemlidir	62,2	17,2	3,3	17,2
Evlilik yaşının yükselmesi olumludur	58,3	18,3	6,7	16,7
Alevi-Sünni Evliliği normal karşılanmalıdır	68,2	6,7	8,4	16,2
Farklı bir dinden/ulustan biriyle evlenmek normal karşılanmalıdır.	68,9	6,1	8,3	16,7
Evlilikte kadının kendi soyadını kullanması normal sayılmalıdır	71,1	7,2	7,2	14,4

Boşanmaya İlişkin Tutumlar ve Değerler				
Çiftler anlaşamıyorsa boşanmaları normaldir	73,9	6,1	3,9	15,6
Aldatma kesinlikle boşanma nedenidir	70,6	6,1	6,7	16,7
Şiddetin her türlü boşanma nedenidir	71,7	9,4	2,2	16,7
Boşanmayı hiçbir neden haklı göstermez	22,8	49,4	9,4	18,3

Evliliğe ilişkin değerler ise şu şekilde tespit edilmiştir:

Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 71,1), evlilikte kadının kendi soyadını kullanmasını normal bulmaktadırlar.

Katılımcıların üçte ikisinden fazlası (yüzde 68,9), farklı bir dinden/ulustan biriyle evlenmek normal karşılanması gerektiğini düşünmektedir.

Katılımcıların üçte ikisinden fazlası (yüzde 68,2), Alevi-Sünni evliliği normal karşılanması gerektiğini düşünmektedir.

Katılımcıların üçte ikisine yakını (yüzde 62,2), evlilikte benzeşimin (etnik, inanç, yaş eğitim) önemli olduğunu düşünmektedir.

Katılımcıların yarısından fazlası (yüzde 58,3) evlilik yaşının yükselmesini olumlu bulmaktadır.

Boşanmaya ilişkin tutumlar ise şu şekildedir:

Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 73,9), çiftler anlaşamıyorsa boşanmaları normaldir demektedir. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 71,7), şiddetin her türlü boşanma nedeni olduğunu düşünmektedirler. Benzer olarak katılımcıların çok azı (yüzde 22,8), "boşanmayı hiçbir neden haklı göstermez" ifadesine katılarak ilk önermeye sahip çıkmaktadırlar. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 70,6), aldatmayı kesinlikle boşanma nedeni olarak görmektedirler.

Araştırma kapsamında, Tunceli'de hane halkının boşanmayla ilgili görüşleri; çiftler anlaşamıyorsa boşanmaları normaldir, aldatma kesinlikle boşanma nedenidir, şiddetin her türlü boşanma nedenidir ve boşanmayı hiçbir neden haklı gösteremez yargıları bağlamında tespit edilmeye çalışıldı. Çiftler anlaşamıyorsa boşanmaları normaldir, yargısına katılımcıların %15,6'sının cevap vermediği, %73,9'unun evet, %6,1'inin hayır, %3,9'unun fikrim yok cevaplarını vermektedir. Aldatma kesinlikle boşanma nedenidir, yargısına cevap vermeyenler %16,7, evet %70,6, hayır %6,1, fikrim yok %6,7 şeklindedir. Şiddetin her türlü boşanma nedenidir, yargısına verilen cevapların oranı ise şöyledir: cevap vermeyenler %16,7, evet % 71,7, hayır % 9,4 fikrim yok %2,2. Boşanmayı hiçbir neden haklı gösteremez, yargısına cevap vermeyen %18,3, evet %22,8, hayır % 49,4, fikrim yok % 9,4'tir.

Bu sonuçlar, katılımcıların eşlerin uyumunu (anlaşmalarını) evliliğin esas şartı olarak gördükleri, eşler arasında uyumun olmadığı durumlarda boşanmanın %74 oranında normal kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, aldatma %70,6 ve şiddet %71,7 oranlarında kesin boşanma nedeni olarak kabul edilmektedir. İlk üç yargıya verilen cevapları doğrulayacak şekilde, boşanmayı hiçbir neden haklı gösteremez, yargısına da %49,4 oranında hayır cevabı verilmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmanın genel verileri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Demografi

Tunceli’de araştırmamıza katılanların üçte ikisi evlidir. Yüzde 10,6’sının geliri yok; yüzde 16,7’sinin geliri ise asgari gelirin altındadır. Katılımcıların gelir düzeyine görece yüksek bir gelir dilimi olan 5000 TL üstü bir gelire sahip kişilerin oranı ise oldukça düşüktür. Üçte ikisine yakını üniversite öğrencisi ya da üniversite mezunudur; Görüşülen kişilerin yüzde 80’i en az lise mezunudur. Katılımcılar kendilerini ve/ya ailelerini genel olarak orta halli (orta sınıf) olarak görmektedir. Kendini ya da ailesini yoksul görenlerin oranı da azımsanmayacak orandadır. Kendini zengin gören pek yoktur. Katılımcıların üçte birinden fazlası bir işte çalışmakta ve bir uğraşısı vardır. İşli olanların çoğunluğu memurdur. Herhangi bir işte çalışmayanlar, sırasıyla sosyal yardımlardan; aile desteğinden faydalanmaktadır. Görüşülen kişilerin en çok sahip olduğu araçlar sırasıyla; televizyon, akıllı cep telefonu, LCD televizyon, internettir. Görüşülen kişilerin en çoğu Tunceli merkezinde ikamet etmektedirler. Diğerleri sırasıyla, Pertek, Mazgirt, Nazmiye, Pülümür ve Ovacık’ta ikamet edenlerden oluşmaktadır

Tunceli insan nüfusu yoğunluğu az olan illerimizdendir. Tarih boyunca yaşanan bazı olumsuz olaylar, zor coğrafyaya şartları insanların Tunceli’den göç etmesine neden olmuştur. 1970 yılında 157 bin olan Tunceli nüfusunun 2009 yılında yaklaşık olarak yarıya düştüğü sosyal ve tarihi bir gerçekliktir. Bu nüfus gerilemesi özellikle terör olaylarının başlamasıyla 1985 yılından sonra ciddi bir artış göstermiştir.

Tunceli cinsiyete göre nüfus özelliği farklılık gösteren bir ildir. Türkiye erkek nüfus oranı ortalama %50 iken, bu oran Tunceli ilinde %55’tir. Yine Türkiye’de kadın nüfus oranı ortalama %50 iken, bu oran Tunceli için %45’dir. Tunceli ili 31,9 ortanca yaş ile ülke genelinden ve içerisinde yer aldığı bölgeden daha yaşlı bir nüfusa sahiptir. Bu özellikle genç nüfusun il dışına göçünü göstermektedir.

Türkiye genelinde olduğu gibi 2008 yılından sonra evlenme oranlarında düşüş gözlenmektedir. Bağlı olarak 2013 verilerine göre Türkiye’de bir yılda meydana gelen doğum oranı %1,6 iken; bu oran Tunceli’de %1,1’dir. Tunceli hem genel nüfus sayımında hem de 2013 ve 2014 TÜİK verilerinde çocuk ve bebek ölüm hızları bakımından Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Diğer yandan Tunceli’de kadınların hayatta kalma süresi erkeklere göre %6,7 daha fazladır.

Tunceli’de Nüfusun %62,5 kentlerde ve %37,5 kırsal kesimde yaşamaktadır. Tunceli kırsal kesimlerden, çevre il ve ilçelerden göç alan bir kent değildir. Aksine göç veren bir ildir. 2012-2013 döneminde Tunceli’nin en çok göç verdiği illere bakıldığında sırasıyla İstanbul, Elazığ, Ankara, İzmir ve Diyarbakır olduğu görülmektedir.

Göç

“Barış Süreci”nde Tunceli ilinde geri dönüşler olduğu gözlenmektedir. Geri dönüş istenmekle birlikte bu yönde ortaya çıkan ihtiyaçlar ve talepler de vardır. Bölge halkının geri dönüşler bağlamında genel istekleri şöyle sıralanabilir; - Yerleşim yerlerinin yol, elektrik, su gibi alt yapı hizmetlerinin kullanılabilir duruma getirilmesi; -Koruculuk sisteminin kaldırılması; -Bölgede yaşanan çatışmalar sonucunda zarar gören ailelerin mağduriyetlerini gidermek amacıyla yürürlüğe konulan yasanın tam olarak işletilip tazminatların verilmesi, -Maddi tazminat ile birlikte, konut, iş, eğitim ve sağlık imkânlarının sağlanması; -Taşınma, kira, yeniden yerleşme, tarımsal- hayvansal zararlar vb. giderlerin karşılanması taleplerini dile getirmektedirler.

Doğma büyüme Tunceli il merkezinden olanların oranı, yüzde 43,9; Tunceli köyünden olanların oranı yüzde 11,7 ve başka bir ilçeden olanların oranı ise yüzde 8,9’dur. Görüşülen kişilerin yarısına yakını göç sürecini yaşamamıştır. İkamet süreleri açısından değerlendirildiğinde, görüşülen kişilerin çoğunluğu en az 10 yıldan daha fazladır Tunceli il merkezinde ikamet etmektedirler. Yüzde 47,8’i ise 10 yıldan az kentte ikamet etmektedir. Ankete katılanların yüzde 36,1’i göç sürecine maruz kalmamıştır. Göç süreci yaşayanların en çok karşı karşıya kaldıkları sorunlar ise sırasıyla, sosyal uyum sorunları; ekonomik sorunlar; işsizlik; sağlık ve moral sorunlardır.

Katılımcıların yüzde 20’si ailesiyle ve akrabalarıyla birlikte göç etmiş; yüzde 11,7’si ise tek başına göç etmişlerdir. Tek başına göç edenlerin de önemli bir oranı üniversite için şehre gelen üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Göç edenlerin göç etme nedenleri ise sırasıyla, geçim sıkıntısı, işsizlik, yerleşim alanlarının boşaltılması, eğitim olanaklarının zayıflığı, sağlık sorunları ve güvenlik nedenleridir. Göç edenlerin Tunceli’yi tercih etme nedenleri sırasıyla, akrabaların Tunceli’de olması, kendini Tunceli’de güvende hissetmeleri, göçle geldiği yere yakın olması ve iş olanaklarıdır.

Tunceli’de ikamet edenlerin çoğunluğu, göçle ayrıldıkları yere geri dönme isteği duymamaktadırlar. Göç ettiği yere geri dönmek istememe nedenleri ise sırasıyla, geçim sıkıntısı çekmeme ve işsizlik endişesini tekrar yaşamama için; eğitim olanakları nedeniyle; sağlık sorunları endişesi nedeniyle ve can güvenliği sorunu yaşama endişesinden dolayıdır. Göç sonrasında geri dönüşlerde yaşanan en büyük sorunlar sırasıyla, ev ve arazilerin harap olması, ulaşım sorunları ve can güvenliğinin sağlanamamasıdır. Göç edenler arkalarında aileleri ve akrabalarını, yaşanabilir evlerini ve hayvanlarını bırakmışlardır. Katılımcıların büyük çoğunluğu geri dönüş için devletten bir beklentiye sahip değildir. Tunceli’de görüşülen kişilerin belli bir oranı göç etmiş kişilerden oluşmaktadır.

Eğitim

2013 yılı verilerine göre, Tunceli’de 80.090 olan 6+ yaş nüfusun %7,39’unu oluşturan 5.922’si okuma yazma bilmemektedir. O yazma bilmeyenlerin büyük çoğunluğunun (%75’i) 50 yaş üstü kadınlardan oluşmaktadır. Diğer yandan 6+

yaş grubunda nüfusun %13,69'nu oluşturan 10.969 kişinin de okuma yazma bildiği ancak herhangi bir okul bitirmediği görülmektedir.

Tunceli il merkezinde 15 yaş ve üstü nüfusun içinde okuma yazma bilmeyen kişi sayısı 2008 yılında 27.539 içinde 2.614 iken; 2013 yılında 30.204 içinde 1.787 kişiye düşmüştür. İlçelerin 15+ yaş nüfusu ile okuma yazma bilmeyen kişi sayısı oranlandığında il merkezinde nüfusun %5,9'unun, Çemişgezek'te %6,7'sinin, Hozat'ta %9,2'sinin, Mazgirt'te %14,5'inin, Nazimiye'de %7,7'sinin, Ovacık'ta %9,4'ünün, Pertek'te %8,8'inin, Pülümür'de %10,7'sinin okuma yazma bilmediği anlaşılmaktadır. Buna göre en düşük oran il merkezinde (%5,9), en yüksek oran da Mazgirt (%14,5) ilçesinde görülmektedir. Özellikle Mazgirt'te 15+ nüfusun bu denli okuma yazma bilmemesi bir sosyal risk olarak değerlendirilmelidir.

Okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarına bakıldığında Tunceli'deki durumun civar iller ve Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. 3-5 yaş grubunda net okullaşma oranı açısından Türkiye ortalaması %32,68; Tunceli'deki okullaşma oranı ise %53,16 olduğu görülmektedir. İlköğretim düzeyinde okullaşma oranında Tunceli (%95,53), Türkiye (%97,10) ortalamasının altındadır. Ortaöğretimde Tunceli'nin net okullaşma oranı (%81,25), Malatya (%86,42) ve Elazığ (%85,03) illerinin altında ancak Bingöl (%69,76) ilinin üzerinde görülmektedir. Bu bağlamda Tunceli'deki ortaokul düzeyinde okullaşma oranı (%81,25) Türkiye ortalamasının (%79,36) üzerinde görülmektedir. Mesleki ortaöğretim ile genel ortaöğretim bağlamında bakıldığında Türkiye geneli ve bölge illerinde mesleki ve teknik ortaöğretim türünde okullaşma oranı daha yüksek iken, Tunceli'de ise tam aksine genel ortaöğretimdeki okullaşma oranı (%47,57) mesleki ortaöğretimdekine (%33,68) kıyasen önemli ölçüde yüksek görünmektedir. Bu farkın önemli ölçüde, Tunceli'de mesleki eğitimi cazip kılaacak sanayileşmenin bulunmayışından kaynaklandığı söylenebilir.

2014-2015 öğretim yılı verilerine göre ülke genelinde bir öğretmene ilkokullarda 18, ortaokulda 17, ortaöğretimde ise 14 öğrenci düşmektedir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ise ilkokul+ortaokulda 27, ortaöğretimde ise 28'dir. Belirtilen öğretim yılında Tunceli ilimizde bir öğretmen ve dersliğe düşen öğrenci sayısına bakıldığında, bu ilimizdeki durumun ülke genelinden daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır. Gerek ilköğretimde gerek orta öğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısının düşük olması, öğretmenlerin eğitimi bireyselleştirmelerine, öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almalarına imkân ve fırsat vermesi açısından önem arz etmektedir.

Tunceli'de eğitime dair bazı sorunlu alanlar dikkat çekmektedir. Şöyle ki; il merkezi, Nazimiye ve Pertek ilçeleri hariç, diğer bütün ilçelerde kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısından demografik nedenlerle açıklanamayacak kadar düşük görünmektedir. Pülümür ilçesinde kızların sayısı erkeklerin yarısı kadar görünmektedir. Bu durum, bazı ilçelerde özellikle ortaöğretim düzeyinde kızların okutulması önünde çeşitli engellerin bulunduğunu göstermektedir.

2014-2015 öğretim yılı itibariyle Tunceli'deki toplam 111 okuldan dört tanesi özel okul statüsündedir. Toplam okulların %4,44'üne karşılık gelen bu değer söz konusu ilde özel eğitimin yeteri kadar gelişmediğini göstermektedir.

Temel eğitimden orta öğretime geçiş sürecinde uygulanan SBS ve TEOG sınavlarının sonuçları açısından bakıldığında Tunceli'de başarı düzeyinin son beş yolda önemli bir artış göstererek %98,6'ya çıktığı anlaşılmaktadır.

Merkezi olarak planlanan ve uygulanan 2011 yılındaki Seviye Belirleme Sınavında (SBS) %70,87 olan başarı düzeyi, sistem değişikliği nedeniyle SBS yerine 2014 yılında uygulanan Temel Eğitimden Orta Öğretime Geçiş (TEOG) sınavında ise başarı oranı %98,61'e çıkmıştır. Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ve Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) ile ilgili verilere bakıldığında ise son beş yılda dalgalı seyreden bir başarı grafiği izlenmektedir. Yakın geçmişte Tunceli'de bir üniversite açılmasına rağmen oluşan bu tablo şehrin sosyal ve ekonomik gelişmesi açısından ivedilikle arz eden bir sorun alanı olarak değerlendirilebilir.

Eğitim ile ilgili girdi unsurlarına bakıldığında (fiziki ve teknik alt yapı, öğretmen sayısı, öğretmen-öğrenci oranı, eğitim yatırımları, burslar vb.) Tunceli ilinin ülke ortalamasına yakın ve hatta bazı kategorilerde ortalamanın üzerinde olumlu bir tablo sergilediği görülmektedir. Ne var ki eğitimin çıktıları açısından bakıldığında, ülkenin diğer şehirleri/bölgeleri ile eşitlik/denklik ilişkisinin korunamadığı görülmektedir. Bu durum eğitimde enerji kaybının, kayıp-kaçığın olduğunu göstermekle birlikte ülke ölçeğinde çeşitli şekillerde varlığını sürdüren eğitim eşitsizliklerini de işaret etmektedir. Söz konusu eşitsizliklerden biri de bölgeler arası eğitim eşitsizlikleridir.

Ulusal ve uluslararası ölçekte eğitimin çıktılarını ve başarısını yorumlamanın ölçütlerinden biri objektif testlerin ve ölçme araçlarının kullanıldığı sınavlardır. Bunlardan en itibar edilenlerden biri, PISA (Programmer for International Student Assessment: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)'dır. PISA, OECD'nin organize ettiği ve 1999 yılından beri her üç yılda bir 15 yaş grubundaki öğrencilere uygulanan bir testtir. PISA testinde ölçülen durumlardan biri olan: "Okulun bir parçası, onun öğrencisi olmaktan gururlanma duygusu ile ilgili puanlara" bakıldığında Marmara bölgesinde kızların puanı -0,25, erkeklerin puanı -0,40'dır. Bu hususta, Tunceli ilini de kapsayan Doğu Anadolu bölgesinde kızların puanı,-0,35, erkelerin puanı ise -0,55'tir (PISA Ön Raporu). Bu puanlardan, Doğu Anadolu Bölgesinde öğrencilerin okulu daha az sevdiği ya da okulun yeteri kadar öğrencilere sevdiremediği anlaşılmaktadır ki, bu olgu başarısızlığın önemli nedenlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

PISA 2012 sonuçlarına göre fen okuryazarlığında Batı Marmara Bölgesinin puanı 492 iken; Ortadoğu Anadolu Bölgesinin puanı 423'tür. Okuma becerisinde Batı Marmara Bölgesinin puanı 490 iken; Ortadoğu Anadolu Bölgesinin puanı 434'tür. Matematik okuryazarlığında Batı Marmara Bölgesinin puanı 479 iken; Ortadoğu Anadolu Bölgesinin puanı 395'dir. PISA matematik test ölçeğinde ortalama olarak 41 puanın yaklaşık bir yıllık okul öğrenimine denk geldiği hesaplanmaktadır. Bu durumda Batı Marmara ile Ortadoğu Anadolu arasındaki 84 puanlık farkın

yaklaşık 2 yıllık bir okul süresini işaret ettiği söylenebilir.(PISA 2012 Ulusal Ön Raporu s. 16).

Eğitim hayatına katılan her yeni kuşak için yeniden üretilen bu eşitsizlik, eğitim hayatı sonrasında da bireyin bütün kaderini etkilediğinden, toplumda haklı eleştiri ve sorgulamalara neden olmaktadır. Ülkemizde ve Tunceli’de eğitimin çıktılarında gözlemlenen bu eşitsizliği doğuran okul içi ve okul dışı nedenlerin neler olduğu ve hangi tedbirlerle bunun önlenebileceği konusu başlı başına bir araştırma konusudur. Her neslin bir şekilde etkilendiği bu ve benzeri eşitsizlikler önlenmeden ülkenin başta terör sorunu olmak üzere diğer sorunlarına kalıcı bir çözüm bulunabileceğini söylemek mümkün görünmemektedir.

Sağlık ve Sosyal Hizmetler

Tunceli’deki 5 hastane ve 200 civarındaki yatak kapasitesi zaman zaman ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Vatandaşlar sağlık ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü özellikle Elazığ’dan gidermektedir. Vatandaşlarda Tunceli hastanelerinin tam teşekküllü olmadığı yönünde bir algı bulunmaktadır. İlde Tıp Fakültesi olmaması buradaki açığın kapanmamasında önemli bir etkidir. Yetkili kurumlarla yapılan görüşmelerde (Kamu Hastaneleri Genel Sekreterliği) hastanelerin donanım açısından ciddi bir sorunu olmadığı, birçok tedavi ve operasyonun Tunceli’de yapılabileceğini ifade etmişlerdir.

Tunceli’deki hastane ve sağlık kuruluşları personel açısından çok sıkıntı yaşamamaktadır. Ancak uzman hekim konusunda kapasite eksikliği yaşamaktadır. Hekim dışındaki sağlık personeli yeterli düzeydedir. Diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da ihtiyacın ağırlıklı olarak zorunlu tayinlerden karşılandığı görülmektedir. Bu anlayış hizmette verimliliği olumsuz etkilemektedir. Vatandaşların beklentileri üst düzeydedir. Bu alanda yeterli imkâna sahip Tuncelililer dahi büyükşehirler başta olmak üzere başka illere yatırım yapmaktadır. Tunceli ilinde sağlık personeli başına düşen kişi sayısı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kendi halkı dâhil özel teşebbüsün ilde yatırım yapmama düşüncesi bazı hizmetlerde rekabeti engellemekte ve kamu kurumlarından beklentileri de yükseltmektedir. Türkiye’de sağlık harcamalarında özel hastanelere ayrılan paya bakıldığında Tunceli’nin bundan yararlanamadığı görülmektedir.

Tunceli ili merkezinde 2015 yılı Ağustos ayı itibarıyla 3331 kişi Genel Sağlık Sigortası Gelir Tespitinden yararlandırılmıştır. SGK kapsamında bakmakla yükümlü tutulanlar da Tunceli’nin yükü bölge illerine göre daha azdır.

Tunceli’de hastalıklara baktığımızda bulaşıcı ve yaygın hastalıklarda bir yığılma olmadığı görülmüştür. Araştırma kapsamında değerlendirilen vatandaşlar içinde en yoğun hastalık tansiyon rahatsızlıkları olurken, onu kalp ve damar rahatsızlıkları takip etmektedir. Diğer rahatsızlıklar ise kulak burun boğaz, solunum yolları, psikolojik rahatsızlıklar ve kadın hastalıkları olarak sıralanmıştır. Bu ilde psikolojik rahatsızlıkların seviyesi dikkat çekicidir.

Tunceli’de bebek ölüm oranları ve beş yaş altı çocuklarda ölüm hızı, Türkiye ortalamasının altındadır. 2013 TÜİK verilerine göre dolaşım sistemi

hastalıklarının ölüm nedenlerinde daha fazla etkili olduğu görülmektedir. Bunu iyi ve kötü huylu tümörler ve solunum sistemi hastalıkları takip etmektedir.

Türkiye'nin her tarafında olduğu gibi Tunceli ilinde de çocuk, kadın, aile, engelli, yaşlı ve sosyal yardıma muhtaç insanlara yönelik verilen sosyal hizmetler, toplumda çok önemli bir rahatlama ve sosyal refah sağlamaktadır. Bu anlamda Tunceli'de 4 adet sosyal hizmet kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşlar tam kapasite çalışmaktadır. Ancak hizmet birimlerinin içeriğine göre iller arasında eşgüdüm sağlanmakta ve karşılıklı hizmetler sunulmaktadır. Tunceli'de hizmet alan dezavantajlı grupların tüm bireyleri Tuncelili değildir. Diğer illerle eşgüdüm halinde çalışılmaktadır. Bu vesile ile birçok kuruluş bu ilimizde bulunmamakta ve ihtiyaç halinde komşu illere gönderilmektedir.

Sosyal hizmetin ilgilendiği konulardan birisi de sosyal içermedir. Araştırmamızda Tunceli'de yaşayan vatandaşların yarıya yakını her hangi bir dışlanma ile karşılaşmadıklarını; yarıya da dışlandıklarını düşünmektedir. Tunceli halkının devlet ve kurumlarına karşı mesafeli bir duruşu vardır. Bu dışlanma duygusunun bir takım önyargıların sonucu olduğunu düşünmekteyiz. Ulaştığımız verileri incelediğimizde; cinsiyete göre kadınlar, yaşa göre 30-40 yaşa aralığında olanlar, eğitime göre üniversiteliler, mesleğe göre memurlar, gelire göre iki-üç bin olarak orta gelirli, yerleşkeye göre il merkezinde yaşayanların daha çok dışlandıkları ifade ettikleri görülmektedir. Örneğin memur olmuş, üç bin liradan fazla geliri var, üniversite okumuş ve hala dışlandığını düşünüyor gibi bulguların vatandaşların devlete karşı bir ön yargısından kaynaklandığı sonucunu getirmektedir. Dışlandığını düşünen vatandaşların dörtte biri etnik kimliğinden ve diğer bir dörtte biri inancından dolayı dışlandığını düşünmektedir. Dini ve siyasi görüşünden dolayı dışlandığını düşünenler beşte bire yakın seviyededir. İlginç olanı kadın olduğundan dolayı dışlandığını düşünenler yüzde ondan fazladır.

2015 yılı Ağustos ayı verilerine göre 2470 kişiye düzenli merkezi yardım, 8.417 kişiye yakacak yardımı, 181 eşi vefat etmiş kadına sosyal yardım, 844 çocuk için annelere Şartlı Eğitim Yardımı ve Şartlı Sağlık Yardımı, 6 kişiye Şartlı Gebelik Yardımı, 31 muhtaç asker ailesine ekonomik destek yardımı yapılmıştır. 2022 sayılı Kanun kapsamında (Yaşlılık, Engelli, Engelli Yakını, Silikosiz Yardımları) 1686 kişiye sosyal yardım, 19 Mülteci/Sığınmacı/Refakatsiz kişiye sosyal yardım, 12.418 kişiye aile yardımı, 8331 kişiye eğitim yardımı, 197 kişiye Özel Amaçlı Yardım (aşevi, afet vb.) yapılmıştır. 8 Projeye (gelir getirici, kırsal alanda sosyal destek projesi, istihdam eğitimi, sosyal hizmet projeleri, geçici istihdam projeleri) ekonomik destek sağlanmıştır. Buna rağmen kamusal sosyal yardımlardan en az yararlanan il Tunceli'dir.

Vatandaşlar sosyal yardım konusunda çok farklı düşüncelere sahiptirler. Bir kısım vatandaşlar devletin yaptığı sosyal yardımları bireyleri deşifre edici ve incitici olarak bulmakta ve devletin vatandaşı kendisine ısındırmak için bu yola başvurduğunu düşünmektedirler. Bir kısmı ise sosyal yardımların gerekli olduğunu ve yapılanın doğru olduğunu düşünmektedir. Devlete karşı olan olumsuz tavrın burada da geçerli olduğunu görmekteyiz. Yardımların amacı

dışında kullanıldığı, bu durumun vatandaşı tembelleştirdiği ve sosyal devlet özelliklerinin siyasi amaçla kullanıldığı görüşleri hâkimdir.

Tunceli ilinde engellilerin istihdamına yönelik aktif bir çalışma bulunmamakla birlikte engellilerin işe yerleştirilmesi, kamu ve özel sektörde çalıştırılma zorunluluğundan kaynaklanan istihdam unsurları aktif bir şekilde uygulanmaktadır. İşgücü piyasasında çalışması zor olan engelliler için şartlarına uygun işyerleri tanzim edilmesi ve çalıştırılmaları gerekir. Tunceli'nin engelli nüfus oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Her ilde olduğu gibi Tunceli'de de engellilerin erişimi açısından fiziki yapıda, şehir planlamasında, kamusal alanlara, eğitim kurumlarına ve evlere erişimde sorun yaşanmaktadır.

Tunceli ilimizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı biri engellilere diğeri yaşlılara yönelik iki tane kurumsal bakım merkezi vardır. Zihinsel engelli bakım ve rehabilitasyon merkezi ve yaşlılara yönelik Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi. Her iki kuruluşta tam kapasite çalışmaktadır. Ancak hizmet alan engelli ve yaşlıların tamamı Tunceli iline ait değildir. Tuncelili vatandaşlarımız da başka illerin bakım merkezlerinden yararlanmaktadır. Tunceli'de de evde bakım aylığı adı altında ağır engeli olan ve gelir seviyesi düşük olan 1150 engellinin ailelerine bir asgari ücret seviyesinde bakım parası ödemektedir. Bu durum engelli ailelerini ekonomik olarak rahatlatmakta ve başka bir işte çalışma gereği duymadan bakıma muhtaç engelli ve yaşlısına kendi evinde bakmaktadırlar.

Tunceli'de 2010 yılında açılan 10 tanesi normal bakım ve 10 tanesi özel bakım olmak üzere toplam 20 kapasiteli "Tunceli TOKİ Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi" bulunmakta ve tam kapasite çalışmaktadır.

Gündelik Yaşam ve Sosyo-Kültürel Durum

İlde yaşayan vatandaşların komşu illerle bağlantıları güçlüdür. Özellikle alışveriş, sağlık, eğitim gibi konularda Elazığ tercih edilir. Bingöl'le de yakın irtibat halindedirler. Tuncelili vatandaşların yarıdan fazlası en az bir hobisi olduğunu ve onunla kendilerini deşarj ettiklerini ifade etmişlerdir. Hobisi olanların tamamına yakını kitap okumak, sinemaya gitmek ve spor yapmak gibi konulara ilgili olduklarını söylemektedirler. Tunceli ilinde okuma oranının yüksek olmasının kitap okuma hobisinde etkili olduğunu düşünebiliriz. Tunceli ilinde vatandaşların yarıdan fazlası boş zamanlarını televizyon seyrederek geçirmektedir. Bireylerin üçte biri boş zamanlarında internet/bilgisayarda zaman geçirmektedir.

Tunceli ve ilçelerinde de vatandaşların ve geleceğin teminatı gençlerin spor ihtiyaçlarını karşılamak üzere birçok branşta spor tesisleri bulunmaktadır. Tunceli ilinde 4 ihtisas, 7 müessese, 15 okul ve 11 spor kulübü olmak üzere toplam 37 spor kulübü faaliyet göstermektedir. En yaygın olarak yapılan spor dalları; atletizm, basketbol, voleybol, badminton, hentbol, karate, kayak, boks, kick-boks, taekwando ve masa tenisidir.

Ankete, odak grup görüşmelerine ve derinlemesine görüşmeye katılanların, komşuluk, akrabalık ilişkileri ve sosyal dayanışma ağlarıyla ilgili sorulara

verdikleri cevaplar bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Tunceli'de, kan/soy birliğine dayanan akrabalık ilişkisi yanında, Alevilik inancıyla belirlenmiş musahiplik, kirvelik, dede-talip ilişkisi gibi sanal akrabalıkların da olduğu tespit edilmiştir. Bu ilde, sanal akrabalıkların sosyal ilişki ve dayanışma ağlarının kurulmasında ve sürdürülmesinde etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Kimlik, Aidiyet ve Memnuniyet

Tunceli halkının şehrine sahip çıktığı ve kentlerini sevdikleri bilinmektedir. Vatandaşların üçte ikisine yakını Tunceli'de yaşamaktan memnun ya da çok memnun oldukları ifade etmektedirler. Tunceli'de yaşamaktan memnuniyet duyanlar bu ilde yaşamının kendilerini huzurlu kıldığını söylemektedirler. Memnuniyet gerekçeleri; sokakta gasp, hırsızlık gibi durumların olmaması; güvenilir olması; okuma yazma oranının yüksek olması; en ücra köy yerlerinde bile en az bir çocuğun okutulması; kadınların daha özgürce yaşayabilmesi; sokaklarda özgürce gezilebiliyor olması; toplum içi dayanışmanın olması; samimi bir şehir ve insanları fesatlıktan uzak olması; insanların şehre tutkuyla bağlı olması gibi sebeplerdir.

Memnun olmayanlar ise; sosyal imkânlarının yetersiz olması, iş imkânının yetersiz olması veya hiç olmamasından dolayı Tunceli'de yaşamaktan memnun değildir.

Araştırmaya katılanlara göre Tunceli'nin en olumsuz özellikleri; işsizlik, örgütlenememe sorunu, tarıma elverişli alanın azlığı, üretimin olmaması, dışa bağımlılığın olması; gençlerinde madde bağımlılığına olan yatkınlığı; hayat pahalılığı; istihdam sorunu; işsiz üniversite mezunlarının çokluğu gibi özelliklerdir.

Ankete katılanların yarısından biraz fazlası kimlik tanımlama hususunda Alevi-Kürt, Kürt ve Türk kimliklerini ön plana çıkarmışlardır. Kimliğini Alevi-Kürt ya da Kürt olarak tanımlama hususunda kadınların erkeklere göre daha ön plana çıktıkları tespit edilmiştir. Genelde yaşın ilerlemesine paralel olarak kimliğini Alevi-Kürt olarak tanımlama eğilimi artmaktadır.

Ankete katılanların %30,6'sı siyasi kimliğini sosyal demokrat, %26'1'i solcu, %8,3'ü devrimci, %5,6'sı muhafazakâr ve %2,2'si ise milliyetçi olarak tanımlamıştır. Buna göre, araştırmaya katılan deneklerin siyasal kimliklerini tanımlama hususunda sosyal demokrat ve solcu kimliklerini ön plana çıkardıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda dikkatimizi çeken en önemli hususlardan birisi kadınlar arasında siyasal kimliğini hem sosyal demokrat ve hem de solcu olarak tanımlayanların oranı erkeklerden daha yüksek çıkmasıdır.

Araştırma kapsamında ankete katılanlar dini kimliklerini tanımlama biçimlerine baktığımızda %42,2'sinin dini kimliğini Alevî, %16,7'si Müslüman-Alevî, %10'u Müslüman, %6,7'si Müslüman-Sünni, %3,9 eşit oranlarıyla Kızılbaş ve Ateist olarak tanımlarken, %12,2'si dini kimliğini belirtmemiştir. Dinsel kimliğin tanımlanması hususunda deneklerin %54'4'ü etnik kimliğini rahatça açıkladığını belirtirken, üçte birinden fazlası(%33,3) açıklayamadığını belirtmiştir. Bu bağlamda, ankete katılan erkeklerin kadınlara oranla etnik kimliklerini daha

rahatça açıklayabildikleri tespit edilmiştir. Nitekim erkeklerde etnik kimliğini rahatça açıklayabildiğini belirtenlerin oranı %60,6 iken bu oran kadınlarda %47,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, toplumsal rolleri gereği kadınların etnik kimliğini açıklamada daha çekingen davrandıklarını ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında yapılan gerek bireysel ve gerekse odak grup görüşmelerinde etnik kimliğini rahatça ifade edemediğini belirten deneklerin çok büyük bir kısmı buna gerekçe olarak farklı birey ve gruplar tarafından dışlanmaya maruz kalmamayı göstermişlerdir. Nitekim bunlar, özellikle il dışında Tuncelili olduklarını açıklarken de oldukça sıkıntı çektiklerini, dolayısıyla da il kimliğini kullanma hususunda da çekingen davranmak durumunda olduklarını belirtmişlerdir.

Bütün toplumlarda birtakım mekanizmalar vardır ki bunlar grubun sürekliliği ve sosyal bütünleşmenin sağlanması hususunda etkin rol oynarlar. Bunlara sosyal kontrol mekanizmaları adı verilir. Söz konusu araştırma sahasındaki halkın inanç kimliğini daha çok Alevî ve Müslüman Alevî olarak tanımlaması göz önüne alındığında akla gelen toplumsal kurumlar Dedelik, Musahiplik ve Düşkünlüktür. Bu kurumlar Alevi topluluklarında toplumsal hafızanın oluşması, grup içi normların ve öğretilerin aktarılması ve toplumsal kontrolün sağlanmasında önemli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel Alevîlikte dinsel hiyerarşinin en tepesinde bulunan Dede, Pir, Rehber, Mürşid veya Rehber, Alevî köylerinde cemaatin önderidir. Dede, Pir, Rehber, Mürşid veya Rehber, Türkiye'nin belli yerlerindeki Ocaklara bağlı olup, temel görevleri; sosyal ve dinsel bakımdan topluma önderlik etmek, irşat etmek (aydınlatmak), bilgilendirmek ve toplumun bütünlük ve devamlılığını sağlamak suretiyle grubun toplumsal hafızasının oluşmasında, dinsel ve sosyal öğretilerin aktarılmasında ve bu öğretilerin denetiminde, yani toplumsal kontrolde baş aktörlerdendir. Anketeye katılanların %36'7'si bir Dedeye (Mürşide/Pire) sahip olduğunu belirtirken, sahip olmadığını belirtenlerin oranı (%47,8) sahip olanlardan daha fazladır.

Hiç şüphesiz, eğitim düzeyinin yükselmesine paralel olarak Mürşid, Pir veya Dedeye sahip olma davranışında önemli derecede azalmanın olmasını daha çok, şehirleşme ve sanayileşme sonucunda ortaya çıkan sosyo-kültürel değişimlerin, özellikle eğitim seviyesi yüksek olanların dinî inanç, ibadet, tutum ve davranışları üzerindeki olumsuz etkisine bağlayabiliriz. Nitekim özellikle de 1950'lerde başlayan ve 1960'larda hızlanan kırdan şehre göç olgusu şehirlerde büyük nüfus hareketleri yaratmış ve eski toplumsal yapı dağılmıştır. Öyle ki, önceleri kırsal kesimde var olan toplumsal yapı cemaatçi bir yapının gereği olarak daha çok, yüz yüze ilişkiler, geleneklere ve göreneklere dayanıyordu. Bu yapı içerisinde Dedelik Kurumu merkezi bir konuma sahip olup, Dedenin otoritesi tartışılmazdı. Ancak şehre göç, köydeki toplumsal yapının bozulmasına neden olmuş, bundan en büyük payı da Dedelik Kurumu görmüştür. Bunun sonucunda Dede-Talip ilişkisi hemen hemen tamamen kopma noktasına gelmiştir. Bu durumu özellikle ileri seviyede eğitim almış genç, yetişkin ve orta kuşak üzerinde görmek mümkündür.

Alevî-Bektâşi cemiyyetinin ayakta durmasını sağlayan temel kurumlardan birisi de Musâhiplik Kurumudur. Türkçe'ye "yol kardeşliği", "ahiret kardeşliği", "nasip kardeşliği" veya "can kardeşliği" şeklinde tercüme edilen Musahiplikle Anadolu'daki Alevî-Bektaşî topluluklarındaki bireyler evlendikten sonra başka evli çiftlerle birbirine bağlanır. Bu kurumla musahip aileler arasında dinsel ve sosyal kardeşlik kurularak iki aile arasında evlilik yasaklanır. Bu bağlamda ankete katılanların %50,6'sı genel toplamda Musâhipli, olduğunu belirtirken, %34,4'ü Musâhipsiz olduğunu belirtmiştir.

Ankete katılanların verdiği cevaplardan, geleneksel Alevî öğretisi bağlamında Musâhip edinmeleri şart koşulan evli deneklerin yarısından fazlasının (%58'4'ünün) bir Musâhibe sahip olduğu, bu oranın dullarda %83,3 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Araştırma alanında yapılan bireysel mülakatlarda bireyler Musâhipliğin önemini belirtmiş, söz konusu ritüelin gelenek ve tarikatın devamını ve sosyal yardımlaşmayı ve toplumsal denetimi sağlamadaki önemine vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte, Musâhip edinmeleri dinî bir zorunluluk olarak kabul edilen evli denekler arasında Musâhip edinme oranının %50,6'da kalması, dînî-sosyal bir kurum olan Musâhipliğin, gittikçe sosyal fonksiyonunu yitirmeye yüz tuttuğunu göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, şehirleşme ve eğitim düzeyinin yükselmesinin olumsuz etkilerine veya gittikçe artan ekonomik zorluklar nedeniyle söz konusu ritüeli yerine getirmenin hemen hemen imkânsız hâle gelmesiyle açıklanabilir.

Tunceli ili gündeme geldiğinde tartışılan konulardan birisi de ilin ismi etrafında dönmektedir. Araştırma sahasında yapılan gerek gözlem ve gerekse bireysel ve odak grup görüşmelerinde şehirde yaşayanların şehrin mevcut ismi olan Tunceli ile daha çok geçmişine vurgu yapan Dersim isimlerini kullanma hususunda kafa karışıklığı içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan odak grup görüşmelerinde deneklere sorulan: "Kendinizi daha çok Tuncelili mi, Dersimli olarak mı tanımlıyorsunuz? Neden?" şeklindeki soruya deneklerin çoğu; Dersim ya da Tunceli, Dersimli ya da Tuncelili şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte, özellikle orta kuşak ve daha aşağı yaşta olanlar ile eğitilmiş gençlerin Tunceli ismine soğuk yaklaştıkları, bunu daha çok muhalif kimlikleriyle izah etmeye kalktıkları, bununla da yetinmeyip Tunceli/Tuncelili ismini kullanan çoğu daha yukarı yaştakilere karşı tepkili davranarak onları Dersim/Dersimli demeleri hususunda yönlendirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

Tunceli onurunu oluşturan tanımlamalar içerisinde en çok vurgulanan ifadeler, şehirde özgürlükçü ortamın hâkim olması, farklı etnik, din ve dillere karşı hoşgörü ortamının olması ve kentin muhalif kimliğinin ön plana çıkarılan ifadelerdir. Bununla birlikte özellikle odak grup görüşmelerinde daha çok orta ve daha alt yaş grubundan eğitilmiş gençlerin özellikle orta yaş grubu ve üzerindeki bireylerin konuşmalarına sıkça müdahale ettikleri ve onları yönlendirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

Siyaset, Siyasal Yapı ve Sivil Toplum

Kamusal hizmetler bağlamında Tunceli ilinde yaşayan insanların düşünce ve kanaatlerini öğrenmek üzere 16 odak grup çalışmasında ve derinlemesine görüşmelerde “Devlet vatandaş yakınlığı/ilişkileri hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce devlet hizmetleri nasıl olmalıdır?” diye bir soru soruldu. Tüm grupların ortak görüşü şöyledir:

“Devlet Türkiye’yi tekçi mantıkla belli kimlik ekseninde yönetmiştir. Devlet vatandaş ilişkileri sağlıklı değildir. Bürokrasi halktan kopuk olarak her şeye Ankara’dan karar veriyor. Bu da devlet vatandaş ilişkisi açısından sağlıklı bir sonuç vermiyor. Burada yapılacak şeylere halkın karar vermesi düşüncesi söz konusudur. Mesela bir baraj, sanayi vs. yapılacaksa önce halkın karar vermesi gerekir. Devlet yerel yönetimlere özerklik hakkı tanınmalıdır. Belediyeler hem siyasal, hem sosyal, hem de teknik alanda, hizmetlerini yerine getirme konusunda etkin olması gereklidir. Tunceli’de insanlar devlet kurumları ile iyi fakat siyasal anlamda devlete karşı bir soğukluk vardır. Devlet hizmetleri merkezden değil yerel yönetimler üzerinden yapılmalıdır. Devlet-halk kaynaşması sağlanmalıdır. Ayrıca vatandaşın güvenlik sorunu var, devlet güvenlik sorununu çözmelidir. Devlet sosyal devlet olmalıdır. Evdeki kadın kocanın malı olmamalı, çocuk ailenin malı olmamalı, zarar veren en yakın olsa bile devlet bunu engellemelidir” şeklinde görüşler belirtilmiştir.

Bu görüşlerin yanında kısmen şöyle düşünenler de var; “Burada kötü olan her şey devlete bağlanıyor. Buranın halkı Tunceli’ye dışarıdan memur gelmesini istemiyorlar. Devletin olumsuz bir ilişkisi ve dışlaması yoktur. Devletin savunma araçları burada hep var. Olmadığı zamanlar bize tuhaf geliyor. İnsanlar ilimize tehlikeli insanlarmışız gibi bakıyor” biçimindedir.

Vatandaşların devlete bakışınki bu olumsuzlukları netleştirmek ve çapraz soruyla test etmek üzere “Vatandaş sorumlulukları hakkında (askere gitme, vergi verme, elektrik ve su faturaları ödeme) ne düşünüyorsunuz? Neden?” diye bir soru sorduk. Gruplardan alınan cevaplar birleştirildiğinde şöyle bir sonuçla karşılaşmaktayız:

Verilen cevapları olumlu ve olumsuz olarak iki şekilde sınıflandırmak gerekir. Olumlu düşünüp öz-eleştiri yapanlar; “Devletin vatandaşa ve vatandaşında devlete karşı sorumlulukları var. Tunceli kamu ödemeleri konusunda en iyi illerden biridir. Kredi kartı, elektrik, su ödeme konusunda en çok tahsilât oranına sahiptir. Türkiye’de en sağlıklı vergi ödeyen il Tunceli’dir. Askerlik yapıyoruz, elektrik, su vergisini ödüyoruz. Bu konulardaki bütün sorumlulukları yerine getiriyoruz. Her ne kadar muhalefet görünsek de biz ödevlerimizi iyi yerine getiriyoruz. Vatandaşlık görevleri yerine getirilirken insanlar bencil davranmamalı. Burada insanlar emeğe saygılı oldukları için kaçak kullanımı yoktur. Nüfusun az olması da kaçak kullanımını azaltıyor ve insanlar düzenli olarak vergilerini ödüyorlar. Vergi vermemiz gerekiyor, vergi vermesek maaş alamayız” diyorlar. Olumsuz düşünüp devlete sitemden ve karşı duranlar ise; “En sağlıklı vergi veren il olmasına rağmen en az yatırım Tunceli’ye yapılıyor.

Vergimi veriyorum ama vergim nereye gidiyor? Sağlıklı bir şekilde kullanılıyor mu? Kimlere gidiyor? Kimin tüketimine açılıyor? Vatandaşlık görevlerimizi en iyi şekilde yerine getirmemize rağmen ötekileştiriliyoruz” diye düşünmektedirler.

Bu vatandaşlık sorumlulukları hakkındaki kanaatlere bakılırsa; Tunceli halkı içinde sağduyulu düşünen ülke genelinin görüşlerini yansıtan bir kesim olduğu gibi, ön-yargılı düşünen “kötünün her şeyi kötüdür” mantığı ile hareket eden bir kesim de vardır. İkinci kısmın daha baskın olduğunu söylemek lazımdır. Zannederim bu duygu ve düşünceler Tunceli ili özelinde düşünülmektedir.

Sivil toplum örgütleri Tunceli’de daha çok dernekler üzerinden faaliyetlerini yürütmektedir. Gerek yasal mevzuatın daha elverişli olması gerekse pratik kaygılardan dolayı bölgede derneklerin popülerliği iyice artmıştır. Hatta şunu rahat bir şekilde söyleyebiliriz ki “TRB1 Bölgesinde dernekleşme artmış ve Türkiye dernekleşme oranına yaklaşmıştır. Aynı şekilde dernek başına düşen nüfus sayısının artışta olduğu söylenebilir. Tunceli’deki dernekler daha çok siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal talepleri gidermek amacı ile kurulmuştur. 2013 yılında Tunceli’deki faal dernek sayısı 109 bu derneklerin toplam üye sayısı ise 3819 dur.

Tunceli’de görüşülen kişilerin %73,9’unun bir dernek üyesi bulunmamaktadır. Sadece yüzde 11,1’i en az bir derneğe üyedir. Sadece 6 kişi (görüşülen kişilerin %3,3’ü) vakıf üyesidir. Herhangi bir vakfa üye olmayanların oranı %76,7’dir. Katılımcıların yarısına yakını (%41,7) bir sendikaya üyedir. En çok üye olunan sendikalar sırasıyla, bariz bir farkla Eğitim-Sen; sonrası ise, BES; Tüm-Bel-Sen; Eğitim-Bir-Sen; SES; KESK; Diyanet-Sen; Türk-İş; DİSK; Genel-İş; Haber-Sen ve Koop-İş-Sen’dir.

Tunceli’de oy verme davranışlarını belirleyen temel mekanizma Halkın etnik, dini ve siyasi özellikleridir. Bu özellikler, mevcut Türkiye nüfus kompozisyonundan farklı bir görünüm arz ettiğinden, Tunceli’de hem yerel hem de genel seçimlerde Türkiye’de karşılaştığımız tablodan farklı bir görünüm ile karşı karşıya kalırız. Oy verme davranışlarında Kürtlük/Zazalık, Alevilik, Laiklik gibi belirleyicilerin yanı sıra dışlanma, baskı, yok sayılma veya yok edilme korkuları, gibi sosyo-psikolojik faktörlerde belirleyici olmaktadır. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Tunceli halkının oy verme davranışların muhalif bir tutum sergilediği, sol-sosyal demokrat bir çizginin hâkimiyetini sürdürdüğü; demokratik ve çoğulcu değerlerin kanıksanmış yaşam biçimi haline geldiği söylenebilir. 80 öncesi dönemde Türkiye’deki sol toplumsal hareketliliğin kentte önemli ölçüde farklı politik parti ve fraksiyonlarla sahiplenildiği bu çerçevede bir siyasal mücadelenin verildiği de not edilebilir. Kentin öncelikle önem verdiği konu demokratik, özgürlükçü ve çoğulcu yaşamın varlığı ve korunmasıdır. Nitekim Türkiye’nin en önemli sorunu nedir denildiğinde katılımcılar her ne kadar ilk sırada “enflasyon ve buna bağlı fakirlik” olduğunu belirtse de “demokrasi eksikliği” (%22,8), “siyasi baskı” (%11,7) ve “dini hoşgörüsüzlük” olduğunu söyleyenler ciddi bir oran oluşturmaktadır.

Medya Takip Durumları ve Yerel Basın

Tunceli’de yerel anlamda üç tane günlük gazete çıkmaktadır. Kadın girişimciler tarafından çıkartılan Tunceli Emek gazetesinin yanı sıra Tunceli’nin Sesi (Özgür Dersim) ve Tunceli Halkının Sesi (Dersim Haber) gazeteleri hem günlük olarak basılan hem de internet ortamında yayınıni sürdüren gazetelerdir. Ayrıca Aylık olarak Ankara merkezli "Dersimde İklim" gazetesi çıkmaktadır. İnternet ortamında yayınlanan Çıla, Neweda Dersim, Dersim News siteleri de yayın hayatına devam etmektedir. Bu gazeteler ilin politik ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verirken derneklerin çıkarttığı yayınlar ile Munzur Dergisi etnografik çalışmalar ile bölgenin kültürel dokusunu keşfetmeye çalışır.

Tunceli’de iki tane yerel radyo, yayın hayatına devam etmektedir. Bu radyolar; Radyo Barış ve Munzur Radyo’dur. Radyo Barış aynı zamanda Televizyon kanalı Barış TV olarak ta hizmet vermektedir. Katılımcılarımız her iki radyoda yer alan programları ilgi ile takip etmekte ve kültürel ihtiyaçlarına cevap bulmaktadır.

Günlük haberler en çok ulusal Televizyon kanalları ve internet üzerinden takip edilmektedir. Ulusal gazetelerden takip edenler katılımcıların üçte birini oluşturmaktadır. Sonra sırasıyla, yerel TV kanalları ve yerel gazeteler, günlük haber almanın karşılandığı kitle iletişim araçlarındandır. Haber için en az radyo ve dergi kullanılmaktadır.

En çok izlenen ve tercih edilen televizyon kanalları sırasıyla, Kanal D; CNN-Türk; Habertürk ve NTV’dir. Kürtçe içerikli-temalı televizyon kanalları olan RojTv ve TRT 6 en çok izlenen TV kanalları sıralamasında daha arka sıralardadır. En çok haber programları izlenmektedir. Diğerleri ise sırasıyla, açık oturum ve tartışma programları; belgeseller; film ve/ya diziler izlenmektedir. Tunceli’de en çok Radyo Barış dinlenmektedir; bir diğer en çok takip edilen radyo ise Radyo Munzur’dur.

Suç, Kentsel Güvenlik ve Adalet

Tunceli ilinde, suç algısı kentin güvenli olduğu yönündedir. Odak grup çalışmaları kapsamında görüşülen bireyler kentte özellikle hırsızlık, gasp gibi suçların nerdeyse yok denecek düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Suç verileri genel olarak değerlendirildiğinde, Tunceli ilinde gerçekleşen suç oranlarının son derece düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tunceli ilinin düşük suçluluk oranına sahip olduğu algısı Tunceli ilinde yaşayan bireylerde de yaygın bir düşünce olduğu tespit edilmiştir. Araştırma ekibinin odak grup çalışmalarında “İlinizin sizi en çok gururlandıran özelliği/özellikleri nelerdir?” şeklinde sorulan soruya kimi katılımcılar, Tunceli ilinin güvenli kent yapısına göndermede bulunmuşlardır. Bu hususu, “sokaklarda özgürce gezebiliyor olması ve kentin güvenli olması”, şeklindeki dile getirmişlerdir. Neredeyse tüm odak görüşme gruplarında, kentin güvenli bir kent olduğu vurgusu hep öne çıkmıştır. Kentin güvenli kent olmasını, kentin suç oranlarının düşük düzeyde gerçekleşmesi ve sokağa kolaylıkla çıkma şeklindeki gerekçelerle temellendirmişlerdir.

Aynı şekilde kentin güvenli bir konuma sahip olmasını, hümanistlik değerlerin varlığı ile ilişkilendirdikleri de dikkat çekmektedir. Diğer bir ifade ile konuya ilişkin anlatımlardan hareketle katılımcılar “güvenli kent” algısının varlığını; özellikle insani değerlerin önemsenmiş olması, kadına verilen değer, hoşgörülülük ve demokratik değerlerin benimsenmesi gibi unsurlar üzerinden açıklamaya çalıştıkları görülmektedir.

Hiç kuşkusuz görüşmecilerin Tunceli ili için belirttikleri bu değerlerin, düşük suçlulukla ilintili olabileceği söylenebilir. Tunceli ili özelinde, düşük suçluluğun nedenlerini sosyo-kültürel faktörlerde aramak gerekmektedir. Bu çerçevede Tunceli ilindeki görece geleneksel yapının varlığını devam ettirmesi, dolayısıyla sosyal sermayenin de güçlü olması, düşük suçluluk oranının önde gelen temel nedenini oluşturmaktadır. Özellikle bireylerin toplumsal bağlılıklarının güçlü olması, Tönnies’yen bağlamda cemaat yapısının devam etmesi ve buna bağlı olarak gerçekleşen enformel denetiminin varlığı, düşük suçluluk oranının nedenini açıklamaktadır. Düşük suçluluk oranının, toplumsal sermayenin güçlü olması ile yakından ilintilidir.

Genel olarak Tunceli ilinde suç oranlarının düşük olmasına rağmen, bir artma eğilimi de söz konusudur. Bu artışın Türkiye’deki artış oranının altında olduğu söylenebilir. 2008- 2011 yılları arasında Emniyet verileri esas alındığında Mala yönelik suçlarda %80, şiddet suçlarında da %58 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Suç kategorileri içerisinde en çok artma gösteren suçların başında; dolandırıcılık, çocuk kaçırmaya, tehdit ve hakaret, kasten ve ihmali sonucu yaralama suçları gelmektedir. Azalma gösteren suçlar içerisinde de; darp ve hakaret, tüfek ve tabanca bulundurma, mesken masuniyetini ihlal, resmi kurum ve işyerinden hırsızlık suçları ilk sıralarda yer almaktadır.

Sosyal sermayenin güçlü olduğu geleneksel yapıdaki değişim süreci ile birlikte suç oranlarında da artışlar yaşanabilmektedir. Tunceli ilindeki değişim sürecine paralel olarak, sosyal sermayenin geçmişe kıyasla zayıflaması, suç ve intihar artışına yol açabilecek birçok alanda değişimlerin yaşanmasına yol açabilir. Tunceli ilindeki suçlardaki artış, modernleşme süreci ile birlikte geleneksel yapının zayıflaması, aile sorunlarının baş göstermesi (boşanma oranlarındaki artış, aile içi şiddetin artması, ebeveyn bağlılığının azalması gibi), ekonomik sorunların (gelir eşitsizliği, yoksulluk, düşük gelir, alt sosyal sınıf) davranış biçimini sorunsallaştırmaya başlaması, uyuşturucu madde kullanımının yaygınlığı, suçlu arkadaş grubu ile temas etme olanağının artması gibi değişkenlerle de ilintili olabilmektedir.

Tunceli ilinin güvenlik sorunu, ağırlıklı olarak yaşanan terör olayları ile ilintilidir. Özellikle coğrafik yapısı, terör örgütleri mensuplarının barınmalarına ve eylem yapmalarını kolaylaştırmakta veya olanak tanımaktadır. Tunceli ilinde yaşayan bireylerin kendi kimliklerine yönelik dışlandıkları yönündeki algıları, geçmişte yaşanan Dersim katliamı ve yakın dönemde toplumsal linç olaylarında çok sayıda alevi inançlı bireylerin ölümü (Sivas, Maraş ve Gezi olaylarındaki ölümler gibi), Tunceli ilinin bilinçli olarak yoksul bırakıldığı yönündeki düşünce, Alevi kimliğinin aşırı siyasallaşması, gençlerin sol düşünce ve örgütlere yönelik ilgisi,

etnik bilincin gelişimi gibi çok sayıda gelişmeler Tunceli ilinde yaşayan bazı bireylerin yasadışı örgütlere olan katılımının sağlanmasında veya sempaticanlığının oluşumunda etkili olmuştur. Son dönemlerde özellikle PKK örgütü, gerek coğrafik yapısı nedeniyle gerekse taban bulmada bu ilde bazı avantajlara sahip olmuştur. Bu bağlamda Tunceli bölgesinde meydana gelen terör olayları, Tunceli'nin güvenli bir il oluşunu ciddi bir şekilde tehdit ettiği gibi aynı şekilde ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğini de engellemektedir.

Tunceli ilinde yıllar bazında ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı Türkiye geneli ve TRB1 bölgesine kıyasla daha azdır. 2008-2012 yıllar arasında cezaevine girme sayısında ciddi bir yükseliş söz konusu değildir. 2008 yılında 54 suçlu cezaevine girerken, bu rakam 2012 yılına geldiğinde 69'a çıkmıştır. Ancak, 2013 yılında ise, ceza infaz kurumuna giren kişi sayısında ciddi bir artış (3 kattan fazla) gerçekleşmiştir. Yüksek orandaki artış aynı şekilde TRB1 bölgesi ve Türkiye geneli için de söz konusudur. Gerek Tunceli ili, gerekse TRB1 bölgesi ve gerekse de Türkiye geneli için, bireyler ceza infaz kurumuna en çok "yaralama suçu" ve ikinci sırada da, "hırsızlık ve yağmalama" suçundan girmişlerdir.

Tunceli ilinde çocukların işlediği suçlar içerisinde, cinsel suçlar ve gasp suçları neredeyse yok gibidir. 5 yıl boyunca bu suçlardan her biri için sadece 1'er çocuk güvenlik birimine getirilmiştir. Aynı şekilde çocukların işlediği suç türleri içerisinde de, cinayet suçu bulunmamaktadır. Belirlenen tarihler içerisinde Tunceli ilinde cinayet suçunu işleyen hiçbir çocuğun bulunmaması açısından da Tunceli ili, Türkiye geneli ve TRB1 bölgesinden farklılaşmaktadır.

Tunceli ilinde bazı yıllar itibariyle işlenen intihar sayıları yüksektir. 2014 yılında kaba intihar hızının en yüksek olduğu il, yüzbinde 11,63 ile Tunceli ili olmuştur. İntihar etme nedeni olarak ilk sırada "bilinmeyen" seçeneği en çok belirtilmiştir. İntihar nedenlerinin "bilinmeyen" olarak kayda geçirilmiş olmasının nedeni, bu konuda intihar edenlerin yakınlarının intihar nedenlerini belirtmek istemedikleri ile açıklanabilir. Türkiye genelinde intiharlar en çok "hastalık" nedeniyle gerçekleştirilmiştir. İntihar etme biçimi olarak ise, Tunceli geneli için ilk sırayı "asmak" seçeneği alırken, Tunceli ili ateşli silah kullanmak" seçeneği için ilk sıraya yerleşmiştir.

Ekonomik Yaşam ve Sorunlar

Ankete katılanların üçte biri kendi evlerinde ikamet etmektedirler. Yarisına yakını 3+1 evlerde oturmakta; üçte biri ise 2+1 evlerde oturmaktadır. Katılımcıların yüzde 61,1'i faturalarını düzenli olarak yatırabilmektedir. Ancak yüzde 27,8'i ise faturalarını düzenli olarak yatıramamaktadırlar. Katılımcıların yüzde 34,4'ü gıda alışverişini peşin yapmakta; yüzde 25,5'i kredi kartıyla gıda alışverişini yapmaktadır. Yüzde 8,3'ü taksitle alışveriş yapmakta ve yüzde 18,9'u ise gıda alışverişini veresiye şeklinde yapmaktadır. Katılımcıların yarısı aile toplam kazançlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini söylemektedir. Hanelerin geçimini tek kişinin sağladığı aile sayısı yüzde 49'dur. Bu da ailelerin yarısının geçim yükü tek kişinin sorumluluğunda olduğunu göstermektedir. Yüz hanede sadece yaklaşık üç mevsimlik işçi vardır. Mevsimlik işçiliğe gidenler daha

çok, yetişkin erkekler ve çocuklardır. Tüm hanenin birlikte mevsimlik işçi kapsamındaki göçü daha nadirdir. En çok mevsimlik işçi göçü, Elazığ, Adana, Mersin ve Karadeniz'dir. Mahalledeki kadınların yüzde 35'i gündelik temizlik; yüzde 28,3'ü çocuk bakıcılığı; yüzde 11,7'si el sanatları üretimi ve yüzde ev eksenli üretim yapmaktadır. Tunceli'de örnekleme dâhil 100 hanede yaklaşık 9 çocuk çalışmakta/çalıştırılmaktadır.

Tunceli ilinde kamu kurum ve kuruluşları yetkilileri, STK temsilcileriyle yapılan odak grup çalışmalarında da kentin özellikle ekonomik yapısına ilişkin çok sayıda sorun belirtilmiştir. Kentteki istihdam sorunları, işsizlik, yatırımların azlığı, üretimin yokluğu ve pahalılık gibi olumsuzluklar görüşmeciler tarafından en çok dile getirilen hususları oluşturmaktadır. Odak grup çalışmasında Tunceli ili için en çok belirtilen olumsuzluklar olarak şu hususlar tespit edilmiştir:

- ✓ Kamu Yatırımlarının az olması
- ✓ Özel sektörün gelişmemişliği,
- ✓ Üretimin olmaması,
- ✓ İşsizliğin yaygınlığı,
- ✓ İstihdam olanaklarının azlığı,
- ✓ Kentleşme sorunları,
- ✓ Yaşam şartlarının pahalılığı,
- ✓ Tunceli iline ilişkin dışarıdaki olumsuz algının varlığı,
- ✓ Sağlık ve ulaşım açısından olumsuzlukların varlığı,
- ✓ Boşanma sayısının yüksek olması,
- ✓ Uyuşturucu madde bağımlılığı,
- ✓ Hizmetlerin azlığı,
- ✓ Alkol tüketiminin fazlalığı,
- ✓ Organize sanayisinin olmaması,
- ✓ Alevi kimliğinden dolayı dışlanmışlık hissi,
- ✓ Devlet –vatandaş ilişkilerinin iyi olmaması.

Aile Değerleri ve İlişkileri

Aile içi otoriteye ilişkin elde edilen veriler, ailelerde temelde eşitlikçi bir otorite söz konusu olduğunu göstermektedir. İdeal çocuk sayısı ise ailelerin çoğunluğuna (yüzde 37,8) göre 2 çocuktur. Genelde kişiler, çocuklarının cinsiyetinin önemli olmadığı görüşündedirler. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 71,1), evlilikte kadının kendi soyadını kullanmasını normal bulmaktadırlar. Katılımcıların üçte ikisinden fazlası (yüzde 68,9), farklı bir dinden/ulustan biriyle evlenmek normal karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların üçte ikisinden fazlası (yüzde 68,2), Alevi-Sünni evliliği normal karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların üçte ikisine yakını (yüzde 62,2), evlilikte benzeşimin (etnik, inanç, yaş eğitim) önemli olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların yarısından fazlası (yüzde 58,3) evlilik yaşının yükselmesini olumlu bulmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 73,9), çiftler anlaşamıyorsa boşanmaları normaldir demektedir. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 71,7), şiddetin her türününün boşanma nedeni olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların çoğunluğu (yüzde 70,6), aldatmayı kesinlikle boşanma nedeni olarak görmektedirler.

Sonuç olarak,

Tunceli ili, nüfus yoğunluğu az, dışa göçün çok olduğu; kırsal nüfusun Türkiye genelinin üzerinde olduğu; okuryazarlık oranlarının bölge kentlerinden yüksek olmasına rağmen, okuma-yazma bilmeyen ve diploması olmayanların azımsanamayacak yekûn teşkil ettiği; ancak okullaşma oranlarında civar iller ve özellikle de Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu; öğretmen ve dersliğe düşen öğrenci oranı bakımından Türkiye ve civar illerin ortalamasından daha olumlu olduğu; ancak gerek ortaöğretime gerekse yükseköğretime geçişteki merkezi sınavlarda, mevcut eğitim verilerindeki olumlu tablonun tersine düşük başarıya sahip olduğu bir kentimizdir. Sağlık hizmetleri bakımından yetersizliklerin olduğu Tunceli ili, sağlık personeli yetersizliği olmamasına karşın uzman personel (hekim) eksikliği duymaktadır. Sosyal yardımlardan en az yararlanan illerden biri olan Tunceli, buna rağmen devletin sosyal refah politikaları ve sosyal hizmetlerinden “yeterince” faydalanmaktadır. Tunceli, özellikle sağlık, alışveriş ve eğitim gibi hizmetlerde civar illerden Elazığ’dan faydalanmaktadır. Tunceli, kültüre ve eğitime önem veren bir kent olarak, kitap okuma ve sinemaya gitmede yüksek oranlara sahiptir. Tunceliler, kentlerini sevmekte ve yüksek aidiyet duymaktadırlar. Aidiyetlerini yüksek memnuniyet düzeyiyle ifade etmektedirler. Memnuniyetlerinin en temel gerekçelerinde, yüksek kentsel güvenliği ve düşük suç oranının etkisi vardır. Tunceli şehri, çoğunlukla siyasi olarak kendini sol-sosyal demokrat; dini olarak, Alevi, Müslüman-Alevi; ulusal/kültürel kimlik bakımından Alevi-Kürt ve Kürt olarak tanımlamaktadır. Alevi kimliğe sahip Tunceli, dede, pir ve musahiplik gelenekleri vasıtasıyla toplumsal bütünleşme ve devamlılık adına sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir. Tunceli’de siyasal alan, toplumsal muhalefet örgülüdür. Vatandaş-Devlet ilişkilerinde eleştirel mesafededirler. Oy verme davranışlarında siyasi, kültürel ve etnik kimliğin önemli bir rolü vardır. Tunceli, güvenli bir şehir algısına sahiptir. Bunu düşük suç oranları destekler mahiyettedir. Buna rağmen sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle azalan sosyal sermayenin ve zayıflayan sosyal kontrol mekanizmalarının etkisiyle suç oranlarında artış söz konusudur. Son olarak, Tunceli, civarındaki diğer illere nazaran kentsel yaşam kalitesi açısından daha pozitif göstergelere sahip olmasına karşın, Türkiye’nin yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip illerine nazaran daha negatif göstergelere sahip bir kentimizdir.

ÖNERİLER

Tunceli saha çalışmalarından elde edilen bulgular çerçevesinde bu ilde öncelikle, Tunceli'li olma yerine Dersim'li olmaya ilişkin grup kimliği öne çıkmaktadır. Kimlik kimi zaman Kürt, kimi zaman Alevi ya da Kürt-Alevi, kimi zaman da Zaza şeklinde dışa vurulmaktadır. Bu sosyal kimlik odaklı anlatımlar çerçevesinde "ben" ve "öteki" tanımlamasının öne çıktığı, kimlikleri nedeniyle bir önyargıya ve ayrımcılığa maruz bırakıldıkları algısının çok güçlü olarak şekillendiği ve kendini tanımladığı gruptan farklı olarak, diğer gruba karşı da olumsuz tutumların belirgin olduğu görülmektedir. Bu durumu Volkan (2009: 106, 210) şöyle açıklamaktadır:

Ötekilerin elinde travmatize olan toplulukların sığınmacı duyguları taşımaları için ille de fiziksel olarak yer değiştirmeye zorlanmaları gerekmez. Aynı yerde yaşamayı sürdürseler bile, tanıdıkları/bildikleri çevre onlara sürgün edilmiş veya ötekileştirilmiş hissi verebilir. Sözelimi, bir yerin fiziksel görünümü muazzam biçimde değiştiğinde, evler yıkılıp ağaçlar söküldüğünde veya tarlalar düşman sayılanlarca yıkıldığında, kaybedilen insanların ve şeylerin imgeleriyle cebelleşen topluluk yasa girebilir; suçluluk, utanç ve aşağılanma duyguları yaşayabilir, kısacası sığınmacı/dışlanmışlık psikolojisi geliştirebilir. Travmaya uğramış bir grup, çaresizlik ve aşağılanmışlık duygularını tersine çeviremez ve yas tutmayı başaramazsa, bitirilmemiş bu psikolojik ödevleri sonraki kuşaklara aktarır.

Tunceli ve çevre coğrafya üzerinde, kendini Alevi olarak niteleyen kitlenin zaman içinde yaşadığı sosyal, siyasal, ekonomik, ideolojik, tarihsel olaylar nesilden nesile aktarılan travmatik etkiler yaratmıştır. Yaşanan travmaların oluşturduğu katı önyargı ve ayrımcılık algısı bu yöre halkını, hakim sınıfa, hükümetlere, Devlete karşı muhalif, hatta düşman duygulara sürüklemiştir. Yaşanılan bu algılara, duygulara ilişkin Volkan (2009:139) şöyle açıklama getirmektedir:

Kitlesel travmalar ve afetler toplumun bütününde dört türden tepkiye yol açabilir; Bunlar: 1) Yeni toplumsal aşırı uğraşlar 2) Var olan kültürel adetlerde değişiklikler 3) Orta bağlantı nesneleri olarak anıtlar inşa edilmesi 4) Travmanın kuşaktan kuşağa aktarılması. Ortak bir travmanın ardından mağdurların tıbbi ve psikolojik sorunlarının, toplumsal, politik ve tarihsel hareketlerle ne şekilde bağlantılı olabileceğini veya bunlara nasıl evrilebileceğini anlamadan bu toplumsal tepkileri de anlamamız mümkün değildir.

Tunceli'de "Ben" ve öteki, "biz" ve "ötekiler" şeklinde öne çıkan algının muhalif düşünmeyi ve davranmayı, isyan etmeyi, şiddete başvurmayı radikal bir ideal haline getirdiği çok açık olarak ortadadır. Sosyal-Psikolojik açıdan bakıldığında, acılarını yaşama fırsat ya da imkanı bulamayan insanlar, yeni krizlerden daha fazla travmatize olabilmektedirler. Bu nedenledir ki, toplumun bütününe yönelik olsa da sosyal, ekonomik ve siyasi krizlerden bu yöre insanları daha fazla etkilenmekte, her yeni bir olumsuzluk/kriz durumu devlete ve kurumlarına karşı zaten hazırda var olan öfkeyi daha da radikalleştirebilmektedir. Tunceli ve çevresinde yaşayan insanların kendilerini her durumda sürekli dışlanmış, ötekileştirilmiş, mağdur edilmiş hissetmelerinin değişmez bir kader haline gelmiş olduğu yönündeki algı, yöredeki bütün sorunların en temel kaynağıdır.

Tunceli'de yaşayan vatandaşlar içinde sağduyulu düşünen ülke genelinin görüşlerini yansıtan bir kesim olduğu gibi, ön yargılı düşünen "Kötünün her şeyi kötüdür." mantığı ile hareket eden bir kesim de vardır. İkinci kısmın daha baskın olduğunu söylemek mümkündür.

Bu temel nedenler/belirlemeler bağlamında olmak üzere, sosyal politika üretene ve diğer tüm ilgililere şu önerilerde bulunulabilir:

- Tunceli gerçeğine öncelikle sosyolojik perspektiften bakma zorunluluğu vardır. Haklılık-haksızlık, doğruluk-yanlışlık gibi değerlerden hareket ederek bu yöre insanını ve yapıp ettiklerini anlamak zor olur. Bir şekilde Tunceli Halkının kendi hayat felsefe ve yaşama biçimlerinin, büyük toplumunkinden farklı bir kültüre evrildiğini bu evrilmenin bölge halkı algısına göre bir dışlanma nedenine dönüştüğüne dair kesin bir inancının/algının varlığı sosyolojik anlamıyla bilinmelidir. Ancak o zaman devletin/devlet adına iş görenlerin, bu kesime, kendi inanç sistemleri doğrultusunda katkı verecekleri, sorunlarını çözecekleri, fikri özgürlüklerini destekleyecekleri yönünde güven verebilmeleri mümkün olabilir.

- Tunceli'de Devlet-Vatandaş karşıtlığında ekonomik, sosyal, siyasi ve inanç temelli sorunlar olsa da, geline nokta psikolojik ayrışma / yarılma / kopuş daha fazla öne çıkmaktadır. Devletin bu yönde resmi bir tutumu söz konusu değilse de, vatandaşın bu yöndeki algısı, düşüncesi esas dışlanma unsuru olarak ortada durmaktadır. Bazı vatandaşlar daha farklı düşünüyor olsa da, ağırlıklı/baskın görüş, dışlandıkları yönündedir. Devletin, bu görüşün haklılığı ya da haksızlığı hususuna takılıp kalmaması, daha çok bu ön yargıların kırılması ve devletle bir bütünleşme ihtiyacı doğrultusunda politikalar geliştirilmesi zorunludur.
- İlde yürütülen her türlü saha çalışması verileri bağlamında tespit edilen farklı bir temaya göre; "devlet adına çalışanların (amirlerin/memurların vb.)" da, travmatize duygular bağlamında yöre halkından bazı kesimlerle "**olumsuzda bütünleşme hali**" söz konusudur. Genel olarak bölgenin bazı kesimlerinde olduğu gibi, Tunceli ilinde de hukukun kaynağı, geçerliliği ve adalete talep hususunda yaygın bir çelişki, şüphe ve inançsızlık söz konusudur. Tarihsel süreç içinden kuşaktan kuşağa kültürel aktarımla geldiği anlaşılan bu durum, 'Devlet ve Resmi Politikaları/Resmi Hukuku' en azından psikolojik anlamda değersiz, hatta geçersiz olma noktasına indirmiştir. Bu ise, devletlerin tarihi ve istikbali açısından uzun sürede son derece risklerle dolu bir durum arz eder. Devlette devamlılık ve hukukun üstünlüğü/birliği bağlamında bu soruna mutlaka orta ve uzun vadede etkili/uygulanabilir çözümler üretilmelidir.
- Tunceli'de küçümsenemeyecek kadar çok olan bir kesimin, sanki kendisini "Türkiyeli görmeme" gibi bir eğilimi vardır. Bu elbette kendiliğinden fikri bir ayrımcılıktır. Aynı bayrak altında yaşayan insanlar arasında bu kadar bir ayırımın olmasının kimseye fayda sağlamayacağı, geçmişin travmalarına dayalı olumsuz duyguların katılaştıran önyargılı düşüncelere dönüşerek herkese zarar verebileceği ortadadır. Bu durum Devlet tarafından çok iyi analiz edilmeli, vatandaşta oluşan bu zihni yarılmanın dönüşmesi, psikolojik bariyerlerin ortadan kaldırılması için

bir reorganizasyona girilmelidir. Devlet vatandaş bütünüleşmesinin Bölge insanının duygu ve inanç atmosferine zarar vermeden sağlanabileceği ve bundan da herkesin karlı çıkacağı duygusunu yerleştirecek etkin uygulamalar devreye sokulmalıdır.

- HEGEM tarafından 2009 yılında bölgede yürütölen ve raporlaştırılan "Bir İlin Sosyal Risk Haritası 2010" ve "Mardin Bilge Köyü Olayı 2009" kitaplarında da önerildiği (Solak, 2009:153) ve akabinde "Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi" kurulmuş olması gerçekliğinden hareketle; felsefe bölümü güçlü bir "*İnsan ve Toplum Bilimleri Üniversitesi*" Tunceli'ye kurulmalıdır. Böyle bir tematik üniversitenin misyonu, klasik üniversitelerden/lisans öğrencisi alan üniversitelerden farklı olarak, bölgenin insan ve toplum sorunlarını çok yönlü ve çok disiplinli olarak araştırmak, projelendirmek, bu bağlamda yüksek lisans ve doktora programları açmak olmalıdır.
- Sağlık hizmetleri önemlidir ve Tunceli'deki hastane yönünden olsun, sağlık kuruluşları personel açısından önemli sıkıntılar yaşamamaktadır. Ancak uzman hekim konusunda kapasite eksikliği söz konusudur. Hekim dışındaki sağlık personeli yeterli düzeydedir. Diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da ihtiyacın ağırlıklı olarak zorunlu tayinlerden karşılandığı görölmektedir. Bu anlayış hizmette verimliliği olumsuz etkilemektedir. Belki sağlık alanında özel yatırımcının bölgeye teşvik edilmesi gerekebilir. En önemlisi de kentte üniversitenin olduğu göz önünde bulundurularak Üniversiteye bağlı Tıp Fakóltesi ya da Eğitim Araştırma Hastanesi açılmalıdır.
- Travma konusunda eğitimcilere, din adamlarına, sağlıkçılara ve aile çocuk konularındaki diğer çalışanlara yönelik travma konusunda hizmet içi geliştirici/güçlendirici eğitimler verilmelidir.
- Tunceli'de üniversite yaşamı geliştirilmeli ve bir çekim alanı haline getirilmelidir. Üniversite öğrenci sayısı arttırılmalıdır. Daha fazla sayıda

öğrencinin ve akademisyenin Tunceli’de yaşaması, hem sosyo-ekonomik yaşama canlılık getirecek hem de dışarıdan gelen kişiler ile yerel halk arasında etkileşim ve diyalogun gelişmesine katkı verecektir.

- Tunceli’de gençlik değişim programları gerçekleştirilmelidir. Farklı bölgelerden gelen gençler ile yerel gençlerin birlikte zaman geçirip etkinlikler içine girmesi, gruplar arası etkileşim ve diyalogların gelişmesine, önyargıların ve ayrımcılığın azalmasına vesile olacaktır.
- Her ilde olduğu gibi Tunceli’de de engellilerin erişimi açısından fiziki yapıda, şehir planlamasında, kamusal alanlara, eğitim kurumlarına ve evlere erişimde sorun yaşanmaktadır. Engelliler dâhil herkesin kullanım ve erişilebilirlik ihtiyaçları karşılanabilecek düzenlenmeler yapılmalıdır.
- Yaşlıların sayısının her geçen gün arttığı dikkate alındığında Tunceli iline yeni bir huzurevi daha yapılmalıdır. Yaşlıların özellikle de uzun süre önce Tunceli’den göç etmiş kişilerin tekrar Tunceli’ye dönmesi ve doğal ortamda kaliteli bir yaşlılık dönemi geçirmelerine ortam hazırlanmalıdır. Buna ek olarak doğal ortamda yaşlıların zamanlarının geçirilmesi sağlanarak şehre de ekonomik katkı verilmesi sağlanmalıdır.
- Devlet ya da gönüllü kuruluşlarca yürütülen "her türlü yardım politika ve uygulamaları" bu araştırmada öne çıkan vatandaş eleştirileri bağlamında yeniden gözden geçirilmeli, yoksulların kayıtsız şartsız bakımı değil, yoksulluktan çıkartılmasına yönelik çözümler üretilmelidir.
- Önyargıların, dışlanmışlık, ötekileştirilmişlik algılarının azaltılması için gruplar arası, iller arası, bölgeler arası teması, diyalogu, birlikte iş görmeyi, yan yana barış içinde yaşamayı destekleyen, etnik gerginlikleri azaltan sosyal politikalar geliştirilmeli, bu bağlamda tutarlı/etkili sosyal projeler hayata geçirilmeli, örgütler, tesisler ve yeni kurumlar inşa edilmelidir.
- Tunceli ve çevresi için, halkın istekleri olan turizm, tarım ve hayvancılık gibi, yöreye uygun istihdam alanları, tüm bölge ihtiyaçlarını

karşılayabilecek düzeyde geliştirilmeli, böylece bölgede Tunceli ekseni olmak üzere sürekli bir nüfus hareketi ve bölge ihtiyaçları düzeyinde istihdam sağlanmalıdır. Kentten köye dönüş, artma eğilimindedir. Bu nedenle KÖYDES tarzı projelerin yeniden yapılandırılarak yaşama geçirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Öncelikle ilçe, nahiye, köy ve mezra yollarının onarılmasından başlanarak yeni alt yapı çalışmalarına hız verilmelidir.

- Öncelikli olarak, Türkiye’de farklı illerde yaşayan ve farklı kimlik öğelerine sahip kişiler arasında temasın hem nicelik hem de nitelik yönünden arttırılmasını sağlayacak yatırımlara, projelere yer verilmelidir. Bu bağlamda, çocuklardan, gençlerden işe başlamanın doğruluğu adına, farklı kimlik tanımlamalarına sahip, değişik illerde/bölgelerde yaşayan çocukların, gençlerin, farklı alanlarda bir araya gelerek ortak faaliyetler içinde birbirleriyle sosyalleşmeleri ve etkileşime girmeleri önemlidir. Farklı grupları tanıma, önyargıların ortadan kalkması, farklı gruplara yönelik tehdit algısının azaltılması, olumlu tutumların geliştirilmesi, empatinin arttırılması ve gruplar arası ilişkilerin güçlendirilmesi sonucunu doğuracaktır.
- Tunceli’de gerçekleştirilen sosyal analiz çalışmaları bağlamında, hem odak grup çalışmalarında ve hem de anketlerde elde edilen verilerde öne çıkan bir başka tema ise, şiddet olgusuna sıklıkla rastlanmasıdır. Şiddet kimi zaman birey-devlet ilişkisinde, kimi içsel duygularda (bireyin kendine şiddeti: alkol bağımlılığı, uyuşturucu kullanımı...) ve kimi zaman da kişiler arası ilişkilerde öne çıkmaktadır. Yazılı ve görsel medyada da sıklıkla şiddet olgusunun öne çıktığı, yaşandığı Tunceli’de, önleyici hukuk ve koruyucu rehberlik çalışmalarına gereksinim duyulduğu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Ne yazık ki, ülkemiz, illerimiz proje çöplüğüne dönmüş, ama komşu, komşunun projesinden bihaber. Bu gerçekliğe karşılık farklı bakanlıkların kaynak sağladığı projelerin, nitelik,

nicelik, uygulama anlayışı bakımından gerçek ihtiyaçlarla örtüşür halde planlanması, uygulanması gerekir.

- Türkiye geneli için uygulanan "Beş yıllık Kalkınma Planları" Tunceli gibi stratejik iller için (hatta bütün iller için) de düşünülmeli, hayata geçirilmelidir. Her bakanlık, Türkiye'deki her il için "Beş Yıllık Stratejik Gelişim Planı" geliştirme/uygulama/izleme sürecine geçmelidir. Stratejik gelişim planlarının altının doldurulabilmesi için, her ilin beş yıllık periyotlarla "Sosyal Analiz/Sosyal Risk Raporları" çıkartılmalıdır. Hangi kaynaktan desteklenirse desteklensin tüm proje ilanları, proje kabulleri, değerlendirme ve izlenmeleri için ülke düzeyinde ve iller özelinde yeni politikalar belirlenmelidir.
- Sağlıkta, 'Teşhisten tedaviye gidilir.' kuralı illerimiz için (Tunceli için) de özellikle esas alınmalı, proje tema, konu vb. yönünden ihtiyaçlar önceden yapılacak çok ve çeşitli bilimsel araştırmalarla tespit edilmelidir. Toplum o coğrafyada daha da kapalılaştran, aykırı eğilimleri daha radikalleştirten özellik içeren proje anlayışları kesinlikle terk edilmelidir. O yerde gördüğü iş (mesleği) dolayısıyla devletten maaş alan insanların, bir de görevi oldukları işler için projelerde yer almaları tutumundan / uygulamalarından kesinlikle vazgeçilmeli projeler sisteme yeni aktörler katmalı, insan ve toplum konularında yeni hizmet gücü oluşturmaktadır.
- Öncelikle "barış" bireyde başlar düşüncesi ile şiddetin de bireyde başladığı kabul edilmelidir. Bir "melek" olarak doğan insan yavrusunun yetişkin olduğunda bireysel ya da organize olarak nasıl aktif "şiddet uygulayan" ya da "şiddete maruz kalan" olduğu düşünülmelidir. Bu gerçeklikten hareketle, bir yandan okullarda öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duygusal yaşam becerilerinin geliştirilmesine, diğer yandan da ailelere yönelik olarak, aile içi ve akrabalar arası şiddeti önlemeye; aile içi barışı, uzlaşmayı, diyalogu inşa etmeye yönelik sosyal projeler geliştirilmeli, uygulanmalıdır.

- 'Koruyucu Hukuk' ve 'Önleyici Rehberlik' bir şekilde örgün eğitimin tüm kademelerindeki programlarında yer almalı, hayatboyu eğitim projeleriyle de bu programların işlevselliği aile/toplum boyutunda genişletilmelidir.
- Değerler eğitimi, ahlaki değerler eğitimi, yerel ve evrensel anlamda örgün eğitim ve hayatboyu/yaygın eğitim yoluyla güncel sorunlarla bağlantılı, gündelik yaşam sosyolojini öne çıkartarak işe koşulmalı, bu yönde ihtiyaç duyulan mevzuat çalışmaları çok sektörlü olarak acilen başlatılmalıdır.
- Kentte, çocukların ve gençlerin boş zamanlarını verimli şekilde değerlendirebilecekleri, sosyo-kültürel etkinliklerin yer aldığı mekânların yok denecek kadar azlığı, kentleşme sorunlarının yanı sıra, terör ve çatışmalı ortamın neden olduğu etkiler ve gerginlik, geçmişte yaşanan travmaların yarattığı psikolojik baskılar da eklenince ortaya sorunlu ve sapma potansiyeline sahip genç bir popülasyon çıkmaktadır. Bu popülasyonun kendi içinde risk unsurları barındırdığı gibi muhtelif istismara açık olduğu da bir gerçektir. Böyle bakıldığında ilk göze batan anomi durumu Madde kullanımının genç popülasyon içinde artarak yaygınlaşmasıdır. Meslek/iş aramaktan azade madde arayan gençlerin oranı alarm verici boyuttadır. Bu soruna yönelik uzun erimli ve sürdürülebilir çalışmaların yapılması kritik öneme sahiptir.
- Zaman içinde değişik nedenlerle Tunceli dışına göç edenlerin özellikle büyük şehirlere hangi duygularla gittikleri, gittikleri yerlerde nasıl bir hayat tarzını daha çok benimsediklerini, Devlet muhalifi olma yönündeki tutum ve davranışlarının o yerlere nasıl yansıtıldığı ayrıca araştırma konusu olmalıdır. Volkan (2012: 71) tarihi örselenmelerden şöyle söz eder:

Tarihte yaşanmış olan örselenmelerin "seçilmiş örselenmeler" olarak kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığını anlamadan, bugünkü çatışmaların birçoğu tam olarak anlaşılabilir. Bu psikolojik 'genler' bir çok geniş grupta vardır ve bu özelliğin, sonraki kuşaktan liderler tarafından grubu seferber etmek için manipülasyon amaçlı kullanılma olasılığı yüksektir. Ve böylece, seçilmiş bir örselenmenin yeniden canlandırılması akıldışı kararların verilmesine ve insanlık dışı davranışlara yol açabilir. Anderson Thomson, doğamızda var olan ilkel davranışlar arasında

"erkekleri birbirine bağlayan şiddet koalisyonu" adını verdiği bir davranışın da bulunduğu inanır. Thomson'a göre, içsel dört düzenek veya kapasite söz konusudur: 1) Kolayca erkek koalisyonları kurma kapasitesi; 2) Bu koalisyonları öldürme amaçlı vahşi akınlar düzenlemek üzere kullanma kapasitesi; 3) Bu ölümcül akınları daha önce hiç karşılaşmadıkları ve onları doğrudan kıskırtmamış insanlara yöneltme kapasitesi; 4) Dışarıdaki grubun üyelerine, avımıza bakarken kullandığımız bilişsel düzeneklerle bakma kapasitesi.

- Aile odaklı projeler öne çıkartılmalı, özellikle şiddetin her türüne karşı, suçun azaltılmasına karşı yürütülen/yürütülecek çalışmalarda kadınlara daha fazla görev/sorumluluk verilmeli *"erkekleri birbirine bağlayan şiddet koalisyonu"* hareketlerinin getireceği yıkımın ve yeni travmaların bu yolla önlenmesi sağlanmalıdır.
- Ülkemizde, özellikle sosyal risklerin yüksek olduğu yerlerde okullarda ders başarısı, bilişsel akademik başarılar üzerine yapılan yatırım kadar, öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin, ilişki yönetim becerilerinin, anlaşmazlık yönetim ve müzakere becerilerinin daha geniş anlamda "barış inşası" becerilerinin geliştirilmesine gereksinim vardır. Yarının yetişkinleri olan bugünün gençlerinin eğitime ve davranışlarının dönüştürülmesine odaklanılmalı ve ciddi emek harcanmalıdır. Yöre insanını tarihsel travmaların getirdiği sahipsizlik, savunmasızlık ve dolayısıyla kendini/varlığını koruma refleksi olarak şiddetin bir araç olarak kullanılabilmesi ön yargısını/ön kabulünü değiştirmeden, insanlara yeni idealler aşılardan onları yıkıcı tutum ve davranışlara iten travmalarından uzaklaştırmak mümkün olmayacağına göre, Devletin ve var olan ilgili bütün kurum/kuruluşların demokrasi ve barış kültürünün, insani değerlerin geliştirilmesine yönelik etkili, inandırıcı, kabul edilebilir stratejilerle hareket etmeleri en doğru yol olacaktır.
- Demokrasi ve barış kültürünün kalıcı olması çocuklardan, gençlerden başlamakla mümkündür. Bu nedenle aileleri de kapsayacak şekilde okullarda, etkin anlaşmazlık yönetimi ve akran arabuluculuk gibi beceriler öğrencilere öğretilerek, kişiler arası ilişkilerde nefretin, öfkenin,

şiddetin yerine ikame edilecek pozitif duygular ve yapıcı sosyal beceriler kazandırılmalıdır. Bu yol aynı zamanda insanlara, geçmişte yaşanan travmatik olayların daha geniş perspektiften ve daha objektif yaklaşımlarla değerlendirme duygusu, becerisi kazandıracaktır. Böylece geçmiş üzerinden değil, gelecek üzerinden idealler geliştirme becerisine sahip olacak yeni nesiller, travmaların kültürel aktarımını durdurabilir ve kendileri için, herkes için daha güvenli bir dünya yaratabilirler.

Son söz olarak:

Ülkemizde acilen, yukarıda sayılan önerilerin de hayata geçirilebilmesini kolaylaştıracak, travmatik kültürel aktarım felsefesini dönüştürebilecek ve olası yeni sosyal travmaları önleyebilecek, şiddeti, suçu azaltacak etkili ve kapsayıcı bir TEMEL MAĞDUR KANUNU çıkartılmalı;

Travma konusu özellikle Milli Eğitim, Aile ve Sosyal Politikalar, Gençlik ve Spor, Kalkınma Bakanlıkları ile Diyanet İşleri Başkanlığı strateji, plan ve programlarına alınmalıdır;

TBMM İnsan Hakları Komisyonu ve kurulan diğer ilgili araştırma komisyonlarının, ilgili bazı bakanlıkların, bütün illerde halkla doğrudan temasını sağlayacak ve "DEVLET-VATANDAŞ" yakınlığını güçlendirecek "Sivil Toplum Kurulları" oluşturulmalı;

Sivil Toplum Kurulları ile ortaklaşa yürütülecek sistematik ve etkili çalışmalar sayesinde bölge/il insanında kendi geleceğine yönelik olarak, Devletiyle ortak duygu, düşünce, strateji ve eylemleri hayata geçirme yönünde yeni bir güven, yeni bir ideal geliştirilmeli;

Bu saha araştırmasını yürüten Vakfın, Bilim Kurulu seçili üyeleri ile saha çalışmasında görevlendirilmiş bilim insanlarının ve ilgili Bakanlıkların Strateji Başkanlıklarının/ya da daha ilgili birimlerinin katılacağı bir "Bilgi Paylaşım Çalıştayı" düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

Adalet İstatistikleri (2013), T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Yay.

Adaman, F & Keyder, Ç. (2006) "Türkiye'de Büyük Kentlerin Varoşlarında

Yaşanan Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma "Boğaziçi Üniversitesi Yayınlanmamış Rapor.

Altan M., 1994; Kapitalizm Bu Köye Uğramadı. Alfa Yay., İstanbul.

Altan M., 2001; Köylü Ne Zaman Manşet Olur. Zaman Kitap Yay., İstanbul.

Atalay İ., 1997; Türkiye Bölgesel Coğrafyası. İnkılap Yay. İstanbul.

Ayhan E. H., 1995; Türkiye'de Bölgelere Göre Tarımsal Gelir Reel Endekslerindeki Gelişmeler (1994-1995) Yeni Türkiye, S:6, Sh. 180-192 Ankara.

Bal, Hüseyin, Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar, Ant Yay, İstanbul 1997

Barak, G. (1998). Integrating Criminologies. Boston: Allynand Bacon

Baudrillard J., 1997; Tüketim Toplumu. Ayrıntı Yay., İstanbul.

Beşikçi İ., 1992; Doğuda Değişim ve Yapısal Sorunlar (Göçebe Alikan Aşireti). Yurt Yay., Ankara.

Beşikçi İ., 1992a; Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri. Yurt Yay., Ankara.

Bıçkı D., 2013; "Kentsel yoksulluğun Kültüralist Okumaları," Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek Kitabı içinde, Sh. 144-166, Ankara

Blumstein, Alfred ve E. Grady (1982), "Prevalenceand Recidivsm in the Index Arrest: A Feedback Model", Lawand Society Review: 16: 265-290

Bookchin M., 1999; Kentsiz Kentleşme. Ayrıntı Yay., İstanbul.

Braithwaite, J. (1989). Crime, Shameand reintegration. Cambridge: Cambridge University Press

Brantingham, Paul J. and Frederic L. Faust (1976), "A Conceptual Model of Crime Prevention", Crimeand Delinquency, 284-421

Can K., 2002; Şanlıurfa'da Yoksulluk Manzaraları. Yoksulluk Halleri Kitabı İçinde, Demokrasi Kitaplığı Yay., sh.193-201, İstanbul.

Cengiz, Recep,Çamiçi Beldesinde Dini Hayat Üzerine Sosyolojik Bir araştırma, FÜSBE., Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2000.

Commission of the European Communities, 1996 The Agricultural Income Stuation in Less Favoured Areas of The EC. 1994, B. Hill (ed) Income Statistiusfor the Agricultural Hausehold Sector, S:24, Sh.32-40 Lüksembourg,

Delice, Murat ve Samih Teymur (2012), "Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İntiharların İncelenmesi: Batman İli Örneği" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 16 (1): 57-80

DPT, 1996; İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 1996. DPT Yay. Ankara.

DPT, 1997; DPT 1997 Yılı Programı, Ankara.

Drucker P., 1993; Gelecek İçin Yönetim. Türkiye İş Bankası Yay., Ankara.

Erinç S., 1954; Doğu Anadolu Coğrafyası. İstanbul Ün. Yay., İstanbul.

Erkut H, Baskak M, Stratejiden Uygulamaya Tesis Tasarımı, İrfan Yayımcılık No:52, Yönetim Bilimleri Dizisi: 3, İstanbul 1997

Ertuğrul Güreşçi, Türkiye’de Kentten - Köye Göç Olgusu, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 11 (1) 2010, 77-86

Faroqhi S., 1997; İktisat Tarihi 1500-1600. Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300-1600 içinde, Cem Yay., Sh:145-205, İstanbul.

Farrington, David P. (1997), "Human Development and Criminal Careers", İç.The Oxford Handbook of Criminology (Edt. Mike Maguire, Rod Morgan ve Robert Reiner), s. 361-409, New York: Oxford University Press

Farrington, David P. ve Per-Olof H. Wikstom, (1994), "Criminal Careers in Londonand Stockholm: A Cross- National Comparative Study", İç. Cross-National Longitudinal Research on Human Development and Criminal Behabivor, (Edited: Elmar G. M. Weitekampand Hans-Jürgen Kerner), S. 65- 89, Netherland: Kluwer Academic Pub.

Farrington, David P.,Darrick Jolliffe, J. David Hawkins, Richard F. Catalano, Karl G. Hill ve Rick Kosterman (2003), "Comparising Delinquency Careers in Court Records And Self-Reports", Criminology, 41 (3): 933-958

Fığlalı, Ethem Ruhi, Türkiye’de Alevîlik Bektâşilik, İstanbul 1994.

Fırat Kalkınma Ajansı 2013 Yatırım Fırsatları Tunceli

Fry, Lincoln J. (1985), "Drug Abuse and Crime in a Swedish Birth Cohort", British Journal of Criminology, 25: 225-274

Fukuyama, F. (1999). Büyük Bozulma: İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşması. (Zeynep Avcı, Aslı T. Aydemir Çev.). İstanbul: Sabah Kitapları Yay.

Giddens A., 2000; Sosyoloji. Ayraç Yay., Ankara.

Glueck, Sheldon ve Eleanor Glueck (1950), Unraveling Juvenile Delinquency, New York: The Commonwealth Fund

Habitat II, Türkiye, Ulusal Rapor ve Eylem Planı. Birleşmiş Milletler İnsan yerleşimleri Konferansı, Habitat II. İstanbul.

Hall S.-Held D., 1995; Yurttaşlar ve Yurttaşlık. Yeni zamanlar Kitabı İçinde, Sh.169-185, Ayrıntı Yay., İstanbul.

Harrison P., 1993; 3.Dünya ve Ekoloji. Pınar Yay., İstanbul.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18626>

<http://www.visionofhumanity.org/#/page/indexes/global-peace-index>

İbrahim Attila Acar- İsmail Kitapçı, Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim, Maliye Dergisi, Sayı:154, Ocak-Haziran 2008

İnalçık H., 1997; Doğu Anadolu Tarihine Toplu Bir Bakış. Sosyal Bilimler Kavşağında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Semp. İçinde sh.65-70, Van.

İstatistiklerle TRB1 (2014), Fırat Kalkınma Ajansı Yay.

Karpat K., 1976; The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization. USA

Kazgan G., Önder İ., Kirmanoğlu H., 1992; Türkiye'de Gelir Bölüşümünü Bozan Etmenler ve İyileştirilmesine İlişkin Politikalar, TOBB Yay., Ankara.

Keleş R., 1990; Kentleşme Politikası, İmge Yay., Ankara.

Keskin, Yahya Mustafa. Kentleşme Sürecinde Alevilik, Gelenek ve Modernizm Arasında Gelgitler-Elazığ Örneği, Kıvılcım Ajans, İstanbul 2009, s.83-84.

Keskin, Yahya Mustafa. Kırsal Kesim Aleviliği: Elazığ Sünköy Örneği, İlahiyat Yay., Ankara 2004.

Kızmaz, Zahir (2012) Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme, Mukaddime Sosyal Bilimler Dergisi, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 5(1): 51-74

Kızmaz, Zahir (2014), "Ortadoğu Ülkelerinde Suç Oranlarına Genel Bir Bakış", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 24(1): 225-237

Kızmaz, Zahir ve Rifat Bilgin (2012), Hırsızlık: Suçlular, Nedenler ve Dinamikler, Ankara: Polis Akademisi Yay.

Kirmanoglu H., 1994; Makro Ekonomik Populizm ve Kriz. Dünü ve Bu Gününü Toplum ve Ekonomi, S:7, Ekim, sh.86. İstanbul.

Lacosta Y., 1996; Sınıf Açısından Azgelişmişlik. Göçebe Yay., Ankara.

Mehmet Ali Eryurt, Türkiye'de Doğurganlığı Belirleyen Ara Değişkenler: Yakın Döneme Bakarken, Nüfus Bilim Dergisi, 2005, ss. 67-84

Mustafa Erkal, Sosyoloji (Toplumbilim), Der Yayınları

Olsson, Tord, "Dağlıların ve Şehirlilerin "İrfan"ı Suriyeli Alevilerin Ya Da Nusayrilerin Mezhebi", Alevi Kimliği, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1999, s.215-237

Özceylan, Dilek ve Erman Çoşkun, (2012) "Türkiye'deki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyleri ve Afetlerden Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlikleri Arasındaki İlişki" İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt/Vol:41, Sayı/No:1 31-46

Özer A., 1998; Modernleşme ve Güneydoğu. İmge Yay. Ankara.

Özpolat, V. Adem S. Türkiye'nin Çocuk Mağduriyeti Haritası, Hegem yayınları.

Pease, Ken (1994), "Crime Prevention", The Oxford Handbook of Criminology içinde (Ed. M. Maguire, R. Morgan and R. Reiner), Oxford: ClarendonPress

Sabuncuoğlu Z, Tokol T, İşletme, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2009

Sahlins M., 1968; La Premieresocieted'abondance. TempsModernesoctobre, Paris.

Sampson, R.J.,Raudenbush, S.W. andEarls, F.(1997). Neighborhoodsand Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. Science. 277(5328),918-924.

Sampson, Robert J. ve John H. Laub (1993), Crime in The Making Pathwaysand Turning Points Through Life,Cambridge: Harward Univ. Press

Seçilmiş Göstergelerle Tunceli (2014), TÜİK yayınları

Sedat Murat-Bünyamin Bacak, Çanakkale'nin Nüfus ve Demografik Yapısı, Ekin Yayınları, Bursa 2010

Serap Kavas, Türkiye'de Değişen Doğurganlık Oranları Üzerine: Durum Tespit Çalışması, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, ss.537-546

Seyhan, Kazım ve M. Bedri Eryılmaz (2004), "Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulamasında Suç Önleme Stratejileri", Liberal Düşünce Dergisi, 34: 187-215

Solak, Adem (2011) Türkiye'nin Suç Haritası, HEGEM Yayınları.

Solak, Adem (2011) Türkiye'nin Çocuk Mağduriyeti Haritası, HEGEM Yayınları.

Solak, Adem (2009) Bilge Köyü Olayı: HEGEM Mardin Raporu, HEGEM Yayınları.

Solak, Adem (2010) Bir İlin Sosyal Risk Haritası. HEGEM Yayınları.

Solak, Adem (2015) Çocuklarda Şiddet Duyguları Açısından Anne Baba Eğitimi. HEGEM Yayınları.

Sosyal Güvenlik Kurumu, Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım, Mayıs-2007)

Stattin, Hakan, David Magnusson ve Howard Reichel (1989), Criminal Activity at Different Ages: A Study Based on a Swedish Longitudinal Research Population", British Journal of Criminology 29 : 368-385

Şükrü Aslan, Genel Nüfus Sayımı Verilerine Göre Dersim'de Kayıp Nüfus": 1927-1955, Herkesin Bildiği Sır: Dersim, İletişim Yayınları, İstanbul 2011

Touraine A., 1974; Post-Industrial Society. Wildwood House Public. London.

Tracy, Paul. E., Martin E. Wolfgang ve Robert. M. Figlio (1990), Delinquency Careers in Two Birth Cohorts. New York: Plenum Press.

Tunceli İl Emniyet Müdürlüğü Verileri

Türkdoğan O., 1977; Yoksulluk Kültürü. Atatürk Üniv. Yay. Erzurum.

Türkdoğan O., 1996; Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler. Timaş Yay. İstanbul.

Türkdoğan O., 1997; Doğu ve Güneydoğu'da Aşiret ve Sosyo-Antropolojik Yaklaşımlar.

Türkdoğan O., 2002; Gecekondu İnsan ve Kültür. Genar Yay. Ankara.

Türkdoğan, Orhan, Alevi Bektaş Kimliği, Timaş Yay., 3.Baskı, İstanbul 1995

Urry J., 1999; Mekanları Tüketmek. Ayrıntı Yay., İstanbul.

Volkan, Vamik (2009) Kimlik Adına Öldürmek. Everest Yayınları

Volkan, Vamik (2012) Körü Körüne İnanç. Okuyanüs Yayınları

WHO (2015), İntiharın Önlenmesi Birinci Basamak Sağlık Çalışanları İçin Kaynak, T.C. Sağlık Bakanlığı Yay. Ankara

Wolfgang, Marvin E., Robert Figlio ve Thorsten Sellin (1972), *Delinquency in a Birth Cohort*, Chicago: University of Chicago Press

Wolfgang, Marvin. E., T. P Thornberry ve Robert. M. Figlio (Eds.). (1987). *From Boy to Man, From Delinquency to Crime*. Chicago: University of Chicago Press

Yalçınkaya, Ayhan, *Alevîlikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., Ankara 1996*

Yıldız, Özkan (2010), "Kültürel ve Toplumsal Bir Çelişki Olarak Dersimde Madde Bağımlılığı" *Bildiğimiz Sır: Dersim, İstanbul: İletişim Yayınları.*

Yıldız, Özkan (2013), "Dersim'i Parantezden Çıkarmak, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yücel T., 1987; *Türkiye Coğrafyası. Türk Kültürünü Arş. Enstitüsü Yay. Ankara.*